

Aleviliğin YAZILMAYAN Tarihi

KAVRAMLAR - KAYNAKLAR - ON İKİ İMAMLAR
TARİH - SÜREK - İNANÇ - İBADET - EDEBİYAT

ALİ RIZA ÖZDEMİR

14.BASKI

ÖZEL FİYAT
12,95TL

krypto

Aleviliğin Yazılmayan Tarihi

İSKENDER ÖZDEMİR

krypto

ALİ RIZA ÖZDEMİR

ALEVÎLİĞİN YAZILMAYAN TARİHİ

(KAVRAMLAR-KAYNAKLAR-ON İKİ İMAMLAR TARİH-SÜREK-İNANÇ-İBADET-EDEBİYAT)

krypto

ALEVİLİĞİN YAZILMAYAN TARİHİ

Genel Yayın No: 46
Araştırma & İnceleme: 35

Yazan: Ali Rıza Özdemir
Yayın Yönetmeni: Ümit Çıkrıkcı
Düzelti: Çiğdem Şentürk
Kapak: Kripto Tasarım Ekibi
Pazarlama Sorumlusu: Ahmet Mert Öztuğ
Baskı: BRC Basım Matbaacılık / Ankara

1.Baskı: Temmuz 2011
2.Baskı: Kasım 2011
3.Baskı: Ocak 2012
4.Baskı: Nisan 2012
5.Baskı: Ağustos 2012
6.Baskı: Kasım 2012
7.Baskı: Nisan 2013
8.Baskı: Temmuz 2013
9.Baskı: Kasım 2013
10.Baskı: Mayıs 2014
11.Baskı: Aralık 2014
12.Baskı: Temmuz 2015
13.Baskı: Ekim 2015
14.Baskı: Kasım 2016

ISBN: 978-605-4125-49-4
Sertifika no: 11826

Her hakkı saklıdır. Bu yapıtın aynen ya da
özet olarak hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılmaz.
Copyright © 2008-2016, KRİPTO KİTAPLAR Puplishing House

Yayımlayan:
krypto
Kripto Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
İçel Sokak 6/4 Kızılay / Ankara
Tel: 0312 432 1923 Faks: 432 1933
e-posta: kripto@kriptokitaplar.com
www.kriptokitaplar.com

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 11

SÖZ BAŞI 13

1-KAVRAMLAR 15

1. 1. KAVRAMLAR 15

1. 1. 1. Müslümanlık 15

1. 1. 2. Şialık 16

1. 1. 3. Rafızîlik 18

1. 1. 4. Caferîlik 19

1. 1. 5. Kızılbaşlık 20

1. 1. 6. Bektaşîlik 22

1. 1. 7. Alevîlik 23

2-KAYNAKLAR 25

2. 1. ALEVÎLİĞİN KENDİ KAYNAKLARI 25

2. 1. 1. Genel Kaynaklar 25

2. 1. 1. 1. Kur'ân-ı Kerim 26

2. 1. 1. 2. Ehl-i Beyt 29

2. 1. 2. Özel Kaynaklar 32

2. 1. 2. 1. Alevî Edebiyatı 32

2. 1. 2. 2. Hüsniye 33

2. 1. 2. 3. Buyruklar 33

2. 1. 2. 4. Risaleler 33

2. 1. 2. 5. Tarih Kitapları 34

2. 2. DİĞER MEZHEPLERİN KAYNAKLARI 34

2. 3. TÜRK KÜLTÜR VE TARİHİNE AİT KAYNAKLAR 34

3-ON İKİ İMAMLAR 35

3.1. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ 35

3.1.1. Arabistan ve Çevresi 35

3.1.2. Hz. Muhammet'in Hayat Hikâyesi 36

3.1.3. Peygamber'in Halifesi: Hz. Ali 39

3.1.4. Hudeybiye'de Yaşananlar 41
3.1.5. Gadir-i Humm 43
3.1.6. Vasiyetname Sorunu 44
3.1.7. Usame Ordusu 45
3.1.8. Peygamber'in On İki Halifesi 46
3.2. Hz. Ali'nin İmâmeti 46
3.2.1. Sakife ve Sonrası 46
3.2.2. Hz. Ali Hakkını Arıyor 48
3. 2. 3. Fedek Hurmalığı 49
3. 2. 4. Biat 51
3. 2. 5. Yanlış İcraatlar 51
3. 2. 6. Halifelik ve Yaşananlar 55
3. 2. 7. Sıffîn Savaşı ve Hakem Olayı 57
3. 2. 8. Haricîler ve Nehrevan 58
3. 2. 9. Şehadet 59
3. 3. Hz. Hasan'ın İmâmeti 60
3. 3. 1. Halk Biat Ediyor 60
3. 3. 2. Muaviye: Bitmeyen Fitne 60
3. 3. 3. İslâm İçin Antlaşma 62
3. 3. 4. Sonrası 63
3. 3. 5. Muaviye'nin Ricası 63
3. 3. 6. Hücr Bin Adiyy ve Arkadaşları 63
3. 3. 7. Şahadet 65
3. 3. 8. Değerlendirme 65
3. 4. Hz. Hüseyin'in İmâmeti 66
3. 4. 1. Giriş 66
3. 4. 2. Muaviye'nin Ölümü 67
3. 4. 3. Hz. Hüseyin Biat Etmiyor 67
3. 4. 4. Davet 68
3. 4. 5. Elçi Kûfe'de 68
3. 4. 6. Müslim Bin Akil'in Şehit Edilişi 68
3. 4. 7. Hz. Hüseyin Mekke'den Ayrılıyor 69
3. 4. 8. "Burası Kerbela" 70
3. 4. 9. Hz. Hüseyin'in Bir Hutbesi 71
3. 4. 10. Savaş Başlıyor 71
3. 5. Hz. Zeynel Abidin'in İmâmeti 72
3. 5. 1. Kerbela'dan Kûfe'ye, Kûfe'den Şam'a 72
3. 5. 2. Harra Olayı ve Yezit'in Ölümü 73
3. 5. 3. Tevvabun Hareketi 74
3. 5. 4. Kerbela'nın İntikamcısı Muhtar Sakafi 75

3. 5. 5. İmam Zeynel Abidin'in Stratejisi: Namaz, Dua, Eğitim 76
3. 5. 6. Heybeli Melek 77
3. 5. 7. Şahadet 78
3. 6. İMAM MUHAMMET BÂKIR 'IN İMÂMETİ 78
3. 6. 1. Bilimsel Hareket 78
3. 6. 2. Sünnîlerle Fikri Mücadele 79
3. 6. 3. Yahudilerle Mücadele 80
3. 6. 4. İmam ve Siyaset 80
3. 6. 5. Ömer Bin Abdülaziz 81
3. 6. 6. Zindan ve Gözaltı 81
3. 6. 7. İmam'ın Şahadeti 82
3. 8. İMAM CAFER-İ SÂDIK'IN İMÂMETİ 82
3. 8. 1. Bilimsel Hareket Dorukta 82
3. 8. 2. İmam Sâdık ve Gulat 83
3. 8. 3. Maddecilerle Tartışma 84
3. 8. 4. Sünnîlerle Mücadeleye Devam 86
3. 8. 5. Zeyd Bin Ali ve Şia'dan İlk Kopuş 87
3. 8. 6. Emevîler Yıkılıyor 88
3. 8. İMAM MUSA KÂZIM'IN İMÂMETİ 89
3. 8. 1. Genel Durum 89
3. 8. 2. İmâmet Sorunu ve Şia'dan İkinci Kopuş 89
3. 8. 3. Fahh Şehidi: Hüseyin Bin Ali 90
3. 8. 4. Fedek Yine Gündemde 91
3. 8. 5. Zalime Yardım Yasak 91
3. 8. 6. Ali Bin Yakteyn 92
3. 8. 7. Zincire Vurulan İmam 93
3. 9. İMAM ALİ RIZA'NIN İMÂMETİ 93
3. 9. 1. Memun Hilafette 94
3. 9. 2. Horasan Sürgünü 94
3. 9. 3. Veliahtlık 95
3. 9. 4. Bayram Namazı 96
3. 9. 5. Şahadet 97
3. 9. 6. Hz. Masume 97
3. 10. İMAM MUHAMMET TÂKİ'NİN İMÂMETİ 97
3. 10. 1. Küçük İmam 98
3. 10. 2. Bağdat'a Yolculuk 98
3. 10. 3. Tartışma 99
3. 10. 4. Yalan Hadislerle Mücadele 100
3. 10. 5. Sonrası 103
3. 11. İMAM ALİ NÂKİ'NİN İMÂMETİ 104

3. 11. 1. Genel Durum 104
3. 11. 2. Baskın 104
3. 11. 3. Samirra'ya Hareket 105
3. 11. 4. İçkili Toplantıda Şiir 105
3. 11. 5. Vekâlet Sistemi 106
3. 11. 6. Hz. Hüseyin'ın Türbesi 106
3. 11. 7. Şahadet 107
3. 12. HZ. HASAN ASKERÎ'NİN İMÂMETİ 107
3. 12. 1. Siyasal Konjonktür 107
3. 12. 2. Kur'an'daki Çelişkiler 108
3. 12. 3. Zindan... Zindan... Zindan... 109
3. 12. 4. İmam Mehdî'nin Doğumu 110
3. 12. 5. Şahadet 110
3. 13. İMAM MUHAMMET MEHDÎ'NİN İMÂMETİ 110
3. 13. 1. Küçük Gaybet 111
3. 13. 2. Büyük Gaybet 112

4-TARİH 113

4. 1. ŞİALIĞIN DOKTRİNLEŞMESİ VE BÜVEYHÎLER 113
4. 1. 1. Deylem Kabilesi 113
4. 1. 2. Devletin Kuruluşu 114
4. 1. 3. Bağdat'ta Şia Egemenliği 115
4. 1. 4 İdari Bölünüş 115
4. 1. 5 Çöküş 115
4. 1. 6. Büveyhîlerin Mirası 116
4. 2. BABAÎLER 117
4. 2. 1. Selçuklular 117
4. 2. 2. Anadolu Selçukluları 118
4. 2. 3. Baba İlyas Horasanî 119
4. 2. 4. Baba İshak Kefersudî 120
4. 2. 5. Uyarı 120
4. 2. 6. Plan 120
4. 2. 7. Propaganda 121
4. 2. 8. İsyan 121
4. 2. 9. Son 122
4. 2. 10. Değerlendirme 122
4. 3. HACI BEKTAŞ VELİ 123
4. 3. 1. Gizleniş 124
4. 3. 2. Eğitim... 125
4. 3. 3. Alevî Edebiyatının Temeli 126

4. 3. 4. Değerlendirme *126*
4. 4. SAFEVÎLER 127
4. 4. 1. Şeyh Safi ve Kuruluş *128*
4. 4. 2. Dinmeyen Fırtına: Şeyh Cüneyt *129*
4. 4. 3. Şeyh Haydar ve Kızılbaşlık *131*
4. 4. 4. Şah İsmail Sahnede *131*
4. 4. 5. Şah Tahmasb: Dindar ve Adil *135*
4. 4. 6. Sonrası *135*
4. 5. ANADOLU'DA AYAKLANMALAR 136
4. 5. 1. Şahkulu Ayaklanması *136*
4. 5. 2. Nur Ali Halife Ayaklanması *139*
4. 5. 3. Şeyh Celal Ayaklanması *140*
4. 5. 4. Baba Zunnun Ayaklanması *140*
4. 5. 5. Kalender Çelebi Ayaklanması *141*
4. 6. BEKTAŞÎLİĞİN KURULMASI 142
4. 7. İÇE KAPANMA, YABANCILAŞMA VE SONRASI 145
4. 7. 1. Sünnîlik Etkileri *145*
4. 7. 2. Hurufîlik Etkileri *146*
4. 7. 3. Masonluk Etkileri *147*
4. 7. 4. Bektaşîlik Yasaklanıyor *148*
4. 7. 5. Alevîlik Kavramı'nın Yaygınlaşması *148*
4. 7. 6. Bektaşîlerde ve Kızılbaşlarda Şiî/Caferî Kimliği *149*

5- SÜREK 153

5. 1. GİRİŞ 153
5. 2. HACI BEKTAŞ VELİ DERGÂHI 153
5. 3. ERDEBİL DERGÂHI 155

6-İNANÇ 169

6. 1. GİRİŞ 169
6. 2. İMAN KAVRAMI 170
6. 3. TEMEL İNANÇLAR 173
6. 1. 1. Allah İnancı *173*
6. 1. 1. 1. Tevhit 173
6. 1. 1. 2. İnsanı Allah'a İnanmaya Götüren Sebepler 175
6. 1. 1. 3. Allah'ın Varlığını Nasıl Tasdik Ediyoruz? 178
6. 1. 1. 3. 1. İnsanın Dış Dünyasındaki Deliller 178
6. 1. 1. 3. 2. İnsanın İç Dünyasındaki Deliller 179
6. 1. 1. 4. Evren Tesadüfen mi Yaratılmıştır? 180
6. 1. 1. 5. Allah İnancı Bir Gelenek Midir? 181
6. 1. 1. 6. Allah'ı Tanıyalım 182

6. 1. 1. 7. Allah'ın Sıfatlarından Bazıları 183
6. 1. 1. 8. Allah'ın Görünmemesi Yokluğuna Delil midir? 184
6. 1. 1. 9. Nasıl Olur da Allah Ezeli, Ebedi ve Ölümsüz Olabilir? 186
6. 1. 1. 10. Tevhit Derken 186
6. 1. 1. 11. Allah'a İman ve İbadetin Sosyal Hayatımızdaki Rolü 189
6. 1. 1. 12. Allah'ın Haremi: Gönül 189
6. 1. 1. 13. Alevî Edebiyatında Şathiyeler 190
6. 1. 1. 14. Dinin Özüne Aykırı Şiirler 192
6. 1. 2. Peygamber İnancı 193
6. 1. 2. 1. Peygamberlere Duyulan İhtiyaç 194
6. 1. 2. 2. Toplumların Islâhında Peygamberlerin Rolü 195
6. 1. 2. 3. Peygamberler Nasıl Seçilir? 196
6. 1. 2. 4. Peygamberlerin Sayısı 196
6. 1. 2. 5. Kur'an-ı Kerim'de Adı Geçen Peygamberler 197
4. 1. 2. 6. Ulü'l-Azm Peygamberler 197
6. 1. 2. 7. Peygamberlerin Görevi 198
4. 1. 2. 8. Peygamberlerin Masumiyeti 198
6. 1. 2. 9. Mucize Nedir? 199
6. 1. 2. 10. Son Resul 200
6. 1. 2. 11. Kur'an-ı Kerim 201
6. 1. 2. 12. İslâm Deyince 205
6. 1. 2. 13. Hatemiyet 206
6. 1. 3. On İki İmam İnancı 206
6. 1. 3. 1. İmamlara Niçin İhtiyaç Duyuyoruz? 207
6. 1. 3. 2. İnsanların Hidayetinde Kur'an-ı Kerim Yeterli midir? 209
6. 1. 3. 3. İmamların Tayin Edilmesi 209
6. 1. 3. 4. İmamla Peygamber Arasındaki Fark 210
6. 1. 3. 5. İmamın Özellikleri 210
6. 1. 3. 6. İmamların Sayısı 211
6. 1. 3. 7. On İki İmam Kimlerdir? 211
6. 4. DİĞER İNANÇLAR 213
6. 4. 1. Ahiret İnancı 213
6. 4. 1. 1. Beden ve Ruh 214
6. 4. 1. 2. Ruh Bedenden Ayrıdır 215
6. 4. 1. 3. Ruh Bedenin Yansıması mıdır? 216
6. 4. 1. 3. İnsan Ahirete Neden İnanır? 216
6. 4. 1. 4. Ölüm 217
6. 4. 1. 5. Ölümün En Güzeli: Şahadet 218
6. 4. 1. 6. Berzah Alemi 219
6. 4. 1. 7. Kabir Hayatı 220
6. 4. 1. 8. Kıyamet ve Yeniden Diriliş 221
6. 4. 1. 9. Kıyamet Günü Şefaat 222
6. 4. 1. 10. Cennet ve Cehennem 223
6. 4. 2. Melek İnancı 224

6. 4. 3. Tâkiyye İnancı *226*
6. 4. 3. 1. Kur'an'ı Kerim'de Tâkiyye 226
6. 4. 3. 2. Hz. Muhammet'in Devrinde Tâkiyye 227
6. 4. 3. 3. On İki İmamların Dilinden Tâkiyye 228
6. 4. 3. 4. Tâkiyyeyi Zorunlu Kılan Haller 228
6. 4. 4. Dolu İnancı *229*
6. 4. 5. Dört Kapı-Kırk Makam *233*
6. 4. 6. Üç Sünnet Yedi Farz *236*
6. 4. 6. 1. Üç Sünnet 236
6. 4. 6. 2. Yedi Farz 237
6. 4. 7. Tevella-Teberra *237*
6. 4. 8. On Dört Mâsûm-u Pâk *238*
6. 4. 9. On Yedi Kemerbest *239*
6. 4. 10. Eline Beline Diline Sahip Olmak *240*
6. 4. 11. Kırklar Meclisi *241*

7- İBADET/ERKÂN 247

7. 1- AYİN-İ CEM 247
7. 1. 1. Genel Bilgiler *247*
7. 1. 2. Cem Çeşitleri *247*
7. 1. 3. On İki Hizmet *248*
7. 2. NAMAZ KONUSU 250
7. 3. ORUÇLAR 254
7. 3. 1. Muharrem Orucu *254*
7. 3. 2. Hızır Orucu *255*
7. 3. 3. Ramazan Orucu Hakkında *255*
7. 4. BAYRAMLAR 256
7. 4. 1. Kurban Bayramı *256*
7. 4. 2. Hıdrellez Bayramı *257*
7. 4. 3. Nevruz Bayramı *257*
7. 5. MÜSAHİPLİK 259

8- EDEBİYAT 261

8. 1. GİRİŞ 261
8. 2. ALEVÎ EDEBİYATI TÜRKÇEDİR. 263
8. 3. YEDİ ULU OZAN TÜRK'TÜR VE TÜRKÇE YAZMIŞLARDIR 264
8. 3. 1. Yeminî *264*
8. 3. 2. Seyyid Nesimi *265*
8. 3. 3. Şah Hatayî *265*
8. 3. 4. Fuzulî *265*
8. 3. 5. Viranî *266*

8. 3. 6. Pir Sultan 266
8. 3. 7. Kul Himmet 266
8. 4. ALEVÎ SAZI, TÜRK ÇALGISIDIR 266
8. 5. CEM TÖRENİ TÜRKÇE İCRA EDİLİR 268
8. 6. ALEVÎ MÜZİĞİNDE TÜRLER 268
8. 6. 1. Deyiş 268
8. 6. 2. Nefes 269
8. 6. 3. Düvaz-ı İmam 270
8. 6. 4. Mersiye (Ağıt) 271
8. 6. 5. Naat (Övgü) 272
8. 6. 6. Zülfikarname 273
8. 6. 7. Miraçname 274
8. 6. 8. Devriyye 277
8. 6. 9. Taşlama 280
8. 6. 10. Şathiyye 281
8. 6. 11. Nutuk (Öğüt/Pendname) 283
8. 6. 12. Nevruziyye 283
8. 6. 13. Semah Müzikleri 284
8. 6. 14. Destanlar 285

SÖZ SONU **287**

KAYNAKLAR **289**

TAKDİM

Sevgili dostum;

Kaleme aldığın bu kitap, beni muntazam bir memnuniyete sevketmiş ve büyük sevince boğmuştur.

Son yüzyılda Alevîlik hakkında yazanlar, hep Alevîliğin öz kaynakları olmadığını ifade etmiş ve dolayısıyla onun gerçeğini/özünü yok saymıştır. Farklı uluslara ve ırklara ait hurafelerin bir yansıması olarak kabul edilen Alevîlik, hep İslâm dışına itilmiş; inanç ve gelenekleri, mitolojik söylemlere boğularak başkalaştırılmaya çalışılmıştır. İnsanımızın, fakat özellikle gençlerimizin akıllarını bulandırma, bu çalışmaların temel hedefi olmuştur. Günümüzde insanlar, Alevîliğin ana kaynakları konusunda karmaşıklığa düçar olmuş, Alevîliği nerede öğrenmeleri gerektiğini şaşırmış, sürekleri hakkında şüpheye düşmüşlerdir. Şaşkınlık, toplumumuzun bir kısmına musallat olmuştur.

Can dostum;

Senin çalışman belli ki, çok emek verilmiş bir çalışma. Bu konuda yeni bir çığır açmaya, insanları Alevîliğin gerçeğine taşımaya namzettir. Kıymetli eserin sayesinde Alevîlik hususunda insanların yönünü çevireceği doğru menzili sunmuş bulunuyorsun. Herkesin okuması gereken bir kaynak kitap olmuş. Konuları tasnifine ve işleyişine hayran kaldım. Bu ba-

*kımdan çalışmanı **"Alevîliğin Elkitabı"** olarak vasfetmenin daha doğru olacağı kanaatini taşıyorum.*

Cenab-ı Hakk emeğini zayi etmesin. Hakk, Muhammed, Ali emeğini Kerbela'ya giden kervana dahil etsin. Kendi divanında, defterine yazsın ve devamını daim eylesin. Allah'ın selamı ve bereketi, Muhammed Mustafa'ya ve onun tertemiz Ehl-i Beyt'i ile onların yâr ve muhiplerinin üzerine olsun.

İsmail BAKİ (Refref)
Alevî Mürebbisi

SÖZ BAŞI

Alevîlik, geçmişten beri üzerinde çalışılan, tartışılan ve hakkında çok şeyler söylenen bir konudur. İslâmiyetin ve Türklüğün tarihinde önemli bir yer teşkil eden Alevîliğin, bundan sonra da yeni çalışmalara konu olacağı ve üzerinde yeni tartışmaların yaşanacağı muhakkaktır.

Bu kitabın iddiası, bugüne kadar Alevîlik konusuna, Alevîliğin kendi tarihi ve kültürel kaynaklarına dayanarak bakmaktır. Alevîliği, olmadığı bir şey yapmaya kalkışmak, sadece yazarını küçük düşürmekle kalmaz; samimiyetsiz bir bakış olur ve kitlelerin vicdanında meşruiyetini yitirir. Bu kitapta yazılan her cümlenin arka planında, Alevîliğin kendi öz kaynakları yatmaktadır.

Her inancın olduğu gibi, Alevîliğin de bir amentüsü vardır. Alevîliğin amentüsü ***Allah-Muhammet-Ali*** inancıdır. Bu amentüyü anlamadan Alevîliği anlamaya çalışmak, beyhude bir çaba olur ve birçok açıdan sakıncalar doğrurur. Çalışmamızda inançlar bahsi, özellikle Allah, Peygamber ve On İki İmam inançlarını anlattığımız başlıklar birçok kişiye fazla teolojik gelebilir. Ancak bu yaklaşım, uygulanması gerektiği halde, Alevîlik araştırmalarında bugüne kadar ihmal edilmiş bir yaklaşımdır. Kitabın hacmine oranla On İki İmamların hayatlarının da geniş şekilde anlatıldığı burada ifade edilmelidir.

Bu çalışma Alevîliğin geneline bakmaktadır. Alevîlik her yerde aynı temel ilkeler üzerine bina edilmekle birlikte, homojen bir yapı arz etmemektedir. Özellikle işin içine yerel kültürler ve yerel inanışlar girince, konu doğal olarak dallanmaktadır. Ayrıca Alevîlere yönelik olumsuz bakış açısının ve kara propagandanın tarihi derin-

liği, kitlelerin Alevîlik konusunda aydınlatılmasını zorlaştırmaktadır. Nihayet Alevîliğin kaynaklarına vakıf olmayan birçok kişinin, Alevîlik adına konuşması durumu daha da içinden çıkılmaz hale getirmektedir. Dolayısıyla biz bu çalışmamızda, Alevîliğin temel ilkelerini esas almayı yeğledik. Mesela Alevî edebiyatında cennet-cehennem ve ahiret hayatına dair binlerce vesika vardır ve Alevîler bütün bunlara inanmaktadır. Alevîler arasında birkaç kişi çıkmış ve bu inançlara muhalif bir şeyler söylemişse bu, bütün Alevîleri ve özellikle Alevîliği bağlamaz. Hz. Ali'nin ilahlaştırılması da bu kalemdendir. Alevîlik asla Hz. Ali'ye ilahlık isnad etmez. Hz. Ali'nin, Alevîlikte çok özel bir yeri olduğu muhakkaktır, ancak bunun ilahlık derecesinde olmadığını bilmek gerekir. Birkaç meczup bu manada birkaç kelam etmişse, bunu **"Alevîlik"** olarak sunmak son derece yanıltıcı bir tavır olur.

Kitabımızda Kur'an ayetleri ve açıklayıcı bazı notlar hariç dipnot kullanmadık. Bununla birlikte çalışmamızda her şey kaynaklara dayanılarak verilmiştir. Bazı yerlerde yazarların adını anarak, haklarını teslim ettik. Adını zikretmediğimiz yazarların hakkı için en sona kaynakça ekledik. Böylece ileri okumalar için okuyucuya bir kaynakça da sunmuş olduk. Şahsi fikirlerimizi ise kitabın akışı içinde ifade ettik.

Kitabımızda Alevîlik ile ilgili birçok konuya temas etmeye çalıştık. Ancak hiç kimse orta boy bir kitapta Alevîliği bütün olarak aktarılacağını beklemesin. Çalışmamız, okyanusun ancak bir damlası kadardır. Yararlı olmasını dilediğim bu kitabın dizgi, tashih ve basım işlerini üstelenen Kripto Yayınları'nın değerli emekçilerine teşekkür ediyorum.

El ele, el Hakka!

ALİ RIZA ÖZDEMİR

İstanbul, Mayıs 2011

1-KAVRAMLAR

1. 1. Kavramlar

Ülkemizde son zamanlarda yaşanan kavram kargaşasından ve hatta kavramların içinin boşaltılmasından Alevîlik de payını almaktadır. ***Alevî, Bektaşî, Caferî, Kızılbaş, Rafizî*** gibi kavramların anlamını ve kökenini çoğu kere bilmeden kullandığımız ve bu durumun Alevîlik konusunu anlaşılmaz kıldığı bir gerçektir. Kavramların anlamlarına açıklık getirmek ve ortaya çıktıkları döneme ışık tutmak, bugün Anadolu'da Alevîlik olarak bilinen konuyu sağlıklı şekilde anlamamızda temel teşkil edecektir.

1. 1. 1. Müslümanlık

Müslüman; sözlük karşılığı olarak; İslâm dinini kabul eden, Hz. Muhammet'in dinine bağlanan kişidir. İslâm inancına göre Allah'ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammet'in son peygamber olduğuna iman eden kimselere ***Müslüman*** denir.

İslâm ise terim olarak Allah'a yönelmek, teslim olmak ve tevhit inancına bağlanmak anlamlarına gelir. Nitekim Hz. Ali'den aktarılan bir hadise göre: ***"İslâm, teslim olmak demektir. Teslim olmak ise kesin bilgiye dayalı bir boyun eğme eylemidir."***

İslâm'ın, doğal olarak Müslümanlığın başlangıcı, genelde Miladi 7. yüzyıl olarak kabul edilmektedir. Ancak İslâm kendi tarihini Hz. Muhammet ile değil, ilk insan Hz. Adem ile başlatmaktadır. Zira İslâm hem ilk ve hem de son dindir. Hz. Adem'in ve daha sonraki bütün peygamberlerin insanlığa bildirdiği din ile Hz. Muhammet'in tebliğ ettiği din birbirinin aynıdır. Hz. Muhammet'den rivayet edi-

len bir hadise göre: ***"Adem ile benim şeriatım aynıdır."*** Nitekim Kur'an'da bildirildiğine göre de,

Hz. Nuh, ***"Bana Müslümanlardan olmam emrolundu"*** demiş,[1]

Hz. İbrahim'in; Yahudi, Hıristiyan veya müşrik değil ***"Hanif bir Müslüman"*** olduğu vurgulanmış[2] ve

Hz. İbrahim ve Hz. Yakup, kendi oğullarına ***"Allah sizin için bu dini seçti, o halde sadece Müslümanlar olarak ölünüz"***[3] diye tavsiyedc bulunmuşlardır.

Kur'an-ı Kerim'de Müslüman kelimesinin eşanlamlısı olarak ***"Mümin"*** kelimesi de kullanılmaktadır. Hatta denilebilir ki Kur'an'da ***"Mümin"*** kelimesine gözle görülür şekilde daha çok vurgu yapılmakta ve müminlerin özellikleri uzun uzadıya anlatılmaktadır. Arap edebiyatında Müslim kelimesi, Müslüman yerine kullanılmıştır ve hâlâ da bu anlamda kullanılmaktadır.

Alevîler, kendilerini ifade ederken ***"Müslüman"*** olduklarını ifade etmekle birlikte, dini merasim ve metinlerinde daha çok ***"Mümin"*** kelimesini kullanmaktadırlar.

1. 1. 2. Şialık

Sözlük anlamı ***"taraftar"*** olan Şia kelimesi, Kur'an'da da cins isim olarak bu anlamıyla kullanılmıştır.

İslâm tarihinde ise Şialık genel olarak İslâm peygamberi Hz. Muhammet'in vefatından sonra Hz. Ali'yi meşru halife gören toplulukların ortak adı olmuştur.

Şia kaynaklarına göre, Şia kelimesi daha Hz. Muhammet hayatta iken kullanılmaya başlanmıştı. Hz. Ali'nin bazı yakın ve sadık taraftarları -mesela Mikdat, Ammar, Selman ve Ebu Zerr gibi- için Arapça'da taraftar anlamına gelen ***Şia*** kelimesi kullanılıyordu. Rivayet edildiğine göre 300 kadar sahabe[4] ***Ali Şiası*** adı ile isim yap-

---

[1] Yunus/72
[2] Al-i İmran/67
[3] Bakara/132
[4] **Sahabe:** Hz. Muhammet'i gören Müslüman.

mıştı. Çünkü Hz. Ali birçok defa Hz. Muhammet tarafından halifeliğe atanmış, halktan bir kısım ise o hazretin etrafında toplanmaya başlamıştı. Hatta Hz. Muhammet, bu insanları övmüş, bunlar hakkında ***Ali Şiası*** veya ***Ehl-i Beyt Şiası*** isimlerini kullanmıştı.

Hz. Muhammet zamanında müminlerin Hz. Ali'yi sevdikleri, münafıkların ise Hz. Ali'den nefret ettikleri, İslâm kaynaklarında şüpheye yer bırakmayacak şekilde bildirilmiştir. Bunun birçok nedeni vardı. Öncelikle Hz. Ali, Hz. Muhammet'e çok yakındı ve bu durum kıskançlık yaratıyordu. Sonra yapılan savaşlarda çok sayıda müşrik, Hz. Ali'nin eliyle can vermişti. Hz. Ali, savaşlarda İslam'ın kılıcıydı. Öldürülenlerin akrabaları, Hz. Ali'nin kılıcıyla can veren akrabalarını unutmadılar ve gizli bir düşmanlığı daima yaşattılar. Bu bakımdan Hz. Muhammet'in ***"Ali'yi ancak mümin sever ve Ali'den ancak münafık nefret eder."*** diye buyurması anlamlıdır. Hatta çok sayıda sahabeden aktarıldığına göre, **o dönemde müminler ve münafıklar Hz. Ali'ye muhabbetine göre tanınıyordu; sevenler mümin, nefret edenler münafıktı.**

Rivayet edildiğine göre; Sad bin Ebi Vakkas, Hz. Ali'yi, Hz. Muhammet'e şikayet etmişti. Hz. Muhammed ise, ***"Biliniz ki Ali'yi sevmek, beni sevmek, beni sevmek ise Allah'ı sevmektir"*** diyerek bu şikayeti geri çevirdi. Bu olayı aktaran Sad bin Ebi Vakkas sözlerine şöyle devam etmiştir: ***"İlerleyen yıllarda Ali'ye büyük sevgi besledim. Biz mümini ve münafığı Ali'ye olan muhabbetinden tanırdık."***

Şüphesiz bu durum, Hz. Muhammet zamanında mezheplerin olduğu şeklinde anlaşılmamalıdır. Çünkü mezhepler, Hz. Muhammet'in vefatını müteakiben, önce siyasi ve daha sonra dini düşünce ve ibadetlerdeki farklılaşmalar nedeniyle ortaya çıkmıştı. Hz. Muhammet zamanında, ne siyasi ve ne de dini konularda elbette ayrılık olamazdı. Sorulması, öğrenilmesi gereken yahut ayrılığa düşülen konular ona sorulur, öğrenilir, ihtilaflar çözüme ulaştırılırdı.

Şia kelimesi, Hz. Muhammet zamanında sadece Hz. Ali'nin yakın arkadaşlarını ifade ederken, Hz. Muhammet'in vefatından sonra siyasi bir içerik de kazandı. Çünkü halifeliğin Hz. Ali'nin hakkı

olduğunu savunan Ali Şiası, siyasi bakımdan taraf olmak zorunda bırakıldı.

Birinci halife Ebu Bekir zamanında fakat özellikle ikinci halife Ömer ve üçüncü halife Osman zamanındaki bazı uygulamalarla bu ayrılık, düşünce ve ibadet sahasına da yayıldı. Haricîliğin ortaya çıkması ile bu ayrılıklardaki derinleşme zirveye taşındı.

Yapılan yanlışların düzeltilmesinde Hz. Ali'nin içtihatlarına ve uyarılarına ilk üç halifenin itiraz ettikleri söylenemez; bir kısmına uydular, ancak her dediğini de yapmadılar. Haricîlik bütünüyle ortadan kalktıysa da Sünnî gelenek, Hz. Ali'nin ikazlarıyla düzeltilen hükümleri değil, genel olarak ilk üç halifenin içtihatları üzerine hareket etmeyi tercih etti. Muaviye zamanında ise bu durum iyice tavan yaptı. Mesela namazda rükûdan kalkarken söylenen ***"Rabbena lekel hamd"*** cümlesi, namaza Muaviye zamanında eklenmiştir. Bu cümle günümüzde bile Hanefî mezhebi mensuplarınca her namazda tekrarlanmaktadır.

Şialık kavramı, bundan sonra kesintisiz şekilde ve Hz. Ali'nin taraftarlarını daha geniş anlamda On İki İmamların taraftarlarını ifade etmek için kullanılmıştır. Günümüzde de kavram, bu anlamıyla kullanılmaktadır.

1. 1. 3. Rafızîlik

Kelime olarak ***"reddetmek, kabul etmemek"*** anlamlarına gelen Rafızî, genellikle Şia toplulukları ifade etmek için kullanılmıştır.

Esasen Rafızî ismi ilk olarak, Hz. Hüseyin'in torunu olan ve başarısız bir ayaklanmaya önderlik eden İmam Zeyd'i terk edenler için kullanılmıştır. Zaman içinde kavram içerik değiştirmiş, ilk üç halifeyi (Ebu Bekir, Ömer, Osman) meşru görmeyip, reddeden Şia toplulukları aşağılamak için kullanılmaya başlanmıştır. İslâm tarihi boyunca da egemen olan Sünnî kitleler, muhalif olmak durumunda bırakılan Şiîler için Rafızî adını aşağılayıcı anlamda kullanmış, haklarında ölüm fetvaları düzecek kadar ileri gidenleri de çıkmıştır.

Şiîler ise bu aşağılayıcı anlamı etkisiz kılmak için, Rafızî kelimesini ***"kötülüğü reddedenler"*** şeklinde izah etmişlerdir. Buna

göre, Hz. Muhammet vefat edince Müslümanlardan bir kısmı, Peygamber'in meşru halifesi Hz. Ali'yi terk ederek İslâm'dan uzaklaşmaya başladılar. Şiîler ise bu kötülüğü reddettiler ve Hz. Muhammet'in vasiyetine uyarak Hz. Ali'nin yanında sebat ettiler.

Rafızîlik kavramı, İslâm coğrafyasının her yerinde olduğu gibi, Anadolu'da Sünnîliğe dayanan devlet geleneği tarafından Şia kitleleri aşağılaımak ıaksadıyla kullanılmıştır.

1. 1. 4. Caferîlik

Anadolu'da Alevî olarak adlandırılan Kızılbaş ve Bektaşî toplulukların kendilerini Caferî mezhebinden saydıkları ve mezheplerini ***"Caferî"*** olarak adlandırdıkları, konuya az çok ilgi duyan herkesin bildiği bir husustur.

Caferîlik ismi, kaynağını On İki İmamların altıncısı olan İmam Cafer-i Sâdık'tan alır. İmam Cafer-i Sâdık'ın yaşadığı dönem, Emevîlerin son ve Abbasîlerin ilk dönemlerine rastlamıştır. Bu dönemde siyasi çalkantılardan iyi faydalanan İmam Sâdık'ın Şia inanç ve öğretilerinin yayılmasında hızlı bir ivme kazandırmasına binaen On İki İmamcı Şia, Caferîlik olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Emevî baskısının azaldığı ve nihayet bittiği bu dönemde, artan ilmi çalışmalarla On İki İmam Şialığının esasları daha çok tanınır hale gelmiş, İslâm mezheplerinin tartışma konusu yaptığı birçok yeni meseleye Şianın cevabı da açık şekilde ifade edilmiştir. Bu bakımdan Caferîlik genelde bir mezhep olarak kabul görmüştür. Şüphesiz, bu kavram İmam Cafer-i Sâdık veya onun yakınları tarafından icat edilmiş bir isim değildir. Ancak önceden Zeydîlik gibi, daha sonra da İsmailîlik gibi Şialık içerisindeki bölünmeler, On İki İmam Şiasının da Caferîlik adını benimsemesine neden olmuştur.

Caferîlik kavramı, tarih boyunca her zaman Şialık ile eşanlamlı kullanılmıştır. Anadolu'da Şialığın kolları olarak ortaya çıkan Kızılbaşlar ve Bektaşîler, mezhepte Caferî olduklarını ifade etmektedirler ve bu hususta sayısız vesika bulunmaktadır.

Pir Sultan, bir şiirinde Caferî mezhebinden olduğunu ifade etmektedir:

"Eğnimize kırmızılar giyeriz
Halimizce her manada duyarız
İmam Cafer mezhebine uyarız
Biz Muhammet Ali diyenlerdeniz"

Yine bir başka şiirinde şöyle demektedir:
"Didar defterine geçtim
Münkir münafığı seçtim
Mezhepte Cafer'e düştüm
Firdevs-i ala içinde"

18. asır şairlerinden Tahir, şöyle demektedir:
"Ehl-i iman mezhebi oldur İmam-ı Caferî
Hamdülillah dilde ikrar din ü imanım Ali"

19. asır şairlerinden Pir Mehmed de Caferî mezhebinden olduğunu ifade etmektedir:
"Mezhebim İmam-ı Cafer-üs-Sâdık
Kâzım Mûsa Rıza yareme tabib
Ona nazar kıldı Muhammet Habib
Derdimin dermanıdır Allah Allah"

1. 1. 5. Kızılbaşlık

15. yy.'ın son yarısında yeni bir kavram, Kızılbaşlık kavramı ortaya çıktı. Tarihi kaynaklardan öğrendiğimize göre, Erdebil'e yerleşerek orada bir tekke kuran ve Şeyh-i Türk (Türk şeyhi) olarak anılan Şeyh Safiyiddün Erdebili'nin[5] torunlarından Şeyh Haydar zamanında ortaya çıkmış bir kavramdır. Islâm öncesi Türk kültüründe Oğuz Türkleri (Türkmenler) arasında yaygın olarak kullanılan kır-

---

[5] Bazı kaynaklar, Şeyh Safi'nin Şia olduğunu, fakat takiyye yaparak Şialığını gizlediğini ifade edilmişse de eldeki kaynaklar tekkenin Şiîliği, Hoca Ali veya Şeyh Cüneyt zamanında kabul ettiğini göstermektedir.

mızı börkü, Erdebil müritlerinin de kullanmaya devam etmeleri üzerine Kızılbaş kavramı ortaya çıkmış ve yayılmıştır.

Safevî Devleti'ni kuracak olan Şah İsmail'in babası Şeyh Haydar'ın müritleri, eski Türkmen geleneklerine uyarak başlarına kırmızı sarık sarıyorlardı. Bundan dolayı bu müritlere Kızılbaş adı verildi. Daha sonra bu kavram Anadolu'da ve İran'daki Şiîler için kullanılmaya başlandı. Kızılbaş ismi, bu kitlelere dışarıdan verilen bir isimdi.

Nitekim Pir Sultan şöyle demektedir:

"Gidi Yezit, bize Kızılbaş demiş
Meğer Şah'ı sevdi dese yeridir.
Yetmiş iki millet sevmedi Şah'ı
Biz severiz Şah-ı Merdan Ali'dir"

Zamanla Kızılbaşlık ismi, kitleler tarafından benimsendi ve bir iftihar vesilesi olarak kullanılmaya başlandı. Kemterî, bir şiirinde Kızılbaş kavramını iftihar ederek kullanmıştır:

"Ehl-i imana Kızılbaş dediler ey Kemterî
Nezd-i münkirde bihamdillâh Kızılbaş olmuşum"

19. asır şairlerinden Kadrî de şöyle demektedir:

"Nazarı Şahı erenler bizi Bektaş etti
Namımız aşkı Ali böyle Kızılbaş etti"

Günümüzde bazı çalışmalarda Kızılbaş kelimesinin Hz. Peygamber ve Hz. Ali dönemlerine kadar uzandığını iddia eden bazı çalışmalar varsa da bunlar sağlam görüşler değildir. Kızılbaş kelimesine Safevîler dönemine kadar hiçbir İslâm kaynağında rastlanmaması da bu görüşlerin dayanaksızlığını ortaya koymaktadır. Daha başkaları ise Kızılbaş kelimesini İslâm öncesi değişik inanç ve kültürlere dayandırmışlarsa da bunların üzerinde durmak dahi gereksizdir.

1. 1. 6. Bektaşîlik

Bektaşîlik kavramı genellikle Hacı Bektaş Veli'ye dayandırılmıştır. Ancak Hacı Bektaş tarafından kurulmuş bir tarikat değildir. Hacı Bektaş'ın vefatından sonra onun adına kurulmuştur. Bu tarikata mensup kişilere **"Bektaşî"** denir.

Yapılan bazı çalışmalarda Alevîlik ve Bektaşîlik birbirinin yerine kullanıldığı gibi **"Alevî-Bektaşîlik"** yahut **"Bektaşî-Alevîlik"** şeklinde de kullanılabilmektedir. Kimi çalışmalarda ise Alevîlik, **"Köy Bektaşîliği"**; Bektaşîlik ise **"Kent Alevîliği"** olarak açıklanmaktadır. Şüphesiz burada Alevîlik kelimesinden, Kızılbaşlık anlaşılmalıdır.

Alevîlik, Bektaşîlik ve Kızılbaşlık kelimelerinin birbiri yerine yahut yan yana kullanılmasını garipsememek gerekir. Çünkü bunlar, içiçe geçmiş, hatta birbirinden doğmuş kavramlardır.

Osmanlılar ve Safevîler arasındaki mücadele ve diğer taraftan Anadolu'da meydana gelen birçok Şiî/Kızılbaş kökenli ayaklanmanın yüz binlerce Şiînin katledilmesi ile sonuçlandığını, tarihi kayıtlardan biliyoruz. Çaldıran Savaşı'ndan sonra Anadolu'da kalan Şiîlerin, İran'da kalan Şiîler (Kızılbaşlar) ile bağları gevşedi. Doğu Anadolu'ya Şafî Kürtlerin bir tampon olarak yerleştirilmesi ve özerk bir yönetim tanınarak Kürtlüğün popüler hale getirilmesi, gevşeyen ilişkilere bir darbe daha vurdu. İran'da Safevîlerin yönetimden alaşağı edilmeleri ile de ilişkiler kopma noktasına geldi.

Osmanlı yönetimi bu arada boş durmadı. Katliam yaparak insan kaynağını bitiremeyeceğini anlayınca Anadolu'daki Şiî/Kızılbaş tekkelerini elde etmeye çalıştı. Öyle ki Hacı Bektaş Veli Tekkesi bile bunun dışında kalamadı. Kızılbaş ve Bektaşî halk arasında Sünnîlik yayılmaya çalışıldı. Bektaşî tarikatının Balım Sultan tarafından kurulması da bu döneme denk gelmiş olmalıdır. Şüphesiz bu tespitimiz, Balım Sultan'ın tekkenin inanç ve ibadet esaslarını baştan sona değiştirdiği anlamına gelmiyor. Ancak köklü bir revizyona gittiği de muhakkaktır.

Osmanlı yönetimi bu aşamadan sonra Bektaşî tekkelerine Nakşibendî şeyhler atamaya başladı. Bu şeyhlerin çok etkili olmadıkla-

rı, eldeki kayıtlardan ve bir kısmının Bektaşîliğe intisap etmesinden anlaşılmaktadır.

Bu süreç, yani Balım Sultan'ın revizyonları ve tekkelere Nakşibendi şeyhler atanması, Osmanlı yönetiminin istediği yönde bir sonuç vermedi ancak başka zararlar verdi. Bunların başında Bektaşî tekkelerinin başka akım ve düşüncelere açık hale getirilmesi gelmektedir. Erken dönemlerde Hurufîler, sonraki dönemlerde Masonlar ve Misyonerler bu tekkelerde yer bulabildi. Hatta Bektaşî şeyhlerinin bir kısmı, 33 dereceli mason üstadı olabildiler.

1. 1. 7. Alevîlik

Hz. Ali'nin şehit edilmesinden sonra o hazretin soyundan gelen insanlar için **Alevî** kavramı kullanılmaya başlanmıştır.

Bu tarihten itibaren Bektaşîlik genelde şehirde yaşayan ve Osmanlı'ya yakın Şiîler için, Kızılbaşlık ise kırsal kesimde yaşayan Şiîler için kullanılmıştır. Arapçada ***"Ali'ye ait", "Ali'ye mensup"*** anlamlarına gelen Alevî kavramı ise Anadolu da dahil olmak üzere dünyanın her yerinde Hz. Ali'nin soyundan gelen insanlar için yani ***şerifler***[6] ve ***seyitler***[7] için kullanılmıştır ki bu kullanım bugün de devam etmektedir. 1826 öncesi Osmanlı arşiv belgelerinde de, Alevî kavramının Hz. Ali'nin soyundan gelenleri ifade ettiği anlaşılmaktadır. Günümüzde Alevî olabilmek için Alevî anne-babadan gelmenin gerekli olduğuna dair inanç, buradan kaynaklanıyor olmalıdır.

Ancak Osmanlı Devleti tarafından ve Sünnî halk arasında **"Kızılbaş"** kavramının aşağılanması üzerine, Alevî kavramı 19. yy.'ın başından itibaren Kızılbaş toplulukları ifade etmek için kullanılmıştır. Kısa bir süre sonra da Alevîlik kavramının içeriği Bektaşîlik de dahil, Anadolu'da Şiîliğe bağlı bütün toplulukları ifade edecek şe-

---

[6] **Şerif:** Hz. Hasan'ın soyundan gelenler

[7] **Seyit:** Hz. Hüseyin'in soyundan gelenler. Anadolu'daki dede ocakları da kendilerinin seyit olduklarını iddia ederler.

kilde genişletilmiştir. Günümüzde de kavram aynı anlamda kullanılmaktadır.

Yakın zamanda Alevî kavramının **"alev"** kelimesinden türetildiğine yahut Anadolu'da yaşayan Antikçağ kavimlerinden **"Luvi"**lerden geldiğine dair bazı iddialar varsa da bunların tamamı bilimsel dayanaktan yoksun gülünç iddialardır.

2-KAYNAKLAR

Alevîlik araştırmalarında kullanılması gereken kaynaklar, çağdaş Alevîlik araştırmalarında genellikle ihmal edilmiştir. Kullananların bir kısmı da ne yazık ki yanlış şekilde yorumlayarak kullanmıştır. Alevîliğe ait kavramların içi boşaltılmış ve daha sonra bu kavramların içi yalan yanlış bilgilerle doldurulmuştur.

Alevîlik araştırmalarında kullanılması gereken kaynakları, genellikle üç grupta toplamak mümkündür:

1- Alevîliğin kendi kaynakları
2- Diğer mezheplerin kaynakları
3- Dolaylı kaynaklar

2. 1. Alevîliğin Kendi Kaynakları

Alevîliğin kendi kaynaklarını genel ve özel kaynaklar diye iki grupta toplamak isabetli olacaktır.

2. 1. 1. Genel Kaynaklar

Bunlardan birincisi dünya ölçüsünde On İki İmam Şialığına bağlı bütün kitlelerin itibar ettiği kaynaklardır. Çünkü Alevîlik; doğru değerlendirecek olursak, yalnızca Anadolu'ya hapsolmuş bir inanç değil, aksine dünya Müslümanlarının üçte birini teşkil eden büyük bir okuldur. Dünyanın çeşitli yerlerinde On İki İmamların velayetine inanan çeşitli ırk ve uluslardan yüz milyonlarca insan, genel kaynaklar ana başlığı altında toplanan Kur'ân-ı Kerim'in ve Ehl-i Beyt'in öğrettiği yolda ilerlemektedirler. Anlaşıldığı üzere Alevîliğin genel kaynakları iki tane olup, bunlar; Kur'ân-ı Kerim ve Ehl-i

Beyt'tir. Bu sözümüzün delili, gerek Sünnî ve gerek Şia kaynaklarından şüpheye mahal bırakmayacak şekilde bize kadar ulaşan ve Hz. Muhammet'e dayandırılan Sekaleyn hadisidir. Hz. Muhammet'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Şüphesiz, ben sizlere iki ağır emanet bırakıyorum; bunlardan biri ***Allah'ın kitabı****dır ki onun bir ucu Allah'ın elindedir ve bir ucu da sizin elinizdedir. En büyük emanet de budur. Diğeri ise öz soyum,* ***Ehl-i Beytim****'dir. Bunlara sımsıkı sarıldığınız müddetçe asla sapıklığa düşmezsiniz. Bu ikisi bana ulaşıncaya kadar asla birbirinden ayrılmazlar. Rabbimden ben bunu istedim; O da kabul etti. Bu yüzden asla onlardan ileriye geçmeyin ki helak olursunuz ve onlara bir şey öğretmeye kalkmayın, çünkü onlar sizden daha çok bilgindirler."*

2. 1. 1. 1. Kur'ân-ı Kerim

Alevîlik, Kur'ân-ı Kerim'in dinin temel kaynağı olduğuna, Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla vahy edildiğine, bugüne kadar en ufak bir değişikliğe uğramadığına ve bundan sonra da uğramayacağına, Kur'ân-ı Kerim'in Ehl-i Beyt ile bir bütünlük arz ettiğine inanır.

Alevîlikte Kur'ân-ı Kerim dinin temel kaynağını oluşturur ve bu itibarla Alevî kitlelerde yaygın olan düstura göre, her **Alevî'nin başı Kur'ân'a bağlı**dır. Kur'ân-ı Kerim'deki bir haram helâl, helâli de haram kabul edemez. Bunun gibi Kur'an'daki herhangi bir ayet veya hüküm inkâr edilemez.

Alevî âşıklarının ve ozanlarının hiçbiri yoktur ki Kur'an'dan hürmetle bahsetmesin ve Kur'an'daki ayetlere göndermede bulunmasın. Ayrıca Alevî ozanları ve âşıkları, genellikle Kur'an'ı kuru şekilde yorumlayıp özüne inemeyen şekilcilerle alay etmeyi ve onları hicvetmeyi ihmal etmemişlerdir. Buna yüzlerce şiir örnek olarak verilebilir.

Hz. Ali'nin **"Konuşan Kur'an"** olduğu bütün Alevî kitlelerce bilinen bir inanıştır. Çünkü geleneksel Alevî inancına göre Kur'an indirildiğinde Hz. Ali tarafından yazılmış, ilk defa Hz. Ali tarafından kitap haline getirilmiştir. Hz. Ali şüphesiz Kur'an'ı hem şekil

bakımından ve hem de iç manası bakımından herkesten daha iyi bilmektedir. **"Konuşan Kur'an"** lakabı da buradan gelmektedir.

Meşhur dizelerde de olduğu gibi;

"Hakk'ın emri ile dört kitap indi
Okuyan Muhammet yazan Ali'dir"

Pir Sultan'ım Haydar, Kur'ân-ı Kerim'e bağlı bulunduğunu ve Alevîliğin temel kaynağının Kur'ân-ı Kerim olduğunu, şu mısralarla dile getirmektedir:

"Pir Sultan'ım Haydar heman,
Dağları bürüdü duman,
İşte İncil, işte Kur'ân,
Seçebilirsen gel beri".

Elbette, Kur'ân-ı Kerim'in Alevîlikte dinin temel kaynağını oluşturması, Kur'ân-ı Kerim'in Allah katından insanlara bir rahmet olarak vahyedilmesine dayanmaktadır. Meşhur Kızılbaş şairlerinden Kul Himmet, bu gerçeği yani Kur'ân-ı Kerim'in vahyedildiğini şu dörtlükle dile getirmektedir:

"Hakkın emri ile Cebrail indi
İndi de namına Sultanı sundu
Allah Muhammet'e selam gönderdi
Muhammetsin deyü bendin çözündü"

17. asırda yaşayan Alevî şairi Derviş Mehemmed, güzel bir dörtlüğünde Kur'ân-ı Kerim ve diğer üç ilahi kitabın vahiy edildiğini şöyle anlatmaktadır:

"Yaratmıştır on sekiz bin âlemi
Cebrail arştan indirdi kelamı
Dört kitabın yazıldığı kalemi
Deyen bilmez, bilen demez ne seyran".

Pek çoğunuzun da bildiği gibi son zamanlarda Alevîler arasında bazı insanların Kur'ân-ı Kerim'in bozulduğuna, Ehl-i Beyt hakkındaki bazı ayetlerin Kur'ân-ı Kerim'den çıkarıldığına dair iddialarıyla karşılaşıyoruz. Bu iddialar ilginçtir; çünkü bunlar son zamanlarda adeta gizli bir el tarafından Alevî kitleler arasında yayılmaya çalışılmaktadır. Bu iddianın Alevîler arasında ancak yirmi yahut otuz yıllık bir geçmişi vardır. Bundan otuz yıl öncesine kadar bu tür iddialar söz konusu edilmezdi. Bu iddialar bir yana Kur'ân-ı Kerim el üstünde tutulurdu (ki günümüzde de bu devam etmektedir). Hz. Ali'nin konuşan Kur'ân olduğu söylenerek, bütün Alevîlerin Kur'ân-ı Kerim'i öğrenmesi ve onu kendi hayatına tatbik etmesi gerektiği ifade edilirdi. Nitekim Alevî şairlerinin Kur'ân-ı Kerim'den saygıyla bahsetmeleri ve bugüne kadar Alevîliğin kaynaklarında bu tür bir iddiaya rastlanmaması, bu sözümüzün en iyi kanıtıdır.

Muhittin şöyle demektedir:

"Şanında inmiştir ahsenül kısas
Budur gökten inen furkan dediler.
Sıfatı yüzünün evrakı gibi
Yüz on dört sureye Kur'ân dediler."

Yine Muhittin şöyle demektedir:
"Kılarız namazı, kılmayız değil
Biz hakkın emrini bilmeyiz değil
Kur'ân kitabımız İslâm dinimiz
Hadisten ayetten almayız değil"

Son olarak şunu söylemek yerinde olacaktır. Alevîlik açısından, Kur'ân-ı Kerim insanların hidayeti için yalnız başına yeterli değildir. Hidayet için Kur'ân-ı Kerim ile Ehl-i Beyt'in birlikteliği gerekmektedir. Zaten Hz. Muhammet; ***"Bu ikisi bana ulaşıncaya kadar birbirinden ayrılmazlar."*** diyerek bu gerçeğin altını çizmiştir.

Ayrıca bu hadisten anlaşılmaktadır ki Kur'ân-ı Kerim'in başına gelenler Ehl-i Beyt'in, Ehl-i Beyt'in başına gelenler de Kur'ân-ı Kerim'in başına gelecektir. Tarih gerçekten de öğretmiştir ki Kur'ân-ı Kerim ve Ehl-i Beyt aynı kaderi paylaşmışlardır. Nitekim hem Hz. Muhammet'in ve hem de Hz. Ali'nin şehit edilmesinden hemen ardından bazı gruplar, Kur'ân-ı Kerim'i kendi arzularına göre yorumlamışlardır. Hatta bazıları Kur'ân-ı Kerim'in sayfalarını mızraklarının ucuna takma cüretinde dahi bulunabilmişlerdir.

İlerleyen sayfalarda görüleceği üzere, On İki İmamlar Kur'an'ın tahrif edilmesinin ve yanlış yorumlanmasının önüne geçmek ve Kur'an'ı korumak için mücadele etmişlerdir.

2. 1. 1. 2. Ehl-i Beyt

Kur'ân-ı Kerim'den sonra Alevîliğin ikinci genel kaynağını Ehl-i Beyt teşkil eder. Alevî Edebiyatı bu konuda zengin bir külliyata sahiptir. Örnek olması açısından aşağıya Pir Sultan'dan bir dörtlük alıyoruz:

"Pir Sultanım buna can mı dayanır
Bir dostum var gah uyur, gah uyanır
Ehl-i Beyit al kanlara boyanır
Düşün Ehl-i Beyt'i sabret bakalım"

18. asır şairlerinden Fedayî de Ehl-i Beyt'e olan hürmetini şöyle anlatmaktadır:

"Fedayî der, böyle imiş kaderim
Dünya benim olsa şad olmaz gönlüm
Ehl-i Beyt aşkına eğridir boynum
Yanıp tutuştuğum yar senin için"

Ehl-i Beyt hakkında konuşuyorken bazı çevrelerin tahriflerle Ehl-i Beyt'in İslâm'daki makamını düşürmeye çalışmalarına da değinmek yerinde olacaktır. Mesela bazı kitaplarda Sekaleyn Hadisi'ndeki **"öz soyum, Ehl-i Beyt'im"** yerine **"sünnetim"** ibaresi yazılmıştır. Bunun bir tahrif olduğu **"öz soyum, Ehl-i Beyt'im"**

ibaresinin hem Ehl-i Sünnet ve hem de Ehl-i Beyt kaynaklarında yer almasından ve bu hadisin tevatür halinde bize ulaşmasından dolayı açıktır. Diğer taraftan Sekaleyn Hadisi, bu çevrelerin ifade ettiği şekilde ise yani Hz. Muhammet Müslümanlara Kur'ân'ı ve kendi sünnetini bırakmışsa bu ifade yine Ehl-i Beyt'in kapısına çıkmaktadır. Çünkü Hz. Muhammet bizlere kendi sünnetini bırakmıştır; başkalarının sünnetini değil. Mervan İbn-i Hakem tarafından rivayet edildiğine göre, üçüncü halife Osman'ın hilafeti döneminde, hac ile umreyi birlikte yapmayı yasaklamış, Hz. Ali ise "***Lebbeyk, ben Resulullah'ın sünnetini kimsenin sözüyle terk etmem!***" diyerek hac ile umreye birlikte niyet etmiştir.

Kur'an ancak Ehl-i Beyt ile gerçek anlamını kavrar. Bununla birlikte Ehl-i Beyt ve dolayısıyla On İki İmamlar, Hz. Muhammet'in sünnetinin takipçisi, temsilcisi ve koruyucusudur. Zaten Hz. Muhammet, ***"Ali bendendir, ben Alidenim; benim eda edeceğimi yalnız Ali eda eder ve ben eda ederim."*** diyerek sünnetin temsilcisini göstermiştir.

Bazı çevrelerin eliyle Ehl-i Beyt'in makamını düşürmeye yönelik çabalar Kur'ân ayetlerine kadar uzanmıştır. Örneğin Ahzap suresinin 33. ayetinde geçen **"Ehl-i Beyt"** kelimesinin kimleri kapsadığı tartışmalı hale getirilmeye çalışılmıştır. Birçok Sünnî ve Şia kaynağı bu noktada birlik olmuşlardır ki bu ayet Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hakkında nazil olmuştur. Ancak bazı çevreler, Ehl-i Beyt'e Hz. Muhammet'in hanımlarını da eklemişlerdir.

Sünnî ve Şia kaynaklarında, ayetin indiriliş nedeni şu şekilde anlatılmıştır: Hz. Muhammet bir gün yünden, siyah renkli bir elbise (aba) omzuna almış, sonra Hasan, Hüseyin, Fatıma ve Ali'yi elbisesinin altına alarak mezkur ayeti okumuştur. Hz. Muhammet'in eşlerinden Ümmü Seleme, ***"Ya Resulullah, ben de onlardan mıyım?"*** diye sorunca Resulullah, ***"Hayır! Sen hâyır üzeresin."*** diye karşılık vermişlerdir. Ayrıca bunu Hz. Aişe de tasdik etmiştir.

Ehl-i Beyt'ten ve On İki İmamlardan bizlere ulaşan on binlerce hadis bulunmaktadır. Bunlar İslâm coğrafyasının değişik yerlerinde

yaşayan Şiîler tarafından bilinmektedir. Elimizde bulunan belgelere göre, bu kaynakları Anadolu'da yaşayan Kızılbaş ve Şia kitleler de tanıyorlardı. Mesela İmam Cafer Buyruğu'nda ***"Namaz ne zaman farz olundu, kaç vakittir?"*** şeklindeki bir soruya cevap verilirken **"Kâfi, Fakih, Tehsip, Ayaşî ve Safi Tefsiri"** isimli bazı kitaplardan bahsedilmekte ve bunlardan yapılan alıntılar doğru olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu satırlar, bizi başka kaynaklara ulaştırmaktadır.

Kafî, Fakih ve Tehzip bugün Şialığın **"Kitab'ül Erbaa" (Dört Kitap)** olarak adlandırdığı dört güvenilir hadis kitabından üçünün adıdır. Bunlarda On İki İmamlardan ve onların da silsile olarak Hz. Muhammet'ten naklettiği hadisler kaydedilmiştir.

Kafî, üç kitabın ismidir: **"Usul-i Kafî", "Furu-u Kafî"** ve **"Ravza-i Kafî".** Bu üç eserin yazarı ise Şianın en büyük âlimleri arasında sayılan El Kuleynî'dir.

Tehzip adlı kitabın tam ismi **"Tehzib'ul Ahkam"** ve yazarı ise Kumî'dir.

Fakih adlı kitabın tam ismi, **"Men La Yehduruhul Fakih"**'dir. Bu eserin yazarı da Şia'nın önde gelen âlimlerinden Babaveyh'dir.

Ayaşî'ye gelince, Ayaşî'nin tam adı Ebu'n Nasr Muhammet bin Mesud bin Muhammet bin El Ayaşî Es-Seleme'dir. Hicri üçüncü yüzyılın (miladi dokuzuncu yüzyıl oluyor) büyük müfessir[8], muhaddis[9] ve âlimlerinden biridir. İki yüzden fazla kitap yazmıştır. Bu kitapları özellikle astronomi, tıp, rüya ve fıkıh dallarında yoğunlaşmıştır. En meşhur eseri **"Tefsirul Ayaşî"** adlı (**Buyruk**'ta bu tefsirden bahsediliyor) iki ciltlik tefsir[10] kitabıdır.

Safi'ye gelince, bir tefsir kitabının adıdır. Bunun yazarı Muhammet Muhsin bin Murteza Fayd El Kaşanî'dir. Ayrıca **"El Asfa"** adlı kitabı da meşhurdur. Bu kitaplarda On İki İmamların hayatları

---

[8] **Müfessir:** Kur'ân'ın açıklamasını yapan bilgin.
[9] **Muhaddis:** Hadis bilgini.
[10] **Tefsir:** Kur'ân'ın açıklaması.

hakkında birçok olay nakledilmiş, fikirleri, görüşleri ve düşüncelerini yansıtan on binlerce söz kaydedilmiştir.

2. 1. 2. Özel Kaynaklar

Alevîliğin kendi kaynakları arasında ikinci olarak Anadolu'da ve yakın coğrafyada yaşayan Kızılbaş ve Bektaşî kitlelerin ürettiği eserler sayılmalıdır. Bunlar Anadolu'daki Kızılbaş ve Bektaşîler tarafından bilinmekle birlikte, küçük bir kısmı hariç, İslâm dünyasının diğer yerlerinde tanınmamaktadır.

2. 1. 2. 1. Alevî Edebiyatı

Bunlar daha çok Alevî şairlerinin şiirlerinden oluşmaktadır. Türklerin, daha Müslüman olmadan önce başlattığı ozanlık geleneğinin bir devamı sayılan Alevî âşıkları birçok yönüyle eşsiz sayılan eserlerin mimarı olmuşlardır. Anadolu'da Fars ve Arap kültürünün egemenliğine karşı Türk kültürünün taşıyıcısı sayılan Alevî edebiyatı, Türk kalarak İslâm olmayı temsil etmiştir.

Şia inanç ve öğretilerinin baskın olduğu bu şiirlerde, Türkçe yazılmasının dışında Türk kültür unsurların çokluğu göze çarpmaktadır.

Üzülerek ifade etmek gerekir ki son zamanlarda Alevîliği kendisine kalkan olarak kullanmak ve Alevîlik üzerinden güç kazanmak isteyen bazı çevreler, bu nefis şiirleri yanlış şekilde yorumlamakta, esasen İslâm inanç ve On İki İmam öğretilerinden başka şey söylemeyen bu kıymetli eserleri neredeyse din dışına çekerek sömürmektedirler. Elbette Alevî edebiyatı içinde değerlendirilen ve hiçbir itiraza yer bırakmayacak şekilde İslâm inançlarının dışına taşan bazı şiirler de bulunmaktadır. Ancak bunların sayısı son derece azdır ve sınırlıdır. Geniş Alevî kitlelerin ortak kabulünü değil, ancak bu şiirleri kaleme alan kişilerin kişisel duygu yoğunluklarını ifade etmektedir.

2. 1. 2. 2. Hüsniye

İmam Cafer-i Sâdık'ın ilminden ve eğitiminden yararlanmış bir kadının serüvenini ve Sünnîlerin önde gelen âlimleriyle tartışmalarını ihtiva eden, roman tarzında kaleme alınmış bir eserdir. On İki İmam inançları genel hatları ile bu eserde bulunabilir. Genelde Sünnîlik ile Şialık arasındaki ayrılıklar tartışılmış ve Hüsniye, bu tartışmaların her seferinde galip gelmiştir. Ancak bu kitabın tek eksik noktası eserde kullanılan dilin eski olmasıdır. Kitap sadeleştirilerek ve gerekirse açıklanarak daha yararlı hale getirilebilir.

2. 1. 2. 3. Buyruklar

Buyruklar, genellikle İmam Cafer veya Şeyh Safi'ye atfedilen kitaplardır. Ancak en meşhurları, Imam Cafer-i Sâdık'a atfedilenlerdir.

Bilinen en meşhur Buyruk kitabının Safevîler döneminde ve Bisatî adlı bir müellif tarafından yazıldığı tahmin edilmektedir. Kitap, İmam Cafer Buyruğu adıyla da meşhurdur ve genel yapısıyla Hz. Muhammet'in doğumu ile Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesinin ardından intikamının alınmasına kadarki İslâm tarihini konu edinmektedir.

Son zamanlarda yayımlanan Buyruk kitaplarında tahrifatlar yapılmış, eklemeler ve çıkarmalarla kitap ruhundan uzaklaştırılmış, hatta tanınmaz hale getirilmiştir. Buyruk kitapları, ana metne göre ve güncel bir dille yeniden yayımlanmalıdır.

2. 1. 2. 4. Risaleler

Alevî âriflerinin yazdığı risaleler ise özel kaynakların bir başka grubunu teşkil etmektedir. Özellikle Kaygusuz Abdal gibi âriflerin yazdığı birçok risale vardır. Bu ve buna benzer birçok risale kütüphanelerde ve arşivlerde Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine çevrilmeyi beklemektedir. Günümüzde başta Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 10 kadar risale **"Alevî-Bektaşî Klasikleri"** başlığıyla günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Ancak bu tür çalışmaların yetersiz olduğunu ifade etmek gerekir.

Bu bağlamda 7 ulu ozanlardan Fuzûlî'nin yazmış olduğu **"Saadete Ermişlerin Bahçesi"**, yine 7 ulu ozandan Yeminî'nin **"Fazileltname"**, değişik Alevî ulların hayatını anlatan vilayetnameler ve menakıbnameler, Kitab-ı Cabbar Kulu gibi risaleler de bu grupta zikredilmelidir.

2. 1. 2. 5. Tarih Kitapları

Bu başlık altında başta Safevîler olmak üzere, Şia devlet ve hanedanların tarihini anlatan eserleri ve bu devlet/hanedanlara ait resmi belgeleri sıralayabiliriz. Özellikle Safevîler dönemine ışık tutan çok sayıda Farsça eser, günümüz Alevîliğini anlaınamıza yardımcı olacaktır.

2. 2. Diğer Mezheplerin Kaynakları

Alevîliği anlamak için diğer mezheplerin ve tarikatların kaynaklarından da yararlanmak gerekir. Başta Sünnîliğe ait kaynaklar ve Sünnî tarikatların kaynakları, birçoğu taraflı yazılmış olsa bile bizlere birçok ipucu verecektir. Özellikle Sünnîliğin güvenilir bildiği 6 hadis kitabı ile diğer hadis ve İslâm'ın ilk dönemlerinde yazılan tarih ve coğrafya kitapları, Sünnîliği resmi mezhep yapan devletlere ait tarih kitapları ve resmi belgeleri de bu başlık altında saymak gerekir. Ancak taraflı yazıldıklarından dolayı, bu kaynakları kullanırken ihtiyatlı olunmalıdır.

2. 3. Türk Kültür ve Tarihine Ait Kaynaklar

Alevîlik, Türk kültürünün baskın olduğu ve eski Türk kültürünü İslâmî forınlar içinde günümüze taşımış bir kurumdur. Ozanlık geleneği başta olmak üzere, Türkçenin yaşatılmasında hatta yüksek bir edebiyat dili haline getirilmesinde Alevîliğin katkısı yadsınmaz bir gerçektir. Doğal olarak İslâm öncesi Türk tarih ve kültürüne ait kaynaklar, Türk kültür dairesinde şekillenen Alevîliği anlamamızda büyük kolaylıklar sağlayacaktır.

3-ON İKİ İMAMLAR

3.1. Hz. Peygamber Dönemi

Hz. Muhammet, Allah'ın emri ve kendisinden önceki peygamberlerin müjdelemesi üzerine kırk yaşında iken peygamberlik makamına geçti.

Kızı Hz. Fatıma, Hz. Muhammet'in misyonunu şöyle anlatmaktadır:

"Sizler Hz. Muhammet gelmeden önce ateş dolu bir uçurumun kenarında idiniz; o halinizle taşın dibinde kalan, hemen içip tüketilecek olan bir yudum suydunuz; aç kişinin fırsat gözetmeden, mühlet beklemeden kapıp yiyeceği bir lokmaydınız; düşmanların ayakları altına düşmüş bir toplumdunuz; içtiğiniz, çöldeki deve sidiğiyle dolmuş, hayvan pisliğiyle kokuşmuş çukur suyu idi; yediğiniz dabaklanmamış deriyle hazırlanan yemekti. Aşağılık bir hale düşmüştünüz, insanların ayakları altına düşmekten korkuyordunuz. Allah Tebarek ve Teala babam Muhammet vasıtasıyla sizleri güçlülerin belasına uğradıktan, Arabın kurtlarına lokma olduktan, kitap ehline tutsak düştükten sonra kurtardı."

3.1.1. Arabistan ve Çevresi

Yıllardan 570. Rebi'ül-evvel ayının on yedinci günü. Vakit, fecirden sonra. Dünyaya yeni bir güneş doğuyor, karanlıkları aydınlatmak, insanları temizlemek için. Yer, Amman Denizi ile Kızıldeniz arasında uzanan kara kütlesi: Arabistan yarımadası. Her şey karmakarışık. İnsanlar arasında Yahudilik ve Hristiyanlık gibi ilahi orijinli dinler olsa da putperestlik hâkim. İnsanlar elleriyle yontup

diktikleri putları kendilerine Rab edinmişler. Ahlâki yaşam çöküntü içinde. Kız çocuklarından bir kısmı utanç vesilesi olarak görülüyor ve diri diri toprağa gömülüyor. Zina ve fuhuş yaygın, içki ve şarap alabildiğine... Savaş, yağma ve talan ruhu hâlâ dipdiri. Bu Cahiliye, Arapların dilinde şöyle özetleniyor: ***Kadın, içki ve savaş!..*** Sosyo-ekonomik düzen bozuk. Sınıflar arası uçurumun fazla olduğu toplumsal bir yapı. Aklın, aşkın ve hikmetin sürgün edildiği bir coğrafya...

Bu yarımadanın etrafında iki cihan devleti yer alıyor. Doğuda İran, batıda ise Roma İmparatorluğu... Her iki devletin de içteki durumu birbirinden beter. İran kisrasının üç bin karısı var; on iki bin cariyesi ve altı bin erkek koruyucusu... Yalnız kendisine ait sekiz bin beş yüz binek atı, diğerleri hariç... İran ve Roma kıyasıya savaşıyorlar; tampon bölge Anadolu. İçte iç sömürü, dışta dış sömürü... Arabistan öylesine değersiz ki Arabistan'ı almaya tenezzül bile etmiyorlar. Halbuki Arabistan'ı almak işten bile sayılmaz onlar için...

3.1.2. Hz. Muhammet'in Hayat Hikâyesi

Cahilliye Arap'ının tam bir ateş çukurunun kıyısında olduğu, işte böylesine kötü bir atmosferde İslâm peygamberi Hz. Muhammet Mekke'de 570 yılında dünyaya geldi. Tam doğum tarihi 17 Rebi'ül Evvel 570'tir. Babası Abdullah bin Abdulmuttalib, annesi ise Amine'dir. Babası Abdullah, henüz Hz. Muhammet dünyaya gelmeden ebediyet âlemine intikâl etmişti.

Hz. Muhammet, yedi günlük olunca dedesi Abdulmuttalib ona **"Muhammet"** ismini verdi."*Niçin bu adı seçtiniz, halbuki bu ad aramızda âdet değildir"* diye soranlara Abdulmuttalib, ***"Göklerde ve yerde beğenilmesi için"*** diyerek cevap verdi.

Annesinden üç gün süt emdikten sonra Hz. Muhammet'i Ebu Leheb'in cariyesi Süveybe'ye verdiler. Süveybe, dört ay Hz. Muhammet'e sütannelik yaptı. Daha sonra Hevazin kabilesinden Ebu Züheyb'in kızı Halime'ye verildi. Halime ise o hazrete beş yıl boyunca baktı, sütannelik yaptı. Daha doğmadan babasını kaybeden

Hz. Muhammet, kısa bir süre sonra da annesini kaybetti; hemen ardından dedesi Abdulmuttalib'i... Artık o hazrete amcası Ebu Talib bakıyordu. Ebu Talib, geçimini ticaretten sağladığı için, Hz. Muhammet de amcasıyla birlikte birçok sefere katıldı ve ticaretle meşgul olurken tanıştığı Hz. Hatice ile evlendi.

Hz. Muhammet kırk yaşındayken Recep ayının 27'sinde Hira Dağı'nda insanoğlunun kötü durumuna çare olmak, bu yanlış gidişe dur demek, âdemoğlunu **"insanlık değerleri"** etrafında yeniden birleştirmek, insanları uyarmak için peygamberlik ile görevlendirildi. O hazrete ilk vahiy Cebrail vasıtasıyla geldi: ***"Oku... Yaradan Rabbi'nin adıyla oku..."***[11]

Hz. Muhammet'in peygamberliğine ilk iman eden kişiler; kadınlardan Hz. Hatice, erkeklerden ise Hz. Ali'dir. Tarih, bu konuda şahitliğini şüpheye meydan bırakmayacak şekilde yapmıştır.

Allah'ın ***"akrabalarını uyar"***[12] emri gereğince Hz. Muhammet ilk önce kendi akrabalarını uyarıyor, onları İslâm'a davet ediyordu. Yine böyle bir mecliste Hz. Muhammet bütün akrabalarını İslâm'a çağırdı ve Hz. Ali'yi kendisinden sonra halife tayin etti.

Üç yıl süren gizli davetten sonra yine Allah Teala'nın emri uyarınca, Hz. Muhammet açık davete başladı. Hz. Muhammet'in açık davete başlaması ile Müslümanların sayısında gözle görülür bir artış meydana geldi. Müşrikler önce Hz. Muhammet'e yumuşak davrandılar, İslâm'dan ve ***"peygamberlik iddiası"***ndan vazgeçmesi için o hazrete kadın, mevki ve servet teklif ettiler. Ama Hz. Muhammet bunların hepsini elinin tersiyle itti ve bulunduğu hal üzerinde sebat etti. O hazrete sohbet ve tartışma yoluyla yaklaşmak istediler; o hazreti bu davadan vazgeçirmek istediler. Ne var ki Hz. Muhammet her seferinde karşı tarafın delillerini çürüterek onları susturdu. Çaresiz kalan müşrikler bu defa baskı yolunu tuttular Hz. Muhammet'e zarar vermeye yeltendiler, hatta o hazreti öldürmek

---

[11] İlk inen sure, Alak suresidir.
[12] Şu'ara/214

için suikast bile düzenlediler. Müslümanlara büyük işkenceler yaptılar. Ama yapılan her işkence, her zulüm müminlerin kalbine **"iman"** olarak geri döndü. Müşriklerin bu baskılarını bir müddet Ebu Talib'in namı ve Hz. Hatice'nin serveti geçiştirdi. Bu iki zatın ardarda gelen vefatları, Müslümanlar üzerindeki baskının artmasına neden oldu. Işkenceler ve zulümlerin dozu gün geçtikçe arttı. Hatta bu işkenceler altında Sümeyye[13] ve Yasir adlı bir çift şehit oldu. Artık yapılması gereken tek şey kalmıştı: **"Hicret".**

Kutsal bir dönüş için hicret...

Hz. Muhammet'in emri ile hicret başladı ve Müslümanlar bölük bölük Mekke'den ayrılıp Medine'ye doğru yola koyuldular. Müslümanlardan bir kısmı Medine'ye ulaştığında Hz. Muhammet henüz Mekke'den çıkmamıştı bile. Herkesi yolladıktan ve Hz. Ali'yi kendi yatağına yatırdıktan sonra kendisi de Mekke'den ayrıldı. Hz. Muhammet'in geride kalan işlerini tamamlayan Hz. Ali, sonuncu kişi olarak Medine'ye doğru yola koyuldu. Hz. Ali ile Hz. Muhammet Kuba'da birleştiler ve Medine'ye doğru yola koyuldular.

Davet aşamasından devlet aşamasına geçildiğinde ilk savaş Bedir'de patlak verdi. Müslümanların Mekke'de kalan mallarına ve gördükleri işkencelere misilleme olarak başlatılan Bedir Savaşı, Müslümanların galibiyetiyle sonuçlandı. Bu savaştan sonra Hz. Muhammet'in kızı Hz. Fatıma, Hz. Ali ile dünya evine girdi. Müşriklerle ikinci karşılaşma Uhud, Müslümanların itaatsizliği yüzünden yenilgi ile neticelendi. Mekkeli müşriklerin bir saldırı savaşı olan Hendek, sonuçsuz kaldı. Müşrikler bir kazanç elde edemeden geri dönmek zorunda kaldılar. Hudeybiye Antlaşması Hicret'in altıncı yılında imzalandı. Hayber'in ve Mekke'nin fethi İslâm'ın kesin olarak yerleşmesini sağladı.[14]

---

[13] ***Sümeyye,*** asıl adı Pamuk olan bir Türk kızıdır ve İslâm yolunda şehit olan ilk kişidir.

[14] Günümüzde ne yazık ki İslâm'ı bilmeyen ve Hz. Muhammet'i tanımayan bazı insanlar Hz. Muhammet'in Mekke'de yumuşak; Medine'de devlet kurup güçlenmesinin ardından sert bir tavır takındığını iddia etmektedirler. Halbuki bunun

3.1.3. Peygamber'in Halifesi: Hz. Ali

Hz. Muhammet'in kendisinden sonra, ümmetin başına bir halife tayin edip etmediği konusu, öyle sanıyoruz ki İslâm tarihinin en ihtilaflı konularının başında yer almaktadır. Ehl-i Sünnet arasında kabul gören iki görüş vardır. Bunlardan birincisi Hz. Muhammet'in kendisinden sonra herhangi bir halife bırakmadığını, bunu ümmetin seçimine havale ettiğini; ikincisi ise *–Hz. Muhammet'in hastalığı sırasında halka, namazı Ebu Bekir'in de kıldırmasına binaen-* Hz. Muhammet'in kendisinden sonra Ebu Bekir'i halife olarak bıraktığını savunur.

Şia'ya gelince, Şiîler bu iki görüşü de reddederler ve Hz. Muhammet'in kendisinden sonra Hz. Ali'yi tayin ettiğine inanırlar.

Tarihsel kaynaklar ise Ebu Bekir'in halka namaz kıldırma iddiasını bir kenara bırakırsak, açık şekilde Şia'nın görüşünü tasdik etmektedir. Gerek Ehl-i Sünnet'in gerekse Şia'nın hadis ve tarih kitaplarında bu konu ihtilafa yer bırakmamaktadır. Hz. Muhammet, bu kaynaklara göre birçok kez ve değişik vesilelerle Hz. Ali'nin halifeliğini halka açıklamış, Gadir-i Humm'da da bunu yinelemiştir. Şimdi bu konu ile ilgili *-hem Sünnî hem de Şia kaynaklarda yer alan-* birkaç olayı kısaca aktaralım.

1) **Tebliğin Başlangıcında:** Şuara suresinin ***"ve en yakın akrabalarını korkut"*** mealindeki 214. ayeti nazil olunca Hz. Muhammet, Hz. Ali'ye bir yemek hazırlamasını ve en yakın akrabalarını davet etmesini emretti. Davet gerçekleşip yemeğin yenmesine karşılık Ebu Leheb'in bazı uygunsuz davranışları yüzünden herhangi bir tebliğ gerçekleşemedi. İkinci gün yine bir yemek hazırlandı ama aynı nedenden tebliğ yine yapılamadı. Üçüncü gün yemekten hemen sonra Hz. Muhammet ayağa kalkarak Allah'ın bir olduğunu, kendisinin Allah'ın elçisi olduğunu, cennet ile cehennemin hak

---

gerçekle bir ilgisi yoktur. Çünkü Hz. Muhammet'in hiçbir savaşı saldırı ve gasp amacı taşımaz. Bütün savaşlar ya misilleme ya da savunma amaçlıdır. Kaldı ki gasp amaçlı savaşlar İslâm fıkhında da haram kılınmıştır.

olduğunu anlatan bir hutbe okudu. Bu hutbeyi okuduktan sonra, ***"Ey Abdulmuttalib oğulları! Bana itaat edin yeryüzüne hâkim olun! İçinizden kim bana yardım eder, bu işte beni kuvvetlendirirse kardeşim, vasim, vezirim, varisim ve benden sonra halifem olur!"*** dedi. Bu soruya olumlu cevap sadece Hz. Ali'den geldi. Ancak Hz. Muhammet ***"Sen otur"*** dedi. Üç kez tekrarlanan bu olaydan sonra nihayet Hz. Muhammet, Hz. Ali'ye hitaben ***"Kardeşim, vasim, vezirim, benden sonra halifem sensin."*** buyurdu. Orada bulunanlardan bir kısmı ***"Bundan sonra oğlunu dinle; ona itaat et"*** diyerek Hz. Ali'nin babası Hz. Ebu Talib'le alay ettiler.

2) Tebliğin Ortalarında: Hicret'ten 5 ay sonra Hz. Muhammet, ensar ile muhacirleri bir törenle kardeş yaptı. Kardeşlik töreni bitince Hz. Ali yalnız kaldı. Bu durum karşısında Hz. Muhammet'e yönelen Hz. Ali, ***"Ya Resulullah ashabını birbiri ile kardeş ettin; beni ise yalnız bıraktın"*** dedi. Hz. Muhammet ise Hz. Ali'ye, ***"Sen, Harun Musa'ya ne menzildeyse, bana o menzildesin; ancak benden sonra peygamberlik yok. Sen dünyada da ve ahirette de benim kardeşimsin"*** diye cevap verdi.

3) **Tebliğin Sonlarına Doğru:** Tebük Savaşı'nda Hz. Muhammet sefere katıldı ve Medine'de kendi yerine halife olarak Hz. Ali'yi bıraktı. Kısa bir süre sonra da münafıkların dedikoduları etrafı sardı. Bu dedikodulara göre, Hz. Muhammet, Hz. Ali'den bıkmıştı ve Hz. Ali, Hz. Muhammet'in gözünden düşmüştü. Bunlardan rahatsız olan Hz. Ali, Hz. Muhammet'e bu sözleri anlatınca Hz. Muhammet ***"Ya Ali! Medine ancak benimle yahut da seninle düzene girer. Razı değil misin ki sen bana, Harun Musa'ya ne menzildeyse o menzildesin; ancak benden sonra peygamberlik yok!"*** diyerek Hz. Ali'yi rahatlattı. Hz. Ali ise cevap olarak ***"Allah ve Resulü'nden razı oldum"*** dedi. O hazrete ***"Murteza"*** lakabı bu olaydan sonra verildi.

4) **Tebliğin Sonunda:** Hz. Muhammet, Veda Haccı'ndan dönerken Gadir-i Humm denilen mevkide Hz. Ali'nin halifeliğini açıkça ilân etti. (Bu konu üzerinde ilerleyen bölümlerde ayrıca durulacaktır.)

Dikkat edilirse Hz. Muhammet, peygamberlikle görevlendirilmesinin ilk günlerinden, peygamberlik görevinin son günlerine kadar Hz. Ali'nin kendisinden sonra halife, vasi, vezir, imam olacağını halka birçok kez bildirmiştir. Hz. Ali'nin halifeliğini açıklayan bunlar gibi yüzlerce hadis aktarılabilir. Ancak bu kadarıyla yetiniyoruz.

3.1.4. Hudeybiye'de Yaşananlar

Bugün, bizim bildiğimizin aksine Hz. Muhammet'in zamanında yaşayan birçok sahabe, hayatlarının her anında Hz. Muhammet'e itaat etmiş, o hazretin buyruklarına uymuş değillerdir. Hz. Muhammet'in emri altında olduklarında dahi, o hazrete birçok kez itaatsizlik etmişlerdir ki bunlardan bir tanesi de Hudeybiye Antlaşması yapıldığında yaşanmıştır.

Özetle, olay şöyle yaşanmıştır: Hicret'in altıncı yılında Hz. Muhammet, bin dört yüz kişi ile umre yapmak için Medine'den Mekke'ye doğru hareket etti. Hz. Muhammet, herhangi bir savaş amacı taşımadığından yanında bulunanlara kılıçlarını kınlarına koymalarını ve ihramlarına bürünmelerini emretti. Bu arada Müslümanların Mekke'ye hareketini haber alan Mekkeli müşrikler, Hz. Muhammet'e bir heyet gönderdiler. Heyetin getirdiği teklife göre umreye gelecek sene izin verilecek, şimdi de Medine'ye dönmeleri istenecekti. Bu durum karşısında Hz. Muhammet, herhangi bir savaş ya da karışıklığa neden olmamak için bu teklifi kabul etti. Hudeybiye denilen yerde yapılan antlaşmaya göre umre, bir sene sonraya ertelendi.

Bu antlaşmayı birçok Müslüman içine sindiremedi ve bazıları bu durumdan rahatsız olduğunu açığa vurdu. Bunların başında ise Ömer bin Hattab geliyordu. Rivayet edildiğine göre antlaşma imzalandıktan sonra Ömer, Hz. Muhammet'e itiraz yollu:

- Sen Allah'ın peygamberi değil misin? dedi.

Hz. Muhammet ise;

- Ben Allah'ın peygamberiyim! diyerek cevap verdi. Bundan sonra Ömer ile Hz. Muhammet arasında şöyle bir konuşma geçti:

- Biz Hakk yolundayız ve düşmanımız batıldır. Öyle değil mi?

- Evet!

- O halde dinimize neden hakaret ettiriyoruz?

- Ben Allah'ın peygamberiyim, Allah'a karşı gelemem; bizi yönlendiren, zafere koşturan O'dur.

- Peki, Kâbe'yi tavaf edeceğimizi söyleyen siz değil miydiniz?

- Evet, ama ben bu yıl için söz vermedim.

- Evet, bu yıl için söz vermediniz.

- O zaman telaşlanmanıza gerek yok, tavaf farizasını yerine getireceksiniz. Biraz sabretmesini biliniz.

Hz. Muhammet'in açıklamalarını yeterli görmeyecek ki Ömer, bu defa Ebu Bekir bin Kuhafe'ye yönelir.

- Ey Ebu Bekir! Bu adam Allah'ın hak peygamberi değil mi?

- Elbette hak peygamberi!

- Biz Hakk, düşmanlarımız batıl üzere değil mi?

- Elbette.

- Öyleyse dinimiz için neden alçaklığı kabul ediyoruz?

- Be adam! O, Allah'ın resulüdür diyorum. Peygamber, Allah'a karşı gelemez; Allah onun yardımcısıdır, onun emrine sarıl!

- O bize Kâbe'ye gideceğiz, onu tavaf edeceğiz demiyor muydu?

- Evet, ama o sana bu yıl gideceksin dedi mi?

- Hayır.[15]

Hudeybiye'de yaşananlar bununla da kalmıyor. Hz. Muhammet antlaşma yapıldıktan sonra, yanındakilere kalkmalarını, saçlarını ve kurbanlarını kesmelerini emrediyor. Ama yerinden kalkan bile olmuyor. Bu durum karşısında Hz. Muhammet tıraş oluyor ve kurbanlarını kesiyor. Ashab, ancak bundan sonra tıraş olup kurbanlarını kesmek için harekete geçiyor.

Evet, Hudeybiye özetle böyle.

---

[15] Ömer, sonraki zamanlarda *"O günkü nezaketsiz çıkışımın günahını affettirmek için nice amellerde bulundum."* diyecektir.

3.1.5. Gadir-i Humm

Hz. Muhammet, Veda Haccı'ndan dönerken Mekke ile Medine arasındaki Cuhfe'de Gadir-i Humm denilen bir su birikintisinin yanında devesinden indi. Zilhiccenin on sekizinci günü perşembe, vakit, öğle vaktiydi. Oradaki ağaçların altında bir çadır kurularak ileriye gidenlerin geri dönmeleri, geride kalanların yetişmeleri emredildi. Herkes toplandıktan sonra ezan okundu ve ardından öğle namazı kılındı. Bu sırada hava oldukça sıcaktı ve sıcağın altında Hz. Muhammet'in emri ile on binlerce kişi toplanmıştı.[16] Aşırı sıcak yüzünden sahabeden bir kısmı elbiselerinin bir parçasını başına almış, diğer bir kısmı ise ayaklarının altına sermişti. Namazın bitimiyle, önceden deve halamutlarından yapılmış ve üç basamaktan oluşmuş minbere çıkan Hz. Muhammet; Allah'ı övdükten, ondan yardım diledikten, birliğini bilip bildirdikten ve kendi peygamberliğine şahadetten sonra,

- Ey insanlar! Allah bana ömrümün sona erdiğini, yakında davetine icabet edeceğimi, varlık yurduna göçeceğimi bildirdi. Ben de sorumluyum, siz de sorumlusunuz; ne dersiniz? dedi.

Hepsi hep birlikte:

- Şahadet ederiz ki sana emredileni tebliğ ettin, savaştın, öğüt verdin; Allah sana hayırla karşılık versin, dediler.

Bundan sonra Hz. Muhammet şöyle dedi:

- Allah'ın var ve bir olduğuna, Muhammet'in onun kulu ve elçisi bulunduğuna, cennetin, cehennemin, ölümün, ölümden sonra dirilmenin gerçek olup kıyametin kopacağına ve bundan şüphe olmadığına, Allah'ın kabirdekileri haşredeceğine şahadet eder misiniz?

- Evet, şahadet ederiz.

- Allah'ım şahit ol. Ahrete göçmekte ve havuzun kıyısına varmakta hepinizden önde bulunacağım; siz de havuzun kıyısında bana ulaşacaksınız. Havuzumun genişliği San'a ile Busrâ arası kadardır,

---

[16] Bazı kaynaklarda 120 bine kadar rivayetler vardır.

kıyısında gümüşten ve yıldızlar kadar kadehler vardır. Bana ulaşacağınız zaman, sizden iki değer biçilmez şey soracağım; onlarla nasıl geçindiniz diyeceğim. O iki değer biçilmez şeyin büyüğü Allah'ın kitabıdır ki bir eli Allah'ın (kudret) elindedir, öbür ucu ise sizin elinizdedir. (Allah'a ulaşmak ve onun rızasını elde etmek için); ona yapışın da sapıtmayın, değişmeyin. Öbürü de benim Ehl-i Beyt'imdir. Lütuf, ıssı ve her şeyden haberdar olan, bu ikisinin havuz kıyısında bana ulaşıncaya dek birbirinden ayrılmayacağını haber verdi; bu ikisinde size halef ve halife olurum, bırakın da görün. Ey insanlar! Ehl-i Beytim hakkında sizi uyarıyorum. Ehl-i Beytim hakkında sizi uyarıyorum. Ehl-i Beytim hakkında sizi uyarıyorum. Ben bütün insanlara nefislerinden daha evla değil miyim? Sonra bilmez misiniz ki ben her inanan erkek ve kadına nefsinden daha evlayım. Öyleyse ben kimin mevlası isem bu Ali de onun mevlasıdır.[17] Allah'ım ona dost olana dost ol, düşman olana düşman ol; ona yardım edene yardım et, onu horlayanı horla; nerede olursa onunla gerçeği beraber kıl. Ey insanlar! Bunları burada bulunanlar, bulunmayanlara bildirsin...

Hz. Muhammet, bu hutbeyi okuduktan ve Hz. Ali'yi kendisinden sonra Müslümanların veliyy-i emr'i tayin ettikten sonra, başta Ömer olmak üzere birçok sahabe, Hz. Ali'yi bu tayinden dolayı tebrik etti. Hatta Ömer, ***"Selam olsun sana Ebu Talib oğlu, bugünü ve bu akşamı benim ve kadın-erkek her inananın mevlası olarak sabahladın, akşamladın"*** dedi.

3.1.6. Vasiyetname Sorunu

Hz. Muhammet, şiddetli bir hastalığın pençesinde son günlerini yaşıyordu. vefatından üç gün önce Hz. Muhammet'i görmek için sahabeler, o hazretin evinde toplanmışlardı. Bu sırada Hz. Muhammet ***"Bana bir kağıt ve bir divit getirin de size bir yazı yazdırayım;***

---

[17] Abdülbaki Gölpınarlı bu cümleyi şöyle açıklar: *"Yani ben kimin veliyy-i emri isem, kimin bana uyması gerekse, Ali onun mevlasıdır, O'nun üzerinde buyruk sahibidir."*

benden sonra ebediyen sapıklığa düşmeyin" buyurdu. Ancak bu arada sahabeler arasında bu yazının yazdırılıp yazdırılmaması konusunda tartışmalar başladı. Burada da Ömer başrolde idi. Ömer, vasiyetin yazdırılmamasını istiyor, bunun gerekçesini de ***"Resullullah'a hastalık galip geldi, peygamber sayıklıyor; Allah'ın kitabı yanımızdadır, o bize yeter"*** diyerek açıklıyordu. [18] Hz. Muhammet bu durum karşısında sinirlendi, sahabenin hepsini huzurundan kovdu ve ***"Gidin yanımdan, bu sözlerden sonra yazdırsam ne çıkar; içinde bulunduğum hal, beni çağırdığınız halden daha iyidir"*** dedi. Bu olay sırasında orada bulunan ve önde gelen sahabelerden olan Abdullah İbn-i Abbas, çok sonraları ***"Hz. Peygamber'e yazı yazdırmak veya yazdırmamak arasında bir kargaşa çıkarmak, hedeflenen bir olaydı"*** diyecekti. Yine aynı İbn-i Abbas, aynı olay hakkında bir başka yerde ***"Perşembe gününün musibeti ne büyük musibettir"*** diyecek ve gözyaşları yanaklarından süzülecekti.

3.1.7. Usame Ordusu

Artık Hz. Muhammet'in vefatına iki gün kalmıştır. Roma üzerine yürütülecek bir ordu gereklidir. Bu durum karşısında Hz. Muhammet, Hz. Ali'yi kendi yanında bırakır, genç bir Müslüman olan Usame bin Zeyd'i de ordunun başına kumandan tayin eder. Ona öğütler ve savaş taktiklcri verir; geriye kalan ashaba da Usame'nin emri altında savaşmalarını buyurur. Usame on sekiz yaşında bir gençtir; ama Usame'nin ordusunda bulunması gerekenler arasında Ebu Bekir, Ömer ve Ebu Ubeyde gibi daha yaşlı sahabeler de vardır. Bu durum hoşnutsuzluk doğurur. Bunu duyan Hz. Muhammet, iki kişinin yardımıyla yatağından doğrulur, etrafa hâkim bir yerden uzun bir hutbe okuyarak ashabın Usame'ye katılmasını ve onun emirlerine uymalarını emreder. Hz. Muhammet devamla, ***"Usa-***

---

[18] Allah, Kur'an'da (Necm/3-4) Hz. Muhammet'in kendi nefsinden, heva ve hevesinden konuşmayacağını söylüyor. Kaldı ki burada Hz. Muhammet'e *"hastalığının galip geldiği"* noktasında bir belirti yok.

me'ye katılınız, hazırlıkları çabuklaştırınız, Usame'ye yardımcı olunuz ve ordusunu donatınız" der. Ancak orduda değişen bir şey olmaz. Sahabelerde bir hareket gözlenmez ve ordu hareket etmez. Bundan sonra Hz. Muhammet ***"Usame'nin ordusundan geri durana Allah lanet etsin"*** diyerek bedduada bulunur.

3.1.8. Peygamber'in On İki Halifesi

Hz. Muhammet, hayatı boyunca değişik vesilelerle kendisinden sonra On İki İmamların halife ve vasi olacaklarını bildirmiştir. Hem Sünnî hem de Şia kaynakların ittifak halinde olduğu bu konuyla ilgili –sadece birkaç hadisi- aşağıya almakla yetiniyoruz.

1. "Kıyamet kopana dek on iki imam/halife var olduğu sürece, İslâm dini ayakta duracak, aziz olacaktır. Hepsi Kureyş'tendir."

2. "Benden sonra on iki halife olacaktır."

3. "On iki halife oldukça bu din, düşmanlarına karşı hep muzaffer olacak ve hiçbir muhalif ve münafık ona zarar veremeyecektir."

3.2. Hz. Ali'nin İmâmeti

Hz. Ali, Hz. Muhammet vefat edip Hakk'a yürüdükten sonra Allah'ın emri ve Hz. Muhammet'in vasiyeti üzerine, imâmet makamına geçti.

Hz. Ali; Allah'a yakın bir kul, Hz. Muhammet'in sadık yardımcısı ve iyi bir savaşçı idi. O hazretin savaşçılığı o kadar iyiydi ki bazı Araplar, ***"Ali'nin aralarında bulunduğu bir grup bize saldırdığında biz birbirimize vasiyetimizi ediyorduk."*** diyorlardı. O hazrete verilen Şah-ı Merdan, Şir-i Yezdan, Esedullah-ı Galip (Allah'ın galip arslanı) gibi lakaplar bu özelliğinden dolayıdır.

3.2.1. Sakife ve Sonrası

Hz. Muhammet vefat ettiği zaman, ashaptan Mugiyre, Hz. Muhammet'in öldüğünü bildirmiş, Ömer ise buna karşı çıkarak Hz. Muhammet'in ölmediğini söylemiş, hatta Hz. Muhammet'in öldü-

günü söyleyenleri ölümle tehdit etmişti. Bu sırada yine ashaptan İbn-i Ümmi Mcktum, Hz. Muhammet'in bir gün mutlaka öleceğini haber veren Kur'an ayetini[19] okumuş, ancak Ömer inadında ısrar etmişti. Yine Hz. Muhammet'in amcası Abbas, Ömer'i ikna etmek istemiş, bunda başarılı olamamıştı. Ömer, ısrar ediyordu.

Ömer'in ısrarı devam ederken Medine dışında Sünh denilen yerde bulunan Ebu Bekir'e, Hz. Muhammet'in vefat haberi ulaştırıldı. Hemen harekete geçerek Medine'ye ulaşan Ebu Bekir, Ömer'e İbn-i Ümmi Mektum'un okuduğu ayeti okuyunca Ömer inadını terk ederek, Hz. Muhammet'in vefat ettiğini kabul etti. Ünlü Sünnî bilgini İbn-i Ebi'l Hadid'in de yerinde belirttiği gibi ***"Ömer'in yaptığı bu hareket kasıtlıydı ve hilafete Hz. Ali'nin veya bir başkasının geçmesini engelleme amacı taşıyordu."***

Bu olayın ardından ashabın Sakife'de toplandığı haberi gelince Ebu Bekir, Ömer ve Ebu Ubeyde Sakife'ye yöneldiler. Tartışılan konu, hilafet meselesi idi. Ortaya bir sürü fikir atılmıştı ve tam bir kargaşa yaşanıyordu. Kimileri halifenin ensardan, kimileri ise muhacirden olmasını istiyordu. Bunun gerekçeleri sıralanırken de ensarın ve muhacirin İslâm'a yapmış oldukları hizmetler sayılıyordu. Bir başka grup ise bir emirin ensardan ve bir emirin ise muhacirden olması gerektiğini savunuyordu. Hilafetin Hz. Ali'nin hakkı olduğu gündeme gelse de, pek oralı olunmuyordu. Ebu Bekir ise Ömer veya Ebu Ubeyde'ye biat edilsin istiyordu.

Bu tartışmalar sürüp giderken, Abdurrahman bin Avf ayağa kalkarak:

- Ey Ensar! Sizin de üstünlükleriniz var, bunu söylemek gerek; fakat aramızda Ebu Bekir, Ömer ve Ali gibi birisi yok, dedi.

Bu konuşmadan sonra ayağa kalkan Münzir bin Arkam, adı geçen şahısların üstünlüklerini inkâr etmediklerini ve bunlardan biri-

---

[19] Al-i İmran 144: ***"Muhammet ancak bir peygamberdir; ondan önce nice peygamberler geldi geçti. Ölürse, öldürülürse gerisin geriye mi döneceksiniz? Kim dönerse bilsin ki Allah'a hiçbir suretle zarar vermez ve Allah şükredenlerin karşılığını verir."***

sine biat edebileceklerini söyledi. Münzir bin Arkam'ın bu sözlerinden sonra ensar hep birlikte:

- Biz Ali'den başkasına biat etmeyiz! dedi.

Çünkü Münzir bin Arkam, bu sözüyle Hz. Ali'yi kastediyordu.

Halifeliğin Hz. Ali'ye geçeceğini anlayan Ömer, hemen Ebu Bekir'e dönerek:

- Uzat elini, sana biat edeyim, dedi.

Bu oldubittiden sonra orada bulunanlar birer birer Ebu Bekir'e biat ettiler. Ertesi gün ise halkın büyük bir kısmı Ömer'in yardımlarıyla Ebu Bekir'e biat etmiş bulunuyordu. Hz. Ali'nin dediği gibi, sonraki yıllarda ***sağdığı sütten Ömer'e de pay düşecekti.***

3.2.2. Hz. Ali Hakkını Arıyor

Sakife'de halifelik meselesi tartışılıp, Ömer'in oldubittisiyle Ebu Bekir, halifeliğe seçilirken Hz. Ali, Hz. Muhammet'in mübarek naaşını defnetmekle meşguldü. Abbas, Fadl bin Abbas, Kusan bin Abbas, Salih, Usame, Evs de Hz. Ali'ye defin işlerinde yardım ediyordu. Defin işleri devam ederken Hz. Muhammet'in amcası Abbas, Hz. Ali'ye ***"Elini uzat da sana biat edeyim; ben biat edersem Abdimenafoğulları da biat ederler; onlar biat etti mi herkes biat eder"*** dedi. Abbas'ın bu teklifini Hz. Ali ***"Ben şimdi Hz. Muhammet'in cenazesi ile meşgulüm"*** diyerek geri çevirdi. Çünkü daha Hz. Muhammet'in cenazesi kaldırılmadan halifelik davasına girişmek ancak halifeliğe liyakatsizliğin bir işareti olabilirdi.

Hz. Muhammet'in cenaze işleri ile meşgul olduğu bir sırada Ebu Bekir'in halifeliğe seçildiği haberi Hz. Ali'ye ulaştı. Aynı günün gecesi, yani Hz. Muhammet'in defin işleri tamamlandıktan sonra Hz. Ali ve onun hilafetini isteyenlerden bir kısmı Hz. Fatıma'nın evinde toplandılar. Bu arada toplananlar arasında Abbas, Utbe bin Ebu Leheb, Selman, Miktat, Ebu Zerr, Ammar, Said bin Ebu Vakkas, Talha, Zübeyr gibi kişiler de vardı. Bunların toplanma amacı, Hz. Ali'ye biat etmek ve takınılacak tavrı belirlemekti.

Bütün bu olanların haberi Ömer'e ulaşınca Ömer yanına Halid bin Velid'i de alarak Hz. Fatıma'nın evine gitti. Ömer, içeride bu-

lunanlardan dışarıya çıkmalarını istedi ve aksi takdirde evi yakacaklarını söyledi. Bu arada Ömer'e ***"Peygamberin kızı da evde"*** diye bir ikaz geldi. Ömer bunu umursamadı ve ***"Olsun"*** diyerek cevap verdi. İçeride bulunanlar dışarıya çıkmayınca Ömer, evi basmaya karar verdi. Bu olayda Ömer'e saldıran Zübeyr'in ayağı kaydı ve kılıcı elinden düştü. Hz. Ali'nin kılıcı kırıldı. Hz. Fatıma ise bir kapı ile duvar arasına sıkıştı ve ismi henüz doğmadan Hz. Muhammet tarafından verilen **"Muhsin"** adlı bebek düştü. Bu olaydan sonra Hz. Ali ve yanındakiler zorla mescide götürüldüler; ancak hiçbiri Ebu Bekir'e biat etmedi.

Bu olay kapandıktan sonra Hz. Ali, Hz. Fatıma'yı bir merkebe bindirdi ve geceleyin ensarın kapılarını çalarak yardım istedi. Ama bundan da bir sonuç çıkmadı. Ensar ***"Eğer Ebu Bekir'den önce gelseydin biat ederdik"*** diyerek durumu geçiştirdi.

Hz. Ali, yine bir gece yakın arkadaşları ile anlaştı; sabah namazından sonra hilafeti gasp edenler öldürülecek ve hilafet ehline verilecekti. Ama ertesi gün sabah olunca yalnız üç kişi geldi, diğerleri ise uyuyakaldılar.

Bir keresinde de Hz. Ali şöyle buyurdu: ***"Eğer kırk tane sağlam adamım olsaydı, hilafeti zorla da olsa alırdım."***

3. 2. 3. Fedek Hurmalığı

Hayber'in fethedilmesinden sonra ganimetten Hz. Muhammet'in payına Fedek denilen bir hurmalık düşmüş, Hz. Muhammet de bu hurmalığı henüz sağlığında, kızı Hz. Fatıma'ya vermişti. Ancak Ebu Bekir, hilafeti eline aldığında Hz. Fatıma'ya ait olan bu hurmalığı gasp etmiş, Müslümanların ortak malı saymıştı. Yaptığı bu yanlış icraatı da ***"Biz peygamberler miras bırakmayız; bıraktığımız şey sadakadır"*** şeklinde kendi uydurduğu bir hadise dayandırmıştı. Bu hadis gerçekten de Ebu Bekir'in bir uydurmasıydı, çünkü bu hadis Kuran-ı Kerim'in açık ayetleriyle çelişmektedir. Kuran-ı Kerim'de

Süleyman'ın Davut'a varisi olduğunun açıklanması[20], Yakup'un soyuna bir varis olacak bir evlat istemesi[21] bu hadisin bir uydurma olduğunu ispat etmektedir. Zaten Hz. Fatıma da kendi hakkını ararken bu ayetleri delil olarak göstermiş, ne yazık ki Ebu Bekir, Hz. Fatıma'nın uyarılarını dikkate almamıştı. Kaldı ki Fedek, miras bile değildi; Hz. Muhammet'in kendi sağlığında kızı Fatıma'ya verdiği bir hurmalıktı.

Fedek Hurmalığı'nın Hz. Muhammet tarafından Hz. Fatıma'ya verildiğine dair Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Ümmü Eymen, Rebah ve diğer birkaç kişi daha şahitlikte bulunmuş, Ebu Bekir, bunların hiçbirinin şahitliğini kabul etmemiş ve Fedek'in Beyt-ül Mal'a ait olduğunda ısrar etmişti. Ancak ne gariptir ki aynı Ebu Bekir, Hz. Muhammet'in geri kalan tüm mirasını kendi kızı Ayşe'ye vermekte bir sakınca görmemişti. Olayların seyrine baktığımızda öyle anlıyoruz ki yapılanlar **"masum"** bir yanlışlık değildir. Fedek Hurmalığı'nın Hz Fatıma'dan alınması da bir yanlışlık değildi. Ali bin Faruki'nin de yerinde belirttiği gibi *"Fedek Hz. Fatıma'ya verilseydi, sıra hilafetin Hz. Ali'ye verilmesine gelecekti."* Yoksa Fedek Hurmalığı'nın Hz. Fatıma'ya ait olduğunu Ebu Bekir de biliyordu, diğerleri de...

Bütün bu olanlardan sonra Hz. Fatıma, Ebu Bekir'e ve Ömer'e darıldı ve hayatının sonuna kadar da onlarla görüşmedi, konuşmadı. Hayatının sonlarına doğru kendi yanına gelen Ebu Bekir ve Ömer'le barışmayan Hz. Fatıma, bunların kendi cenazesinde bulunmaması için Hz. Ali'ye vasiyette bulundu. Hz. Ali, Hz. Fatıma'yı geceleyin defnetmek suretiyle bu vasiyeti yerine getirdi.

---

[20] Neml/16: ***"Ve Süleyman, Dâvûd'un mîrasçısı oldu ve ey insanlar dedi, bize kuşdili öğretildi ve her şeye âit bilgi verildi bize; şüphe yok ki bu, elbette apaçık bir lütuf ve ihsândır."***

[21] Meryem/5: ***"Benden sonra yerime geçecek, mîrâsıma konacak yakınlarımdan endişelenmekteyim, karım da kısır, sen bana katından bir oğul ihsân et de."***

3. 2. 4. Biat

Hz. Fatıma, Hz. Muhammet'in vefatından sonra fazla yaşayamadı ve altı ay sonra çok sevdiği Rabb'ine kavuştu. Bu süre zarfında Hz. Ali, Ebu Bekir'e biat etmemişti. Altı aylık süre içinde bir dizi olay olmuş ve İslâm fiziksel anlamda parçalanmanın eşiğine gelmişti. İslâm'ın gitgide zayıfladığını gören Hz. Ali, İslâm'ı korumak kaygısıyla Mescid'de Ebu Bekir'e biat etti. Çünkü Hz. Ali şunu çok iyi biliyordu ki İslâm tam yerleşmeden parçalanacak ve yok olup gidecekti. Ama İslâm ayakta kalırsa yapılan yanlışlıkları düzeltmek mümkün olabilecekti.

İşte bu bilinçte olduğu anlaşılan Hz. Ali, Ebu Bekir'e biat etmiş, ancak her zeminde, hilafetin kendi hakkı olduğunu ama bunun gasp edildiğini sık sık yinelemiştir.

Hz. Ali'nin Ebu Bekir'e biat etmesi Ebu Bekir'i ***"meşru halife"*** olarak kabul etmesi şeklinde anlaşılmamalıdır. Çünkü sonraki zamanlarda halifeliğin gerçekten kendi hakkı olduğunu söylemiş, zaten o hazretin çevresinde toplanan Şia'ları da o hazreti meşru halife olarak kabul etmemişlerdi. Ebu Bekir'e yapılan biat İslâm'ın yaşaması için bir ***"zorunluluk"***tan ibaretti; yoksa ***"sevgi"***den veya ***"iman"***dan değil.

3. 2. 5. Yanlış İcraatlar

Hz. Muhammet'in vefat etmesinden sonra Ömer'in çabaları ile Ebu Bekir'in halife olduğunu, önceki sayfalarda anlatmıştık. Ömer'in bu olaylardaki aktifliğini gören Hz. Ali, Ömer'e hitaben ***"Sağdığın sütten sana da pay düşer"*** demiş ve Hz. Ali'nin bu sözü iki yıl sonra doğrulanmıştı. Çünkü Ebu Bekir, ölmeden önce halife olarak Ömer'i seçmiş, halkın da ona biat etmesini istemişti.

Ömer, ölmeden önce kendi yerine bir halife bırakmadı. Ama Hz. Ali, Osman, Abdurrahman, Zübeyr, Sad ve Talha'dan oluşan altı kişilik bir şurada halifenin belirlenmesini istedi. Ne var ki halife olacak kişi, Ebu Bekir ve Ömer'in içtihatlarına uymayı kabul ede-

cekti. Hz. Ali, bu şartı kabul etmeyerek, onların içtihatlarına uymayı reddetti. Osman ise bu şartı kabul edince halifeliğe geçti.

Kendi halifelikleri döneminde birçok yanlış icraatta bulunan Ebu Bekir, Ömer ve Osman Allah'ın kitabı ve Hz. Muhammet'in sünneti ile birçok kez açık şekilde çelişmişlerdir. Tarihi kaynaklar, ilk üç halifeyi bugün bize anlatılandan daha başka göstermektedir. Elbette bu kısa kitapta yapılan tüm yanlış icraatları anlatmak mümkün değil. Biz burada, bu icraatların birkaçına, ana hatlarıyla ve kronolojiye uyarak değineceğiz. İlgili kitaplarda daha fazla bilgi bulunabilir.

1. Ebu Bekir'in Halifeliği Sırasında: Hz. Ali'nin halife olmasını isteyenlerden Temim boyundan Malik, zamanında Ebu Bekir'in halife olmasına şiddetle karşı çıkmıştı. Bununla da kalmamış, Hz. Muhammet zamanında zekâtını merkeze her yıl düzenli biçimde gönderirken; Ebu Bekir halife olduktan sonra zekâtını merkeze göndermemeye başlamıştı.

Bunun üzerine Ebu Bekir, kendi kumandanlarından Halid bin Velid'i Temim boyunun üzerine gönderdi. Temim boyu, Müslüman olduklarını, dinden dönmediklerini söylerken Malik de Halid bin Velid'in yanına geldi ve ona aynı şeyleri tekrarladı. Çıkan bir tartışmadan sonra Halid, Malik'i öldürdü; aynı gece Malik'in karısının ırzına geçti. Bunlarla yetinmeyen Halid bin Velid, Temim boyundan birçok kişiyi esir aldı ve mallarını yağmaladı. Ömer, Halid'in kısas edilmesini istediyse de Ebu Bekir, Ömer'i sakinleştirdi ve kısası uygulamadı. Böylece İslâm'ın açık bir kanunu da ihlâl edilmiş oldu.[22]

Ebu Bekir'in halifeliği sırasında bir grup Yahudi din adamı, Islâm hakkında bilgi edinmek için halifenin yanına geldiler. Ebu Bekir'e;

- Allah nerede? diye bir soru sordular. Ebu Bekir ise;
- Arştadır! diye cevap verdi.

---

[22] Ömer, Halid bin Velid'in recm edilmesini isterse de olay kapatılır.

- O zaman Allah yeryüzünde değil midir? veya yeryüzü Allah'ın vücudundan boş mudur? Yani bir yerde var da bir yerde yok mudur?

- Bu, kâfirler ve zındıkların sözüdür. Yanımdan uzaklaş, yoksa seni öldürürüm.

Ebu Bekir'in bu tepkisine şaşıran Yahudi din adamları, onun yanından ayrılarak İslâm'la alay etmeye, olanları halka anlatmaya başladılar. Durumdan haberdar olan Hz. Ali, Yahudi din adamlarını bularak onların tüm sorularını yanıtladı ve onları verdiği cevaplarla tatmin etti. Sohbetin sonunda Yahudi din adamları ***"Tanıklık ederim ki bu sözler haktır. ve tanıklık ederim ki sen, Peygamber'in yerini almaya, onu zorla elinde tutandan daha layıksın!"*** dediler.

Ebu Bekir halifeliğe, Ömer'in yoğun çalışmaları ve gayretleriyle gelmişti. Bundan cesaret alan Ömer, icraatlara sık sık karışıyor ve çoğu zaman Ömer'in dedikleri oluyordu. Öyle ki artık insanlar bu durumdan bıkmışlardı. Halktan bazıları değişik vesilelerle Ebu Bekir'e şikâyet yollu ***"Halife sen misin, yoksa Ömer mi?"*** diye sormuşlar; Ebu Bekir ise ***"O'dur!"*** diye cevap vermişti.

2. Ömer'in Halifeliği Sırasında: Ömer'in kız kardeşinin oğlu, yani yeğeni olan Kuddame bin Mazun, hadd gerektirecek bir suç işlemiş, Ömer de ona hadd uygulamak istemişti. Kuddame, Kur'an'dan bir ayet okuyarak kendisinin cezalandırılmasının doğru olmadığını söylemiş; Ömer de Kuddame'yi serbest bırakmıştı. Haber, Hz. Ali'ye ulaşınca Hz. Ali, Ömer'den durumu sormuş, Ömer de durumu anlatarak mezkûr ayeti okumuştu. Hz. Ali, ayetin yanlış yorumlandığını delilleriyle ortaya koyarak Kuddame'ye hadd uygulanmasını istedi. Ömer de o hazretin sözünü dinleyerek Kuddame'ye seksen kırbaç vurdurdu.

Ömer, kendi halifeliği sırasında Hz. Muhammet zamanında yürürlükte olan birçok hükmü kaldırmıştı. Mesela, kadın mutasıyla hac mutasını yasaklamış, ***"Bu iki muta Resulullalı zamanında helâl idi; ben bu iki mutayı yasaklıyorum ve yapanı da cezalandıracağım"*** demişti. Yine cünüp iken su bulamayan birisine **"namaz**

kılma" diyerek Allah'ın Kitabı[23] ile çelişmişti. Bir başka yerde ise ezandaki ***"hayyl ale'l felah"*** cümlesinden sonra gelen ***"hayyl ale'l hayr'ıl amel"*** (Haydi en hayırlısı işe) sözünü ***"Halk ibadete dalıp cihattan soğur"*** düşüncesiyle ezandan çıkarmış ve yerine ***"Namaz uykudan hayırlıdır"*** sözünü eklemişti.

3. Osman'ın Hilafeti Sırasında: Kendi halifeliği sırasında birçok sorunla karşılaşan Osıman, bunların çoğunda yanlış hüküm vermiş, Hz. Ali ise bu hükümlerin bir kısmını düzeltmişti. Ama Osman'ın en büyük hatası, Müslümanların mallarını kendi akrabaları arasında paylaştırmak oldu. Beyt'ül Mal'dan istediği şekilde harcama yapan Osman, lüks içinde yaşıyordu. Beyt'ül Mal'dan Medine'de kendisine yedi, zevcesine, kızına ve Mervan'a birer tane ev yaptırmıştı. Atadığı valiler hep onun akrabalarından oluşuyordu ve en önemlisi Muaviye, onun zamanında palazlanmıştı.

Osman'ın bu harcamalarına ashabın önde gelenlerinden Ebu Zerr ile Ammar gibi bazıları itiraz etmişler, onunla mücadeleye girişmişlerdi. Hz. Ali'nin Şialarından olan bu insanları Osman, rüşvetle elde etmek istemiş, ancak başarılı olamamıştı. Mücadelenin her geçen gün sertleştiğini gören Osman, Ebu Zerr'i Şam'a, Şam'dan Medine'ye ve Medine'den de hayvanların bile zor yaşadığı, iklim şartlarının çok kötü olduğu Rebeze adlı bir yere sürgün etti ve Ebu Zerr, orada Allah'ın rahmetine kavuştu. Ammar'a gelince; Osman, Ammar'ı, muhalefetinden dolayı birkaç kez dövdürttü ve son dayaktan sonra Ammar fıtık oldu.

Hz. Muhammet zamanında yolculukta iki rekât kılınan dört rekâtlı namazları Osman, kendi hilafeti sırasında dört rekâta çıkardı. İhtiyarladıktan sonra namazdaki bazı tekbirleri almadı. Hz. Muhammet'in sünneti böyle olmamasına rağmen Osman, bayram namazlarında hutbeyi, namazdan önce okudu.

---

[23] Maide, 93

Ebu Bekir, Ömer ve Osman zamanında bunlar gibi onlarca, belki yüzlerce uydurma pratikler oldu. Birçok kez bunlar, Allah'ın kitabı ve Hz. Muhammet'in sünneti ile çeliştiler. İlk üç halifenin hilafetleri sırasındaki tavrını **Allame Tabatabaî**, şu şekilde özetlemiştir:

"İlk üç halifenin yirmi beş yıl süren hilafetinde işleri idare etmedeki siyasetleri şuydu: İslâm kanunları içtihad üzerine ve hilafet makamı tarafından teşhis edilen maslahatlara göre uygulanırdı. İslâm öğretisindeki izledikleri yol, Kur'an'ın tefsir edilmeden ve araştırılmadan okunması ve peygamberin hadisleri yazılmadan rivayet edilip, kulak ve ağız haddini aşmamasıydı."

3. 2. 6. Halifelik ve Yaşananlar

Osman'ın yaptığı bütün bu yanlış icraatlar, halkın başkaldırısı ve onun da birkaç sahabe tarafından öldürülmesiyle sonuçlandı. Ümmetin başına bu defa yeni bir halife gerekiyordu ve bu, Hz. Ali'den başkası değildi. Halk, akın akın o hazrete koşuyor ve onun halife olmasını istiyordu. Hz. Ali, başta bu isteği reddetti; ancak halkın yoğun ısrarı üzerine bu teklifi kabul etmek zorunda kaldı.

Halifcliğinin birinci gününde Hz. Ali'ye biat tamamlandı ve halk tamamen o hazrete biat etti. Biat edenlerin başında ise Talha ve Zübeyr geliyordu. Halifeliğinin ikinci gününde ise Hz. Ali, bozulan adaleti yeniden yapılandırmak amacıyla bir dizi icraata girişti. Osman'ın, hilafeti sırasında kendi akrabalarına dağıttığı arazi ve malları ***"dağıtımı batıldır"*** diyerek geri aldı ve Müslümanların ortak malı haline getirdi. Yine Beyt'ül Mal'da bulunan üç yüz bin dinarı zengin-fakir, hür-köle, kadın-erkek farkı gözetmeden yüz bin Müslüman arasında eşit olarak paylaştırdı. Talha, Zübeyr, Abdullah bin Ömer, Mervan ve Kureyş'ten bazıları bu durumdan rahatsız oldu. Çünkü bunlar, Hz. Muhammet'in vefatından sonra, ilk üç halifenin haksız ve adaletsiz icraatları ile zenginleşmiş, aristokrat bir sınıf

oluşturmuşlardı. Dolayısıyla, Beyt'ül Mal'dan fazla pay almaya alışmışlardı[24].

Hz. Ali'nin bu adil tutumu karşısında, Beyt'ül Mal'dan hep fazla mal almaya alışan Talha, Zübeyr ve Abdullah; Hz. Ali'ye bu konuda şikâyette bulundular. Bir işçisiyle birlikte kazma sallarken buldukları Hz. Ali'ye bir gölgelikte otururak isteklerini anlattılar. Ömer ve Osman zamanında hep fazla pay aldıklarını söylediler. Hz. Ali ise onları, bu taleplerinin yanlış olduğunu söyleyerek geri çevirdi. Bir başka gün de Talha ve Zübeyr, Hz. Ali'nin yanına gelerek Basra ve Kûfe valiliklerini istediler. Hz. Ali, onların bu isteklerini de reddedince Talha ve Zübeyr, umreyi bahane ederek Medine'den ayrıldılar.

Hz. Ali'nin halifeliğine şiddetle karşı çıkanların içinde Ayşe de yer alıyordu. Onun, hem Hz. Muhammet'in zevcesi hem de Ebu Bekir'in kızı olması halk üzerinde nüfuz sahibi olmasını sağlıyordu. Kısa bir süre sonra Ayşe, Talha ve Zübeyr anlaşarak Hz. Ali'ye karşı geldi ve Osman'ın kanından o hazreti sorumlu tuttu. Biatlerini bozan Talha ve Zübeyr, sözde Osman'ın kanını almak için bir ordu kurdular. Oysa tarih, bu konuda ittifak halindedir ki Hz. Ali'nin, Osman'ın katledilmesiyle bir alakası yoktur; hatta Ali, Osman'a bu işlerden vazgeçmesi için nasihat etmiş, halkı sakinleştirmişti. Talha, Zübeyr ve Ayşe'ye gelince; bunlar, Osman'a şiddetle muhalif idiler. Hatta Ayşe, Osman'a ***"erkek sırtlan"*** anlamına gelen ***"Na'sel"*** lakabını takmış, onun kafir olduğunu iddia etmiş, öldürülmesini istemişti. Halkı, Osman'ı öldürmek için tahrik etmekten de geri durmamıştı.

Olan oldu, biten bitti, yapılan yapıldı ve nihayet iki ordu karşı karşıya geldi. Her ne kadar Hz. Ali, Talha ve Zübeyr'e nasihat etti, onları bu işten vazgeçirmeye çalıştıysa da Talha, kılıç korkusuyla biat ettiğini söyleyerek o hazrete uymadı. Zübeyr'e gelince; o, bu

---

[24] İmam Ali(a)'nin toplumsal adaleti sağlayıcı bazı girişimlerde bulunması kimi çevrelerin o hazreti –haşa- sosyalist olarak nitelendirmesine sebep olmuştur. Şüphesiz bu, İslâm'ı ve Sosyalizmi bilmemektir.

nasihatlerden etkilendi. Çünkü Hz. Muhammet, bu olayı önceden haber vermiş, Zübeyr'in haksız olduğunu bildirmişti. Bu olay, Zübeyr'e, Hz. Ali tarafından hatırlatılınca Zübeyr, savaştan ayrılma kararı aldı. Fakat oğlu Abdullah ***"Kefaret ver"*** diyerek Zübeyr'i yeniden ikna etti.

Hz. Ali, savaş başlamadan önce kendi ordusuna ***"Onlar size saldırmadıkça savaşa başlamayın"*** buyurmuşlardı. Bundan dolayı, karşı taraftan ilk saldırının gelmesiyle savaş başladı. Hz. Ali'nin saflarında yer alan Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Ammar, Muhammet bin Hanifiyye, Malik bin Eşter, Muhammet bin Ebu Bekir gibilerin yiğitçe savaşması sonucunda Hz. Ali, savaşı kazandı. Talha ve Zübeyr, savaş sırasında öldürülürken af dileyen Ayşe'yi de Hz. Ali, ***"Her şeyin zekâtı var, üst olmanın zekâtı ise bağışlamaktır"*** diyerek bağışladı ve evine gönderdi.

Savaştan sonra da genel af ilân edildi.

3. 2. 7. Sıffin Savaşı ve Hakem Olayı

İkinci halife zamanında Osman'ın yakın akrabalarından Şam valisi olan Muaviye bin Ebu Süfyan, Hz. Ali'ye biat etmeyenler arasındaydı. Osman zamanında da Şam valiliğine devam eden Muaviye, bu süre zarfında güçlü bir statü kazanmıştı.

Hz. Ali halife olunca, Muaviye'yi bu görevden azletti. Muaviye ise o hazreti dinlemedi, Osman'ın kanını bahane ederek Hz. Ali'ye karşı bir ordu kurdu ve halifelik davasına girişti. Halbuki Muaviye de Osman'ı fazla sevmiyordu; öldürülmeden önce Osman, Muaviye'den yardım istemiş, Muaviye ise ona yardım etmemişti.

Meydana gelen bir dizi olaydan sonra iki ordu nihayet karşı karşıya geldi. Hz. Ali savaştan önce ordusuna ***"kaçanlara, teslim olanlara, çocuklara dokunulmaması, öldürürken eziyet edilememesi, orduda bulunanlar hariç hiçbir malın alınmaması, şehirlerin talan edilmemesi, evlere izinsiz girilmemesi"*** gibi emirler verdi. Savaşın en kızıştığı anda Hz. Ali, daha fazla insanın kanının akmaması için Muaviye'yi tekc tck savaşa çağırdı. Muaviye ise bu meydan okumadan korkarak Hz. Ali'nin karşısına Amr bin As'ı gön-

derdi. Amr, Hz. Ali'yi karşısında görünce korktu ve yüzükoyun yere yatarak arkasını, avrct yerini açtı. Bu hareketten sonra Hz. Ali geri döndü, ona bir şey yapmadı.

Savaşta Hz. Ali'nin ordusunda yer alan Ammar bin Yasir ve Veysel Karani gibi önde gelen Şialar şehit oldular, ancak Hz. Ali'nin ordusu, Muaviye'nin ordusuna üstün geldi. Tam Muaviye'nin ordusu yenilmek üzereydi ki Muaviye'nin yakın adamlarından Amr bin As, bir hile düşündü. Buna göre Muaviye'nin ordusu, mızrakların ucuna Kur'an sayfaları takacak ve ***"Allah'ın Kitabı aramızda şahit olsun"*** diyeceklerdi. Bu sayede Hz. Ali'nin ordusunda karışıklıklar çıkacak, savaş Muaviye'nin lehinde sonuçlanacaktı.

Nihayet oyun oynandı ve Hz. Ali'nin ordusunda karışıklık çıktı. Hz. Ali, istememesine rağmen anlaşma masasına oturdu. Yapılan anlaşmaya göre bir hakem Muaviye'nin ordusundan, bir hakem de Hz. Ali'nin ordusundan belirlenecek, bunlar da ortak bir kararla halifeyi atayacaklardı. Muaviye, yakın adamı Amr bin As'ı, Hz. Ali'nin ordusu ise –Hz. Ali'nin istememesine rağmen- Ebu Musa Eşari'yi bu iş için görevlendirdi. İki hakemin baş başa yaptıkları görüşmeye göre, hem Hz. Ali ve hem de Muaviye halifelikten azledilecek, yerlerine başka bir halifeyi halk seçecekti. Yapılan bu görüşmeden sonra Ebu Musa minbere çıktı ve hem Hz. Ali'yi hem de Muaviye'yi halifelikten azlettiğini söyledi. Böylece karışıklık çıktı ve bir sonuca ulaşılmadan olay kapandı.

Bütün bu olanlardan sonra Muaviye'nin yeni hileleri ile Malik bin Eşter zehirle, Muhammet bin Ebu Bekr ise kılıçla şehit edildi. Muhammet, ilk önce susuz bırakıldı, başı kesildi; kesilen başı şehir şehir dolaştırıldı. Cesedini ise bir eşek leşinin içine koyup yaktılar.

3. 2. 8. Haricîler ve Nehrevan

Hz. Ali'nin ordusu, Hakem Olayı'ndan sonra düşünsel ve fiziksel açıdan parçalanmış, buradan yeni bir fırka türemişti. Bunlara, hem Hz. Ali'yi hem de Muaviye'yi istemedikleri için ***"Haricî"*** adı verildi. Hz. Ali, bunlara ilk önce nasihatte bulundu; bir kısmı hata-

larını anlayarak Hz. Ali'nin yanına geri döndü. Tamamı hatasından dönmeyince Hz. Ali, Muaviye'nin üstüne gitmeden önce Haricîlerin üzerine yürüdü. Yapılan savaşta Haricîlerin yedi veya sekizi hariç tümü kılıçtan geçirildi. Haricîlerin atlarını ve silahlarını askerleri arasında paylaştıran Hz. Ali, bunların dışında kalan tüm mallarını o insanların varislerine verdi. Kadınları ise serbest bıraktı.

3. 2. 9. Şehadet

Haricîler, aldıkları bir kararla hem Hz. Ali'yi hem de Muaviye'yi öldürerek bu karışıklığı bitirmek istediler. Bu faaliyetler sonucunda Muaviye yaralı olarak kurtulurken Hz. Ali, Abdurrahman İbn-i Mülcem adlı bir Haricînin zehirli kılıcı ile sabah namazı kılarken yaralandı. İki gün sonra H. 21 Ramazan 40'ta ebediyet âlemine intikâl etti.

Hz. Ali'nin hayatına baktığımızda o hazretin hayatından öğrenecek çok şey olduğunu görürüz. Birinci olarak, siyasi hayatında hiç hile yapmamış, ahlaklı ve erdemli bir siyaset izleyerek sahtekârlardan kendini ayırmıştır. Yalanı, hileyi siyasete katmayarak her zaman dürüst davranmıştır. Hatta bir keresinde o hazret, ***"Vallahi, benim dinimde hile, istenmeyen şeye ister görünmek, haksızlığa baş eğmek yok."*** demiştir. Yerinde belirtildiği gibi ***"Eğer bir sonraki nesil ve diğer nesiller, ihlasla ve fedakarlıkla muhacir ve ensar düzeyinde olsalardı, bugün Müslümanların tarihi başka türlü yazılırdı."***

Dikkat edilmesi gereken ikinci konu ise Hz. Ali'nin kendi halifeliği sırasında, toplumsal adaleti inşa ederek iç sömürüyü, çarpık cihat anlayışını kaldırarak da dış sömürüyü ortadan kaldırma çalarıdır. Gerçekten de ilk üç halife döneminde toplumsal adaletsizlik artmış, Kur'an-ı Kerim'in açık emirleri ve Hz. Muhammet'in sünneti terk edilmeye yüz tutmuştu. Hatta Hz. Ali halifeliğinin ilk günlerinde kıldırdığı bir namazdan sonra, sahabeden biri ***"Vallahi! Peygamberle kıldığımız namazları anımsadık"*** demiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Hz. Ali dönemi yirmi beş yıl süren bir fetret döneminden sonra Hz. Muhammet döneminin yeniden dirilişidir.

3. 3. Hz. Hasan'ın İmâmeti

Hz. Ali'nin Abdurrahman İbn-i Mülcem adlı bir Haricî tarafından şehit edilmesinden sonra Hz. Hasan, Allah'ın emri ve babası Hz. Ali'nin vasiyeti üzerine imâmet makamına geçti.

Kendisinin en meşhur lakapları ***"seçilmiş"*** anlamına gelen ***"Muçteba"***dır. Ağırbaşlı ve vakur, aynı zamanda zeki biri idi. Nitekim Hz. Muhammet, ***"Eğer akıl insan şekline girmek isteseydi, muhakkak ki Hasan'ın şeklinde görünürdü"*** buyurmuşlardır.

3. 3. 1. Halk Biat Ediyor

Hz. Hasan, ilk iş olarak babası Hz. Ali'nin cenazesini defnetmekle meşgul oldu. Ertesi sabah İbn-i Mülccm'in kafasını bedeninden ayırarak adaleti yerine getirmiş oldu.

Hz. Hasan, aynı gün Kûfe camisinde halka bir hutbe okudu. Hutbesinde Hz. Ali'nin faziletlerinden bahsetti. Kendi makamını halka anlatarak halktan biat istedi. Hz. Hasan'ın bu hutbesinin ardından Abdullah bin Abbas, ayağa kalkarak halka hitaben ***"Ey insanlar! Bu peygamberimizin oğlu, imamınızın çocuğudur. Ona biat ediniz"*** dedi. Halk da Abdullah bin Abbas'ın bu sözlerini tasdik ederek ***"Doğru söyledin. O bizim yanımızda pek saygındır, pek sevimlidir. Boynumuzda da çok hakkı vardır ve vaciptir"*** diyerek Hz. Hasan'a biat etmeye başladılar.

Biat işi tamamlandıktan sonra Hz. Hasan, bütün şehirlere vali tayin etmek suretiyle halifelik makamını zahiri olarak da eline almış oldu.

3. 3. 2. Muaviye: Bitmeyen Fitne

Tıpkı Hz. Ali'nin halifelik döneminde olduğu gibi Hz. Hasan'ın halifelik zamanında da Muaviye bin Ebu Süfyan, halk arasında fitne

çıkarıyor, bunun için de kendisini halifeliğe aday gösteriyordu. Muaviye, halkın Hz. Hasan'a biat ettiğini, o hazrete uyduğunu duyunca Kûfe ve Basra gibi bazı illere casuslarını gönderdi. Hz. Hasan'ın taraftarları tarafından yakalanan bu casuslar öldürüldü. Bu olaydan sonra Hz. Hasan, Muaviye'ye bir mektup göndererek ondan kendisine biat etmesini istedi: ***"Savaş istersen savaşırız"*** dedi ve daha bunlar gibi bir hayli şey yazdı. Hz. Hasan ile Muaviye arasında birçok mektup gelip gitti. Ancak bunlardan bir sonuç alınamadı.

Hz. Hasan ile savaşmak amacıyla büyük bir ordu hazırlatan Muaviye, Irak üzerine yürüyor, geçtiği yerlerde de halkı yanına almak için hileler yapıyordu.

Hz. Hasan'a gelince, o hazret, halkı cihada çağırmak amacıyla Şialarından Hücr bin Adiyy'i valilerine gönderdi, sonuçta bir ordu toplandı. Ne var ki bu orduda bulunan tüm insanlar, Şia değillerdi. Birçoğu Ehl-i Beyt'i yürekten sevmiyordu. Her şeyden önce bu orduda Haricîler vardı. Diğerleri ise ikiyüzlülerden, ganimet elde etmek için savaşanlardan, kabile reislerine itaat etmek için oraya gelenlerden oluşuyordu. Şeyh Müfid'in de yerinde belirttiği gibi ***"Bunların dinle imanla alakaları yoktu."***

Diğer taraftan Muaviye boş durmuyor, çeşitli hile ve sahtekârlıklarla Hz. Hasan'ın tarafında olan insanları satın almaya çalışıyordu. ***"Hasan benimle anlaşmaya razı oldu"*** şeklindeki yalanları yayarak kendi konumunu güçlendirmeye çalışıyordu. Hatta Hz. Hasan'ın Muaviye'nin üzerine gönderdiği altı bin kişilik ordunun komutanı Ubeydullah bin Abbas'ı da bu yalanla kandırmış ve bir milyon dirhem rüşvet vererek kendi tarafına çekmeyi başarmıştı.

Bütün bu olaylardan sonra Hz. Hasan'ın ordusunda karışıklıklar çıktı. Muaviye'nin adamları Hz. Hasan'ın ordusuna sızmış ve vaatle, parayla, rüşvetle adeta adam avlamaya başlamışlardı. Hatta Hz. Hasan'ın ordusunda Hz. Hasan'ı Muaviye'ye teslim etmek isteyenler bile vardı. Bir keresinde Hz. Hasan'ın çadırını basmışlar, mallarını yağmalamışlar, Hz. Hasan'ın üzerinde oturduğu seccadeyi bile

almışlardı. Bir defa da hazreti, mescitte namaz kılarken baldırından yaralamışlardı.

Artık her şey darmadağın, ortalık toz dumandı. Hz. Hasan'ın ordusunda yer alan sadık taraftarları/Şiaları hariç hiç kimse İmam'a tam anlamıyla bağlı değildi. Hatta bazıları o hazrete düşman olma cehaletinde bile bulunabilmişlerdi. İşte böyle bir atmosferde Hz. Hasan'ın yapabileceği tek şey kalmıştı: Muaviye'nin barış teklifini kabul etmek...

3. 3. 3. İslâm İçin Antlaşma

Hz. Hasan, Muaviye'nin barış teklifini kabul edince Hz. Hasan'ın Şialarından olan Malik bin Hamza, Hz. Hasan'a bunun sebebini sordu. Bunun üzerine o hazret ***"Ya Malik! Böyle deme, çünkü onların çoğunun savaşı bırakıp gittiklerini görünce sizin yeryüzünden silineceğinden korktum ve yeryüzünde İslâm uğruna haykıran kimselerin kalması için barışı kabul ettim"*** buyurdu. Yerinde belirtildiği gibi Hz. Hasan'ın antlaşması tıpkı babası Hz. Ali'nin Ebu Bekir, Ömer ve Osman'a biat etmesi gibiydi.[25]

İmzalanan barış antlaşmasının belli başlı şartları ana hatlarıyla şunlardan oluşuyordu:

1) Muaviye, Allah'ın kitabına ve Hz. Muhammet'in sünnetine uyacak,

2) Muaviye kendisinden sonra kimseyi halife tayin etmeyecek,

3) Halk ve özellikle de Şialar can, mal ve evlat bakımından emniyette olacak,

4) Hz. Ali'ye hiçbir şekilde lanet okunmayacak ve sövülmeyecekti.

---

[25] Zaten Muaviye de bir yerde İmam Hasan'a hitaben şöyle diyordu: *"Benimle senin meselen aynen peygamberin vefatından sonra Ebu Bekir ile senin babanın meselesi gibidir."*

3. 3. 4. Sonrası

Muaviye ilc barış imzalayan Hz. Hasan, zahiri halifeliği elinden bırakmak zorunda kaldı. Daha sonra Medine'yc geri dönerek eğitim işine koyuldu ve Şialarını eğitmeye başladı. Çünkü gelecek nesillere kültürel bir miras bırakmak gerekiyordu.

Muaviye'ye gelince; o, halifelik koltuğuna oturduktan sonra bir cuma namazının ardından halka bir hutbe okuyarak kendi siyasetini ortaya koymuştu:

"Ey Müslümanlar! Ben, siz namaz kılasınız veya oruç tutasınız veya zekât verip hacca gidesiniz diye Hasan'la savaşmadım. Bunları zaten yapacaksınız. Ben, size hükümdar olup yönetiminizi ele almak için sizinle savaştım. Siz sevmeseniz de onu Allah bana verdi. Biliniz ki ben, Hasan'a birtakım sözler verdim, vaatlerde bulundum. Ama hepsini ayaklar altına alıyorum. Hiçbirisine uymayacağım."

3. 3. 5. Muaviye'nin Ricası

Hz. Ali'nin zamanında türemiş bir topluluk olan Haricîler, zamanında Hz. Ali'ye karşı birleşmişlerdi. Hz. Ali, bu topluluğun büyük kısmını kılıçtan geçirmişti. Şimdi ise Haricîler, Muaviye ile savaşmak amacıyla bir ordu toplamışlardı.

Bu durum karşısında Muaviye, Hz. Hasan'a bir mektup göndererek yanında bulunmasını istemiş, ricada bulunmuştu. Hz. Hasan bu teklifi, ***"Eğer ben Ehl-i Kıble'den herhangi biriyle savaşmak isteseydim önce seninle savaşırdım. Ama ben bu ümmetin barış ve huzur içinde yaşamasını ve asla kanlarının akıtılmamasını istediğim için seni ve seninle savaşmayı terk ettim"*** diyerek reddetti.

3. 3. 6. Hücr Bin Adiyy ve Arkadaşları

Nihayet Muaviyc, söylediği gibi Hz. Hasan'la yaptığı antlaşmanın şartlarına uymayarak, hutbelerde devamlı Hz. Ali'ye sövdürdü. Muaviye tarafından Kûfe valiliğine atanan Muğire bin Şube de Muaviye'nin bu emrini devamlı olarak yerine getirenler arasınday-

dı. Bu hutbelerin birçoğu Şiaları rahatsız ediyor, onların tepki göstermesine neden oluyordu. Hz. Ali'nin sadık taraftarlarından/Şialarından olan Hücr bin Adiyy el-Kindi, bu hutbelerin birçoğunda Muğire'ye karşı koydu ve ***"Allah sizi kötülükle ansın ve size lanet etsin"*** dedi.

Muğire, Hücr'ün bu hareketlerine karşılık göstermiyor, onların tepkisini yumuşatmak için Hücr'e ve arkadaşlarına sert davranmıyordu. Muğire kısa bir süre sonra öldü ve yerine Ziyad bin Ebih, Kûfe valisi olarak atandı. Ziyad'ın sert bir kişiliği vardı ve ilk iş olarak bu sert kişiliğini Hücr ve arkadaşları üstünde gösterdi. Ziyad, birkaç kez adamlarını Hücr'ün yanına, onu getirmeleri için görevlendirdi, ancak Hücr'ün arkadaşları, onu Ziyad'ın askerlerine vermediler. Bunun üzerine Ziyad, zorla da olsa, kanla da olsa Hücr'ü getirmelerini emretti. Bu haber kendisine ulaşınca Hücr, Ziyad'ın askerlerinden kaçarak saklandı. Uzun bir mücadeleden ve Ziyad'ın akrabalarına zarar vereceğini anladıktan sonra kendisi Ziyad'a teslim oldu. Ziyad, Hücr'ün hapse atılmasını emretti ve Hücr'ün arkadaşlarından 13 kişiyi daha yakalattı. Onları zindana attırdı. Ziyad, bunlardan Sayfii bin Fasıl eş-Şeybanii'den, Hz. Ali için –haşa- lanet okumasını isteyince Sayfi, ***"Allah'a yemin ederim ki beni en keskin usturalarla diri diri kessen dahi Ali hakkında bildiklerimin dışında ve güzellikten başka bir şey söyleyecek değilim"*** diyerek Ziyad'ın isteğini reddetti.

Ziyad, bu 14 kişi hakkında bir iddianame hazırlatarak Muaviye'nin yanına, Şam'a gönderdi. Zincire bağlanan bu 14 kişiden altısını Muaviye serbest bıraktı. Geri kalan 8 kişiyi ise Hz. Ali'ye lanet okumaları şartıyla serbest bırakacağını söyledi. Hücr ve arkadaşları, bu teklifi reddedince altısı Muaviye'nin adamları tarafından öldürüldü. Katilleri, öldürdükleri kişilerin cenaze namazını kıldılar. Bu 8 kişiden Abdurrahman bin Hasan el-Anezi ise Kûfe'ye gönderildi ve diri diri toprağa gömülmek suretiyle şehit edildi.

3. 3. 7. Şahadet

Hücr bin Adiyy ve arkadaşlarının başlarına gelenler bize gösteriyor ki Hz. Hasan döneminde Şialar oldukça zor durumdaydılar ve her an ölümle burun burunaydılar. Hz. Hasan'ın evinde dahi olmak üzere hiçbir yerde can güvenliği yoktu. Nihayet Muaviye, Hz. Hasan'ın karısı, Eşas'ın kızı Cude'yi kandırdı. Buna göre Cude, Hz. Hasan'ı zehirlediği taktirde Muaviye ona bin dirhem verecek ve oğlu Yezit'le nikahlayacaktı. Bu vaatlere kanan Cude, Hz. Hasan'ı zehirlemek suretiyle şehit etti.

3. 3. 8. Değerlendirme

Hz. Hasan'ın, Muaviye ile yaptığı anlaşmadan dolayı birçok eleştiri yapılmıştır. Ancak dönemin siyasal konjonktürü açıktır ve Hz. Hasan'ın ordusunun durumu ortadadır. Bundan dolayıdır ki Hz. Hasan ***"And olsun Allah'a eğer Muaviye ile savaşsaydım Irak halkı beni yakalayıp bir esir olarak Muaviye'ye teslim edeceklerdi."*** buyurmuştur. Yine Hz. Hasan başka bir yerde şöyle buyurmuştur: ***"And olsun Allah'a! Ashabımın olmayışından dolayı hükümeti Muaviye'ye teslim ettim, eğer dostum, yaverim olsaydı Allah bizimle onlar arasında hükmedinceye kadar gece gündüz demeden onlarla savaşırdım."***

Bazıları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin arasında bu antlaşma yüzünden tartışma çıktığını yazmış, ancak bu sözlerini hiçbir kaynağa dayandırmamışlardır. Hâlbuki bu iddia doğru değildir. Çünkü Hz. Hasan'a yaptığı tüm işlerde kardeşi Hz. Hüseyin destek olmuş o hazrete bir kez dahi karşı çıkmamıştır. Hatta Hz. Hasan, Muaviye ile anlaşma yaptığında ***"Hasan'ın yaptığı iş tamamen doğrudur. Muaviye hayatta olduğu sürece her biriniz evinizin kilimi olun"*** diyerek o hazreti desteklemiştir. Zaten Muaviye hayatta olduğu sürece Hz. Hüseyin de kıyam etmemiştir. Çünkü Hz. Hüseyin de biliyor ki bu anlaşma olmasaydı, ***"Şialarımızdan bir kişi bile hayatta kalmayacaktı."***

Diğer taraftan Muaviye'nin Hz. Hasan'ı zehirletmesi, kendisinden sonra oğlu Yezit'i halife ilân etmek içindi. Çünkü Hz. Hasan hayatta iken Muaviye'nin ölmesi halifeliğin Hz. Hasan'a geçmesi demekti. Muaviye bu engeli Hz. Hasan'ı zehirleterek aştı ama diğer bir engel de karşısında onu bekliyordu: **Hz. Hüseyin...**

3. 4. Hz. Hüseyin'in İmâmeti

Hz. Hüseyin, Hz. Hasan'ın şehit edilmesinden sonra Allah'ın emri ve ağabeyi Hz. Hasan'ın vasiyeti üzerine imâmet makamına geçti.

Kerbela'da Yezit orduları tarafından şehit edilmesinin ardından kendisi **"eş-Şehit"** lakabı ile anılmaya başlandı. Kendisi bir hak ve özgürlük âşığı idi. Öyle ki savaşın en şiddetli anında düşmanlarına hitaben ***"Dine inanmıyor ve ahiretten korkmuyorsanız, en azından bu dünyada özgür kişiler olunuz"*** buyurmuştur.

3. 4. 1. Giriş

Hz. Hüseyin imâmetinin ilk gününde, kardeşi Hz. Hasan'ın cenazesini defnetme işiyle meşgul oldu. Hz. Hasan şehit edilmeden önce kardeşi Hz. Hüseyin'den, cenazesinin son bir kez Hz. Muhammet'in kabrine ziyaret için götürülmesini istemişti. Hz. Hüseyin, ağabeyinin vasiyetini yerine getirmek isteyince Ümeyyeoğullarından bir grup ve Ebu Bekir'in kızı Ayşe, Hz. Hasan'ı Hz. Muhammet'in yanına gömeceklerini zannederek bu işe karşı çıktılar. Nihayet, birçok tartışma ve kargaşa yaşandı. Hz. Hasan, vasiyeti yerine getirilmeden Medine'deki Baki Mezarlığı'na defnedildi.

Diğer taraftan Muaviye, her işte hile yaptığı gibi Cude'yi de hile yaparak kandırdı. Ona verdiği sözleri tutmadığı gibi Cude'yi boğdurarak öldürttü.

3. 4. 2. Muaviye'nin Ölümü

Muaviye, kendisinden sonra makamına oğlu Yezit'in geçmesini istiyordu. Bunun için birçok girişimde bulundu ki Hz. Hasan'ı zehirletmesi de bu girişimlerden sadece bir tanesiydi.

Kendisinden sonra, oğlu Yezit'i resmen halife ilân eden Muaviye, halktan biat almaya da başlamıştı. Muaviye, Şamlılardan biat alınca Medine'ye hareket etmiş ve yine oğlu Yezit için biat istemişti. Ancak Hz. Hüseyin, Abdurrahman bin Ebu Bekir, Abdullah bin Ömer, Abdullah bin Zübeyr ile Haşim oğullarından bir grup bu biata yanaşmamışlardı.

Medine'den Şam'a döndükten kısa bir süre sonra, Hz. Hüseyin'e halk arasında fitne çıkarmamasını tavsiye eden bir mektup gönderen Muaviye'ye Hz. Hüseyin'in tepkisi sert oldu: ***"Halka senin hükmetmenden daha büyük bir fitne bilmiyorum."***

Nihayet Muaviye, 680 yılında yerine oğlu Yezit'i bırakarak öldü.

3. 4. 3. Hz. Hüseyin Biat Etmiyor

Yezit halife olunca, Medine valisi Velid bin Utbe'ye bir mektup göndererek Hz. Hüseyin'den biat almasını, alamadığı takdirde o hazreti öldürmesini emretti. Bu emir üzerine Velid, Hz. Hüseyin'i evine davet etti ve durumu anlatarak biat istedi. Aralarında bir hayli tartışma olduysa da sonuçta Hz. Hüseyin, Yezit'e biat etmedi ve Velid'e son olarak şunları söyleyerek oradan ayrıldı:

"***Ey Vali! Biz nübüvvet Ehl-i Beyt'i ve risalet kaynağıyız. Meleklerin inip kalktığı ev, bizim evimizdir. Allah, bizim hatırımıza rahmetini insanların yüzüne açtı. Sonu da bizim adımızla olacaktır.***

Yezit'e gelince, o fasık, içki içen, kan döken ve günah işleyen birisidir. Benim gibi biri Yezit'e biat etmez. Ancak siz de bu gece sabahlayın, biz de; siz de iyi düşünün biz de. O zaman hangimizin hilafet makamına daha layık olduğunu anlarız."

3. 4. 4. Davet

Bu gelişmelerden sonra Hz. Hüseyin, Medine'den ayrılarak Mekke'ye doğru hareket etti. Hz. Hüseyin'in Yezit'e biat etmediğini haber alan Kûfe halkı, o hazreti Kûfe'ye davet ederek halife olmasını istedi. Arka arkaya, Hz. Hüseyin'e gönderilen mektupların sayısı on iki bine ulaştı. Hz. Hüseyin'i Kûfe'ye davet eden mektuplardan bir tanesi şöyleydi:

"Bismillahirrahmanirrahim

Hüseyin ve babası Emir'ül Müminin Şialarından Hüseyin bin Ali'nin huzuruna:

Selamun Aleykum,

İnsanlar sizi beklemekteler; sizden başkasını istemiyorlar. Ey peygamberin evladı, çok çabuk bize hareket et. Çünkü bahçeler yeşile bürünmüş, meyveler olgunlaşmış, bitkiler yeşermiş, yeşil yapraklar ağaçların güzelliğine güzellik katmıştır. Bize gel, çünkü amade ve mücehhez orduna gelmiş olacaksın.

Allah'ın rahmet, selam ve bereketi size ve babanızın üzerine olsun."

3. 4. 5. Elçi Kûfe'de

Hz. Hüseyin, olup bitenleri tam olarak anlamak ve kendi adına halktan biat almak amacıyla amcasının oğlu Müslim bin Akil'i Kûfe'ye gönderdi. Müslim'in Kûfe'ye gelmesine çok sevinen halk, onu Muhtar bin Ebu Ubeyde-i Sakafi'nin evinde misafir etti. Burada, Hz. Hüseyin adına sekiz bin kişiden biat alan Müslim, dört bin kişilik bir ordu hazırladı.

Bu sırada Hz. Hüseyin, Basra'da bulunan Yezit bin Mesud'a bir mektup göndererek ondan biat istedi. Yezit bin Mesud ise Temim, Hanzala ve Sa'd kabilelerini bir araya toplayarak onlardan Hz. Hüseyin adına biat aldı.

3. 4. 6. Müslim Bin Akil'in Şehit Edilişi

Yezit bin Muaviye aldığı bir öneriye uyarak Kûfe valisi Numan bin Beşir'i valilikten azlederek yerine sert bir kişiliği olan Basra

valisi Ubeydullah İbn-i Ziyad'ı atadı. Emir kendisine ulaşır ulaşmaz yola koyulan Ubeydullah, akşamın ilk saatlerinde Kûfe'ye vardı. Ubeydullah'ı Hz. Hüseyin zannederek, karşılamaya gelen halk, gelenin Ubeydullah olduğunu anlayınca dağıldı

Vali Ubeydullah, ertesi gün halka bir hutbe okuyarak sert tedbirlerin alınacağını söyledi. Bu durum Müslim'in kulağına ulaşınca Müslim, Muhtar Sakafi'nin evini terk ederek Hani bin Urve'nin evine sığındı. Bunu öğrenen Ubeydullah, Hani'yi makamına çağırarak feci şekilde dövdürttü. Hani'nin yediği dayak öyle şiddetliydi ki onun öldüğünü zannettiler. Hani'nin öldüğü haberi tüm Kûfe'yi sardı ve bu haber üzerine Müslim, Ubeydullah'a karşı kıyam etti. Müslim, önce Ubeydullah'ı kendi sarayında sıkıştırdı ve sarayı kuşattı. Ubeydullah'ın adamları, sarayın tepesine çıktılar ve Şam ordularının geleceğini söyleyerek Kûfelileri tehdit ettiler. Bu tehdit karşısında Müslim'in adamları çözüldü ve akşamleyin Müslim'in yanında hiç kimse kalmadı. Yalnız kalan Müslim, Tav'a adlı bir kadının evine sığınmak durumunda kaldı. Ancak kadının oğlu, Müslim'i, Ubeydullah'a ihbar etti. Ubeydullah'ın adamları kadının evini kuşatınca Müslim, onlarla tek başına savaştı. Ancak esir düştü ve onu Ubeydullah'a götürdüler. Müslim ile Ubeydullah arasında bir hayli söz düellosu oldu. Nihayet Müslim, Ubeydullah'ın emri ile şehit edildi. O hazretin ardından hapse atılan Hani bin Urve de aynı yerde öldürüldü.

3. 4. 7. Hz. Hüseyin Mekke'den Ayrılıyor

Hz. Hüseyin, Müslim'in şehit edildiği gün Mekke'den ayrılarak Kûfe'ye doğru yola koyulmuştu. Muhammet bin Hanifiyye, Abdullah bin Abbas, Ummü Seleme, Ömer bin Abdurrahman ve Farazdak gibi birçok kişi Hz. Hüseyin'i bu yolculuğa çıkmaması için ikna etmeye çalıştılar. Hz. Hüseyin, bu kararından vazgeçmedi. Hz. Hüseyin, yaptığı konuşmalarda, verdiği hutbelerde tek amacının İslâm hükümlerinin korunması, Hz. Muhammet'in ve Hz. Ali'nin dininin ayakta kalması olduğunu yineledi.

Mekke'den ayrılıp birkaç menzil ilerledikten sonra Hz. Hüseyin **"Zübale"** adlı menzile geldi. Burada meşhur şair Farazdak'tan Müslim'in şehit edildiğini öğrendi. Hz. Hüseyin'in yanında sadece makam elde etmek için bulunan bazı insanlar, bu haber üzerine o hazretin yanından ayrıldılar. O hazretin yanında sadece Ehl-i Beyt'i ve Şiaları kaldı.

Bu arada Kûfe'ye gönderdiği Kays bin Muhassar, Ubeydullah'ın adamları tarafından yakalandı ve şehit edildi.

3. 4. 8. "Burası Kerbela"

Müslim'in ölüm haberini aldıktan sonra yoluna devam eden Hz. Hüseyin ve yanındakiler, **"Zu Hasm"** adlı bir mevkiye geldiler; Kûfe'ye sadece iki menzil kalmıştı. Bu menzilde Hz. Hüseyin, karşısında Hürr bin Yezit'in komuta ettiği bin kişilik bir orduyu buldu. Kûfe valisi Ubeydullah'a bağlı olan bu ordu ilk etapta Hz. Hüseyin'e bir şey yapmadı. Hz. Hüseyin, onları kendisine biata davet etti. Hürr ise o hazretten Yezit'e biat etmesini istedi. Sonuç değişmedi.

Hz. Hüseyin, atına binerek yoluna devam etti. Hürr ise emrindeki ordusuyla birlikte Hz. Hüseyin'i takip etmeye, gözden kaçırmamaya çalıştı. Nihayet, muharrem ayının ikinci günü Hz. Hüseyin, Kerbela'ya vardı.

Hürr'ün Hz. Hüseyin'e sert davranmadığını öğrenen Ubeydullah, Hürr'e bir mektup yazarak o hazrete sert davranmasını emretti. Mektubu getiren kişiyi de Hürr'ü gözetlemekle görevlendirdi. Bu durum karşısında Hürr, Hz. Hüseyin'e ve yanındakilere su vermedi. Öyle ki küçücük çocuklar bile susuzluktan kıvrandılar. [26]

Bu arada Ubeydullah, Kûfe'de dört bin kişilik bir ordu daha hazırlattı ve başına Ömer bin Sa'd'ı atadı. Eklemelerle yirmi bin kişiyi aşan ordunun istikametini Kerbela'ya çevirdi.

---

[26] Bu yüzdendir ki su ve Kerbela birbirini çağrıştırır.

Ömer bin Sa'd kumandasındaki ordu Kerbela'ya ulaştığında Hz. Hüseyin düşman ordusuna nasihat verdi; onları doğruya, gerçeğe çağırdı. Ancak bu çağrıya on binlerin arasından yalnızca otuz kişi olumlu cevap verdi.

3. 4. 9. Hz. Hüseyin'in Bir Hutbesi

Hz. Hüseyin, son gecesini ibadetle geçirdi; namaz kıldı, dua etti. Yanında bulunanlara gitmeleri için izin verdi; hiçbiri o hazreti yalnız bırakmadı. Yaptıkları konuşmalarla bağlılıklarını dile getirdiler.

Aşura sabahı, düşman ordusuna yine birçok öğüt verdi. Bunlardan bir tanesi aşağıya alınmıştır:

"Bilmiş olunuz ki zinazade oğlu zinazade (Ubeydullah İbn-i Ziyad) beni iki şey arasında serbest bırakmıştır; ya kılıç çekip savaşmalıyım ya da zillet libasını giyerek Yezit'e biat etmeliyim. Ancak zillet bizden uzaktır. Hz. Muhammet, müminler, iffet eteğinde yetişenler, yiğit ve gayretli insanlar; alçaklara itaat etme zilletini izzetle ölmeye tercih etmemize müsaade etmezler. Bilmiş olun ki ben, yar ve yaverim az olmasına rağmen sizinle savaşacağım."

3. 4. 10. Savaş Başlıyor

Nasihatlerin fayda vermediğini gören Hz. Hüseyin, Hz. Muhammet'in kılıcını kuşanarak ve imamesini başına sararak savaş için hazırlanmaya başladı.

Ömer bin Sad, Hz. Hüseyin'in olduğu tarafa bir ok atarak savaşı başlattı. Ardından Hz. Hüseyin'in ve Şialarının bulunduğu taraf, ok yağmuruna tutuldu. Bu arada Hürr, Hz. Hüseyin'in tarafına geçti ve ilk şehit düşen de o oldu. Daha sonra birçokları savaşarak şehit oldular; Hz. Hüseyin'in çocuklarına kadar birçok kişi...[27]

---

[27] İmam Hüseyin(a)'in oğlu İmam Zeynel Abidin(a) şiddetli hastalığı yüzünden savaşa katılamamış ve bu savaşta şehit olmamıştır.

Hz. İmam, sayıları otuz bine ulaşan o topluluğa saldırdığında onlar, insan gören çekirgeler gibi İmam'ın önünden kaçıyorlardı. Düşmanla bir hayli mücadele eden Hz. Hüseyin, yüzden fazla[28] ok, kılıç ve mızrak yarası aldıktan sonra Sinan bin Enes adlı birisi tarafından şehit edildi.

Sinan bin Enes, Hz. Hüseyin'i şehit ettikten sonra Ömer bin Sad'ın çadırının önüne gelerek şu şiiri okudu:

"Haydi atıma altın ve gümüş yükle
Çünkü ben, yanına varılmaz ulu bir kişi öldürdüm
Ana ve babası halkın en hayırlısı olan kişiyi
Halkın soy ve sopça en hayırlısını öldürdüm."

3. 5. Hz. Zeynel Abidin'in İmâmeti

Hz. Ali Zeynel Abidin, Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesinin ardından Allah'ın emri ve babası Hz. Hüseyin'in vasiyeti üzerine imâmet makamına geçti.

Oldukça fazla ibadet ederdi; gecenin büyük bir kısmını namaz ve dua ile geçirirdi. Bundan dolayı kendisine **"ibadet edenlerin süsü"** anlamına gelen **"Zeynel Abidin"** lakabı verilmiştir. Ayrıca o hazrete **"çok secde eden"** manasında **"Seccad"** da denilmiştir. Zühr adındaki bir arkadaşı İmam Zeynel Abidin hakkında şöyle demiştir: ***"O, ibadet edenlerin ziynetidir."***

3. 5. 1. Kerbela'dan Kûfe'ye, Kûfe'den Şam'a

Hz. Hüseyin Kerbela'da şehit edildikten sonra bedeni, düşman ordusundan on kişilik bir grubun atlarının ayakları altında ezildi. Ehl-i Beyt'in bulunduğu çadırlar yağmalandı, ateşe verilip yakıldı. Peygamberin kızları başı açık ve yalın ayak esir düştü. Şehitlerin hepsinin başı kesildi.

Ömer bin Sa'd, Hz. Hüseyin'in kesik başını ve esirleri yanına alarak Kûfe'ye, Ubeydullah'ın yanına doğru yola koyuldu. Ömer

---

[28] Bir rivayete göre yalnızca gömleğinde 119 yara vardı.

bin Sa'd ve ordusu Kerbela'dan uzaklaştıktan sonra, şehitlerin başsız bedenleri bugün meşhur oldukları yere, Beni Esed kabilesinden bir grup tarafından defnedildi; namazları kılındı. Nihayet Ehl-i Beyt, esir olarak Kûfe'ye getirildi. Kûfe'de halka hitaben İmam Zeynel Abidin, Zeynep, Fatıma ve Ümmü Gülsüm birer hutbe okudular. Ehl-i Beyt, Ubeydullah'ın huzuruna çıkarıldıklarında Hz. Hüseyin'in kesik başını da Ubeydullah'ın önüne koydular. İmam Zeynel Abidin ile Hz. Zeynep, Ubeydullah ile şiddetli tartışmalar yaptılar. Bu tartışmalar sırasında Ubeydullah, Abdullah-i Afif adlı bir Şia'yı öldürttü.

Yezit, Ubeydullah'tan Ehl-i Beyt'i ve Hz. Hüseyin'in kesik başını Şam'a göndermesini isteyince, kervan Şam'a doğru yola koyuldu. Yolculuk sırasında yaşanan birçok olayın ardından kervan nihayet Şam'a, Yezit'in sarayına ulaştı. Yezit, Hz. Hüseyin'in kesik başı karşısına konulunca, bir hazeran kamışı istedi. Kamışla Hz. Hüseyin'in dudak ve dişlerine vurarak aşağıdaki şiiri okudu:

"Keşke Bedir Savaşı'nda öldürülen kabilemin büyükleri olsalardı da Hazree kabilesinin, kılıçlarımızın inmesiyle nasıl inlediğini görselerdi. Görselerdi de bunun sevinciyle çığlık atarak 'Ey Yezit! Ellerin kırılmasın' deselerdi. Biz Beni Hasim büyüklerini öldürerek Bedir Savaşı'nın yerine hesap ettik. Ahmed'in yaptıklarından ötürü intikam almazsam Hind'in oğullarından değilim."

Yine bu mecliste Yezit ile İmam Zeynel Abidin arasında sözlü tartışmalar oldu ve İmam, bu tartışmalarda Yezit'e karşı koydu. İmam Zeynel Abidin, bir müddet Şam'da kaldıktan sonra Medine'ye hicret etti.

3. 5. 2. Harra Olayı ve Yezit'in Ölümü

Medine'deki Müslümanlar Şam'da neler olup bittiğini anlamak istiyordu. Bunun için Abdullah bin Hanzala, Abdullah bin Ami, Münzir bin Zübeyr ile halkın ileri gelenlerinden bir grup Şam'a gidip bilgi edinmekle görevlendirildi. Heyet, Şam'da Yezit tarafından büyük bir ikramla karşılandı; Yezit onlara ihsanlarda bulundu

ve cömert hediyeler verdi. Ama bunlar, heyetin hoşnutsuzluğunu gideremememişti. Çünkü Yezit içki içiyor, tambur çalıyor, huzurunda cariyeleri oynatıyor, köpeklerle ve maymunlarla eğleniyordu. Heyet, Medine'ye geri döndüğünde Yezit'in yaşantısı tüm Medine'de çalkalanmaya başlamıştı. Bu durum karşısında Medineliler Yezit'e olan biatlerini geri alarak Abdullah bin Hanzala'yı halife seçtiler.

Olay Yezit'e ulaşınca, hemen Medine üzerine bir ordu gönderdi. Müslim bin Ukbe'nin kumanda ettiği on iki bin kişilik ordu, Medine'ye bir baskın düzenledi. Yapılan baskında üç yüzü sahabeden olmak üzere on bini aşkın Medineli kılıçtan geçirildi ve kültürel açıdan birçok tahribat yapıldı. Bütün bunlar olurken Mekke'de halk, Yezit'e olan biatlarını bozmuş ve Abdullah bin Zübeyr'i halife seçmişti. Bu olay üzerine Müslim bin Ukbe, Medine'ye yöneldi. İki ordunun mücadelesinde Müslim bin Ukbe baskın çıktı. Abdullah bin Zübeyr'e gelince, o da Kâbe'ye sığındı. Müslim'in ordusu, Kâbe'yi mancınıklarla taş yağmuruna tuttu; Kâbe'nin bir kısmını ise yaktılar. Bu arada Yezit'in ölüm haberi gelince ordu geri çekildi ve olay burada kapandı.

Bütün bu olaylar sırasında İmam Zeynel Abidin, Medine'de bulunmasına rağmen bu olaylara iştirak etmedi. Çünkü bu hareketlerden hiçbiri Ehl-i Beyt adına yapılmıyordu.

3. 5. 3. Tevvabun Hareketi

Yezit ölünce, İslâm topraklarında karışıklık baş gösterdi. Şam ve Mısır hariç tüm İslâm ülkesi Abdullah bin Zübeyr'in halifeliğini kabul etmişti. Şam'da ise Yezit'in oğlu halife yapılmak istenmiş, ama o, ***"Hilafet âl-i Muhammet'in hakkıdır"*** diyerek bunu reddetmişti. Bu olay üzerine Mervan bin Hakem kendi hilafetini iddia etmiş ve bir yıl sonra da oğlu Abdulmelik onun yerine geçmişti.

Kûfe ise daha farklıydı. Kûfe'de ileride **"Tevvabun"** olarak adlandırılacak grup güçleniyordu. Süleyman bin Surad'ın[29] önderlik

---

[29] Süleyman bin Surad aynı zamanda bir sahabedir.

ettiği bu grup, Hz. Hüseyin'i Kerbela'da yalnız bıraktıkları için pişman olmuşlar, Hz. Hüseyin'in kanını talep ederek silahlanmışlardı. Dışarıdan herhangi bir müdahale olmaması da örgütlenmelerini kolaylaştırmıştı. Her ne kadar Tevvabun'un sayısı bir ara on altı bine ulaştıysa da sonradan kopmalar olunca bu sayı dört bine kadar düştü.

Diğer taraftan Emevî halifesi Mervan, Ubeydullah İbn-i Ziyad komutasındaki bir orduyu Kûfe'ye gönderdi. Tevvabun ise Hz. Hüseyin'in kabrini ziyaret ettikten sonra Emevî ordusunu karşılamaya çıktı. Nihayet iki ordu karşı karşıya geldi. Bu karşılaşmada Emevî ordusu dağıtıldı; ancak ertesi gün sekiz bin kişilik bir kuvvetin daha eklenmesi üzerine Emevî ordusu yirmi bin kişi oldu. Ertesi sabah on bin kişilik bir ordu daha gönderilince düşman ordusu otuz bini buldu. Tevvabun'un başkanı Süleyman, kazanamayacaklarını anlayınca atından indi ve kılıcının kınını kırarak düşman üzerine yürüdü. Tevvabun'un hepsi böyle yaptı. Böylece hepsi şehit edildiler.

3. 5. 4. Kerbela'nın İntikamcısı Muhtar Sakafi

İmam Zeynel Abidin'in imâmeti döneminde siyasal durum işte böylesine karışıktı ve her geçen gün bir başka olay patlak veriyordu. Bu olaylardan birisi de Muhtar bin Ebu Ubeyd es-Sakafi'nin **"Hz. Hüseyin'in intikamı"** şiarı ile başlattığı hareketidir. Bize ulaşan kaynaklara göre Muhtar Sakafi, Kûfe'ye gidip halkı kendi etrafında örgütlemiş, savaşa hazırlamıştı. Bütün bu hazırlıklardan sonra İmam Zeynel Abidin'e halktan o hazret adına biat almak istediğini duyurmuş, İmam ise bunu reddetmiştir. Ancak Muhtar'a karşı düşmanca bir tavır da takınmamıştır.

Olayın sonrası şöyledir: Muhtar, çetin bir mücadeleden sonra Kûfe'ye hâkim oldu ve ilk iş olarak Kerbela'da Hz. Hüseyin'i şehit eden ordunun komutanı Ömer bin Sa'd'ın başını bedeninden ayırdı. Hz. Hüseyin'i şehit eden Sinan bin Enes'i yakalattıktan sonra parmaklarını teker teker kestirdi; sonra el ve ayaklarına da aynı şeyi

yaptı. Sinan'ı kaynamış zeytinyağı ile dolu bir kazana attırdı. Sinan, yaptığı uğursuz işin bedelini işte böyle ödedi.

Muhtar, daha sonra Hz. Hüseyin'in bedeni üzerinde at koşturan on kişiyi yakalatarak ellerinden ve ayaklarından yere çiviletti. Onlar ölünceye kadar üzerlerinde at koşturdu. Muhtar'ın komutanlarından İbrahim bin Malik Eşter, Ubeydullah Ibn-i Ziyad'ın ordusunu yenerek onun başını bedeninden ayırdı. Muhtar da bu kesik başı İmam Zeynel Abidin'e gönderdi. Kerbela olayından sonra hiç gülümsemeyen İmam Zeynel Abidin, Ubeydullah'ın kesik başını görünce tebessüm etti ve ***"Allah, Muhtar'ı mükafâtlandırsın ve ona hayır versin"*** dedi.

Ne var ki Muhtar'ın bu başarıları uzun sürmedi. Abdullah bin Zübeyr'in orduları tarafından ordusu dağıtıldı ve başı bedeninden ayrılmak suretiyle şehit edildi.

3. 5. 5. İmam Zeynel Abidin'in Stratejisi: Namaz, Dua, Eğitim

Kerbela olayından sonra dünya üzerinde İmam Zeynel Abidin'den başka dört veya beş Şia kalmıştı. İmam'ın yeni siyasal olaylara girmesi demek Şialığın tarih sahnesinden kesin olarak silinmesi demekti. Bundan dolayı İmam Zeynel Abidin, dönemin siyasal olaylarına karışmayarak eğitim ve örgütlenme işlerine ağırlık verdi. Öncü kadrolar oluşturarak Şiîliği yeniden yapılandırdı.

Bu çalışmaların neticesinde Medine'de bulunan Mescid-i Nebi, adeta bir medrese halini almıştı. Hicaz'daki bilginler İmam'a müracaatla bilgilerini ilerletiyorlar, hac mevsimlerinde uzak illerden gelenler de İmam'dan faydalanıyorlardı. Züheri, Süfyan bin Uyeyne, Nafi', Evzaî, Vakidî, Muhammet bin Ishak kendilerinden rivayette bulunuyorlar; Taberi, Ahmed bin Hanbel, Ebu Davud, Ebul Farec İsfahani, Halebi, Ebu Talib-i Mekki, Vahidi gibi kendilerine erişemeyenler de ondan rivayette bulunanlardan faydalanıyorlardı. Sahabeden Cabir bin Abdullah Ensari, Amr bin Vaile, Said bin Museyyib, Ümmühani'nin kölesi Said, Said bin Cübeyr, Kasım bin Avf, İsmail bin Abdullah bin Cafer, İbn-i Hanifiyye'nin oğulları

İbrahim ve Hasan, Habib bin Ebu Sabit, Ebul Yanya'l Esedi, Ebu Hazım'il Arac, Seleme bin Dinar... kendilerinden faydalanmışlar, rivayette bulunmuşlardır. İmam Musa Kâzım'ın çağına yetişen Ebu Hamzat'us Sumali, İmam Sâdık'a ulaşan Furat bin Ahnef, Ebu Bekir'in oğlu Muhammet'in oğlu Cabir, Hasan oğlu Eyub, Rafi oğlu Ali, Kûfeli Ebu Muhammet'il-Kuresiyy'is Suddi, Horasanlı Dahhak bin Muzahim, Keysan oğlu Tavus, Ebu Abdurrahman, Kûfeli Hamid bin Musa, Eban bin Tağlib, Suhayb'us Sayrafi oğlu Hâkim'in oğlu Ebu'l Fazl Sedir, Rumane oğlu Kays, Abdullah'ül Barkıy... da İmam Zeynel Abidin'in çağdaşları ve Şiaları idiler.

İmam Zeynel Abidin, çok namaz kılardı; hemen her gece ibadetle meşgul olurdu. Öyle ki bazı geceler bin rekât namaz kıldığı rivayet edilmiştir. Bundan dolayı kendisi **"çok secde eden"** anlamına gelen **"Seccad"** lakabı ile anılırdı. İmam Seccad çok dua ederdi. "**Ali**" adının dahi yasaklandığı minberlerden Hz. Ali'ye lanet okunduğu, küfredildiği bir dönemde Şialığın yayılmasında bu dualar etkin role sahip olmuştur. Bu dualar **"Sahife-i Seccadiye"** adıyla bir kitapta toplanmıştır.

3. 5. 6. Heybeli Melek

Hz. Muhammet döneminde, kölelik kurumu ile açık bir savaşa girilmiş, köleliğin işlevini yitirmesinde önemli mesafeler katedilmişti. Ama Emevîler, Cahiliye dönemindeki kölelik ruhunu yeniden hortlattılar. Köle pazarları, cariye ticareti yeniden palazlandı. Bu sapmaya karşı mücadele eden İmam Zeynel Abidin, köleleri satın alıp onları yılın belirli zamanlarında azat ediyordu. Rivayet edildiğine göre İmam Zeynel Abidin'in azat ettiği kölelerin sayısı yüz bini aşıyordu. İmam, aldığı kölelerin çoğunu bir yıldan fazla elinde tutmuyordu. Yediğinden onlara da yediriyor, içtiğinden onlara da içiriyor ve giydiğinden onlara da giydiriyordu. Yaptıkları hatalara da göz yumuyordu. İmam Zeynel Abidin, dedesi Hz. Ali gibi, geceleri içinde çeşitli ihtiyaç maddeleri olan bir heybeyi sırtına vuruyor, bu yolla fakir insanların ihtiyaçlarını karşılıyordu. Tanınmamak için de kendi yüzünü kapatıyordu. Yoksullar, bu heybeli meleğin İmam

Zeynel Abidin olduğunu ancak o hazretin şahadetinden sonra öğrendiler.

3. 5. 7. Şahadet

İmam Zeynel Abidin, Hicret'in 95. yılında Emevî halifesi Hişam'ın emri ve Velid bin Abdülmelik'in vasıtası ile şehit edildiğinde ardında Hz. Hüseyin'in alınmış intikamını ve örgütlü bir Şia cemaatini bırakmıştı.

Siyasal açıdan oldukça çalkantılı bir dönemde yaşayan İmam Zeynel Abidin, tüm siyasi olayların dışında kalmış, eğitim ve ibadet stratejisiyle Şia'yı yeniden tesis etmiştir. Attığı bu tohumlar İmam Muhammet Bâkır'ın zamanında yeşermiş ve İmam Cafer-i Sâdık'ın zamanında da boy atmıştır.

3. 6. İmam Muhammet Bâkır 'ın İmâmeti

İmam Muhammet Bâkır, İmam Zeynel Abidin'in şehit edilmesinden sonra Allah'ın emri ve babası İmam Zeynel Abidin'in vasiyeti gereği imâmet makamına geçti.

Babası İmam Zeynel Abidin'in tohumlarını atmış olduğu bilimsel harekete hız kazandıran İmam Muhammet Bâkır'a bilimsel konulara vakıf olduğundan dolayı *"ilmi yaran, açan, ortaya koyan"* anlamına gelen **"Bâkır"** lakabı verilmiştir.

3. 6. 1. Bilimsel Hareket

İmam Muhammet Bâkır, imâmeti boyunca babası İmam Seccad'ın tohumlarını atmış olduğu bilimsel hareketi geliştirmek için mücadele etti. O hazret, kendi döneminde yaşayan en âlim, en zâhit, en takvalı kişi idi. Bu konuda Şiî, Sünnî ve Ehl-i Kitap bilginleri ittifak halindedir.

Abdullah bin Ata, İmam Muhammet Bâkır'ın ilmini şöyle anlatmaktadır:

"Âlimleri hiç kimsenin huzurunda İmam Bâkır'ın huzurunda oldukları gibi küçük görmedim. Hakem bin Üyeyne halk arasın-

daki onca azametine karşın o hazretin huzurunda aynen öğretmeninin karşısında duran öğrenci gibi duruyordu."

İmâmeti, Emevîlerin çözülme dönemine rastlayan İmam Muhammet Bâkır, bu durumdan çok iyi yararlanmış ve Şia öğretilerini yığınlar arasında yaymıştır. O hazretin imâmet döneminde Şia genişlemiş, örgütlenmeler daha geniş boyutlara taşınmıştır.

Sahabeden Cebir bin Abdullah'il Ensari ve tabiinden Cabir bin Yezit'il Cufi, İmam Bâkır'ın zamanına yetişmiş ve o hazretin ilminden istifade etmişlerdir. Fıkıh âlimlerinden İbn'ül Mübarek, İmam Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafi gibileri, musannifler-den Taberi, Belazuri, Selami, Hatib gibileri de kendisinden faydalanmış, Ebu Davud ve Ebu Hanife de dahil olmak üzere birçok Sünnî âlimi o hazretten hadis rivayet etmişlerdir. Şia âlimlerinin en çok hadis aktardığı imamlardan birisi olan İmam Bâkır irfan, fıkıh, felsefe, hadis ve tefsir gibi dallarda söz sahibi olan birçok öğrenci yetiştirmiştir.

3. 6. 2. Sünnîlerle Fikri Mücadele

Şia kaynaklarına göre, İmam Muhammet Bâkır, imâmeti boyunca İslâm'ı Kur'an ve Ehl-i Beyt merkezli yorumlamayan diğer mezheplere karşı fikri mücadele vermiştir. Özellikle Hicri 94 ile 114 yılları arasında kalan zaman dilimi fıkhi mekteplerin ortaya çıkışının başlangıcı idi. Bu dönemde İslâm'da tahrif hareketleri artmış, birkaç hadis ezberleyen herkes içtihat yapmaya başlamıştı. İmam Muhammet Bâkır'ın imâmet dönemine gelinceye kadar birçok siyasi olay meydana gelmiş, bundan ötürü fıkhi tartışmalar ikinci planda kalmıştı. Bu süre zarfında siyasi olaylara bağlı olarak fıkhi ihtilaflar da kendini göstermiş, öyle ki Müslümanların günde birkaç kez tekrar ettikleri abdest ve namaz gibi konularda bile ayrılıklar çıkmıştı. Artık –bir anlamda- siyasi istikrar sağlanmış ve gündeme fıkhi meseleler yerleşmişti.

Böyle bir atmosferde, Sünnîler arasında birçok fıkhi tartışma baş göstermiş, bu durum karşısında İmam Bâkır, Sünnî âlimlerle soh-

betler etmiş ve onları gerçeğe çağırmıştır. Yalnız fıkhi konularda değil, inanca dair konularda da bu mücadelesine devam etmiştir.

3. 6. 3. Yahudilerle Mücadele

İslâmiyet'in doğuşundan bu yana Müslümanlar arasına giren ve Müslüman gibi görünen bazı Yahudiler, Müslümanların kafasını İsrailiyat ile doldurmak istiyorlardı. İnanç ve ibadete ilişkin konular bu tür gayretlerin neticesinde İsrailiyat'ın güçlü etkisi altında kalmıştı. Temiz peygamberlere bir dizi günah ve hata isnat ederek onlara iftira atıyorlardı. İslâmiyet'in sahip olduğu bazı değerleri de küçültmeye çalışıyorlardı. Bu düşüncelerini ise Müslümanlar ve özellikle Sünnîler arasında yayma imkânı buluyorlardı. Bu işin başını da üçüncü halife Osman'ın en yakın yardımcılarından bir Yahudi dönmesi Ka'ab'ül Ahbar çekiyordu.

Rivayet edildiğine göre bir gün, İmam Bâkır, Kâbe'ye taraf oturmuş Allah'ın evine (Kâbe'ye) bakıyordu.[30] Bu arada Asım bin Ömer, İmam Bâkır'ın yanına yaklaşarak şöyle söyledi:

- Ka'ab'ül Ahbar diyor ki *"Kâbe her seher vakti Beyt'ül Mukaddes'e secde ediyor."*

İmam Muhammet Bâkır, Asım'a hitaben şöyle söyledi:

- Ka'ab'ül Ahbar'ın görüşü hakkında ne düşünüyorsun?
- Ka'ab'ın sözü doğrudur.

Bu cevap üzerine İmam Muhammet Bâkır, Asım'a şu cevabı verdi:

- Ka'ab da sen de yalan söylüyorsunuz. ***Allah yeryüzünde Kâbe'den üstün yer yaratmamıştır.***

3. 6. 4. İmam ve Siyaset

İmam Muhammet Bâkır, genelde eğitim stratejisini kullanıyor, dönemindeki siyasal olaylara aktif olarak katılmıyordu. Elbette bu durum İmam Muhammet Bâkır'ın münzevi bir hayat yaşadığı ve

---

[30] Çünkü ***"Kâbe'ye bakmak ibadettir."***

dönemin siyasal ve sosyal olaylarına yüz çevirdiği anlamına gelmiyordu. Nitekim o hazret, içinde yaşadığı toplumu inceliyor, siyasi olaylardan çıkarımlar yapıyor ve kendi hareketlerini buna göre yönlendiriyordu.

İmam Muhammet Bâkır, aynı zamanda dönemin zalim yönetimlerini eleştiriyor; öğrencilerinde siyasal bilincin oluşmasını hedefliyordu. O hazret bir keresinde şöyle demiştir:

"Bu ümmetten hazır, adil ve Allah tarafından tayin edilen bir imama iktida etmeyen herkes sapmış olur ve eğer bu halde ölürse küfür ve nifak halinde ölmüş olur. Zalim sultanlar ve onların izleyicileri Allah'ın dininden ayrılıp saptılar ve başkalarını da saptırıyorlar. Yaptıkları işler de fırtınalı bir günde rüzgârın savurduğu küle benzer; yaptıkları işlerden hiçbir şey ellerinde kalmaz. Bu da haktan uzaklaştıran sapıklıktan başka bir şey değil."

3. 6. 5. Ömer Bin Abdülaziz

İmam Muhammet Bâkır'ın imâmeti döneminde birçok Emevî halifesi geldi geçti. Ömer bin Abdülaziz de bu dönemde yaşayan Emevî halifelerinden biriydi. Ama o diğerlerinden oldukça farklıydı. Çünkü diğer Emevî halifeleri Hz. Ali ve Ehl-i Beyt düşmanı iken Ömer bin Abdülaziz böyle değildi. Ömer bin Abdülaziz cuma günlerinde ve hutbelerde Hz. Ali'ye lanet edilmesini yasakladı; Fedek Hurmalığı'nı da iade etti. Diğer halifeler ise gizli veya açık; İslâm'a her türlü saldırıyı yapıyorlardı.

3. 6. 6. Zindan ve Gözaltı

Emevî halifesi Hişam'ın zamanında, İmam Muhammet Bâkır, halka Ehl-i Beyt'in faziletlerini anlatıyor, tıpkı imâmetin olduğu gibi zahiri hilafetin de Ehl-i Beyt'in elinde olmasının gereklerini sıralıyordu. Bu faaliyetler Hişam'ın kulağına gidince o hazreti zindana attırdı. Ama İmam Muhammet Bâkır'ın zindandaki insanları etkilediğini, onları kendine bağladığını duyduğunda o hazreti zindandan çıkarmaktan başka çaresi kalmadı.

Yine İmam Muhammet Bâkır'ın faaliyetlerinden rahatsız olan Hişam, İmam'ı Şam'a davet etti. Böylece İmam, gözü önünde olacak, onu kontrol altında tutabilecekti. Ama İmam Muhammet Bâkır, Şamlıları etkileyip kendine bağlayınca onun Medine'ye geri dönmesini istedi.

3. 6. 7. İmam'ın Şahadeti

İmam Muhammet Bâkır, Hicret'in yüz dördüncü veya yüz yedinci yılında Emevî halifesi Hişam'ın kardeşinin oğlu İbrahim bin Velid tarafından zehirletilerek şehit edildi.

3. 8. İmam Cafer-i Sâdık'ın İmâmeti

İmam Cafer-i Sâdık, İmam Muhammet Bâkır'ın şehit edilmesinin ardından Allah'ın emri ve babası İmam Bâkır'ın vasiyeti üzerine imâmet makamına geçti.

İmam Cafer-i Sâdık ataları tarafından başlatılmış olan bilimsel hareketi doruğa taşıdı. Malik bin Enes, o hazreti anlatırken şunları söylemiştir:

"O hazretin evine gidip geldiğim sürece onu hep namaz kılarken veya oruçlu iken veyahut da Kur'an okurken görüyordum. O, asla, abdestsizken Hz. Muhammet'ten hadis nakletmez ve faydasız bir şey söylemezdi. O, bütün vücudu Allah korkusuyla dolu olan takvalı, zâhit âlimlerden idi."

3. 8. 1. Bilimsel Hareket Dorukta

İmam Cafer-i Sâdık da diğer imamlar gibi şunu biliyordu ki kültürel temelleri olmayan tepkisel hareketler egemen güçler karşısında fazla yaşayamazlar. İmam Zeynel Abidin dönemine kadar bu kültürel temeller vardı. Zaten Ehl-i Beyt imamları da kendi mücadelelerini bu temel üzerinde sürdürüyorlardı. İmam Seccad'ın imâmet döneminde ise durum oldukça farklıydı. Çünkü sözü geçen bu kültürel miras, ancak dört beş kişide canlı olarak yaşıyordu.

Bu durum karşısında İmam Zeynel Abidin ilk iş olarak, bu kültürel temeli hazırlamakla meşgul oldu; çalışmalarını bu konu etrafında yoğunlaştırdı. İmam Bâkır da babasının yolundan giderek aynı yöntemi kullandı. İmam Sâdık'ın çalışmalarına baktığımızda o hazrette de aynı eğilimleri görüyoruz. İmam Sâdık da Medine'deki Mescid-i Nebi'yi adeta bir medrese haline getirdi. Bu medresede dört bin kadar kişinin eğitim alıp yetiştiği meşhurdur. İmam Sâdık, bu medresede öğrencilerine tefsir, hadis, fıkıh, rical, mantık, cebir, şiir, edebiyat, tarih, astronomi, tıp, kimya, felsefe gibi dersler veriyor; onları bilgiyle donatıyordu. Bu medreseden, kendi alanlarında söz sahibi olan meşhur insanlar çıkmıştır. Mesela kimya alanında birçok buluşa imza atarak kimyayı yapılandıran ve bir sistem kazandıran Cabir bin Hayyam, İmam Sâdık'ın talebelerindendir.

İmam Sâdık zamanında bu bilimsel hareket, Medine dışına taştı. İmam Sâdık'ın, Mescid-i Nebi'de yaşattığı bu medresenin bir şubesi de Kûfe'de kuruldu. Rivayet edildiğine göre bu medresede de dokuz yüz kişi ders alıyordu.

Öğrencilerine bildikleri her şeyi yazmalarını tavsiye eden İmam Cafer-i Sâdık, ***"Yazarak ilminizi yayın ve ölünce de çocuklarınıza miras bırakın"*** derdi. İmam Cafer-i Sâdık'ın öğrencilerinden Mufazzal bin Amr, İmam'dan aldığı dersleri yazmış ve **"Tevhit-i Mufazzal"** adlı kitap bu sürede meydana getirilmişti.

İmam Cafer-i Sâdık, özellikle fazla hadis aktarırdı ve bunların yazılmasını isterdi. Öyle ki Şia âlimleri en fazla hadisi o hazretten nakletmişlerdir. İmam Cafer-i Sâdık'tan nakledilen hadisler hem Hz. Muhammet'ten hem de diğer on bir imamdan nakledilen hadislerden daha fazladır. Bu durum, İmam Cafer-i Sâdık zamanındaki kültürel zenginliği açık şekilde göstermektedir.

3. 8. 2. İmam Sâdık ve Gulat

İmam Sâdık kendi imâmeti zamanında hem Ehl-i Beyt imamlarına ilahlık vasfı veren Gulatla, hem Allah Teala'yı –haşa- ret ve inkâr eden maddecilerle ve hem de İslâm'ı Kur'an ve Ehl-i Beyt merkezli yorumlamayan Sünnîlerle sürekli olarak mücadele ediyor-

du. Ama İmam Cafer-i Sâdık'ın mücadelesi en çok Gulatla olmuştur. Kendi Şialarına Gulattan uzak durmalarını, onlarla arkadaş olmamalarını, yemek yememelerini, su içmemelerini, tokalaşmamalarını ve sohbetlerinde bulunmamalarını emretti. O hazret, Gulatı tekfir ederek (din dışı sayarak) onların müşriklerden ve Ehl-i Kitap'tan daha kötü olduğunu söyledi.

Rivayet edildiğine göre İsa bin Cürcanî, İmam Cafer-i Sâdık'a hitaben;

- Gulattan duyduğum şeyleri size söylememi ister misiniz? dedi. İmam Cafer-i Sâdık da;

- Söyle, buyurdu.

- Onların bazıları Allah'ın yerine sana ibadet ediyor ve bazılarıysa senin peygamber olduğunu söylüyor.

İsa bin Cürcanî diyor ki *"İmam bu sözü işitince öyle ağladı ki mübarek yüzü gözyaşlarıyla ıslandı. Daha sonra da şöyle buyurdu:* ***'Allah onları benim elime verir de onları öldürmezsem, Allah evlatlarımı kendi ellerimle öldürtsün."***

3. 8. 3. Maddecilerle Tartışma

İmam Cafer-i Sâdık, maddecilerle birçok kez tartışmış ve onların delillerini geçersiz kılarak onları susturmuştur.

Rivayet edilir ki bir hac mevsiminde Müslümanlar hac amellerini yerine getirirken zamanın maddecilerinden İbn'il Ebi'l Evca, İbn-i Talut, İbn-i Arna ve İbn-i Mukaffa birkaç kişi ile birlikte Kâbe'nin bir köşesinde bir araya gelmişlerdi. İmam Cafer-i Sâdık da yakın bir yerde oturmuş, kendisine yöneltilen soruları yanıtlıyordu.

İbn-i Ebi'l Evca'nın yanında bulunanlar ona hitaben,

- Şu adama bir şey sorup da onu, etrafında toplananların yanında mahcup edebilir misin? Baksana herkes ona tutulmuş, zamanın allamesi olarak biliyorlar! dediler.

İbn-i Ebi'l Evca bunu yapabileceğini belirterek İmam Cafer-i Sâdık'ın yanına yaklaştı ve o hazrete hitaben,

- Ey Eba Abdullah! Toplantılar birer emanettirler ve herkes yüreğinde ne varsa söylemelidir. Bir şey sormamıza izin verir misiniz? dedi. İmam Cafer-i Sâdık da:

- Bir şey soracaksan sor, dedi.

- Daha ne zamana kadar bu harman yerinde dövüneceksiniz; bu taşa sığınacaksınız; taştan yapılmış bu eve tapacaksınız? Bunu görüp düşünen bir insan, bilgi sahibi hiç kimsenin böyle yapmayacağını düşünür. Bu işin sırrını bize açıkla, çünkü bu işin aslı esası sensin; baban da onun kökü, temeliydi.

- Allah bir kişiyi saptırdı mı ve gözünü körleştirdi mi hak ona ağır gelir, ona sığınamaz. Onun yetki sahibi ve tanrısı Şeytan olur. Şeytan, onu yokluk menziline götürür ve geri getirmez. Bu bir evdir ki Allah, onu kullarına vesile kılarak ibadet etmeyi emretmiştir. Buraya gelmeleriyle izleyicilerinin ölçüsünü sınamaktadır. Bu nedenle bu evi saygın bilip ziyarete gelmelerini emretmiştir. Onu, kendisine namaz kılanların kıblesi olarak tayin etmiştir. Buna göre bu ev Allah'ın rızasını kazanmak için bir merkezdir ve halkı bağışlanma doruğuna götüren bir yoldur. Kemal, büyüklük ve ululuk üzerine kurulmuştur. Allah yeryüzünü yaratmadan iki bin yıl önce onu yaratmıştır. Emirlerini izleyip yasaklarından sakınılmaya en layık olan ruhları ve suretleri yaratandır.

- Ey Aba Abdullah, bir şey söyledin ve onu gaybe havale ettin.

- Yazıklar olsun sana! Daima yarattıkları ile birlikte olan ve her an onlara tanık ve şahit olan yaratan nasıl gayb olabilir? Onlara şahdamarından daha yakındır. Söyledikleri her şeyi duyar, yüreklerindeki sırları bilir. Hiçbir şey onsuz değildir ve hiçbir şey onunla meşgul olmayacaktır. Bir yere bir yerden daha yakın değildir. Eserleri ve nişaneleri varlığına tanıklık eder. Yaptıkları ve işleri varlığına yol gösterir. Onun sağlam mucizeler ve açık burhanlarla gönderdiği kimse, yani Hz. Muhammet bu ibadeti bize getirdi. Eğer onun hakkında bir şüphen varsa söyle ki sana açıklayayım.

Ravi diyor ki söz buraya gelince İbn-i Ebi'l Evca hiçbir şey söylemeden susup kaldı. Sonra da yenilginin utancı içinde arkadaşlarının yanına döndü ve onlara şöyle dedi:

- Size yere serilmiş bir halı bulun dedim, siz ise beni yakıcı ateşe attınız. Arkadaşları ise ona şöyle dediler:

- Sus, konuşma! Sen bizi rezil ettin; seni o adamın karşısında hiç bu kadar mahcup ve ezilmiş görmedik.

3. 8. 4. Sünnîlerle Mücadeleye Devam

İmam Cafer-i Sâdık, imâmeti sırasında Sünnîlerle mücadele ediyor, onların İslâm'da yapmış oldukları tahrifleri engellemeye çalışıyordu. O hazret birçok Sünnî âlimi ile mücadele etmiştir ki bunların en meşhuru Ebu Hanife'dir.

Rivayet edildiğine göre Ebu Hanife fıkhi hükümlerde kıyasla amel ediyor, İmam Cafer-i Sâdık ise onu, bundan sakındırıyordu. İmam Cafer-i Sâdık ile Ebu Hanife arasındaki bir sohbet şöyle nakledilmiştir:

(...)

İmam Cafer-i Sâdık:

- Duyduğuma göre kıyasa dayanarak fetva veriyormuşsun.

Ebu Hanife ise cevaben:

- Evet, dedi.

- Yazıklar olsun sana. Bu şekilde ilk hüküm veren Şeytan'dır; Allah Adem'e secde etmesini emrettiğinde *"Ben ona secde etmem; çünkü beni ateşten, onu da topraktan yaratmışsın ve ateş topraktan daha üstündür"* diyerek Allah'ın emrini dinlemedi.

İmam Sâdık daha sonra kıyasın batıl olduğunu kanıtlamak için bu ilkeye uymayan bazı İslâm kanunlarını hatırlatarak şöyle buyurdu:

- Sana göre haksız yere birini öldürmek mi daha önemlidir, zina yapmak mı?

- Bir kimseyi haksız yere öldürmek.

- Peki neden öyleyse katilin ispatı için iki şahit gerekirken zinanın kanıtlanması için dört şahit gerekiyor? İslâm'ın bu kanunu kıyasa uyuyor mu?

- Hayır.

- İdrar mı daha kirlidir, meni mi?

- İdrar.

- Neden öyleyse Allah birincisinde abdest almayı emrederken, ikincisinde gusül almayı emretmektedir? Bu hüküm kıyasa uyar mı?

- Hayır.

(...)

- Kadın mı daha zayıftır, erkek mi?

- Kadın.

- Peki neden erkek, kadının iki katı miras almaktadır? Bu hüküm kıyasa uyar mı?

- Hayır.

(...)

- ***"Kıyamet günü nimetlerden dolayı kesin olarak sorgulanırsınız"***[31] ayetini Allah halkı lezzetli yemekler ve yazın içtikleri serin sulardan dolayı sorgulayacaktır şeklinde yorumladığınızı duydum.

- Doğrudur, bu ayeti öyle yorumladım

- Eğer bir adam seni evine davet eder, sana lezzetli yemekler ve serin su ikram ederse bu ikramından dolayı sana minnet koyarsa böyle bir kişi hakkında ne karar verirsin?

- Cimri bir kişidir, derim.

- Acaba Allah cimri mi ki; kıyamet günü, bize verdiği yemeklerden dolayı bizi sorgulasın?

- O halde Kur'an-ı Kerim'de buyurulan insanların sorgulanacakları nimetlerden maksat nedir?

- Biz, Ehl-i Beyt'in sevgisidir.

3. 8. 5. Zeyd Bin Ali ve Şia'dan İlk Kopuş

İmam Zeynel Abidin'in oğlu olan Zeyd bin Ali, İmam Sâdık'ın imâmet devresinde Emevîler'e karşı ayaklanmış, dört yüz bin kişiden biat almasına karşılık dört yüz kişiyle kalmış ve şehit edilmişti. Ancak onun kıyamının Emevî hanedanının iktidardan uzaklaşması-

---

[31] Tekasür/8

na büyük etkisi olmuştu. Zeyd bin Ali, Şeyh Müfid'in de belirttiği gibi, ***"Saygıdeğer, faziletli, âbid, yiğit, fâkih ve cömert bir insan"***dı.

Zeyd bin Ali ayaklanmasını, İmam Sâdık'ın imâmeti için yapmıştı. Hatta Zeyd, bir keresinde şöyle demişti: ***"İmam Cafer-i Sâdık bizim hem helâlde ve hem de haramda imamımızdır".***

İmam Sâdık da Zeyd bin Ali hakkında şöyle buyurmuştur. "***Allah ona rahmet etsin o mümin, ârif, âlim ve doğru konuşan birisiydi. Eğer başarılı olsaydı vefalı kalırdı; hükümeti ele alsa onu kime vereceğini iyi bilirdi."***

İmam Sâdık ile Zeyd bin Ali arasındaki ilişki böyle olmakla birlikte, bazıları Zeyd bin Ali'nin adını kullanarak farklı bir mezhep kurdular ve adına da **"Zeydîyye"** dediler. Böylece Şia'dan iki önemli kopuş meydana gelmiş oldu.

3. 8. 6. Emevîler Yıkılıyor

Hz. Muhammet'in amcası Abbas'ın soyundan gelenler ve Horasanlı Eba Müslim, Ehl-i Beyt'i şiar edinerek büyük bir başkaldırı hareketi başlattılar. Zaten Zeyd bin Ali'nin kıyamı ile zayıflayan Emevîleri yıkmak o kadar zor olmadı. Bütün bu olaylardan sonra Eba Müslim, İmam Sâdık'a bir mektup yazarak o hazretten hilafete geçmesini istedi. Ama İmam Sâdık bu teklifi, ***"Ne sen benim Şialarımdansın ve ne de zaman benim zamanım."*** diyerek reddetti.

İmam Sâdık, Abbasî halifesi Mansur tarafından Hicret'in 148. yılında zehirletilerek şehit edildi.

İmam Sâdık'ın imâmet dönemi, siyasal açıdan oldukça çalkantılı geçmiştir. Emevîler'e karşı birçok ayaklanma olmuş, nihayet bu ayaklanmalar neticesinde hükümet el değiştirerek Emevîlerden Abbasîlere geçmiştir. Ancak hükümetin el değiştirmesi Şia açısından hiçbir şeyi değiştirmemiş, Şia üzerindeki baskılar aynı şekilde devam etmiştir. Birçok siyasal olaya şahit olan İmam Sâdık bunlardan hiçbirine aktif olarak katılmamış, yalnızca Zeyd bin Ali'nin ayaklanmasını desteklemiştir. O hazret genelde eğitim stratejisini tercih etmiş, atalarının yolunu tutmuştur.

3. 8. İmam Musa Kâzım'ın İmâmeti

İmam Musa Kâzım, babası İmam Cafer-i Sâdık'ın şehit edilmesinden sonra Allah'ın emri ve babası İmam Sâdık'ın vasiyeti üzerine imâmet makamına geçti.

İmam Musa Kâzım düşmanlarına karşı çok sabırlıydı, sinir ve hiddetini her zaman kontrol ederdi. O hazrete **"Kâzım"** lakabı bundan dolayı verilmiştir. İmam Musa Kâzım tıpkı ataları diğer imamlar gibi kendi zamanının en takvalısı, en fâkihi, en âlimi, en zâhidi ve âbidi idiler.

3. 8. 1. Genel Durum

İmam Kâzım'ın imâmet makamına geçtiği zaman iktidarda Abbasî hanedanı bulunuyordu. O hazretin imâmet döneminde dört tane Abbasî halifesi yaşadı. Sırayla; Mansur, Hadi, Mehdî ve meşhur Harun Reşid. Mehdî hariç diğer halifeler Şiîler üzerinde büyük baskılar uyguladılar, birçok ayaklanma zorla ve kanla bastırıldı.

Diğer birçok Abbasî halifesi içki içmekle birlikte, bunun resmiyet kazanması, sarayda açıktan içilmesi, Harun Reşid zamanına rastlar. Artık Abbasî saraylarının Emevî saraylarından bir farkı kalmamış; içki, müzik, oyun ve harem hayatı resmiyet kazanmıştı. Bütün bunlara rağmen Harun Reşid zamanı Abbasîlerin en parlak dönemi olmuştur. Halifeliğin sınırları Aden'den Semerkânt'a Ifrıkiye'den Ermenistan'a kadar uzanıyordu. Harun Reşid birçok biliminsanını ve sanatçıyı kendine bağlıyor, onları koruyordu. Bununla birlikte halk, farklı iki sınıfa ayrılmıştı. Birincisi başlarında Harun Reşid'in bulunduğu zengin ve aristokrat sınıf; ikincisi ise başında İmam Kâzım'ın bulunduğu mahrum bırakılan sınıftı. Birincisi bir avuç mutlu azınlık, ikincisi ise halktı. Zaten Abbasî halifeliğinin o ihtişamı da bu mazlum halkın emeğinden çalınmıştı.

3. 8. 2. İmâmet Sorunu ve Şia'dan İkinci Kopuş

İmam Sâdık şehit edildikten sonra Şiîler arasında yeni imamın kim olacağı noktasında bazı tartışmalar çıktı. Birçok Şiî, İmaın

Sâdık'tan sonra o hazretin büyük oğlu İsmail'in imam olacağını zannediyorlardı. Ama onların bu beklentileri boşa çıktı. Çünkü İsmail, İmam Sâdık'tan önce vefat etti. İmam Sâdık ise bu durumu halka açıklayarak oğlu İsmail'in vefat ettiğini duyurdu. Birçok kişinin huzurunda ***"Benden sonraki imam, İsmail değildir."*** diyen İmam Sâdık yine bir başka seferde ***"Benden sonraki imam, Musa'dır."*** diyerek İmam Musa Kâzım'ın imâmetini müjdelemişlerdi. Zaten önde gelen birçok Şia bu hususu çok iyi biliyordu. [32]

3. 8. 3. Fahh Şehidi: Hüseyin Bin Ali

İmam Musa Kâzım siyasi olaylara aktif olarak katılmıyor, ama Abbasîlere karşı girişilen kimi başkaldırıları da el altından destekliyordu. Fahh bölgesinde meydana gelen olaylarda İmam Kâzım'ın bu tavrı net olarak görülmüştür.

Abbasî halifelerinden Hadi, yönetimi ele aldıktan sonra Şiîlerin yoğun olarak yaşadığı Fahh bölgesinde büyük baskılara girişmiş, halkı bezdirmişti. Nihayet Fahh bölgesindeki Şiîler Hz. Hasan'ın soyundan gelen Hüseyin bin Ali'nin liderliğinde kıyam ettiler ve kısa sürede Medine'yi aldılar. Ancak Hüseyin'in bu başarısı uzun sürmedi ve başı kesilerek Abbasî halifesi Hadi'ye gönderildi. İmam Kâzım'dan tehlike hisseden Hadi, Hüseyin'in İmam Kâzım'ın emri ile başkaldırdığını söyledi. Ancak kadı Ebu Yusuf[33] ***"Ne Musa bin Cafer ne de onun ailesinden biri halifeye karşı kıyam etmenin doğru olduğuna inanmıyor"*** diyerek Hadi'yi sakinleştirdi.

Halbuki İmam Kâzım, Hüseyin bin Ali'nin kıyamını başından beri desteklemiş, şehit olduğunda da onu övmüştü.

---

[32] Bu konu hakkında daha bir dizi hadis nakledilmiştir ki kitabımızın özet olmasından dolayı hepsini aktaramıyoruz.

[33] Kadı Ebu Yusuf dört Sünni mezhebinden en yaygını olan Hanefiliği sistemleştiren iki kişiden birisi olup Ebu Hanefi'nin öğrencisidir.

3. 8. 4. Fedek Yine Gündemde

Hadi'den sonra Abbasî halifeliğine Harun Reşid geçmişti. İmam Kâzım'ın en çetin mücadelesi onunla olmuştur.

Rivayet edildiğine göre Harun Reşid, İmam Kâzım'a bir keresinde şöyle bir teklifte bulundu:

- Fedek'i al. Onu sana iade edeyim.

İmam Kâzım ise bu teklife şöyle cevap verdi:

- Fedek'i ancak tespit edilen sınırları ile alırım.

- Sınırlarını teyit et.

- Eğer bunu yaparsam, onu bana iade etmezsin.

- Deden Peygamber'in hakkı için bunu mutlaka yapar, onu sana mutlaka iade ederim.

İmam Kâzım, Harun'dan bu sözü alınca Fedek'in sınırlarını şöyle tayin etti:

- Birinci sınır Aden'den başlar. İkinci sınır Semerkând'dır; üçüncü sınır İfrikiye'dir. Dördüncüsü Ermenistan deniz sahilleri, ona bağlı adalardır.

İmam Kâzım'ın tüm halifeliğin sınırlarını saydığını duyunca Harun'un rengi değişti, yüz hatları kasıldı ve olduğu gibi kaldı. Kendini toparlayınca,

- Bize bir şey kalmadı; gel bari tahtına otur, dedi.

İmam Kâzım'ın Harun'a cevabı ise şöyle oldu:

- Ama ben size, eğer sınırları tayin edersem onu bana geri vermezsiniz, demiştim.

3. 8. 5. Zalime Yardım Yasak

İmam Kâzım zahiri hilafetin kendi hakkı olduğunu değişik vesilelerle dile getiriyor, aynı zamanda gayri-İslâmi yönetime yardım etmeyi caiz bilmiyordu.

Rivayet edildiğine göre İmam Kâzım'ın Şialarından olan Safvan bin Mahran-ı Cemal, kendi develerini Harun'a kiraya vermişti. Bu işten İmam Kâzım'ın haberi olunca Safvan'a şöyle dedi:

- Ya Safvan, bir işin dışında, diğer işlerin iyi ve güzeldir.

- O işim nedir, ey Resullullah'ın oğlu?

- Develerini Harun'a kiraya vermen.

- Onun geziye çıkması, ava gitmesi ve benzeri işler için değil, Mekke yolculuğuna gitmesi için develerimi ona kiraya verdim. Üstelik kendim bile bu işe karışmadım, bu iş için hizmetçi tuttum. Develeri onlar getirip götürecekler.

- Develerini ona kiraya vermen sence doğru mudur?

- Evet.

- Kira süresinin bitmesine ve develerini sana verinceye kadar onların yaşamasını, hayatta kalmalarını istemez misin?

- Evet, isterim.

- Onların yaşamasını, hayatta kalmasını isteyen herkes, onlar gibidir ve onların safındandır. Onlardan olan herkes de cehenneme gidecektir.

Bu konuşmadan sonra Safvan, İmam Kâzım'ın tavsiyesine uyarak develerini sattı. Harun, bunun nedenini Safvan'dan sorunca ona şöyle cevap verdi:

- Artık ben yaşlandım ve hizmetçilerim de bu işi beceremiyorlar Harun.

- Develeri kimin emri ile sattığını biliyorum. Senin bu işi yapmanı Musa bin Cafer istedi.

- Benim Musa bin Cafer'le ne alakam var?

- Bu sözleri bir yana at ve beni aldatmaya kalkma. Andolsun Allah'a, eğer sen dürüst ve sadakatli birisi olmasaydın seni öldürürdüm.

3. 8. 6. Ali Bin Yakteyn

Ali bin Yakteyn, İmam Kâzım'ın Şialarından olup, sosyal bir kişiliği ve kayda değer bir ünü vardı. Bazı olaylardan sonra, Ali'nin Harun Reşit'e vezir olması söz konusu oldu. Ali bin Yakteyn, İmam Kâzım'dan onay alarak bunu kabul etti. Sonraları birkaç kez istifa etmek istediyse de İmam Kâzım, onu bundan vazgeçirdi.

İmam Kâzım, Harun'un teşkilatına kendi Şialarını sızdırarak hem Harun'un ne yapacağını öğreniyor hem de Şiaların korunması-

nı sağlıyordu. Nitekim Ali bin Yakteyn'in bu tür konularda çok yararı olmuş, Şiîlere yönelen birçok musibeti bertaraf etmiştir. Bununla birlikte Şiîleri ekonomik açıdan da güçlendirmiştir. Mesela devlet vergilerini Şiîlerden toplamış, sonra gizlice geri vermiştir.

3. 8. 7. Zincire Vurulan İmam

İmam Kâzım'ın her geçen gün biraz daha tehlikeli olduğunu anlayan ve kendi hilafeti için o hazreti bir tehlike olarak gören Harun Reşid, Medine'ye geldiği bir seferde o hazretin yakalanması için emir verdi. Harun'un adamları İmam Kâzım'ı Mescid-i Nebi'de namaz kılarken yakaladılar. Ellerine ve ayaklarına zincir vurarak o hazreti hapse attılar. Medine'den Basra'ya, Basra'dan Bağdat'a götürdüler. Yıllarca hapisten hapse, zindandan zindana aktardılar.

En sonunda İmam Kâzım, Sindi İbn-i Şahik Hapishanesi'nde Harun Reşid'in emri ile zehirletilerek şehit edildi.

İmam Kâzım'ın imâmet dönemi genelde siyasal açılımlarla öne çıkar. İmam Kâzım, babası ve dedesinden farklı olarak siyasal olaylarla daha fazla ilgilenmiştir. Bununla birlikte İmam Kâzım, ilim meclislerini ihmal etmemiş, eğitim çalışmalarını da aksatmamıştır. Yani atalarının yolunu tutmuş, Mescid-i Nebi'deki eğitim çalışmalarına devam etmiştir. İmam Kâzım, kendi imâmeti döneminde özellikle Mutezile mezhebi ile mücadele etmiş, onların İslâm'ı tahrif etmelerini engellemeye çalışmıştır.

3. 9. İmam Ali Rıza'nın İmâmeti

İmam Ali Rıza, İmam Kâzım'ın şehit edilmesinden sonra Allah'ın emri ve babası İmam Kâzım'ın vasiyeti üzerine imâmet makamına geçti.

Kendilerinin en meşhur lakapları Rıza'dır. Allah'a ve Hz. Muhammet'e razı olduğu için bu lakapla anılmıştır. Zamanının en âlim, en imanlı, en âbid, en zâhit, en faziletli kişisi olduğunda hem Şia ve hem de Sünnî kaynakları mutabık haldedir.

3. 9. 1. Memun Hilafette

Harun Reşid ölmeden önce, oğlu Emin'i veliahtı olarak ilân etmiş, diğer oğlu Memun'u da Emin'e veliaht göstermişti. Harun Reşid, Horasan üzerine yaptığı bir seferden geri dönerken ölünce, bütün askerler Harun'un vasiyeti üzerine Emin'e biat ettiler. Ancak Emin, vezirinin ve kumandanlarının sözüne uyarak kardeşi Memun'u veliahtlıktan azletti. Yerine de oğlu Musa'yı veliaht tayin etti. Memun bunu kabul etmedi. Memun'un ve Emin'in orduları bir süre sonra Tahran yakınlarındaki Rey şehrinde karşı karşıya geldiler. Yapılan savaşta Emin'in orduları yenildi; kendisi de öldürüldü. Abbasî Devleti'nin yeni halifesi Memun oldu.

Ne var ki halifelikte yaşayan herkes bu durumdan hoşnut değildi. Yer yer ayaklanmalar oldu, ülke karışıklığa sürüklendi. Ancak bütün bunlar zor kullanılarak ve baskıyla sindirildi.

3. 9. 2. Horasan Sürgünü

Memun, kendisinden önceki halifelerden ibret alarak, sorunların baskı ve zor yoluyla çözümlenemeyeceğini görmüştü. Baskıcı yönetim kısa sürede semerelerini verse de uzun vadede çözüm olamıyordu. Bu yüzden yeni bir siyaset uygulamaya gitti. Yeni siyaset, İmam Ali Rıza'ya yönetimde yer vererek Şiîleri bu yolla pasifize etmek, İmam Rıza'yı da bu yolla gözetim altında tutmaktı. Bu siyasetin faydaları bunlarla da kalmayacak, Abbasî hilafeti Şiîlerin nezdinde meşruluk kazanacak, belki bu durum Şiîlerin İmam Ali Rıza'ya olan bağlılıklarını daha da azaltacaktı.

Memun, bu siyasetini devreye soktu ve İmam Ali Rıza'ya bir mektup göndererek o hazretin halifeliğe geçmesini istedi. Ancak İmam Ali Rıza, birçok bahane göstererek Memun'un bu isteğini geri çevirdi. Siyasetini uygulamakta kararlı olan Memun, Medine valisi Reca bin Hehhak'a bir mektup göndererek İmam Ali Rıza'yı ve ailesini Horasan'a getirmesini emretti. Reca, aldığı emir üzerine İmam Ali Rıza'yı buldu ve durumu anlattı. İmam Ali Rıza, kurtuluş olmadığını anlayınca bu daveti kabul etmek zorunda kaldı. Medine'de Hz. Muhammet'in kabrini ve Baki mezarlığını ziyaret eden

İmam Ali Rıza, önce Mekke'ye uğrayarak orada hac amellerini yerine getirdi. Hac mevsimi bittikten sonra da Horasan'a doğru yola koyuldu. Artık İmam Ali Rıza için sürgün hayatı başlamıştı, hem de dönüşü olmayan bir sürgün...[34]

3. 9. 3. Veliahtlık

Memun'un emrine uyan Medine valisi Reca, saygıda kusur etmeyerek İmam Ali Rıza'yı Basra üzerinden Merv'e ulaştırdı. Memun ve devlet erkânı Merv'den birkaç fersah dışarı çıkarak İmam Ali Rıza'yı şehrin dışında karşıladılar. Karşılama protokolünden sonra İmam Ali Rıza ve akrabaları uygun evlere yerleştirildi.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra Memun, İmam Ali Rıza'ya hilafeti eline alması için teklif getirdi. Durumun farkında olan İmam Ali Rıza bu teklifi tekrar geri çevirdi. Bu durum karşısında Memun, veliahtlıkta ısrar etti, İmam Ali Rıza üzerinde yoğun baskılar kurdu. Sonunda İmam Ali Rıza, bu teklifi kabul etmek zorunda kaldı. Ama memleket işlerine karışmamak, hiçbir konuda emir vermemek, hiç kimseyi vazifeden almamak, kimseye vazife vermemek gibi şartlar ileri sürdü ve bunlar kabul edildi.

Memun, bu anlaşmadan sonra bunu tüm halka duyurdu. Tüm Abbasî Devleti bu olaydan haberdar oldu. Halktan İmam Ali Rıza'ya biat alındı. İmam Ali Rıza adına para bastırıldı.

İmam Ali Rıza, bu veliahtlık işini baştan beri reddediyordu. Hatta kabul etmek zorunda kaldığında bile bu işe razı olmamıştı. Çünkü Memun, İmam Ali Rıza'ya olan sevgisinde samimi değildi. Nitekim İmam Ali Rıza'nın veliahtlığı kabul etmesi için o hazretc şantaj yapmış, hatta dolaylı olarak İmam'ı ölümle tehdit etmişti.

---

[34] Çünkü İmam Ali Rıza(a), bir daha ne Mekke'ye ne de Medine'ye dönebildi. Hatta o hazret, Ehl-i Beyt'ine veda ederken ***"Ağlayın. Seslerinizi duymak istiyorum; çünkü gittikten sonra bir daha dönmeyeceğim."*** demişti.

3. 9. 4. Bayram Namazı

Memun, İmam Ali Rıza'nın veliahtlığı kabul etmesinden sonra, yaklaşan bayramda namazı, halka İmam Ali Rıza'nın kıldırmasını istedi. Böylece halkın gönlünde veliahtlık pekişecekti. İmam Ali Rıza da Memun'a yaptıkları anlaşmayı hatırlatarak kendisini mazur görmesini istedi. Ancak Memun bu konuda o kadar ısrar etti ki sonunda İmam Ali Rıza bunu kabul etmek zorunda kaldı. İmam Ali Rıza namazı Hz. Muhammet ve Hz. Ali gibi kıldırma şartını koştu ve Memun da bunu kabul etti.

Nihayet Kurban Bayramı geldi çattı. Bayram sabahı, ileri gelenler, yönetimde yer alanlar ve zenginler, Emevîler ve Abbasîler zamanında ortaya çıkan gelenek uyarınca en kıymetli ve süslü elbiselerini giydiler. İmam Ali Rıza'nın kapısında o hazretin dışarı çıkmasını beklediler. Halk da İmam Ali Rıza'yı bekliyordu.

İmam Ali Rıza ise önce sabahleyin yıkandı, gusül aldı. Başına beyaz bir sarık sararak sarığın bir ucunu göğsüne doğru sarkıttı; diğer ucunu da omzuna attı. Elbisesinin eteğini yukarı kaldırdı; ayakkabıları yoktu. Eline de başı demirli bir sopa aldı, yanında bulunanlara da böyle yapmalarını emretti.

İmam Ali Rıza dışarıya çıktıklarında yüksek sesle ***"Allahu ekber Allahu ekber"*** diye bağırdı, topluluk da bu sözleri yüksek sesle tekrarladı. Hz. İmam'ı bu halde gören herkes şaşırdı. Çünkü onlar İmam Ali Rıza'yı süslü ve değerli elbiseler içinde bekliyorlardı. O hazretin bu doğal hali, insanları etkiledi. Devlet erkânı ve zenginler hemen atlarından inerek çizmelerini çıkardılar ve yalın ayak, İmam Ali Rıza ile birlikte camiye doğru yola koyuldular.

İmam Ali Rıza, her on adımda bir duruyor, dört defa tekbir getiriyordu. Halk da bütün aşkıyla o hazrete eşlik ediyor, ardından aynı zikri dört defa tekrarlıyordu. Öyle ki herkes İmam Ali Rıza'ya uydu ve birçok kişi bu manzara karşısında ağladı. Olanlar Memun'a ulaştı ve ***"Eğer Ali bin Musa namaz kıldırırsa inkılâp tehlikesi olur"*** denildi. Memun, hemen İmam Ali Rıza'ya bir haber göndererek geri dönmesini rica etti. Hz. İmam, ayakkabılarını istedi, giyindi ve

geri döndü. Sonra Memun'a ***"Önceden beni bu işten mazur görmenizi istemiştim"*** dedi.

3. 9. 5. Şahadet

İşler Memun'un planladığının tersine gidiyordu. Şialar hızla çoğalıyor, İmam Ali Rıza'ya olan sevgileri her geçen gün biraz daha artıyordu. Daha da tehlikelisi Memun'un kendi ordusundan, devlet adamlarından İmam Ali Rıza'ya bağlananlar oluyordu. Nihayet Memun, planlarının işe yaramadığını görünce İmam Ali Rıza'yı Bağdat'a yaptığı bir yolculuk sırasında zehirleterek şehit etti.

Bu dönemde, kardeşi Emin'le girdikleri mücadeleden galip çıkan Memun, İmam Rıza'nın itibarını ve saygınlığını çeşitli oyun ve hilelerle yıkmaya çalışmış, fakat Imam Rıza'nın siyasi manevraları bu oyunları boşa çıkarmıştır. Ayrıca İmam Rıza, imâmeti boyunca birçok ilmi toplantıya katılmış, tıpkı ataları gibi bütün grupları bilgisiyle susturmuştur. Aynı zamanda eğitim ve irşat faaliyetlerine devam eden İmam Rıza, birçok tanınmış öğrenci yetiştirmiştir.

3. 9. 6. Hz. Masume

Hz. Masume, İmam Musa Kazım'ın kızı ve İmam Ali Rıza'nın kız kardeşidir. Hazretten sonra kardeşini görmek için Horasan'a doğru yakınlarıyla birlikte yola koyulmuş, kafilesi, İran'ın Save şehrine ulaştığında, Ehl-i Beyt düşmanlarının saldırısına uğramış ve bu saldırıda kardeş ve yeğenlerinden 23 kişi şehit edilmiştir.

Hz. Masume, bu olaydan duyduğu hüzün ve üzüntü neticesinde şiddetli bir şekilde hastalanmıştır. Kum şehrinden yardıma gelenlerle birlikte, Kum'a gitmiş ve kısa bir süre sonra da vefat etmiş, Kum'da defnedilmiştir.

3. 10. İmam Muhammet Tâki'nin İmâmeti

İmam Muhammet Tâki, babası İmam Rıza'nın şehit edilmesinin ardından Allah'ın emri ve babası İmam Rıza'nın vasiyeti üzerine imâmet makamına geçti.

İmam'ın en meşhur lakapları **"Tâki"** ve **"Cevad"**dır. Künyesi ise "**Ebu Cafer"**dir. İmam Bâkır ile karıştırmamak için kendisine Ebu Cafer-i Sâni de denilmiştir. İbn-i Hacer Heysemi o hazretin hakkında şöyle yazmıştır: ***"Yaşının çok küçük olmasına rağmen ilim ve bilinçlilik bakımından bütün bilginlerden üstündü."***

3. 10. 1. Küçük İmam

İmam Rıza şehit edildiğinde İmam Tâki'nin henüz sekiz yaşında olması bu kadar küçük bir çocuğun imam olup olmayacağı noktasındaki tartışmaları bir anda alevlendirdi. Şiîler arasında bir sürü tartışma oldu ve Şiîler bu durum karşısında ne yapacaklarını bilemediler. Hatta Şialardan bir kısmı Abdurrahman bin Haccac'ın evinde toplanarak ağlamaya sızlanmaya başladı.

İmam olmanın şartlarından birini de baliğ olmayı kabul eden bir grup Şia, İmam Kâzım'ın oğlu Abdullah'ın etrafında toplanmaya karar verdi. Ama ona sorulan soruları cevaplamayınca Abdullah'ın etrafından dağıldılar. Başka gruplar daha oluştu; ancak bunlar da dağıldılar.

Halbuki İmam Rıza şehit olmadan önce birçok kez kendi yerine Muhammet Tâki'nin imam olacağını söylemiş hatta bir keresinde; ***"İsa peygamberliğe seçildiğinde, benim oğlumdan daha küçüktü"*** demişti.

3. 10. 2. Bağdat'a Yolculuk

İmam Rıza şehit edildiğinde İmam Tâki, Medine'deydi. Babasının cenaze işleriyle meşgul olmak için bir ara Tus'a gitmiş, işlerini bitirdikten sonra tekrar Medine'ye dönmüştü. Yine İmam Tâki Medine'de ikamet ettiği bir sırada Memun, o hazreti Bağdat'a çağırdı. Çünkü Memun, bu yolla hem İmam Tâki'yi göz altında tutacak ve halkı da İmam Rıza'yı öldürmediğine ikna etmiş olacaktı. Sonunda İmam Tâki yapılan çağrıya uyarak Bağdat'a doğru hareket etti. Uzun bir yolculuktan sonra da halifenin sarayına ulaştı.

3. 10. 3. Tartışma

İmam Tâki Bağdat'ta devlet erkânı, bilginler ve halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılandı. Memun, kızı Ümmü'l Fazl'ı İmam Tâki ile evlendirmek istiyordu. Bu sırada İmam Tâki on beş yaşında bir çocuk olduğundan bu yaştaki birisine bu kadar ihtiram gösterilmesi birçok kişiyi rahatsız etti. Bunların başında en yüksek rütbeli kadı Yahya İbn-i Eksem geliyordu. Bu rahatsızlığın sonucunda Yahya, başkalarının da teşvikiyle İmam Tâki'yi herkesin önünde mahcup etmeye kadar verdi. Güya Yahya, o hazrete zor sorular soracak, İmam Tâki de bu sorulara cevap veremeyecek ve herkesin önünde zor duruma düşecekti. Hatta Yahya daha önceden Memun'a ***"Kızını helâli haramdan, farzı sünnetten ayıramayan bir çocukla mı evlendiriyorsun?"*** deme cesaretinde bile bulunmuş, Memun ise Yahya'yı terslemiş, İmam Tâki'nin onlardan daha bilgili olduğunu söyleyerek onlara meydan okumuştu. ***"İstediğiniz şeyi ondan sorun"*** demişti.

Nihayet Yahya ile İmam Tâki'nin olduğu bir mecliste Yahya'nın yandaşlarından birisi Memun'a dönerek şöyle dedi:

- Ey Müminlerin emiri! Yahya İbn-i Aksem'in soru sormasına izin verir misiniz?

Memun bu soruya cevaben:

- Ey Yahya! Ebu Cafer'in (yani İmam Tâki'nin) fıkıhta ne derece yüksek makama sahip olduğunu bilmen için dilediğin fıkhi soruyu sor! Dedi.

Bu cevaptan sonra Yahya, İmam Tâki'ye yöneldi.

- Ey Ebu Cafer, ihram halinde iken av öldüren şahıs hakkında ne dersin?

Imam Tâki de şöyle cevap verdi:

- Avı haremin içerisinde mi öldürmüş, dışarısında mı? Söz konusu kimse, âlim mi câhil mi? Kasıtlı olarak mı bu işi yapmış, kasıtsız olarak mı? Avlayan hür mü, köle mi? Çocuk muydu, büyük müydü? İlk defa mıydı, bu işi daha önceden yapmış mıydı? Av kuşlardan mıydı, yoksa başka hayvanlardan mıydı? Kuş isc yavru muydu, büyük müydü? Avlayan kişi pişman olmuş mu, yoksa bu işi

tekrarlamak istemiş mi? Bu işi geceleyin ve o hayvan yuvasında bulunduğu bir zamanda mı yapmış, yoksa gündüz ve dışarıda mı? Bu adam hac ihramında mıydı, umre ihramında mıydı?

Bu sorular karşısında Yahya donup kaldı. Öyle ki onun bu halini mecliste bulunan herkes anladı. İmam Tâki'nin verdiği bu cevap herkesi şaşkına çevirdi. Bu arada Memun devreye girerek şöyle dedi:

- Ey Ebu Cafer! Nikâh hutbesini okuyayım mı?

Bu sözün ardından nikah kıyıldı, ziyafet verildi. Nikah töreni bittikten sonra Memun, İmam Tâki'ye yöneldi ve:

- Ey Ebu Cafer! Eğer uygun görüyorsanız av öldürmekle ilgili bu sınıfların her birine farz olan kefareti açıklayınız, dedi.

İmam Tâki, Memun'un bu ricası üzerine her konuyu en ince ayrıntısına kadar tüm kefaretleri tek tek açıkladı. Bu olay İmam Tâki'nin orda bulunan herkesten takdir almasını sağladı ve Memun, orada Ehl-i Beyt'in faziletlerini anlatan bir konuşma yaptı.

Memun'un bu hutbesinden sonra Yahya, İmam Tâki'ye bir soru daha sordu: ***"Zina yapan bir kişinin zina yaptığı kadınla evlenmesi hakkında ne dersin? Bu helâl midir?"*** dedi. Bu soruyu da bütün ayrıntılarıyla cevaplayan İmam Tâki, Yahya'ya bir soru sormak istedi. İmam Tâki, Yahya'ya öyle bir soru sordu ki Yahya ve yanında bulunan bütün âlimler bu soru karşısında şaşkına döndüler. Hiçbiri cevap veremedi. Sorduğu soruyu da yine İmam Tâki cevapladı ve düşmanlarını utandırdı.[35]

3. 10. 4. Yalan Hadislerle Mücadele

Hz. Muhammet'in vefatından sonra hadis aktarmak ve yazmak, hepsi yasaklanmıştı. Hatta yazılan birçok hadis, ikinci halife Ömer bin Hattab zamanında yakılmıştı. Osman'ın öldürülmesinden sonra da Muaviye'nin emriyle ilk üç halife hakkında birçok hadis uydu-

---

[35] Bu toplantıda konuşulanlar bir hayli fazladır. Kitabımızın özet olması dolayısıyla hepsini aktaramıyoruz.

ruldu. Muaviye'den sonra bu uydurma hadisler çoğalmış, İmam Tâki'nin zamanına kadar ulaşmıştı.

Sünnî âlimlerin olduğu bir mecliste Yahya, İmam Tâki'ye Ömer ve Ebu Bekir hakkında bazı sorular sormaya niyetlendi. Mezkûr şahıslar hakkında sorular sorup hadisler aktararak oradaki Sünnî âlimleri, İmam Tâki'ye düşman etmek istiyordu. Bu yüzden İmam Tâki'nin çok dikkatli olması gerekiyordu. Öyle bir yöntem uygulamalıydı ki hem Sünnîlerin rivayet ettiği bu hadisleri çürütmeli hem de onların duygularını rencide etmemeliydi.

Bize ulaşan rivayetlerde tartışmanın şu şekilde gerçekleştiği anlatılmaktadır: Bu mecliste ilk sözü Yahya aldı ve İmam Tâki'ye şöyle bir soru sordu:

- Allah Teala, Cebrail vasıtasıyla Hz. Muhammet'e şöyle dedi: *"Ben, Ebu Bekir'den razıyım. Ebu Bekir'e benden razı olup olmadığını sor."* Bu rivayet hakkında ne dersiniz?

İmam Tâki ise bu soruya siyasi bir cevapla başladı.

- Ben Ebu Bekir'in faziletini inkâr etmiyorum. Lakin bu hadisi aktaranlar şuna dikkat etmelidirler ki bu da Hz. Muhammet'in veda Haccı'nda buyurdukları şu sözdür: ***"Uydurma hadisler ve yalan yere bana isnat edilen hadisler çoğalmıştır. Bundan sonra da çoğalacaktır. Yalan yere bana hadis isnat edenlerin yeri ateşle dolacaktır. Sizlere benden bir hadis nakledildiğinde onu Kur'an'la ve sünnetimle karşılaştırın. O hadis, bunlarla bağdaşmadığında ise onu bir kenara atın."*** Şimdi senin aktardığın hadis Kur'an-ı Kerim'le çelişiyor. Çünkü Allah kitabında ***"Andolsun insanı biz yarattık. Nefsinin ona ne vesveseler olduğunu biliriz. Biz ona şahdamarından daha yakınız"***[36] buyuruyor. Şimdi Allah, Ebu Bekir'in razı olup olmadığını bilmiyor muydu ki ondan sormaya gerek görüyor? Bu, aklen imkânsızdır.

---

[36] Kaf/16

- Peki, ***"Yeryüzünde Ebu Bekir ve Ömer'in misali gökyüzündeki Cebrail ve Mikail'inki gibidir"*** hadisi hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Bu rivayetin içeriği doğru değildir. Çünkü Cebrail ve Mikail, daima Allah'a kulluk etmiş ve bir an bile günah işlememişlerdir. Halbuki Ebu Bekir ve Ömer İslâm'a girmeden önce yıllarca şirk halinde müşrik olarak yaşamışlardır.

- ***"Ebu Bekir ve Ömer cennet yaşlılarının server ve seyyidleridirler"*** hadisine ne dersiniz?

- Cennette gençlerden başkası olmayacak ki onlar da yaşlıların server ve seyyidleri olsun...

- ***"Şüphesiz ki Ömer bin Hattab cennet ehlinin nur ve çerağıdır."*** hadisine ne diyorsunuz?

- Allah'ın mukarreb melekleri Adem'den Muhammet'e kadar bütün peygamberler, hepsi cennette olacaklar. Cenneti aydınlatmak için bunların nuru yeterli gelmeyecek mi ki bir de ikinci halifenin nuruna ihtiyaç duyulsun?

- ***"Şüphesiz ki sükûnet ve huzur Ömer'in diliyle konuşur."*** hadisine ne diyorsunuz?

- Ömer'in faziletini inkâr etmek istemem, ama Ebu Bekir'in fazileti ondan daha fazlaydı. Böyle olduğu halde Ebu Bekir, minbere çıkıp ***"Benim de bir şeytanım var. Beni yoldan çıkarmak ister. Yoldan çıktığımda beni doğrultun"*** demiştir.

- Peygamber'in buyurduğu ***"Eğer ben peygamberliğe seçilmeseydim muhakkak ki Ömer seçilecekti"*** sözü için ne diyorsunuz?

- Allah'ın kitabı daha doğrudur. Kur'an buyuruyor ki ***"Hani biz peygamberlerden kesin söz almıştık; senden, Nuh'tan..."***[37] Allah, peygamberlerden risaletini doğru şekilde yerine getireceklerine dair onlardan kesin söz almıştır. Onlar da bir lahza bile ona şirk koşmamışlardır. O halde ahidlerinin aksine nasıl amel edebilir ve ömrünün bir kısmını Allah'a şirk koşmakla geçiren birini nasıl peygam-

---

[37] Ahzab/7

berliğe seçebilirler? Ayrıca bu rivayet, Hz. Muhammet'in ***"Âdem, ruh ile ceset arasında iken ben peygamberliğe seçildim"*** sahih hadisi ile çelişmektedir.

- Resulullah'tan şöyle nakledilmiştir: ***"Vahyin kesildiği her zaman onun Hattab'ın oğluna (Ömer'e) indirildiğini zannederim"***

- Peygamberlerin kendi risaletinden bir an bile şüpheye düşmeleri caiz değildir. Ayrıca Allah buyuruyor ki ***"Allah, meleklerden elçiler seçer ve insanlardan da..."***[38] Peygamberliğin Allah'ın seçtiği peygamberden bir süre kendisine şirk koşan birisine intikâl etmesi nasıl mümkün olabilir?

- Peygamberden şöyle nakledilmiştir: ***"Eğer azap inerse Ömer'den başka kimse kurtulamaz."***

- Bu hadis de Kur'an'la çeliştiği için herhangi bir değeri yoktur. Çünkü Kur'an buyuruyor ki ***"Oysa sen içlerinde olduğun sürece Allah onları azaplandıracak değildir ve onlar bağışlanma dilemektelerken Allah onları azaplandıracak değildir."***[39]

İmam Tâki'nin bu cevabından sonra tartışma burada noktalandı ve İmam, Yahya'nın bütün hadislerini Sünnî âlimleri de rencide etmeden çürüttü.

3. 10. 5. Sonrası

İmam Tâki bir müddet geçtikten sonra Memun'dan izin alarak Medine'ye döndü. Memun, Bizans üzerine yapılan bir seferde Tarsus'ta[40] ölünce yerine Mutasım geçti. Mutasım kısa bir süre sonra İmam Tâki'yi Bağdat'a çağırttı ve aynı yıl, o hazreti zehirleterek şehit etti.

---

[38] Hacc/75
[39] Enfal/33
[40] Mersin/ Tarsus

3. 11. İmam Ali Nâki'nin İmâmeti

İmam Ali Nâki, İmam Muhammet Tâki'nin şehit edilmesinin ardından Allah'ın emri ve babası İmam Muhammet Tâki'nin vasiyeti üzerine imâmet makamına geçti. Kendisinin en meşhur lakapları **"Nâki"** ve **"Hadi"**dir. Hadi lakabı, ***"hidayet eden, doğru yola iletten"*** anlamına gelmektedir. Oldukça fazla ibadet eder, namaz kılardı. Bol bol Kur'an okurdu. İmam Nâki'nin faziletlerini anlatan birçok rivayet aktarılmıştır.

3. 11. 1. Genel Durum

Mutasım, sekiz yıl halifelik yaptıktan sonra Miladi 841 yılında ölmüştü. Mutasım öldüğünde sekiz bin altını, on iki milyon dirhemi vardı. Zalim bir halifeydi. Hilafeti boyunca birçok insanın kanını haksız yere akıtmış, birçok insana zulmetmişti. Halk ile ileri gelenler arasındaki uçurum, tıpkı diğer halifeler zamanında olduğu gibi, onun zamanında da vardı. Sosyal adaletsizlik artmış, fakir insanlar perişan olmuştu.

Öldükten sonra Mutasım'ın yerine oğlu Vasık geçti. Ancak beş yıl geçtikten sonra Vasık da öldü. Vasık ölünce halifeliğe Mutasım'ın öteki oğlu Mütevekkil geçti. Mütevekkil içkiye, kadına, zevke ve eğlenceye düşkündü. İçkili toplantılar düzenler, toplantıda bulunan insanların üzerine özel olarak beslediği aslanları ve kaplanları salar, insanların kaçışmalarını izler, bundan zevk alarak kahkahalara boğulurdu.

3. 11. 2. Baskın

İmam Nâki'ye gclince o hazret, Mütevekkil'in halifeliğinin ilk zamanlarına kadar Medine'de kalıyordu. Peygamber mescidinde dersler düzenliyor, Ehl-i Beyt öğretilerini halk arasında yayıyordu. Medine valisi Abdullah bin Muhammet, İmam Nâki'nin bu faaliyetlerinden rahatsız olmuş, Mütevekkil'e bir mektup yazarak İmam Nâki hakkında Mütevekkil'i uyarmıştı. Bunun üzerine Mütevekkil, Yahya bin Herseme'yi İmam Nâki'nin evini basmakla görevlendir-

di. Medine'ye ulaşan Yahya hiç zaman kaybetmeden, hemen adamlarını topladı ve İmam Nâki'nin evini bastı. Bu arada bir kargaşa yaşandı ve Yahya etrafı yatıştırıp kimseye zarar vermeyeceğini, yalnızca aldığı emir gereği evi arayacağını söyledi. İmam Nâki'nin yardımıyla aranan evde Kur'an mushaflarından, dua kitaplarından başka bir şey bulunamadı.

3. 11. 3. Samirra'ya Hareket

İmam Nâki'nin aleyhinde hiçbir delil bulamayan Mütevekkil, o hazreti devamlı olarak gözetimde tutabilmek ve çalışmalarını sınırlamak için İmam Nâki'yi hilafet merkezinin bulunduğu yere, Samirra'ya çağırdı. Mütevekkil, bu mektupta oldukça saygılı ifadeler kullanıyor, İmam Nâki'yi övüyor, iltifat ediyordu. İmam Nâki de davete icabet etti. Çünkü bu daveti kabul etmezse zorla götürüleceğini biliyordu. Medine'den yola çıkan İmam Nâki yorucu bir yolculuktan sonra Samirra'ya ulaştı. Samirra'da birinci gün, yoksulların konakladığı bir kervansarayda konakladı. İkinci gün ise kendine tahsis edilen eve yerleşti.

3. 11. 4. Içkili Toplantıda Şiir

Bir müddet böyle geçti. İmam Nâki'nin evinde silah ve Şialarının yazdığı mektuplara dair ihbar, Mütevekkil'e ulaşınca Mütevekkil, adamlarından bir gruba İmam Nâki'nin evinin basılması için emir verdi. Mütevekkil'in adamları İmam Nâki'nin evini bastıklarında o hazretin yalnız başına bir odada oturduğunu, kapısını kapattığını, yünlü elbise giydiğini, başına bir örtü attığını, Kur'an'dan müjde ve azap ayetleri okuduğunu gördüler.

Mütevekkil, yine bir içkili toplantı düzenlemiş, eğleniyordu. Elindeki içki kadehini, yanında oturan İmam Nâki'ye uzattı."***Siz de için"*** dedi. İmam Nâki ise ona hitaben ***"Şimdiye kadar benim etim ve kanım şarapla hiç kirlenmemiştir!"*** dedi. O sırada Mütevekkil, İmam Nâki'den kendisini coşturmasını için şiir okumasını istedi. İmam Nâki ise **"Pek şiir okumam"** dedi. Mütevekkil fazla ısrar

edince İmam Nâki bir şiir okumak zorunda kaldı. Ama öyle bir şiir okudu ki mecliste bulunan herkes etkilendi. Mütevekkil ağlayarak elindeki içki kadehini yere vurdu. İçki meclisini dağıttı ve içkilerin hepsini toplattı. İmam Nâki'yi de ihtiramla eve götürmelerini emretti.

3. 11. 5. Vekâlet Sistemi

İslâm toprakları genişledikçe Şia'nın yaşadığı coğrafya da genişliyordu. İmam Rıza zamanında Şiaların imamlarla olan irtibatlarının kesilmemesi için kendi zamanında vekâlet sistemini geliştirmişti. İmamlar artık görüşemedikleri Şialarıyla vekâlet sistemi ile haberleşiyorlardı. Hem de bu sistemle imamlar faaliyetlerini daha gizli yapıyor, risk de azalıyordu. İmam Nâki zamanında en etkin şekilde kullanılan bu sistem, Şiîlerin tehlikeye girmesini de büyük ölçüde engeliyordu.

Vekilerin tayin edildiği şehirler dört bölgeye bölünüyordu:

1. Bölge: Bağdat, Medain, Sevad, Kûfe
2. Bölge: Basra, Ahvas
3. Bölge: Kum, Hamedan
4. Bölge: Hicaz, Yemen, Mısır

3. 11. 6. Hz. Hüseyin'ın Türbesi

Mütevekkil, Abbasî halifeleri arasında Ehl-i Beyt'e en fazla düşmanlık edendi. Öyle ki Mütevekkil kinini ve düşmanlığını dizginleyemeyerek Hz. Hüseyin'in mezarını yerle bir ettirdi. Mezarın etrafındaki yerleri tarla haline getirdi. Orayı dümdüz bir araziye çevirdi. Hz. Hüseyin'in kabrini ziyarete gelen insanlara ağır cezalar verdi. Bunlarla da yetinmeyerek Hz. Ali'ye –haşa- küfretmeye başladı. Kurduğu eğlence meclislerinde hokkabazlarına Hz. Ali'yi taklit ettiriyor, sonra bu manzaranın karşısına geçerek gülüyordu. Şiîler üzerinde de büyük baskılar kuruyor, onları zor durumda bırakıyordu. Mütevekkil zamanında Şiîler çok zor günler geçirdi. Hapisler, işkenceler, ölümler, sürgünler...

Mütevekkil, ömrünün son günlerinde İmam Nâki'yi öldürmeye karar verdi. Bu işte de hizmetçisi Said'i görevlendirdi, fakat bu işi yapamadan bir gece önce kendilerine oldukça kötü davrandığı iki **Türk** kumandanı tarafından paramparça edilerek öldürüldü.

3. 11. 7. Şahadet

Mütevekkil'den sonra Muntasar, Mustain ve Mutezz halifelik makamına geçti. Bunların halifeliği kısa süreli oldu. İmam Nâki ise halife Mutezz'in emriyle zehirletilerek şehit edildi.

İmam Nâki imâmetinin çok büyük bir kısmını göz hapsinde ve Mütevekkil'in baskısı altında geçirdi. Evi basılıyor, komplolar kuruluyordu. İmam Nâki, bu baskıya rağmen mücadele ediyor, aynı zamanda Gulatla ve Sünnîlerle düşünsel olarak savaşıyordu. Bunun yanında İmam Nâki, dua ve ziyaret kültürünü geliştirdi, çünkü bunların Şiîleri kaynaştırmada büyük rolü oluyordu.

3. 12. Hz. Hasan Askerî'nin İmâmeti

Hz. Hasan Askerî, İmam Ali Nâki'nin şehit edilmesinin ardından Allah'ın emri ve babası İmam Askerî'nin vasiyeti üzerine imâmet makamına geçti.

Kendisinin en meşhur lakabı **"Askerî"**dir. Samirra'da askerlerin kaldığı bir mahallede kaldıkları için bu lakapla anılırdı. Kendisi dost düşman herkesin takdirini toplamıştı. Nitekim o hazretin düşmanı olmasına rağmen Ahmed bin Ubeydullah, İmam Askerî'yi şöyle anlatır: ***"Ben vakarda, iffette, dürüstlükte ve saygıdeğerlikte ne kendi ailemde ne de bir başka ailede Hasan bin Ali gibisini görmedim."***

3. 12. 1. Siyasal Konjonktür

Hz. Hasan Askerî, Abbasî halifelerinden Mutezz, Müthedi, Mutemid zamanında yaşadı. Mutezz zamanında devlet fakirleşmiş, devlet hazinesinde para kalmamıştı. Bundan dolayı askere para verilememiş, asker de bunun neticesinde isyan etmişti. Çıkan isyan

ve karışıklıklar neticesinde halifelikten indirilen Mutezz, bir yeraltı hamamının zindanına hapsedildi. Ağzına tuz doldurulduu ve birkaç gün sonra da öldü. Mutezz öldürüldükten sonra halifeliğe Müthedi geçti. Lakin yine aynı sebepten ötürü karışıklıklar çıktı, bir hayli olay oldu. Nihayet esir düşen Müthedi, ayaklar altında ezilerek öldü. Müthedi'den sonra onun yerine Mutemid geçti. Müthedi ise devlet işlerini birkaç kişinin üzerine bırakarak zevke, içkiye ve eğlenceye daldı. Onun döneminde de birçok olay ve kargaşa oldu. Ülke toprak kaybetti. Yarım milyonu aşkın insan öldürüldü. Hükümet merkezi Bağdat'a taşındı. Sarhoş halde Fırat'ta kayığa binip içki içen Mühtedi, boğularak öldü.

3. 12. 2. Kur'an'daki Çelişkiler

İmam Askerî, babası İmam Nâki ile Samirra'ya yerleşmiş, o günden itibaren de Samirra'da yaşamaya başlamıştı. Rivayet edildiğine göre bu sırada kendi asrının Arap filozoflarından birisi olan Yakub bin İshak-ı Kindi, Kur'an-ı Kerim'de birçok çelişki olduğuna dair bir kitap yazıyordu. Lakin bunu hiç kimseye haber vermemişti.

Yakub'un öğrencilerinden birisi bir gün İmam Askerî'nin ziyaretine gelmişti. İmam Askerî ona şöyle buyurdu:

- Sizin aranızda üstadınızı Kur'an hakkında yaptığı bu işten engelleyecek, caydıracak birisi yok mu?

Yakub'un öğrencisi ise şöyle dedi:

- Bizler onun öğrencileriyiz. Bu konu veya başka bir konu hakkında ona nasıl itiraz edebiliriz?

- Eğer sana bir şey söylersem onu Kindi'ye söyler misin?

- Evet, söylerim.

- Onun yanına git ve ***"Kur'an'ın maksadı, sizin anladığınız manaların dışında bir şey olamaz mı?"*** diye sor. Üstadın düşünce ve anlayış ehli olduğundan ***"Olabilir"*** diyecektir. Daha sonra sen şöyle söyle: ***"Belki de Kur'an'ın maksadı senin anladığın şeyler değildir. Daha başka manalar kastedilmiştir. Sen de bunun mümkün olabileceğini kabul ediyorsun."***

Yakub'un yanına ulaşan öğrencisi, İmam Askerî'nin söylediklerini Yakub'a söyledi. Yakub bu meselenin aklen muhtemel ve mümkün olduğunu görünce:

- Yemin ederim ki bu sözler senin sözlerin değil, dedi.
- Bunlar, Hasan bin Ali'nin sözleridir.
- Şimdi onun yanına gideceğim. Bu sözler o aileden başkasında olamaz.

Rivayete göre, bir ateş yükseldi ve Yakub'un yazdıklarını yok etti.

3. 12. 3. Zindan... Zindan... Zindan...

İmam Askerî sürekli olarak Abbasî halifeleri tarafından kontrol altında tutuluyor, faaliyetleri sınırlandırılıyordu. Bundan dolayı İmam Askerî sürekli olarak takiyye ederek yaşıyordu. Çünkü o hazretin üzerindeki baskılar çok yoğundu, canı her an tehlikede idi. Şiîlerle rahat görüşemiyor, daha ziyade bclli kişilerle irtibata geçiyordu. Diğer Şiîlere ise mektupla ulaşıyor, vekâlet sistemini yine etkin biçimde kullanıyordu.

İmam Askerî'nin üzerinde o kadar yoğun baskı vardı ki bir gün sokakta yürürken, toplanmış bir grup Şiî'ye şu mektubu gönderdi: ***"Kimse bana selam etmesin, hatta bana doğru işaret bile etmesin. Çünkü siz, kendiniz de emniyette değilsiniz."***

Diğer taraftan on ikinci imamın Mehdî olduğu yolundaki hadisler ve Şia'nın İmam Askerî'yi on birinci imam tanıması Abbasîleri paniğe sürükledi. Çünkü rivayetlerde yer aldığı üzere İmam Mehdî kıyam edecek, zalimlerin zulüm düzenini yıkacaktı. Bunun için Abbasî halifeleri İmam Askerî'yi sürekli olarak gözetim altında tutuyor, bir oğlu olup olmadığını araştırıyorlardı. Nihayet en tedbirli iş olarak İmam Askerî'yi zindana attılar. Bu olay birkaç kez tekrarlandı. Son zindana atıldığında İmam Askerî'yi zehirletmeye karar verdilerse de Müthedi'nin ölmesi bu kararın uygulanmasını engelledi.

3. 12. 4. İmam Mehdî'nin Doğumu

Tüm Şialar İmam Askerî'nin vefatından sonra kimin imâmete geçeceğini merak ediyordu. Bu merak sadece Şiîlerde değil Abbasî halifelerinde de vardı. Birinci grubun merakı dostluktan, ikincinin merakı ise düşmanlıktandı. Ancak henüz İmam Askerî'nin bir erkek evladı olmamıştı. Bu yüzden Abbasîler, İmam Askerî'yi sürekli gözetimde ve zindanda tutarak bu işi engellemek istiyorlardı. Hicret'in 255. yılında İmam Askerî'nin bir erkek çocuğu dünyaya geldi. Adını Muhammet koydu, kendisinden sonra imam olacağını söyledi.

3. 12. 5. Şahadet

İmam Askerî, İmam Mehdî'nin doğumundan beş yıl sonra Abbasî Halifesi Mutemed'in emri ile şehit edildi.

İmam Askerî'nin imâmetinin çok büyük bir kısmı büyük bir baskı ve gözetim altında geçmiştir. Şialarla ilişkilerini gizli olarak sürdürmüş, vekalet sistemini de en etkin şekilde kullanmıştır. Aynı zamanda Kur'an'a yöneltilen saldırıları bertaraf etmiş, birçok düşmanı Allah'ın yoluna hidayet ettirmiştir. Büyük bir gizlilik içinde doğan İmam Mehdî'yi hayatı boyunca korumuş, o hazreti emin ellere teslim ederek bu dünyadan göçmüştür.

3. 13. İmam Muhammet Mehdî'nin İmâmeti

İmam Muhammet Mehdî, Hz. Hasan Askerî'nin şehit edilmesinin ardından Allah'ın emri ve babası İmam Askerî'nin vasiyeti üzerine imâmet makamına geçti. En meşhur lakabı ***Mehdî'***dir. **Kaim (kıyam eden), Muntezar (beklenen), Sahib-uz Zaman (zamanın sahibi)** gibi başka lakapları da vardır. Hz. Muhammet ve diğer on bir imam o hazreti müjdelemiş, bu konudaki hadisler tevatür haddine ulaşmıştır.[41] Nitekim Hz. Muhammet şöyle buyurmuş-

---

[41] Gerek Şia ve gerekse Ehl-i Sünnet kaynaklarında İmam Mehdi hakkında birçok hadis vardır. İmam Mehdi hakkında hadis sayısı aşağıdaki gibidir:

lardır: ***"Mehdî benim evlatlarımdandır adı ve künyesi, benim adım ve künyemle aynıdır. Ahlâk ve yaratılışta da insanlar arasında en çok o, bana benzer. Gaybete çekildiğinde insanlar şaşkınlığa düşecek ve yollarını kaybedeceklerdir. Daha sonra yıldızlar gibi parlayacak, ortaya çıkacak, zulümle dolan yeryüzünü adaletle doldu-racaktır."***

3. 13. 1. Küçük Gaybet

Şia kaynaklarına göre, Hicret'in 260. yılında İmam Askerî'nin şehit olmasının ardından İmam Mehdî, Allah'ın emri ile gaybete çekildi. Bu gaybet dönemi 69 yıl sürdükten sonra 329 yılında sona erdi. Buna **"gaybet-i suğra"** veya **"küçük gaybet"** denilir.

İmam Mehdî, küçük gaybet döneminde kendine özel naipler atadı ve Şialarıyla olan bağlarını bu naiplerle sürdürdü. Bu naipler dört tane olup haklarında özet bilgi aşağıda verilmiştir.

İmamlar on iki kişidir; birincisi Ali ve sonuncusu Mehdi'dir: 91 Hadis.
İmamlar on iki kişidir, sonuncusu Mehdi'dir: 91 Hadis.
İmamlar on iki kişidir; dokuzu Hüseyin'in soyundandır ve sonuncusu Mehdi'dir: 107 Hadis
Mehdi, Peygamber'in Ehl-i Beyt'indendir: 389 Hadis
Mehdi, Ali'nin evlatlarındandır: 214 Hadis
Mehdi, Fatıma'nın evlatlarındandır: 192 Hadis
Mehdi, Hüseyin'in evlatlarındandır: 185 Hadis
Mehdi, Hüseyin'in dokuzuncu evladıdır: 148 Hadis
Mehdi, Ali Zeynel Abidin'in evlatlarındandır: 185 Hadis
Mehdi, Muhammet Bakır'ın evlatlarındandır: 103 Hadis
Mehdi, Cafer-i Sâdık'ın evlatlarındandır: 99 Hadis
Mehdi, Musa Kazım'ın evlatlarındandır: 101 Hadis
Mehdi, Musa Kazım'ın beşinci evlatlarındandır: 98 Hadis
Mehdi, Ali Rıza'nın dördüncü evlatlarındandır: 90 Hadis
Mehdi, Muhammet Tâki'nin üçüncü evlatlarındandır: 90 Hadis
Mehdi, Ali Nâki'nin evlatlarındandır: 90 Hadis
Mehdi, Hasan Asker'in evladıdır: 145 Hadis
Mehdi'nin babasının adı Hasan'dır: 148 Hadis
Mehdi'nin adı ve künyesi Hz. Muhammet'in adı ve künyesi ile aynıdır: 47 Hadis

1. **Osman bin Said Ömer-i Saman:** İmam Mehdî'nin ilk naibi olan bu zat, faaliyetlerini gizlemek için yağ alım satımı ile uğraşmış ve bu işte isim yapmıştır. Osman, İmam Mehdî'ye iletmesi gereken malları yağ kutularına koyarak o hazrete iletiyordu. Osman aynı zamanda İmam Nâki ve İmam Askerî'nin de yakın ve sadık Şialarındandı.

2. **Ebu Cafer Muhammet bin Osman bin Said-i Ömer:** Birinci naip Osman'ın oğlu olan bu zat, babası öldükten sonra İmam Mehdî tarafından bu göreve atandı. Halkla İmam Mehdî arasındaki bağlantıyı sağladı ve vekilleri kontrol etti.

3. **Ebu'l Kasım Hüseyin bin Revh:** Muhammet bin Osman öldükten sonra İmam Mehdî tarafından naipliğe atandı. İmam Askerî'nin ashabından olan bu zat, kendi döneminin önde gelen düşünürleri arasında yer alıyordu.

4. **Ebu'l Hasan Ali bin Muhammet-i Semuri:** İmam Mehdî'nin dördüncü ve son naibi olan bu zat, naiplik görevini üç yıl yaptı. Ali bin Muhammet'in ölümüne yakın İmam Mehdî ona bir mektup yazdı ve büyük gaybeti haber verdi.

3. 13. 2. Büyük Gaybet

Şia inançlarına göre, dördüncü naibin ölmesiyle başlayan bu gaybet günümüzde de devam etmektedir. Kıyamete yakın bir zamanda İmam Mehdî zuhur edecek ve dünyayı adaletle dolduracaktır. Büyük gaybet bittiğinde İmam Mehdî zuhur edecek, Süfyani adlı zalimi yenecek İslâm'ın hükümlerini ihya edecek, tüm kâfirleri öldürecek, yeryüzünü adaletle dolduracak, malları herkes arasında eşit olarak taksim edecek ve yeryüzü mutlulukla dolacaktır.

4-TARİH

4. 1. Şialığın Doktrinleşmesi ve Büveyhîler

İmam Mehdî ile Şialar arasındaki bağlantıyı sağlayan dördüncü naip Ali bin Muhammet, M. 940 yılında vefat edince, büyük gaybet/büyük gizlilik dönemi başlamış oldu.

Gerek On İki İmamların hayatta olduğu dönemde ve gerek İmam Mehdî gaybete çekildiği zamanlarda, Şialık yayılma metodu olarak, bazı mezheplerin aksine şiddet yerine tebliği, açıklamayı ve öğretmeyi seçmişti. Çünkü biliyorlardı ki ***"iman sevgidir"***; sevgi, zorla dayatılamaz; kılıçla, kanla ikame edilemez. İşte bu mantıkla ve bu bilinçle hareket eden Ali evlatlarının ve Ali dostlarının gayretleri ve çalışmaları ile birçok kabile Müslüman oldu ve İslâmiyet'in Şialık kolunu seçti. Bu dönemde Türkistan'da Emevî kılıcıyla büyük zulüm ve katliamlar yaşayan Türkler de direndiler ve savaştılar. Bu yeni dini kabul etmediler. Ancak İslâmiyet, Ali evlatlarının ve Ali dostlarının çalışmaları ile Türkler arasında yayılmaya başladı.

4. 1. 1. Deylem Kabilesi

Bu dönemde Müslüman olan kabilelerden bir tanesi de Ali evlatlarından Hasan el-Utruş'un çabaları ile Müslüman olan ve Büveyhî Devleti'ni kuracak olan Deylem Kabilesi idi. Erdoğan Merçil, Büveyhîler hakkında şunları yazmaktadır:

"932 ile 1062 yılları arasında İran ve Irak'ta hüküm süren Deylem asıllı bir hanedan. Hanedan adını Sasani hükümdarı Behram-i Gûr'un soyundan olduğu iddia edilen Büveyh bin Fenna Hüsrev'den alır. Deylemiler önceleri Mecusi ve putperest bir

kavim iken, X. yüzyılın başında Ali evladından Hasan el-Utruş'un gayretleri ile Müslüman oldular ve Şiîliği benimsediler."

Deylem Kabilesi'nden Büveyh bin Fenna Hüsrev'in Ebu Hasan Ali, Ebu Ali Hasan ve Ahmet adlarında üç oğlu vardı ki bunların savaşçılık ve komutanlık yetenekleri ileri derecede idi. Bu üç kardeş ilk önce Gilanlı bir kabileye mensup olan Emir Makan bin Kaki'nin komutasında Sasaniler'in emri altına girdiler. Emir Makan sonraki zamanlarda Sasaniler'le ters düştü ve bu devlete karşı savaştı. Yine bir Gilanlı olan Merdavic, Sasaniler'in emri altında Emir Makan'a karşı savaşarak onu yendi. Bu yenilgi üzerine Emir Makan, Taberistan'ı terk etmek zorunda kaldı. Üç kardeş, Taberistan ve Cürcan'da Ziyariler Hanedanı'nı kuran Merdavic'in emri altına girdiler.

4. 1. 2. Devletin Kuruluşu

Ebu Hasan Ali, Merdavic tarafından Kerec valisi olarak atanınca bunu bir fırsat bildi ve İran'ın güneyinde bir devlet kurmak için Deylem Kabilesi'nden birçok kişiyi etrafında toplamaya başladı. Güneye doğru inerek İsfahan'ı işgal etti. (932) Bu olayı haber alan Merdavic, askerlerini toparlayarak İsfahan üzerine hareket etti. Müttefiklerinin de yardımı ile Ali'yi İsfahan'dan uzaklaştırdı. Bu defa Ali, Fars'ı ele geçirdi; Abbasî valisi Yakut'u yenerek Şiraz'ı aldı. (934) Aynı sene Merdavic'le bir antlaşma imzaladı; lakin Merdavic bir yıl sonra öldü. Bu olay üzerine rahatlayan Ali, Merdavic'in ölümü ile Ziyariler'in zayıflayacağını biliyordu. Nitekim öyle de oldu ve Ziyariler çözülme sürecine girince, Merdavic'in ordusunda yer alan birçok Türk askeri, Ali'nin emri altına girdi. Bu takviyelerle ordusunu güçlendiren Ali, Hazar Denizi'ne kadar olan toprakların büyük kısmını ele geçirdi.

Büveyhî kardeşlerden Ali bu faaliyetlere girişirken, ortancaları Hasan, bütün Cibal bölgesine sahip olmuş, en küçükleri Ahmet ise Kirman ve Huzistan'ı almıştı.

4. 1. 3. Bağdat'ta Şia Egemenliği

Huzistan'a hâkim olan Büveyhîler, kısa bir süre sonra Irak ile daha yakından ilgilenmeye başladılar. Nitekim alınan bir davet üzerine harekete geçen Ahmet, zaten iç karışıklıklar içinde boğulan Bağdat'ı ele geçirdi. Böylece Abbasî halifeleri resmen ve fiilen Büveyhîlerin kontrolü altına girdi. (945) Abbasî halifesi Müstekfi-billah, Ahmet'i **'Müminlerin Emiri'** ilân etti; Ali'ye İmaddüddevle, Hasan'a Rüknuddevle ve Ahmet'e ise Muizzuddevle lakaplarını verdi. Kısa bir süre sonra Ahmet, Müstekfi-billah'ı halifelikten azlederek, yerine Muti-lillah'ı atadı. Artık Abbasî halifeleri, Büveyhîlerin elinde bir oyuncak haline gelmişti.

4. 1. 4 İdari Bölünüş

Ali, Hasan ve Ahmet zamanında Büveyhîler dört ayrı bölgede hüküm sürdüler. Bunlardan birincisi Ali'nin kontrolünde olan Fars ve Huzistan Bölgesi, ikincisi Hasan'ın kontrolünde olan Cibal Bölgesi, üçüncüsü ve dördüncüsü ise Ahmet'in kontrolünde olan Kirman ve Irak bölgeleri idi. Bu üç kardeş zamanında devlet içi entrikalar hiç yaşanmadı; iç çatışmalar, anlaşmazlıklar olmadı. Her zaman en büyük Ali'nin otoritesi saygı ile karşılanırdı. 949 yılında Ali, 967 yılında Hasan ve 976 yılında ise Ahmet vefat etti. Bunun ardından hanedanın başına Hasan'ın oğlu Adududdevle geçti. Bu hükümdar zamanında Büveyhî ülkesinin, en geniş sınırları çizildi, Büveyhî Devleti kuvvet ve kudretinin doruk noktasına ulaştı.

4. 1. 5 Çöküş

983 senesinde Adududdevle ölünce onun üç oğlu arasında taht kavgaları başladı. Bu taht kavgaları 1044 yılına, Ebu Kaliçar'ın Büveyhî ülkesine hâkim olmasına kadar sürdü. Bu arada Gazneli Mahmut, Sünnî Abbasî halifeliğini Şia denetiminden kurtarmak amacıyla Büveyhîler üzerine saldırdı. Gazneli Mahmut'un oğlu Mesut Bey komutasındaki ordu Rey şehrine girdi, kentteki tüm Şiîleri katlederek, şehirdeki bütün kütüphaneleri yaktı (1027). Gaz-

neli Mahmut öldükten sonra Gazneli Devleti'ni ortadan kaldıran Selçuklular, bu defa Büveyhîlerin üzerine yürüdü. Çünkü Selçuklular 1040 Dandanakan Savaşı'ndan sonra topladıkları kurultayda ele geçirilen ve geçirilmesi planlanan toprakları hanedan üyeleri arasında paylaştırmışlar, Kirman ve civarı da Çağrı Bey'in oğlu Kavurd'a düşmüştü. Nihayet Kavurd, Kirman üzerine yürüyerek Kirman'ı ele geçirdi (1048).

Kirman'ın ardından sıra Bağdat'a gelmişti. Çünkü dönemin Abbasî halifesi Tuğrul Bey'e bir mektup yazmış, kendisinin zor durumda olduğunu söyleyerek yardım istemiş ve Tuğrul Bey'i Bağdat'ı almaya teşvik etmişti. Bu davete icabet eden Tuğrul Bey, Bağdat'ı ele geçirerek Büveyhîlere ağır bir darbe vurdu (1055). 1062 yılında ise Büveyhîler kesin olarak dağıldı.

4. 1. 6. Büveyhîlerin Mirası

Mezhep olarak On İki İmam Şialığına mensup olan Büveyhîler, 945 ile 1055 yılları arasında Sünnî Abbasî halifelerini adeta bir kukla gibi kullandılar, ama bu kurumu ortadan kaldırmadılar ve hem de çıkabilecek iç karışıklıklar ile büyük tepkiler yüzünden böyle bir şey yapmaya imkân yoktu. Ayrıca Abbasî halifeleri, Büveyhîleri meşru hükümdar ilân ettiklerinden dolayı Sünnîler üzerinde nüfuz etme imkânı vardı.

Büveyhîler hâkimiyetleri boyunca, Sünnîlere karşı baskı politikasına girişmedi; mezheplerinin içtihatlarına uyma noktasında onları serbest bıraktı. Büveyhîlerin mücadelesi genelde On İki İmam çizgisinden kopan Zeydîlere ve İsmailîlere karşı oldu. On İki İmamcı Şia ise tam bir özgürlük ortamında yaşıyordu. ***"Dar-ül İlm"*** adı verilen okullarda Ehl-i Beyt öğretileri yayılıyordu.

İmam Mehdî'nin son naibinin 940 yılında vefat etmesi ile birlikte, On İki İmam Şiasında bilimsel açıdan bir hareketlilik başladı. Büveyhî hâkimiyeti ise bu hareketliliği kolaylaştırdı. Çünkü Büveyhîler On İki İmam Şiasından olan âlimleri destekliyor ve çalışmaları için her türlü imkânı seferber ediyorlardı.

Büveyhîler zamanında, 940 yılında vefat eden ve Şianın en büyük âlimlcri arasında gösterilen Muhaımmet bin Yakup Kuleynî, yirmi yılda tamamladığı **'el-Kâfî'** adlı eseri bu dönemde yazdı. Bu eserle On İki İmamcı Şia'nın, Zeydîlik, İsmailîlik, Sünnîlik, Mutezile gibi mezheplerle farklılıkları kesin olarak ortaya konuldu.

991 senesinde vefat eden **Muhammet bin Babaveyh**, *'Men La Yahzuruhul Fakih'* adlı hadis kitabını telif etti ki bu eser, Şialığın sahih bildiği dört hadis kitabından biridir.

Şia'nın sahih bildiği iki hadis kitabının müellifi olan **Ebu Cafer Tusi**, yine bu dönemde *'el-İstibsar' ve 'Tehzib-iil Ahkam'* adlı eserleri telif etmiştir.

Yine bu dönemde yaşamış olan Şia müellifler şunlardır: *'El-Irşad'* ve *'Evail-ül Makalat'* adlı kitapların yazarı **Şeyh Müfid** (1023), *Nehc'ul Belağa*'yı derleyen **Şerif Razi** ve *'Emali'* ve *'es-Safi'* adlı eserlerin müellifi **Şerif Murteza**.

4. 2. Babaîler

Selçuklu resmi tarih yazıcısı İbn-i Bibi, Baba İshak hakkında şöyle demektedir:

"Baba Ishak züht, takva ve vera sahibi bir kişi; yüksek ikna ve irşat kabiliyeti olan bir mürşit; üstün ahlaki meziyetleri bulunan bir halk adamı; halk arasında geçerli nefesi ile ün salan ve fakat ücret, hediye gibi hiçbir maddî çıkarı kabul etmeyen ermiş bir sofi idi. Çobanlığı kendisine meslek edinmiş olup, otlattığı koyunlara dahi son derece şefkatli davranıp, hak ve hukuka son derece riayet ederdi."

4. 2. 1. Selçuklular

Selçuk ailesi Oğuzların Kınık boyundan bir aile idi. Babası öldüğünde 17 ya da 18 yaşında bir genç olan Selçuk, babasının yerini alarak kısa bir süre zarfında bütün aileyi bir araya topladı. Tarihteki, bütün büyük Türk göçlerinde olduğu gibi, artan nüfusa bağlı olarak ortaya çıkan ***'yerlerin darlığı ve otlakların azlığı'*** gibi nedenlerle

Selçuklu ailesi, Orta Asya'dan Maveraünnehir'e doğru göç etti. Sir-i Derya'nın sol kenarında bulunan Cend şehrine gelen Selçuk, 960'ı takip eden yıllarda kabilesi ile birlikte Müslüman oldu. Selçuk'un büyük oğlu Mikail'den olan Tuğrul ve Çağrı Beyler zamanında Ali evladı ve Ali taraftarları tarafından Müslümanlığa kazandırılan geniş Türkmen[42] kitlelerini çevrelerinde toplayarak İslâm topraklarının büyük bir kısmını ele geçirdiler. Selçuklu çağında herhangi bir dini baskı yoktu ve Tuğrul bey, hiçbir dini kovuşturma yapmamıştı.

Tuğrul ve Çağrı beyler arasında herhangi bir çatışma yoktu; ancak onlardan sonra taht kavgaları başladı. Alparslan bir müddet sonra duruma hâkim olarak bu kargaşa ortamına müsaade etmedi. Kısa sürede İslâm topraklarına yayılan kalabalık Türkmen kitlelerden diğer İslâm milletlerinin şikâyet etmesi üzerine, Anadolu Türkmen kitlelere yurt olarak seçildi ve Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun kapıları Türklere açıldı (1071). Bunun ardından Anadolu'nun büyük kısmı Türklerin eline geçti. 13. yüzyılda büyük bir göç dalgası ile adeta Anadolu, Türkmen denizi haline geldi.

Sultan Melikşah'tan sonra Büyük Selçuklu Devleti dört parçaya bölündü. Bunlar:

1- İran ve Horasan Selçukluları
2- Kirman Selçukluları
3- Suriye Selçukluları
4- Anadolu Selçukluları'dır.

4. 2. 2. Anadolu Selçukluları

Anadolu Selçukluları 1092 ile 1308 arasında Anadolu'da hüküm süren Selçuklu hanedanıdır. Büyük Selçuklu Devleti'nin bir kolu olarak Anadolu'ya yerleşti ve Büyük Selçuklu Devleti'nin parçalanmasından sonra müstakil bir devlet haline geldi. II. Keyhüsrev zamanına kadar bozularak gelen Anadolu Selçukluları, mezkûr sultandan sonra daha da kötü duruma düştü. Çünkü II. Keyhüsrev

---

[42] Oğuzlara, Müslüman olduktan sonra **Türkmen** denilmeye başlanmıştır.

zamanında av partileri, içki meclisleri ve fuhuş almış başını gitmişti. Devlet işleri ile hiç ilgilenmeyen bu sultan, bütün yetkilerini veziri Saadettin Köpek'e devretmiş ve bunu fırsat bilen Sadettin Köpek de ülkeyi kendi keyfine ve çıkarlarına göre yönetmeye başlamıştı. Devlet yetkilileri rüşvete alışmış, halka ağır vergiler yüklenmişti.

Halkın elinde **'mülk'** sayılan toprağı yoktu; toprağın büyük kısmı devletin önde gelenleri arasında paylaştırılmıştı. Zaten bir müddet sonra da bu topraklar **'vakıf'** adı altında bu ileri gelenlere peşkeş çekildi. Artık halk bu büyük toprak sahiplerinin işinde gündelikçi olarak çalışmaya başladı. Selçuklu veziri Fahrettin Ali'nin 200 tane kölesi vardı.

Yönetici sınıf kültürel açıdan halka yabancılaşmıştı. Örnek olarak; halk Türkçe konuşuyorken, resmi dil Farsçaydı. Bütün bunlarla birlikte yönetici sınıf Sünnî iken, halkın geneli Şia idi...

4. 2. 3. Baba İlyas Horasanî

Babailer Ayaklanması'nın meşhur iki önderinden biri olan Baba İlyas, geleneksel aktarımlara göre, muhtemelen 1220 yılından sonra Horasan'dan gelerek Anadolu'ya yerleşen Harzemli Türklerden bir Türkmen babasıdır. Dip torunu Aşıkpaşazade'nin bildirdiğine göre, Baba İlyas, Osman Bey'in babası Ertuğrul ile Anadolu'ya gelmiştir. Tam adı, Şucaeddin Ebu'l Beka İlyas bin Ali el-Horasani'dir. Abu'l Farac'a göre, "Baba", ihtiyar ve zahit bir Türkmen idi. Elvan Çelebi'nin verdiği bilgilere göre, daha küçük yaşta Dede Garkın'a intisap etmiştir. Genel kabule göre Baba İlyas, Dede Garkın'ın halifesi; torunu Elvan Çelebi'nin bildirdiğine göre ise Dede Garkın'ın torunu ve halifesidir. 1240 yılında patlak veren Babailer Ayaklanması'nı başlatan ve yöneten birkaç liderden biridir.

Ahmet Yaşar Ocak, Baba İlyas'ı şöyle tanıtmaktadır: "1240 yılında Anadolu Selçuklu Devleti'ne karşı giriştiği büyük siyasî-içtimaî ayaklanma hareketine adını veren ve Anadolu'da ilk gayri Sünnî cereyanların temelini atan Türkmen şeyhi."

Baba İlyas Anadolu'ya geldikten sonra Amasya yakınlarında bulunan Çat Köyü'ne yerleşir. Burada bir zaviye açarak Şia halkı kendi etrafında örgütler.

4. 2. 4. Baba İshak Kefersudî

Baba İshak Kefersudî adıyla maruf bu şeyh, aslen Urfa'nın Sumeysat ilçesine bağlı Kefersud nahiyesindendir. Baba İshak'ın eğitim ve kişiliğine yön veren ilk âlim bilindiği kadarıyla Muyhuddin Muhammet bin Ahmet Temimi'dir. Muyhuttin Temimi Şiraz'da ikamet ederken Baba İshak Şiraz'a gider, dini ve felsefi konularda bu şeyhten ders alır. Eğitimini tamamladıktan sonra Kefersud'a dönen Baba İshak, Muyhuttin Temimi'nin Sivas kadılığına tayin edildiğini duyunca Sivas'a doğru hareket eder. Filozof, âlim ve iyi bir hatip olan Muhammet Temimi, Şia mezhebine mensuptur.

Baba İshak, hocası Muyhuttin Temimi'nin vefat etmesi üzerine Amasya'ya yönelir ve burada bir başka Şia şeyhine, Baba İlyas Horasani'ye mürit olur. Kısa bir süre sonra da şeyhinin yakın arkadaşları arasına girer.

4. 2. 5. Uyarı

Baba İlyas çalışmalarına devam ettiği bir sırada Sultan II. Keyhüsrev'in İslâmi olmayan tutum ve davranışlarına, halkın gördüğü zulme ve zorbalığa bir son vermesi için Baba İshak'ı Konya'ya gönderir. Baba İshak, Konya'ya ulaşır ve Sultanı mezkûr konularda uyarır. Ama bu uyarılar dikkate alınmaz.

4. 2. 6. Plan

Bir müddet beklenir, fakat sarayda bir değişiklik ve düzelme belirmez. Yapılan uyarıların dikkate alınmadığını anlayan Baba İlyas, en yakın müridi Baba İshak'ı da alarak Anadolu Selçuklu Devleti'ni yıkmaya yönelik bir eylem ve savaş planı hazırlar. Bu plan uyarınca savaş iki merkezden başlayacaktır. Birinci bölge Baba İlyas'ın zaviyesinin de bulunduğu Amasya ile birlikte Tokat, Çorum, Sivas,

Bozok-Yozgat yöreleri; ikinci bölge ise Kefersud merkez olmak üzere Adıyaman, Maraş, Malatya ve Elbistan yöreleridir.

4. 2. 7. Propaganda

Plan bu şekilde hazırlandıktan sonra sıra propagandaya gelir. Halk arasında davet yapılarak, insanlar savaşa çağrılır. Çünkü Baba İlyas ve müritlerine göre, ***'Sefih sultan Allah'ın, Peygamber'in ve halifelerin yolundan sapmış'***tır. Diğer taraftan sistemin yanlış işleyişi, doğurduğu sosyo-ekonomik adaletsizlik eleştirilir, halk kazanılmaya çalışılır. Tıpkı Hz. Muhammet ve Hz. Ali zamanlarında olduğu gibi, bir **'Adalet Devleti'** vaadedilir. Öyle ki Hz. Ali'nin uygulamaları örnek alınarak, ayaklanmanın zaferle sonuçlanması halinde ele geçirilecek ganimetten eşit olarak üleştirileceği duyurulur.

4. 2. 8. İsyan

Propaganda tamamlanıp halk savaşa çağrıldıktan sonra Baba İlyas'ın direktifi ve yapılan plan gereği sonbahar mevsiminde Baba İshak ***'Selçuklu hükümetinin mezaliminden, emirlerinden, şeriata aykırı davranışlarından şikâyetle ve şer'i şerifi yeniden icra etmek amacıyla kıyam ettiğini'*** ilân ederek Babaî Hareketi'ni Adıyaman'dan başlatır. Kadını, erkeği ve çocuğu bütün halk kazmaları ve kürekleri ile Baba İshak'a katılır. Daha önceden davar ve sığırlarını satarak silah ve at satın alan Türkmenler Baba İshak'a uyar. Şia halk kısa sürede Maraş, Kâhta ve Kefersud'u alır. II. Keyhüsrev olaydan haberdar olunca Malatya valisi Muzaferrüddin Ali Şir'i ayaklanmayı bastırmakla görevlendirir. Baba İshak'ın manevî nüfuzundan korkan Ali Şir'in askerleri savaşmaya çekinir. Bunun üzerine Ali Şir acil olarak Germiyanoğullarından ve Kürtlerden bir ordu toplayarak Baba İshak'ın üzerine yürür. Yapılan savaşı Baba İshak kazanır ve Ali Şir öldürülür. Sivas'a doğru harekete geçilir ve Sivas alınır. İleri gelenler öldürülür. Babaî güçlerinin bu başarıları karşısında hayrete kapılan II. Keyhüsrev, ailesini ve değerli eşyalarını

alarak Konya'dan kaçar. Amasya valisi Armağan Şah, II. Keyhüsrev tarafından serdar tayin edilir ve Babaîleri bastırmakla görevlendirilir. Erzurum'daki birlikler bölgeye aktarılır.

Bu arada ayaklanmasına fırsat verilmeden Baba İlyas'ın zaviyesi basılır. Buradan güç bela kurtulan Baba İlyas, bir grup yandaşı ile Amasya Kalesi'ne sığınır. Ama Armağan Şah, Baba İlyas'ı yakalar ve işkence ederek öldürtür. Ardından cesedini Amasya Kalesi'ne astırır. Bu olaydan kısa bir süre sonra da Baba İshak, güçleri ile Amasya'ya ulaşır. Amasya fethedilir ve Armağan Şah öldürülür. Baba İlyas'ın kanı alınmıştır.

4. 2. 9. Son...

Şia Babaî güçleri nihai hedeflerine doğru harekete geçerler. Hedef Konya'dır. Çünkü Babaî Hareketi, Anadolu Selçuklu Devleti'ni yıkmak ve yerine bir Adalet Devleti kurmak için başlatılmıştır. Anadolu Selçuklu ordularını irili ufaklı on iki kez yenen Babaî güçleri Konya'ya doğru ilerlerken Kırşehir'in kuzeydoğusunda yer alan Malya Ovası'nda Emir Necmeddin komutasında güçlü bir ordu ile karşılaşır. Ordu Müslüman olmayan Frenk ve Gürcü askerlerinden oluşmaktadır. Çok şiddetli bir çatışmanın ardından kâfir ordusu Şia Babaî güçlerini mağlup eder; çocuklara kadar herkes kılıçtan geçirilir. Baba İshak da bu savaşta şehit düşer. Bu savaşta Baba İshak'ın birkaç halifesi ancak kurtulur ve başka diyarlara göç ederler.

4. 2. 10. Değerlendirme

Babaî Hareketi, esas önemini Anadolu topraklarında meydana gelen en büyük ve en geniş kapsamlı devrim hareketi olmasından alır. Babaî Hareketi, doğrudan doğruya Türkmene yabancılaşan Anadolu Selçuklu Devleti'ni yıkmaya yöneliktir ve yönetimde Farslığı değil, Türklüğü ikame etmeyi hedefler. Babaîler, dini referanslarını Şialıktan alır ve hareket bu temeller üzerinde olgunlaşır.

Emevî ve Abbasî geleneği olan ve daha sonra da Osmanlılara intikâl edecek karalama ve iftira siyasetinden Babaîler de payını almıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin resmi tarih yazıcıları Baba

İlyas'ı mehdîliğini ve hatta peygamberliğini ilân etmekle itham etmiş, bazıları Rum ajanlığı ile suçlamış, bazıları Batıni inançları benimsediğini söylemiş ve daha bunlar gibi onlarca asılsız şey söylenmiştir.

Hâlbuki biz biliyoruz ki Babaîlerin söyledikleri ve yaptıkları bunları yadsır. Onların icraatları bize öğretmiştir ki gerçekler ters yüz edilmiştir.

Birinci olarak, ordusu Frenk ve Gürcü askerlerinden oluşan bir yapının, Türkmen kimliği ile özdeşleşmiş Babaîleri Rum ajanlığı ile suçlaması gülünçtür.

İkinci olarak, Batıni inançlar benimsemek, yani Kur'an'ın batıni anlamını yani felsefesini ve özünü bilip, kavramanın hiçbir sakıncası yoktur. Aksine Kur'an'ın Batıni tefsiri teşvik edilmiştir.

Üçüncü olarak, Baba İlyas'ın mehdiliğini hatta peygamberliğini ilân etmesi, dönemin kaynaklarından anlaşıldığı kadarıyla bir karalamadan ibarettir. Çünkü çağdaş kaynaklar, bu iddiaların bir iftira olduğunu kaydetmişlerdir.

İşi daha da trajikomik bir hale sokan bir diğer durum ise şudur. Anadolu Selçuklu Devleti'nin resmi tarih yazıcıları, bir kısmı zinakâr, alkolik ve ehli keyf olan sultanlarını değişik sıfatlarla yüceltmiş ve onlara methiyeler düzmüşlerdir. Ancak amaçlarını ***"şer'i şerifi yeniden icra etmek ve adaleti tesis etmek"*** olarak açıklayan Babaîleri, Şia oldukları için '**mülhit, şarlatan, yalancı, Rafızî**' gibi sözlerle karalamaya çalışmışlardır. Acaba bu, gerçekleri ters-yüz etmekten başka bir şey midir?

4. 3. Hacı Bektaş Veli

Bekir Yakıştıran, tarihi kaynaklara dayanarak Hacı Bektaş Veli hakkında şunları yazmaktadır:

"Selçuklu sultanı ile kefere firenkler arasındaki işbirliği sonucu isyan bastırılmış ve binlerce Babaî katledildiği halde, Babaîlik hareketinin devamının sağlanması görevini Baba İlyas oğulları üstlenmişlerdir. Halk arasında 'çar erkân' (dört direk)

olarak bilinen bu şahsiyetler, Eyyüb Baba, Behlül Baba, Saltık Baba ve Lokman Baba'dır. (...)" Baba İshak'ın halifesi olan Hacı Bektaş Veli, Lokman Baba'ya bağlı idi."

"İsyan esnasında Hacı Bektaş kurtulmuşsa da, Hacı Bektaş'ın kardeşi Menteş öldürülmüştür."

4. 3. 1. Gizleniş

Hacı Bektaş Veli, Babaî Hareketi'nin yenilgiye uğramasının ardından katledilmekten kurtulan diğer Babaî halifeleri gibi, kısa süren bir gizleniş dönemine girdi. O dönemde Baba İlyas'ın halifeleri arasında yer alan Sarı Saltık, Barak Baba, Şeyh Bali ve Emircan Sultan gibi dervişler de hareketin bastırılmasından sonra, gizlenmeyi tercih ettiler. Yeni bitmiş bir ayaklanmanın ardından ortalık bir anlamda durulmuş, tedbirler artmış ve hayatta kalan Babaî eylemcileri amansız biçimde takip edilir olmuştu. Bu dervişlerin ortaya çıkması, yeni örgütlenmeler teşkil etmesi ancak uygun ortamların oluşması ile mümkün olmuştur.

Anadolu Selçuklu sultanı II. Gıyasettin Keyhüsrev ise isyanın bastırılmasının ardından şenlikler, eğlenceler düzenledi. Ancak II. Gıyasettin Keyhüsrev'in bu mutluluğu uzun sürmedi. Çünkü Babaî Hareketi'nden önce Sivas'a kadar dayanan Moğol orduları Köse Dağı'nda Selçukluları yenmişti ve Anadolu, Moğol hâkimiyetine girmişti. Bu durum Baba İlyas'ın halifelerine yaramış, tekrar ortaya çıkarak eski davalarını devam ettirmişlerdi.

Hacı Bektaş Veli'nin diğer halifeler gibi, bu gizleniş döneminde neler yaptığı bilinmez; elde yeterli bilgiler yoktur. Ancak Hazret-i Pir'in, Hz. Ali'nin kabrinin bulunduğu Necef şehrine, Mekke ve Medine'ye gittiği yönündeki bilgiler bu zaman dilimine rastlamış olmalıdır. Eldeki bilgilere göre Hacı Bektaş Veli, Necef'te Hz. Ali'nin kabrini ziyaret etmiş; Mekke'de hac farizasını yerine getirerek **"hacı"** olmuş, Medine şehrine uğrayarak içinde Hz. Fatıma'nın mübarek mezarının da bulunduğu Bakiy kabristanını ziyaret etmiş ve nihayet Anadolu'ya doğru yola koyulmuştur.

4. 3. 2. Eğitim...

Hünkâr, bu seyahatlerden sonra bugün kendi adıyla anılan **"Sulucakarahöyük"** kasabasına yerleşmiş, burada bir tekke/dergâh kurarak eğitim ve irşat faaliyetlerine yeniden başlamıştır.

Zaviyesini faaliyete geçirdikten sonra eğitim ve irşat faaliyetlerine hız veren Hazret-i Pir, yeni müritler kazanmakla kalmadı, aynı zamanda Babaî halifelerini de kendi etrafında topladı. Hacı Bektaş Veli, hayatının otuz bir yıllık bu bölümünde ne yaptı? Ne yazık ki tam olarak bilinmez. Çünkü elde yazılı kaynak yok. Bir kısım halk arasında söylene-söylene Vilayetnamelerle günümüze ulaşmış rivayetler varsa da bunların güven derecesini tespit etmek zordur. Ancak kesin olan bir şey varsa, o da Hünkâr'ın eğitim ve irşat faaliyetlerine devam ettiği, Anadolu'da Şiîliği kökleştirmek için var gücü ile çalıştığıdır.

Yaygın kanıya göre, Hacı Bektaş Veli vefat ederken ardında 360 tane halife bıraktı. Bunlardan bazıları;

- Seyyid Ali Sultan,
- Seyyid Cemalettin Sultan,
- Saru İsmail Sultan,
- Koluaçık Hacım Sultan,
- Resul Baba Sultan,
- Pirab Sultan,
- Seyyid Recep Sultan,
- Sarı Kadı,
- Ali Baba,
- Barak Baba,
- Dost Hüda,
- Samut Baba,
- Abdal Musa Sultan,
- Tabduk Emre,
- Sarı Saltık,
- Abdal Murat,
- Geyikli Baba,

- Gözü Kızıl,
- Pir Ebi Sultan,
- Güvenç Abdal,
- Baba Mansur,
- Karadonlu Can Baba,
- Karacaahmet Sultan gibi isimlerdir.

Bu halifelerin birçoğu, Hacı Bektaş Veli tarafından Anadolu ve çevresinin değişik yerlerine gönderilmiş ve bu yerlerde eğitim ve irşat stratejisini en etkin biçimde kullanmışlardır. Bu şekilde, dağılan Şia toplulukları birleştirmede ve yeni insanları Ehl-i Beyt Mektebi'ne kazandırmada etkili rol oynamışlardır.

4. 3. 3. Alevî Edebiyatının Temeli

Hacı Bektaş Veli, Anadolu topraklarında Şiîliği yaymak ve kökleştirmek; gelecek nesillere sağlıklı biçimde aktarmak için kültürel bir hareketliliğin başlaması gerektiğini çok iyi biliyordu. Nihayet bugün dahi, alabildiğine faydalandığımız bu kültürel yapının temelleri daha o zamanlarda atıldı.

Bugün Alevî edebiyatı olarak adlandırdığımız edebiyatın kurucuları o dönemde yetişen iki büyük ustadır.

Bunlardan birincisi, Hazret-i Pir'in halifelerinden Tabduk Emre'nin müridi Yunus Emre, ikincisi ise yine Hacı Bektaş Veli'nin halifelerinden Abdal Musa Sultan'ın müridi Kaygusuz Abdal'dır.

Her iki şairin de bugün dahi zevkle okuduğumuz ve klasikleşmiş yapıtları vardır. Yunus Emre'de ve Kaygusuz Abdal'da en önemli etken, eserlerinin mayasının irfan olmasıdır.

4. 3. 4. Değerlendirme

Her ne kadar bazı çevreler, Hünkâr'ı Ahmet Yesevi bağlantısı ile Sünnîliğe çekmeye çalışsalar da bu temelden kasıtlı ve yanlıştır. Çünkü Hacı Bektaş Veli'nin yaşadığı döneme yakın ilk kaynaklar Hacı Bektaş Veli'yi Babaîlere bağlı Şia bir derviş olarak tanıtır; üstelik bu açıkça ifade edilir. Kaldı ki Ahmet Yesevî'nin Sünnîliği

tartışmalı bir konudur. Hacı Bektaş'ın Sünnî olduğu iddiasının ortaya çıkması, daha gcç zamanlara, tekkenin Osmanlı Devleti ile uzlaştığı dönemlere rastlar.

Hacı Bektaş, Ahmet Ycsevi geleneğine uyarak elbette İslâmî özlü Türkçe şiirler yazmış ve öğrencilerine yazmayı teşvik etmiştir. Ancak Sünnîlik ile organik bir bağı olduğunu söylemek kasıt taşır.

Diğer taraftan Şia olmasına rağmen Hacı Bektaş, Şia Farslar tarafından pek sevilmez; Mevlana ise ululanır ve yüceltilir. Farslardaki Mevlana hayranlığının temel sebebi, Mevlana'nın Farsça yazmasıdır. Hacı Bektaş'ın sevilmemesinin nedeni ise Türkçeyi teşvik edip, Fars kültürünün Anadolu'daki egemenliğini kırmasıdır. Günümüzde bunların görüşlerine uyan bazı çevreler, Hacı Bektaş'ın Sünnî olduğunu savunmaktadırlar. Öncelikle Hacı Bektaş'ın Sünnî olduğunu iddia etmek, tarihsel kaynaklara terstir. Koca bir Bektaşî geleneğini yok saymaktır. Hatta bu iddia, Hacı Bektaş hakkında şiirler yazan yüzlercc Bektaşî ve Kızılbaş şairinin ve tarih boyunca Hacı Bektaş'ı seven ve pir bilen yüz milyonlarca Alevînin duygularını ve aklını küçümsemek demektir. Bu ise kimsenin haddi değildir.

4. 4. Safevîler

Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyt hakkında kapsamlı bir çalışma hazırlayan Walter Hinz, doğulu ve batılı kaynaklara dayanarak Safevî tekkesini şu şekilde anlatmaktadır:

"Erdebil'de bazı kabiliyetli müritler iaşe ve infak işleri ile de vazifelendirilmişlerdir. Mesela Şeyh Sâfi zamanında İsfahanlı Cemalettin adında bir seyyid fakirlere yiyecek hazırlamağa memur edilmişti. (...) Safevîler hükümete geçtikten sonra da fakirlere yiyecek verilmesi Erdebil tekkesinin esas vazifesini teşkil etmiştir.

Tarikat mensuplarının sert yaşayışlarını Doğu kaynakları da tasdik etmektedir. Gün alacakaranlıktan ortalık ağarmasına kadar süren bir sukutla başlardı. Ardından bir saat ibadet ve zikir edilirdi; zikir akşamda tekrar okunurdu. İkindi vakti Kur'an oku-

nurdu. Yemek sade, ekseriya bulgur çorbasından ibaretti. Pek çok oruç tutulurdu. Ramazan ayının son on günü ile Zilhiccenin ilk on günü inzivada geçilirdi. (...)" Bu inzivada (...)" oruç, namaz ve ibadetle vakit geçirilirdi."

4. 4. 1. Şeyh Safi ve Kuruluş

Safevîler adını ataları Şeyh Sâfiyüddin İshâk-ı Erdebilî'den alır. 1252 yılında doğan Ebul Feth Şeyh Sâfiyüddin İshâk-ı Erdebilî'nin soyu, geleneğe göre On İki İmamların yedincisi olan İmam Mûsa Kâzım'a dayanır. Ancak onun döneminde **"Şeyh-i Türk"** olarak nam saldığı bilinmektedir. Ayrıca Şeyh Safi'nin Türkmen kökenli olduğu değerli araştırmacı Nihat Çetinkaya tarafından tatminkar şekilde izah edilmiştir. Şeyh Sâfi'nin babası Firuz Şah, Erbil'e göç etmiş ve bundan dolayı Şeyh Sâfi, Erdebilî sonadını almıştır. Erdebil'de Şeyh Zâhid-i Geylânî'ye intisâb eden Şeyh Sâfi, üstadının kızı ile evlenmiş ve üstadının vefatından sonra da posta oturmuştur.

Birçok araştırmacı Şeyh Sâfi'nin Şafî mezhebinden olduğunu söylese de Abdulbaki Gölpınarlı bazı kaynaklara dayanarak yaptığı araştırmalarda Şeyh Sâfi'nin Şia olma ihtimalini gündeme getirmiştir. Ona göre, Şeyh Sâfi takiyye yaparak Şia olduğunu saklamış olabilir. Bu ifadeye rağmen, Şeyh Safi'nin Şia olma ihtimali son derece zayıftır.

Kendi yaşadığı dönemde namı yayılan Şeyh Sâfi'yi İran'da hüküm süren ve Şia mezhebine mensup olan Moğol hanı Olcaytu sarayına çağırtmış, fakat Şeyh Sâfi yaşlılığını ileri sürerek özür beyan etmiş ve bu davete icabet etmemiştir. Bu tavrı Şeyh'in yaşadığı çağda güçlü bir konumda olduğunu göstermektedir.

Şeyh Sâfi vefat edince (1334) yerine oğlu Sadrettin Mûsa posta oturmuştur. Bir müddet sonra hacca giden Sadrettin Mûsa, oradan Medine'ye uğramış ve o zaman seyyidlerin ulusu olan Sihabittin Ahmet bin Hüseyin'e, İmam Mûsa Kâzım'a ulaşan soy zincirini tasdik ettirmiştir. Sadrettin'in de tıpkı babası gibi namı yayılmıştır. O kadar ki üç ay içersinde on üç bin müridinin ziyaretine geldiği rivayet edilmiştir. Sadrettin Mûsa zamanından itibaren Osmanlı

padişahları her yıl, Erdebil'e çerağ akçesi adı altında kıymetli hediyeler göndermeye başlamışlardır.

Sadrettin vefat ettikten sonra (1392) oğlu Hoca Ali tarikatın başına geçmiş, bu görevi 37 yıl sürdürmüştür. Timur'un Anadolu'dan getirttiği 30 bin kadar esiri, müritleri arasına katmıştır. Hoca Ali, hacdan dönüşte uğradığı Kudüs'te vefat etmiştir. Bu dönemde Hacı Bektaş tekkesi ile ilişkilerin geliştirildiği ifade edilmiştir.

Babasının Kudüs'te vefat etmesi üzerine Hoca Ali'nin oğlu Şeyh İbrahim, tarikatın başına geçmiştir.

4. 4. 2. Dinmeyen Fırtına: Şeyh Cüneyt

Şeyh İbrahim'in vefatının ardından, oğlu Şeyh Cüneyt ile Şeyh Cafer arasında tarikat reisliği konusunda anlaşmazlık çıkmıştı. Şeyh Cüneyt'in siyasi eğilimlerinden haberdar olan ve onun tarikat reisi olmasını istemeyen Karakoyunlu hükümdarı Cihan Şah, Şeyh Cüneyt'e karşı silah kullanmaktan da kaçınıyordu. Cihan Şah, Şeyh Cafer'e bir mektup yazarak Şeyh Cüneyt'i memleketten uzaklaştırmasını istedi.

Bu gelişmeyi haber alan Şeyh Cüneyt, yanına en sadık müritlerini alarak Anadolu'ya doğru yola koyuldu. Şeyh Cüneyt, Osmanlı toprağına girer girmez Osmanlı Sultanı II. Murad'a bir Kur'an, bir seccade ve bir de tesbih gönderdi; Sultan'dan Kurtbeli'de oturma izni istedi. II. Murad, bunu veziri Halil Paşa'ya danışınca, Halil Paşa, eski bir İran atasözü olan ***"Bir posta yedi derviş sığar, lakin dünya kıtasına iki hükümdar sığmaz"*** cümlesini söyledi. II. Murad da vezirinin bu sözüne uyarak Şeyh Cüneyt'e çeşitli hediyeler göndererek bu talebi reddetti.

Osmanlı topraklarında tutunamayan Şeyh Cüneyt, bu defa Karaman Beyliğine gitti ve Konya'da bir medresede misafir edildi. Burada da girdiği bir mezhep tartışmasından dolayı fazla tutunamadı. Tartışmanın ertesi sabahı Konya'dan ayrılarak Varsak Türklerinin bulunduğu, Toros Dağları'na doğru yola koyuldu. Ancak Karaman Beyi İbrahim, Varsak aşireti reisine, Şeyh Cüneyt'in yakalanıp hapsedilmesini emredince Şeyh Cüneyt çareyi Memlük Sultanı

Çakmak'a sığınmakta buldu. Bu tehlikeyi de atlatan Şeyh Cüneyt, İskenderun Körfezi'ndeki dağlarda Haçlılardan kalma yıkık bir kaleyi oraların hâkimi İbn-i Bilal'den kiralayarak onarımdan geçirdi. Etkili bir propaganda ile Anadolu, Suriye ve Irak'tan birçok Şiîyi kendi etrafında topladı. Bu durumu çekemeyen Halep'teki Mevlevi şeyhi Ahmet Bekri, Şeyh Cüneyt'i Sultan Çakmak'a şikâyet etti. Memlük Sultanı Çakmak, bu şikâyet üzerine Halep Valisini Şeyh Cüneyt'in üzerine gönderdi. Çıkan savaşta Şeyh Cüneyt'in yetmiş adamı can verdi, birçoğu da dağılmak zorunda kaldı. Nihayet Şeyh Cüneyt yalnız bir halde, merkezi Samsun olan Canik'e kaçtı. Burada da boş durmayan Şeyh Cüneyt etrafında birçok mürit topladı. Sayıları kısa zamanda birkaç bini bulan bu müritler, silahlanmaya başladı. Şeyh Cüneyt, bu müritlerle Hristiyan olan Trabzon Rum İmparatorluğu'na başarılı saldırılar düzenledi. Şehri kuşattı ve aldı, ama kaleyi alamadığı için geri çekildi. Osmanlı Sultanı II. Mehmet'in Trabzon'u almak için harekete geçtiğini duyunca, Trabzon'u terk etti ve Amid'e (Diyarbakır şehir merkezi) doğru yola koyuldu.

Şeyh Cüneyt, Amid'e geldiğinde Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın yıldızı yeni parlamaya başlamıştı. Şehrin dışında karşılanan Şeyh Cüneyt, şehre Uzun Hasan'la birlikte girdi. Üç yıl Amid'de misafir olarak kaldıktan sonra, Uzun Hasan'ın kız kardeşi Hatice Begüm ile evlendi.

1459 yılında Şeyh Cüneyt, hamile olan karısı Hatice Begüm'ü Amid'de bırakarak, kalabalık bir mürit topluluğu ile Erdebil'e doğru yola çıktı. Ancak yine tutunamadı; çünkü amcası ile Cihan Şah, onu Erdebil'de istemiyorlardı. Şehir dışına çıkarak müritlerinin toplanmasını bekleyen Şeyh Cüneyt, etrafında birkaç bin silahlı müridi ile Çerkezlerle **"din uğruna"** savaşmak için kuzeye doğru ilerledi (1459 sonbaharı). Şeyh Cüneyt, Şirvan hâkimi Halil ile yapılan savaşta, bir ok ile şehit edildi ve cesedi, müritleri tarafından yakın bir yere gömüldü.

4. 4. 3. Şeyh Haydar ve Kızılbaşlık

Şeyh Cüneyt'in şehit edilmesinden sonra Şeyh'in müritleri bu defa karısı Hatice Begüm'den doğan oğlu Haydar'ın etrafında toplandı. Uzun Hasan'ın yardımları ile Erdebil postuna oturan Şeyh Haydar, Uzun Hasan'ın kızını aldı, ona damat oldu.

Bir silah ustası olan Şeyh Haydar, bütün müritlerini silahla donattı. Öyle ki onun zamanında Erdebil Tekkesi adeta bir silah deposu haline gelmişti. Bu hazırlıklardan sonra Şeyh Haydar, Şirvan şahlarına karşı savaş açtı ve birçok başarı kazandı. Bu arada, Akkoyunlu'nun yeni hükümdarı Yakub Bey, Şeyh Haydar'ı Tebriz'e çağırttı ve kendine bağlı kalacağına dair Kur'an üzerine yemin ettirdi. Bu olaydan sonra, Erdebil'e dönerek sefer hazırlıklarına başlayan Şeyh Haydar, yeni başarılar elde etti. Bu sırada Şirvan şahı kayınbiraderi olan Akkoyunlu sultanı Yakub Bey'den yardım istedi ve Yakub Bey, bir ordu hazırlayarak Şeyh Haydar'ın üzerine yürüdü. Çıkan savaşta şehit olan Şeyh Haydar'ın müritleri dağılmadı; ***"kumandanların ölümünden sonra hiçbir kıtanın dövüşmediği bir şekilde"*** muharebeye devam ettiler.

Şeyh Haydar'ın müritleri sırtlarına derviş entarisi giyer, başlarına taç denilen Haydarî sarık sararlardı. Türkmen sarığının kabarık olmasına karşılık, taç beyaz bir tülbent üzerine sarılan sürahi biçiminde gittikçe sivrilen on iki dilimli ve kırmızı renkli bir sarıktı. On iki dilim, On İki İmamları temsil etmekte idi ve her dilimde on iki imamlardan birinin adı yazılmıştı. Sarık kırmızı olduğu için bu müritlere **"Kızılbaş"** lakabı verildi. Ancak daha sonra bu lakap, daha geniş kitleler için kullanılır oldu.

4. 4. 4. Şah İsmail Sahnede

Yakub Bey, Şeyh Haydar'ın şehit edilmesinin ardından Şeyh'in üç oğlunu (Ali, İsmail ve İbrahim) anneleri ile birlikte İran'daki İstahr Kalesi'ne hapsetti. Ancak Yakub Bey'in ölümünden (1490) sonra, Akkoyunlu ailesinde çıkan iktidar kavgası neticesinde Şeyh Haydar'ın ailesi serbest kaldı. Şeyhlerin nüfuzundan yararlanmak

isteyen Rüstem Bey, aileyi serbest bırakmıştı. Arzusuna ulaşıp tahta çıkan Rüstem Bey, bir süre sonra Şeyh Ali'yi öldürmek için girişimde bulundu. Çıkan savaşta attan düşen Şeyh Ali'nin boynu kırıldı ve şehit oldu.

Bu hadiseden sonra İsmail ve İbrahim, müritleri tarafından kaçırıldı ve Dulkadiroğullarından bir kadının evinde saklandı. Rüstem Bey, Erdebil'de bu iki çocuğu aramak amacıyla bazı girişimlerde bulundu; lakin başarılı olamadı. Müritler, İsmail'i alarak Hz. Ali'nin soyundan gelen Geylan hükümdarı Karkeya Mirza Ali'nin yanına kaçırdılar ve Mirza Ali, İsmail'i Geylan'da büyüttü. Rüstem Bey birkaç kez İsmail'i Mirza Ali'den istedi, ancak bu teşebbüsleri sonuçsuz kaldı.

Şah Ismail, 1500 yılında Kağızman ve Erzurum üzerinden Tercan'a, Tercan'dan da Sarıkaya yaylasına ulaştı. Burada kalabalık bir Şiî-Kızılbaş topluluğu tarafından karşılandı. Büyük Türkmen kurultayını topladı, devletinin temellerini attı. Halkı rahatsız eden bir ayıyı öldürünce halkın nezdindeki etkisi arttı. Anadolu'nun her köşesinden akın akın gelen insanlar Şah'a bağlandı. Aktarıldığına göre, düğün günü Şah'ın gelişini haber alan gençler, gerdeğe girmeden Şah'a koşuyordu.

Emrinde yedi bin kişilik bir kuvvet toplayan Şah İsmail, Erzincan'dan ayrılarak Şirvan ülkesine doğru harekete geçti (1501). Yirmi bini atlı ve altı bini yaya olan yirmi altı bin kişilik bir ordu hazırlatan Şirvan Şahı Ferruh Yesar, bu orduyu eksiksiz şekilde silahla donattı. Yapılan savaşı büyük bir azimle çarpışan Kızılbaş/Şia müritler kazandı ve Ferruh Yesar öldürüldü. Kaynaklarda aktarıldığına göre, ***"Savaştan sonra Kızılbaş askeri bir ağacın altına toplu halde bırakmış oldukları çıkın ve heybelerini hiçbiri kaybolmaksızın bulabildiler."***

Şirvan ülkesinin fethedildiği bu savaşla hem ataların öcü alınmış ve hem de yeni kaynaklar elde edilmiş oldu. Şah İsmail, Kür/Kura Nehri'nin ağzında yer alan Mahmut Abad'da kışlarken Ustacalı Muhammet Bey ve Hınıslı İlyas Bey'i Bakü'nün fethi ile

görevlendirdi. Bu iki Kızılbaş/Şia beyi de verilen bu görevi başarı ile yerine getirdiler.

Bahar olunca Akkoyunlu Elvend, Şah İsmail'in üzerine yürüdü. Sayı ve silah bakımından üstün olmasına karşın Kızılbaş ordusu, Akkoyunlu ordusunu darmadağın etti. Tarihe **"Şurur"** olarak geçen bu savaştan sonra, Azerbaycan olarak adlandırılan bölge, kısa sürede Şah İsmail'in emri altına girdi. Tebriz'i ele geçiren Şah İsmail, On İki İmamlar adına hutbe okutup, para bastırarak Safevî Devleti'ni resmen ilân etti ve gerekli tayinleri yaptı (1502).

Şah İsmail'e yenilen Akkoyunlu Elvend bu sırada Amid taraflarına kaçtı ve oradan da Erzincan'a geçerek asker toplamaya başladı. Bunu haber alan on beş yaşındaki Şah İsmail, Erzincan üzerine yürüdü. Elvend ise her şeyi yüzüstü bırakarak oradan da kaçtı.

Bu olaydan bir yıl sonra Akkoyunlu Sultanı Murad ile Hamedan yakınlarında **"Alma Kulağı"** denilen yerde karşı karşıya gelen Şah, parlak bir zaferin ardından Irak'ı, Fars'ı ve Kirman'ı fethetti (1503).

Dört yıl sonra Şah İsmail, Dulkadir Beyliği üzerine yürüdü. Erzurum, Erzincan ve Amasya Kızılbaşlarını kendi yanına çeken Şah, Osmanlı topraklarına hiçbir zarar vermeden Elbistan'a geçti. Çıkardığı bir fermanla ***"Osmanlı topraklarında ağaçtan bir yaprak bile koparanı cezasız bırakmayacağını"*** ilân etti. Dulkadir ülkesine giderek Memlüklerin ve Osmanlıların nabzını yoklayan Şah İsmail, dönüşte Harput'u ve Amid'i ülkesine kazandırdı (1507). Bu olaydan bir yıl sonra da Bağdat, Büveyhîler'den sonra ikinci kez Şia denetimine girdi (1508).

Horasan ve Türkistan'da hüküm süren Özbek Şeybek Han ile girişilen savaşta Kızılbaş orduları galip çıktı ve bütün Horasan, Savefîlerin eline geçti (1511). Artık Safevî ülkesi, Fırat ile Ceyhun arasında uzanan geniş coğrafyanın adı oldu. Yine bu yıl içerisinde Şahkulu Sultan, Osmanlı'ya karşı ayaklandı.

Safevî cephesinde bütün bunlar olurken Osmanlı sultanı II. Beyazıt tahttan indirilerek yerine oğlu Selim geçti. Bu olaydan sonra Nur Ali Halife Sivas, Tokat, Amasya ve Çorum civarlarında yaşayan Kızılbaşları ayaklandırdı.

Selim'in tahta geçmesi ile Osmanlı'da taht kavgaları başladı. Duruma kısa sürede hâkim olmayı başaran Selim, Safevî üzerine yapacağı seferin hazırlıklarını yapmaya koyuldu. Bu süreçte Şah İsmail ile Sultan Selim arasında mektuplaşmalar oldu ve Şah İsmail savaşmak istemediğini bildirdi. Uzun yıllardır Safevîleri bir tehdit olarak gören Selim, buna kulak asmadı ve iki ordu 1514 yılında Çaldıran'da karşı karşıya geldi.

Osmanlı müverrihlerine göre Selim, bu sefere çıkmadan önce Kızılbaşların katlinin caiz olduğuna dair, kendi din adamlarına fetvalar düzdürdü. Tehlikeli bulduğu kırk bin kadar Kızılbaş'ın listesini çıkardı ve bunların büyük kısmını öldürttü; bir kısımını ise hapse attırdı. Şah İsmail'e hakaret dolu ve diplomatik sayılmayacak birçok mektup gönderdi ve Onu taciz etti. Ne var ki Şah İsmail, bunlara bir yere kadar nezaket ile karşılık verdi. Hatta bir mektubunda ***"Babanızla baba-oğul gibi idik; neden gerekti de üzerime saldırıyorsunuz?"*** diye yazmış ve onu barışa davet etmişti.

Selim, hiçbir şeyi dinlemiyordu. Nihayet savaşa girdi ve Şah'ı yendi. On binlerce Kızılbaş'ı –hatta esirleri bile- kılıçtan geçirdi. Osmanlı aktarımlarına göre, Şah İsmail'in esir düşen eşi Taçlı Hatun'u, Kazasker Cafer Çelebi ile nikâhladı. Karısını geri isteyen Şah'ın elçilerini hapse attırdı. Kızılbaş-Şiîlerin hacca gitmesi için birçok engel çıkardı. Hem de ***"şeriata aykırı"*** gerekçesi ile...

Selim'in nihai hedefi Safevîleri tamamı ile ortadan kaldırmaktı; ama hedefine ulaşamadan öldü (1520). Şah İsmail de Selim'den dört yıl sonra, 38 yaşında vefat etti.

Şah İsmail kendi döneminde Irak'tan Şia âlimler getirerek medreseler kurdurdu ve daha önce Şafî mezhebine bağlı olan İran'ı ve Farsları Şia yaptı. Bir kısmını ise kılıçtan geçirdi. Şah Ismail'in Hanefîlere dokunmayıp sadece Şafîlere şiddet uygulaması son derece dikkat çekicidir. Geçmişten beri Türkiye'de, Hz. Ömer zamanında İran'ın fethedilmesine tepki olarak İranlıların Şia olduklarına dair genel bir kanı varsa da bunun aslı yoktur. İranlılar, Şah İsmail'e kadar Şafî mezhebine mensup idiler.

4. 4. 5. Şah Tahmasb: Dindar ve Adil

Şah İsmail 1524 yılında vefat edince yerine en büyük oğlu Tahmasb geçti. O sırada, on yaşında idi. Tahmasb, oldukça zeki ve dindar bir hükümdardı. Sultan Süleyman, Safevîlerin üzerine yürüdüğünde o geri çekildi ve savaşmadı. Süleyman da geldiği gibi gitmek zorunda kaldı.

Sultan Süleyman bu seferlerden geri dönerken Van'ı almış, bundan müteessir olan Şah Tahmasb, değişik aralıklarla Erciş, Ahlât, Erzurum, Erzincan, Bayburt, Adilcevaz gibi birçok yeri tahrip etmiş, bu tahrip hareketinden sadece cami, medrese, türbe, zaviye ve kervansaray gibi binalar kurtulabilmişti. İçki içilen mekanlar da dâhil olmak üzere birçok yer ise yıkıldı. Şah Tahmasb, Doğu Anadolu'yu iskân olunmayacak bir yer haline getirerek Osmanlı akınlarını durdurmayı hedefliyordu.

Sultan Süleyman, Safevî Devleti'ni tamamen ortadan kaldırmak için üç kez doğuya sefere çıktı, fakat üçünden de eli boş döndü. Nihayet Amasya'da iki taraf arasında bir anlaşma imzalandı ve böylece Osmanlı Devleti, Safevî Devleti'ni resmen tanımış oldu.

Şah Tahmasb, yumuşak huylu, mütevazı, dindar ve adaletli bir hükümdar idi. İçkiden hiç hoşlanmıyordu; öyle ki bütün Safevî ülkesinde içkiyi yasakladı. İnsanlara, özellikle eski Türk âdetlerine uyarak kadınlara çok değer verirdi. Yaptığı işlerde dahi kızlarının fikirlerini alırdı.

Kızılbaş/Şiîlerin bu dindar ve adil hükümdarı, arkasında Şialığın kökleştiği bir İran bırakarak 1586 senesinde dünyadan göçtü.

4. 4. 6. Sonrası

Şah Tahmasb vefat ettikten sonra II. Şah İsmail iktidara geçti. II. Şah İsmail dönemi kelimenin tam anlamı ile bir denge dönemidir. Sünnîler ile Şiîleri yakınlaştırmak için birçok icraatta bulunan II. Şah İsmail, Şah Tahmasb zamanında itibarı azalan Tekelü oymağına eski itibarını verdi ve Türkmen aşiretleri arasında da bir denge oluşturmaya çalıştı.

II. Şah İsmail vefat ettikten sonra Muhammet Hudabende ve onun ardından I. Şah Abbas başa geçti. Safevî Devleti, onun döneminde kuvvet ve kudretinin zirvesine ulaştı. I. Şah Abbas zamanında Kızılbaş kelimesi her yerde ve her alanda etkili biçimde kullanılıyordu. Şahlara **"Padişah-ı Kızılbaş"**, askerlere **"Leşker-i Kızılbaş"**, devlete **"Devlet-i Kızılbaş"**, ülkeye ise **"Ülke-i Kızılbaş"** deniyordu. I. Şah Abbas 1603 yılında başlattığı bir hareket ile kaybedilen toprakları birer birer geri aldı. Öyle ki Bağdat bile alındı. Önceden tahrip edilen kaleler yeniden imar edildi. Bu dönemde Anadolu'dan birçok göç yaşandı. Bunların en önemlisi Celalî göçleridir.

I. Şah Abbas'tan sonra altı tane daha şah iktidara geçti. Ancak hiçbiri ciddi bir başarı gösteremedi. 1722 yılında Afganlılar, İran'ı ele geçirince Safevî Devleti de tarihe karışmış oldu.

Safevîlerin –ama özellikle Şah İsmail ile Şah Tahmasb'ın- en önemli ve etkileri yüzyıllarca sürecek olan icraatları, İran'ı Şiîleştirmek oldu. Şah İsmail, İran'da Şiîliği yaymak için eğitimin zaruri olduğunu biliyordu. İlk iş olarak Necef'ten âlimler getirtip medreseler kurdurttu. Nihayet bu çalışmalar Şah Tahmasb zamanında da devam etti ve bu dönemde İran, kesin olarak Şiîleşti. Bu dönemde birçok Şia âliminin yetiştiği bilinmektedir. Bihar'ul Envar müellifi Allame Meclisi de bu cümledendir.

4. 5. Anadolu'da Ayaklanmalar

Azerbaycan ve daha sonra İran sahasında bütün bunlar yaşanırken Anadolu kazanı da kaynamaya devam ediyordu. Anadolu'da meskun olan Kızılbaş kitleler, isyan üstüne isyan çıkarıyor, kabaran Türkmen öfkesi bir türlü dinmek bilmiyordu. Bu isyanlar kronolojiye göre şu şekildedir.

4. 5. 1. Şahkulu Ayaklanması

Bekir Yakıştıran, Şahkulu hakkında şöyle demektedir:

"Şah İsmail adına Anadolu'da faaliyet gösteren şeyhlerden birisi olan Şahkulu, Tekeli ve Karabıyıkoğlu denilen ve Osmanlı

kaynaklarında 'Şeytan kulu' diye suçlanan bu Şia Pir, Şah İsmail'in babası Şeyh Haydar'ın halifelerinden Hasan Halife isminde birinin oğludur. (...) gerek Hasan Halife ve gerek oğlu Şahkulu Antalya taraflarında ve kendi köyleri civarında bir mağarada ibadetle meşgul olarak takva açısından büyük bir şöhret kazanmışlardır."

Şahkulu Sultan'ın Osmanlı'ya karşı ayaklanma başlattığı 1511 yılında Doğu Anadolu Bölgesi iki büyük ülke arasında tampon bölge görevi yapıyordu. Osmanlı'nın egemenliği altında kalan Anadolu'da yaygın mezhep Şialık idi. Buna karşılık İran'da yönetim Şiî, halkın ekserisi ise Şafî mezhebine bağlı idi. Şah İsmail boş durmuyor, özellikle Arap ülkelerinden getirttiği Şia din adamlarının yardımı ile Şiîliği halk arasında yaygınlaştırmaya gayret ediyordu. Anadolu yarımadasında yaşayan ve Kızılbaş olarak adlandırılan Şia halk ise Safevîlere büyük bir sempati besliyor ve onlara bağlılıklarını ilân ediyorlardı.

Diğer taraftan Osmanlı hükümdarı 2. Beyazit devlet işleri ile fazla ilgilenmiyor, yönetimi büyük oranda vezirlere bırakıyordu. Bu durumdan faydalanan devlet görevlileri ise rüşveti yaygınlaştırmış, halka zulmetmeye başlamışlardı. Öyle ki köyler zulümle harap olmuştu. Artık adaletsizlik ve zulüm Çağatay Uluçay'ın da belirttiği gibi ***"bilhassa padişahın son yıllarında (...) gözle görülür, elle tutulur hale gelmişti."***

Şahkulu Sultan, Şeyh Haydar'ın Anadolu'daki halifelerinden Hasan Halife'nin oğludur. Hasan Halife, Şeyh Haydar tarafından Teke-eli'ne gönderilmiş ve bu yöredeki Şia halkı örgütlemekle görevlendirilmişti.

Dinsel kimliği açısından Şia mezhebinin On İki İmam kolundan olan Şahkulu Sultan, Şah İsmail'in Anadolu'daki halifelerinden birisidir. Babası gibi Erdebil Ocağı'na bağlıdır. Babası ve kendisi de köyleri olan Korkuteli'nin Yalımlı Köyü başta olmak üzere Antalya ve civarında müspet yönde isim yapmışlar; bu muhitte sevilen ve sayılan kişiler olmuşlardır. Sık sık civardaki mağaralara giderek

çile doldururlar, ibadet ederler, namaz ve oruçla meşgul olurlardı. Zahit, âbid, âlim ve takvalı kişilerdi.

Rivayet edildiğine göre, Şahkulu Sultan'ın hayır duasını almak için 2. Beyazit her yıl 7000 akçe göndermiştir. 1511 senesinde etrafında topladığı binlerce kişi ile ayaklanan Şahkulu Sultan, Babaî Hareketi'nden sonra Anadolu'daki suskunluğu bozmuş, ne var ki Osmanlı padişahının hayır duasını almak için her yıl 7000 akçe gönderdiği âlim, birdenbire **"Şeytan Kulu"** oluvermişti.

Şahkulu Sultan ve yandaşları ilk önce Antalya'dan Manisa'ya dönmekte olan Şehzade Korkut'un kervanına saldırdılar ve hazinelerine el koydular. Antalya'yı basıp şehrin kadısını öldürdüler. Elmalı'yı, Burdur'u ve Keçiborlu'yu ele geçirdiler. Osmanlı paşası Karagöz Ahmet Paşa'nın ordusunu Kütahya yakınlarında yenip, onu öldürdüler. Şehri ele geçirmelerine rağmen kaleyi alamadılar. Bu arada Şahkulu yandaşları 20 bin kişiye ulaşmıştı. Hem de Osmanlı mürevvihlerinden Hoca Saadettin Efendi'nin ***"Anadolu'nun bir avuç ayağı çarıklı Türkleri"*** diye küçümsediği Şahkulu ordusu...

Amasya Sancakbeyi Şehzade Ahmet ile Sadrazam Hadım Ali Paşa ayaklanmayı bastırmak için 20 bin kişilik bir ordu hazırladılar. Konya yakınlarındaki Kızılkaya Boğazı'nda Şahkulu ordusunu çembere alıp saldırdılar fakat yenemediler. Çemberi yaran Şahkulu ve yandaşları Sivas'a doğru ilerlerken karşılarına Karaman Beylerbeyi Haydar Paşa çıktı. Haydar Paşa'yı yenen Şahkulu ve yandaşları, Çubuk Ovası'nda, Hadım Ali Paşa ve ordusu ile büyük bir savaşa tutuştular. Savaşta öldürülen Hadım Ali Paşa'nın ordusu da darmadağın edildi. Bu savaşta yaralanan Şahkulu Sultan ise bir süre sonra öldü.

Önceden vezir tayin ettiği yakın adamlarından birisinin komutasında sayıları 15 bini bulan Şiî-Kızılbaş ordusu İran'a gitti. Bu ordu İran'da Şah İsmail'in ordusuna dâhil edildi.

Antalya ve Isparta civarında meskûn bulunan Şiîler ise Mora'daki Modon ve Koron taraflarına sürgün edildiler.

Şahkulu Sultan'ın başkaldırısı her şeyden önce Babaîlerden sonra sessizliğe bürünen Anadolu yarımadasına yeni bir ses getirmiş ve yeni ayaklanmaların habercisi olmuştur. Bu yönü ile Şahkulu'nun ayaklanması yeni ayaklanmalar için bir başlangıç olmuştur.

4. 5. 2. Nur Ali Halife Ayaklanması

Şahkulu ayaklanmasından bir yıl sonra Osmanlı tahtına Yavuz Sultan Selim adıyla maruf, II. Beyazıt'ın oğlu Selim geçti. Bu haber Safevî hükümdarı Şah İsmail'e ulaşınca Şah, Nur Ali adındaki halifesini Anadolu'ya gönderdi. Buradaki Kızılbaşları örgütlemesini istedi. Aslen Sivas Kızılbaşlarından olan Nur Ali Halife, faaliyetlerini Şebinkarahisar'da başlattı. Burada etrafına on binlerce kişi topladı. Osmanlı'nın taht kavgalarını fırsat bilerek Sivas, Tokat, Amasya ve Çorum'daki Kızılbaşlarla ayaklanmalara girişti. Bu arada Selim'in yeğeni Murad, Kızılbaş oldu ve törenle **"Kızılbaş tacı"** giydi.

Osmanlı kumandanı Faik Bey ile Tokat yakınlarında savaşa tutuşan Nur Ali Halife, savaştan galip çıktı. Tokat'ı ele geçirdikten sonra Şah İsmail adına hutbe okutan Nur Ali Halife, şehir halkına dokunmadan Kaz Ovası yakınında Selim'in yeğeni Sultan Murad ile birleşti. Tokat halkının sözünden döndüğü, itaatini bozduğu anlaşılınca şehir yeniden ele geçirildi.

Bu arada hazırlıklarını tamamlayan Yular Kasdı Sinan Bey, ordusuyla beraber Nur Ali Halife'nin üstüne yürüdü. Bu arada Sultan Murad, Şah İsmail'e ulaşmış, Nur Ali Halife ise Erzincan'a doğru yola koyulmuştu. Sinan Bey, Koyulhisar'da Nur Ali Halife'ye ulaştı; fakat yapılan savaşta yenildi ve öldürüldü. Erzincan'a ulaşan Nur Ali Halife, Şah İsmail tarafından Erzincan valisi tayin edildi (1512).

Şah İsmail'in Çaldıran'da Selim'e yenilmesinden (1514) sonra, Erzincan Valisi Nur Ali Halife de, Dersim'e bağlı Ovacık yakınlarında Mehmet Paşa'ya yenildi ve bu savaşta öldürüldü (1515).

4. 5. 3. Şeyh Celal Ayaklanması

Bozok Türkmenlerinden olan Şeyh Celal, Bozok yakınlarında bir mağarada ibadetle meşgul olur, bazen de inzivaya çekilirdi. Abid ve zâhit bir kişi idi. Bundan dolayı halk tarafından sevilir, kendisine itibar edilirdi.

Kızılbaş olan Şeyh, Osmanlı sultanı Selim'in Kahire'de olduğu bir dönemde, yanına topladığı yirmi bin Kızılbaş ile 1518 senesinde Bozok yöresinde ayaklandı. Kısa bir süre sonra ayaklanma Kızılırmak ile Yeşilırmak arasında kalan alana yayıldı. Osmanlı sultanı Selim, bu ayaklanmayı bastırmak için Rumeli Beylerbeyi Ferhat Paşa ile Dulkadir Valisi Şehsuvaroğlu Ali Bey'i görevlendirdi. Ferhat Paşa'nın orduları ile başa çıkamayacağını anlayan Şeyh, İran'a gitmek üzere Sivas taraflarına çekildi.

Şehsuvaroğlu Ali Bey, Ferhat Paşa'nın gelmesini beklemeden Şeyh Celal'e saldırdı. Çıkan savaşta Şeyh Celal ele geçirildi ve bedeni parçalanarak şehit edildi. Öyle ki en büyük parçası kulağı kadardı.

Şeyh Celal savaş meydanlarında madden öldürüldü ama manen ölümsüzleşti. Çünkü Anadolu'yu alev gibi saran büyük ayaklanmalar çıkacak ve bunların tamamına birden **"Celalî"** adı verilecektir. Kızılbaşlar başta olmak üzere, paşalar da dâhil halkın bütün kesimleri **"Celalî"** adını alarak hak arayacaktı.

4. 5. 4. Baba Zunnun Ayaklanması

Kanuni Sultan Süleyman adıyla maruf, Osmanlı Padişahı I. Süleyman zamanında halk ağır vergiler ödemeye mecbur edilmişti. I. Süleyman'ın Mohaç seferine çıktığı sırada, İlyazıcı Kadı Müslihiddin arazi vergilerini arttırmak isteyince halk buna karşı koydu. Hoşnutsuzluk doğdu. Sulkun Hoca adlı bir Kızılbaş, tarlasına 200 akçe vergi yazan görevlilere itiraz etti. Görevliler ise Sulkun Hoca ile bazı ileri gelen şahısların sakallarını kestiler ve onları tartakladılar. Bu olay üzerine Sulkun Hoca, köylülerden ve civar Kızılbaşlardan yardım istedi. Halk da âbid ve zâhit bir kişinin, Baba Zunnun adlı bir Kızılbaş şeyhinin liderliğinde ayaklandı (1527).

Ayaklanmacılar önce Sancak Beyi Mustafa Bey'in konağını bastılar. Mustafa Bey'i, kadı Müslihiddin'i ve kâtibi Mehmed'i öldürdüler. Bu olaydan sonra ayaklanma Sivas, Yeşilırmak çevresi, Maraş, Adana, Tarsus ve İçel bölgelerine yayıldı. Ani baskınlarla birçok hükümet adaımı öldürüldü. Bu beklenmedik olaylar karşısında, Hürrem Paşa olayları bastırmakla görevlendirildi. Hürrem Paşa, birlikte çalışacağı beyleri beklemeden ayaklanmacılara saldırdı. Kayseri yöresindeki Kurşunbeli mevkiinde ağır bir yenilgi aldı.

Baba Zunnun, Artukabad (diğer adı Artova, bugünkü Tokat, Zile, Kızılca köyü) ve Kazabad (Tokat, Pazar ilçesi) taraflarını ele geçirdi. Ayaklanmayı bastırmakla görevlendirilen Sivas Beylerbeyi Hüseyin Paşa, Malatya Sancakbeyi Yularkasdıoğlu İskender Bey'i keşifle görevlendirdi. Baba Zunnun'u pusuya düşürmek isteyen İskender Bey, başarılı olamadı ve ağır bir yenilgi alarak geri döndü.

Bu olay üzcrine ayaklanmayı bastırma görevi Sivas Beylerbeyi Hüseyin Paşa'dan alınarak Rumeli Beylerbeyi Hüseyin Paşa'ya verildi. Çıkan savaşta Baba Zunnun can verdi. Ayaklanmacılar da ani bir baskınla Hüseyin Paşa'yı öldürdüler. Baba Zunnun ayaklanmasının kesin olarak bastırılması ancak Diyarbakır Beylerbeyi Hüsrev Paşa'nın müdahalesi ile mümkün olabildi.

Aynı yıl içersinde Anadolu'nun değişik yerlerinde Şiî-Kızılbaş halka dayalı ycrcl özellikte birçok ayaklanma çıktı.

4. 5. 5. Kalender Çelebi Ayaklanması

Baba Zunnun ayaklanması henüz bastırılmadan Hacı Bektaş Veli dergâhının beşinci postnişini Kalender Çelebi, ***"Hilafet ve İslâmiyyet'in kurtuluşu ve yükselişi için"*** kıyam ettiğini ilânla, ayaklanma başlattı. Dini nüfuzunun etkisi ile Kalender Çelebi'nin etrafında yaklaşık olarak 30 bin savaşçı toplandı. Savaşçılar; Kızılbaşlardan, sipahilerden, Sünnîlerden ve fakir olan birçok gruptan oluşuyordu.

Osmanlı Sultanı I. Süleyman'ı ***"telaşa düşüren"*** bu ayaklanmayı bastırmakla görevlendirilen ordular, Karaçayır'da ayaklanmacılarla şiddetli bir savaşa tutuştu. Savaş bittiğinde Osmanlı orduları

dağıtılmış, Karaman Beylerbeyi Mahmut Paşa, Alaiye Sancakbeyi Sinan Bey, Amasya Sancakbeyi Koçi Bey, Birecik Sancakbeyi Mustafa Bey öldürülmüş, Dulkadirli'den pek çoğu Kalender Çelebi'ye katılmıştı.

Haberi alan veziriazam İbrahim Paşa, yeniçerilerden ve sipahilerden oluşan büyük bir ordu hazırladı; fakat savaşa girmedi. Kalender Çelebi'nin yanında bulunanların eğilimlerini öğrendi. Hepsini değişik vaatlerle kendi tarafına çekmeyi başardı.

Nihayet hepsi dağıldı ve Kalender Çelebi'nin yanında 200 kişi kaldı. Ancak onlar teslim olmadılar, savaşarak ölmeyi tercih ettiler. Hepsinin başı kesildi ve mızrakların ucuna takılarak ifşa edildi. Yararlılığı görülen kişilere ise değişik hediyeler dağıtıldı.

Görüldüğü üzere ayaklanmalar siyasal, sosyal ve ekonomik içeriklidir ve dini rengini Şialık/Kızılbaşlıktan alır. Fakat bu ayaklanmalara çoğu kez bütün halkın katılımı olmuş, kendi haklarını Kızılbaşlık bayrağı altında aramışlardır.

Şahkulu Sultan ile başlayan bu ayaklanmalar genelde doğrudan Safevî desteklidir. Şahkulu, Şah İsmail adına ayaklanmış; Nur Ali Halife doğrudan Şah İsmail tarafından gönderilmiş; Şeyh Celal ise İran'a yönelmiştir. Zaten sonraki dönemlerde meydana gelen Celalî ayaklanmacılarının bir kısmı İran'a sığınmıştır.

4. 6. Bektaşîliğin Kurulması

16. asrın birinci yarısında Ehl-i Beyt öğretilerini yaşayan ve yayan iki önemli kurum vardı. Bunlardan birisi Anadolu'da Hacı Bektaş Veli Okulu, ikincisi ise merkezi Azerbaycan'da olan Şah İsmail Hatayî Okulu idi.

Daha önceki başlıklarda anlatıldığı üzere Şah Ismail Hatayî Okulu, temellerini Şeyh Safîyüddin'in attığı, Şeyh Cüneyt ve Şeyh Haydar zamanında siyasal açılımlarının olduğu ve nihayet Şah İsmail ile devletleşen büyük bir okuldur. Bu okula bağlı olanlar kendilerini açıkça Şia olarak adlandırıyor; bunlar için ayrıca Caferî, İsnaaşer, Kızılbaş, Rafızî gibi isimler de kullanılıyordu. Şiî, Kızılbaş, Caferî gibi kavramlar o dönemde tam anlamı ile birbirini karşı-

lıyor, muhtevası ise Ehl-i Beyt öğretilerine, On İki İmamların buyruklarına dayanıyordu.

İkinci büyük okul olan Hacı Bektaş Veli Okulu'nun temelleri ise Babaî Hareketi'ne dayanıyordu. Anadolu'da Şialığın kökleşmesinde büyük katkılara sahip olan okula, Hacı Bektaş Veli'nin vefatından sonra yeni şeyhler başkanlık yaptı. Bunlar sırasıyla Seyyid Ali Sultan, Resul Bali, Mürsel Bali'dir.

Bu dönemde Hacı Bektaş Veli Okulu'na bağlı insanlar kendilerini Şia ve Caferî olarak ifade ediyordu. Bektaşî kavramının bu dönemde kullanıldığına dair herhangi bir belgeye rastlamıyoruz. Kızılbaş kavramı ise Şeyh Haydar'dan sonra yeni yeni yaygınlaşmaya başlıyordu.

Mürsel Bali'den sonra okulun başına **"Pir-i Sani/İkinci Pir"** lakabıyla maruf Balım Sultan geçti. Balım Sultan, okulda reform sayılabilecek bazı değişikliklere gitti ki bu reformlar, doğrudan doğruya okulun öğretilerine yönelikti. Araştırmacılar, bu konuda ittifak halinde olup, Balım Sultan'a **"Pir-i Sani"** lakabının bu icraatlarından dolayı verildiğini tespit etmişlerdir.

Balım Sultan'ın reformları iki yönlü olmuştur.

Birincisi, **"mücerretlik"** yani evlenme yasağı gibi Hıristiyanlık uygulamalarını okulun öğretilerine sokmasıdır. Burada Balım Sultan'ın bir Sırp devşirmesi olduğu yönündeki iddiaları hatırda tutmalıyız.

İkincisi ise okul yoluyla, Şia kitleleri Osmanlı'ya bağlamak gibi fiili sapmalardır. Burada unutmamamız gereken ayrıntı ise Balım Sultan'ı okulun başına Osmanlı Sultanı II. Beyazıt'ın getirdiğidir.

Kuşkusuz Balım Sultan'ın yapmış olduğu bu reform niteliğindeki değişiklikler hemen meyvesini vermedi. O sadece tohumları attı. Meyveler, Balım Sultan'ın öğrencisi ve müridi olan Sersem Ali Baba'nın posta oturmasından sonra alınacaktı.

Balım Sultan'ın ölümünden sonra okulun başına Kalender Çelebi geçti ve Osmanlı'nın bozuk düzenine karşı ayaklandı; savaş meydanlarında beka âlemine intikâl etti (1528).

Bu tarihten sonra Hacı Bektaş Veli Okulu 23 yıl başsız kaldı. 1551 yılında Osmanlı'nın başkenti İstanbul'dan, okulun başına bir atama yapıldı. Atanan kişi, ne tesadüf ki Balım Sultan'a mürit olmakla şöhret bulan Sersem Ali Baba idi.

1551 yılına kadar, yani Sersem Ali Baba okulun başına atanıncaya dek, bu okul ile Şah Ismail Hatayî Okulu arasındaki sıcak ilişkiler ve dayanışma ruhu bütün canlılığı ile devam etmiştir. Bu iki okul, adeta bir baştaki iki göz gibiydiler. Nitekim Safevî Devleti'nin kuruluşunda Hacı Bektaş Veli'nin müritleri temel görevleri üstlenmişler; Kalender Çelebi, Baba Zunnun ile ayaklanmış; Şah İsmail, **"Hatayî"** mahlası ile yazdığı şiirlerinde Hacı Bektaş Veli'yi överek, ona olan bağlılığını bildirmiştir.

Ne var ki 1551 yılından sonra bu durum değişti. Anadolu'da kalan Şiîler ile İran'daki Şiîler arasındaki bağlar gün geçtikçe azaldı ve bir noktadan sonra koptu. Hacı Bektaş Veli Okulu özünden saparak Balım Sultan ve öğrencisi Sersem Ali Baba'nın icraatları ile zaman içersinde Bektaşî tarikatına dönüştü. Bektaşî tarikatına bağlı çok değerli zatlar yetişmekle beraber, tarikat genel olarak dejenere edildi. Bugün dahi tartışması yapılan dedebabalık-çelebilik tartışması gibi birçok ihtilaf o günlerde başladı.

Osmanlı, daha önceki bölümlerde anlatıldığı üzere, askeri tedbirler ile Kızılbaş kitleleri kontrol altında tutamıyordu. Büyük ayaklanmalar çıkıyor, kimi zaman bunlar hilafet merkezini bile tehdit edebiliyordu. Bu ayaklanmacıların en şiddetli şekilde cezalandırılmaları, hatta ateşte diri-diri yakılmaları da sorunu çözmüyordu. Öyleyse bu işe köklü bir çözüm bulmak lazımdı. Bu insan kaynağını, bu bilinç kaynağını kurutmaktı köklü çözüm.

Osmanlı, bir hamle ile Hacı Bektaş Veli tekkesi başta olmak üzere bütün önemli Kızılbaş tekkelerine kendi adamlarını atadı. Bektaşî tarikatını kurdurttu. Bu tarikatı başta Sünnîlik olmak üzere, Masonluk, Hristiyanlık, Hurufîlik gibi birçok yabancı düşünceye açtı. Kızılbaş kitleler, adalet ve hak arama ruhunu aşılayan Ehl-i Beyt öğretilerinden uzaklaştırılmaya çalışıldı. Yapılan iş, Mısır'dan Arnavutluk'a kadar bütün tekkelere sirayet etti.

4. 7. İçe Kapanma, Yabancılaşma ve Sonrası

Anadolu'daki bütün Kızılbaş kitleleri ve tekkeleri üzerinde etkili olan Hacı Bektaş Veli tekkesinin başına Sersem Ali Baba getirilince, diğer tekkelerde de ciddi değişiklikler yapılmaya başlandı. Bu tekkelerdeki Kızılbaş-Şia âlimler bu tekkelerden alınarak, yerlerine Osmanlı'nın seçtiği kişiler getirildi. Hatta daha sonraki zamanlarda tekkelerin başına Nakşibendî şeyhler atandı. Ehl-i Beyt ilmini, Caferî mezhebini ve fıkhını anlatan bütün kitaplar yasaklandı. Aziz Hüdayi Efendi'nin deyimi ile bu tekkeler ***"yoklandı"***.

Doğal olarak bu süreç, Bektaşî tekkelerini etkilenmeye, bozulmaya açık hale getirdi. Bektaşî tarikatı ve doğal olarak Kızılbaş kitleler, bu süreç içersinde Hurufîlik ve Masonluk başta olmak üzere Hristiyanlık ve Sünnîlik gibi değişik yelpazelerdeki birçok akımdan etkilendiler. Biz burada önemli olması ve günümüze ışık tutması açısından Sünnîlik, Hurufîlik ve Masonluk üzerinde duracağız.

4. 7. 1. Sünnîlik Etkileri

Osmanlı Devleti, Caferî mezhebine bağlı olan Kızılbaşları, Sünnîleştirme yolunu bir devlet politikası olarak benimsedi ve uyguladı. Tekkelerdeki Şia âlimlerin alınması, Ehl-i Beyt ilmini anlatan eserlerin yasaklanması, tekkelerin *"yoklanması"*nın yanında her Kızılbaş köyüne Sünnî bir imam tayin edilmesi bu politikanın bir sonucu olarak ortaya çıktı.

Osmanlı'nın politikası kısmen tutmuş, Sünnîlik etkileri bu tekkelerde yerleşmeye başlamıştı. Alınan tedbirler ile Ehl-i Beyt ilmi, Caferî mezhebi –isim olarak değil, fakat içerik olarak- yavaş yavaş çekilmişti.

Ama bunlar yetmemişti.

1552 yılından sonra Hacı Bektaş Veli tekkesi başta olmak üzere birçok Kızılbaş tekkesine çok sayıda Nakşibendî şeyh atandı. Birkaç yüzyıl süren bu uygulama, Caferî inanç ve ibadetlerinde ciddi gerilemeye neden oldu.

Bunlar da yetmedi.

Büyük bir propaganda ile hem Kızılbaşların ve hem de Bektaşîlerin gönlünde taht kuran Hacı Bektaş Veli'nin **"Sünnî"** olduğu yayıldı. Bu iddiayı geçerli kılmak için **"Makalat"**, **"Şerh-i Besmele"**, **"Fevaid"** gibi kitaplar yazdırılarak Hacı Bektaş Veli'ye isnat edildi.

Hacı Bektaş Veli, artık ilk zaman tarihçilerinin dediği gibi, Baba İlyas'ın müridi değil; kendisinden birkaç asır sonra yaşayan tarihçilerin yazdığı şekliyle Hoca Ahmet Yesevi'ye bağlı bir Sünnî dervişidir. Kısacası yeni bir Hacı Bektaş yaratılmış, gerçek hayatın Şia Hacı Bektaş'ı, Sünnî olmuştu. .

Ne var ki bütün bu çalışmalar Bektaşî tarikatının asli kimliği olan Şiî-Caferî kimliğini silmeye, yok etmeye yetmedi. Şia inanç ve ibadetlerinin bir kısmının bozulduğu doğrudur; ama asli kimlik, Caferî kimliği her zaman ayakta kalmıştır. Bektaşîlerden, Bektaşî uygulama ve gülbanklarından bu kimliği açıkça görebiliriz. Bugün dahi Hacı Bektaş müzesinde Caferî fıkhında namaz kılmak için kullanılan namaz mühürleri, bu tarihin yaşayan şahitleridir.

4. 7. 2. Hurufîlik Etkileri

Osmanlı Devleti'nin sistemli olarak uyguladığı bu politikalar ile Kızılbaş-Şia tekkeleri her türlü etkiye açık hale geldi. Çünkü **"bilgi"** öldürülmüştü ve bilginin olmadığı yerde hurafenin dirilmesi de mukadderdi.

Anadolu coğrafyasında kalan Kızılbaş-Şia tekkelerine, 1552 yılından kapatılmalarına kadar, birçok batıl inanç sirayet etti. Bunlardan bir tanesi Fazlullah Hurufî'ye nispet edilen Hurufîlik adlı mezheptir.

Tarihi belgelerin bize öğrettiğine göre, Bektaşî tarikatı içersinde Hurufî inanç ve öğretilerin yayılması ve yerleşmesi Mir Şerif adlı bir Hurufî dervişinin etkisi ile oldu. Fazlullah'ın –haşa- Allah olduğu yolundaki sapkın iddialar, Bektaşîler ve Kızılbaşlar arasında Hz. Ali'nin –haşa- Allah olduğu şeklinde lanse edildi. Bazı Hurufîlerin ***"Namazı da Fazl kılmış, orucu da Fazl tuttu, artık bize teklif yok"*** şeklindeki sözleri Bektaşî ve Kızılbaşlar arasında ***"Bizim namazı-***

mızda Hz. Ali kılmış, orucumuzu da Hz. Ali tutmuş" şeklinde yaygınlaştırılmaya çalışıldı. Yine Hurufîlikteki ***"tehasuh-reenkarnasyon"*** inancı, bu etki ile ortaya çıkmış olmalıdır.

Müteakip zamanlarda **"Bektaşî şairi"** adı altında birçok Hurufî şair baş gösterdi. Bunlardan bir kısmı Fazlullah'a açıkça methiyeler yazdılar. Kelami, Fazılı, Vahdeti, Hayreti, Kalender, Fazli, Nemayi vb. bunlardan sadece birkaçıdır.

4. 7. 3. Masonluk Etkileri

Bektaşî tarikatı üzerinde etkili olan bir başka yabancı düşünce Masonluktur. Kimi zaman Masonlar dolaylı yollardan tarikata sızıyorlar, kimi zaman da Bektaşî şeyhleri Mason oluyordu. Örneğin Mason Misyoner Mr. Wayt **"Ali"** adını alarak Bektaşî tarikatına sızmış, Tevfik Beybaba, Ali Baba gibi kimi Bektaşî şeyhleri Mason olmuş ve aynı zamanda tarikat içinde kalmışlardır.

Yine Bektaşî tarikatına mensup birçok aydın, bürokrat, paşa ve din adamı Mason ile Bektaşi kimliğini eşzamanlı taşımıştır.

"***Bunlardan;***

- ***Şeyhül-İslâm Hayri Efendi (Ürgüplü),***
- ***Şeyhül-İslâm Musa Kâzım Efendi,***
- ***Filozof Rıza Tevfik Efendi,***
- ***Kâzım Nami,***
- ***Talat Paşa,***
- ***Süleyman Askerî,***
- ***Vehip Paşa,***
- ***Mülazım Atıf (Şemsi Paşa'yı vuran),***
- ***Resneli Kolağası Niyazi,***
- ***Binbaşı Eyüp Sabri,***
- ***Üsküp'te Albay Galip (sonradan paşa),***
- ***Avni Paşa,***
- ***Ömer Fevzi Martin,***
- ***Hüseyin Paşazade Nazif Süleyman,***
- ***Seyfi Paşa ve***

- ***Kâzım Karabekir hem Bektaşî hem Masondur"***

Çağdaş dedebabalardan Bedri Noyan, 1970 senesinde Strasburg Türkoloji Kongresi'ne sunduğu **"Bektaşîlik ve Masonluk"** adlı tebliğinde Bektaşîlik ile Masonluk arasındaki benzerlikleri açıklamıştır.

Şunu unutmamak gerekiyor ki Anadolu'da yaşayan Kızılbaş kitleler Hacı Bektaş Veli tekkesi ile diğer tekkelere bağlı idiler ve bu tekkelerin kitleler üzerindeki etkisi büyüktü. Bunlar bir tür **"merkez"** niteliğinde idi. Merkezler Osmanlı tarafından dejenere edilip, yabancı fikrilere açık hale getirilince bunun kısmi de olsa kitleler üzerinde etkileri görüldü.

4. 7. 4. Bektaşîlik Yasaklanıyor

1826 senesinde Yeniçeri Ocağı ile birlikte Bektaşî Tarikatı da Sultan II. Mahmut tarafından yasaklandı. On binlerce Bektaşî öldürüldü, on binlercesi sürgün edildi. Kitaplar yakıldı. Tarikat ancak Sultan II. Mahmut öldükten sonra toparlanmaya başladı.

Bektaşîliğin yasaklanması gerçekte dünyevi düşüncelere bağlı insanlara yaradı. Çünkü onlar bu boşluktan yararlanarak tarikata sızmaya başladılar. Bu süreçte Abidin Nesimi ve babası, Ali Rıfat Bey, Ahmet Rıfkı, Dr. Reşit Şahingiray gibi çok sayıda Sosyalist, Bektaşî tarikatına girdi.

4. 7. 5. Alevîlik Kavramı'nın Yaygınlaşması

Anadolu coğrafyasında yaşayan Şiî-Caferî halk için -kesin çizgiler olmamakla birlikte- kırsal kesimde Kızılbaş, kentlerde ise Bektaşîlik kavramları kullanılıyordu.

19. yy.'a gelinceye kadar Anadolu'daki Caferî/Şia halkı ifade için **"Alevîlik"** kavramının kullanıldığına dair bir belgeye sahip değiliz. Bu tarihe kadar, **"Alevî"** kelimesi Hz. Ali'nin soyundan gelenler için bir **"sonad"** olarak kullanılıyordu. Örneğin 18. yy.'da yaşamış Seyyid Ahmet-i Alevî gibi...

"Alevîlik" kavramı ancak 19. yy.'da Kızılbaş kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Sonraki zamanlarda **"Köy**

Bektaşîliği" olarak da kullanılan Alevîlik kavramı, kısa sürede Bektaşîliği dc içine alarak Şialık eğilimleri gösteren bütün toplulukları ifade etmek için kullanılmıştır.

Kavram, günümüzde de bu anlamda kullanılmaktadır.

4. 7. 6. Bektaşîlerde ve Kızılbaşlarda Şiî/Caferî Kimliği

Bugün Anadolu'da kökeni Şiîliğe dayanan ama Alevî-Bektaşî olarak bilinen toplum için Şia ve Caferî kimliği günümüze kadar kesintisiz şekilde kullanılagelmiştir. Şia ve Caferî isimleri de bu topluluklar tarafından her zaman kullanılmıştır. Durum öyle bir hal almıştır ki Şialık, Kızılbaşlık, Haydarîlik, Bektaşîlik, Caferîlik aynı anlamda kullanılmış, bu kavramlar birbirini karşılamıştır.

Bunu anlamak için fazla gerilere gitmeye gerek yok. Alevî ozanlarından 19. asırda yaşayan ve asıl adı Raşit Ali olan Kemterî şiirlerinde Caferîlik, Kızılbaşlık, Şialık, Bektaşîlik, Haydarîlik kavramlarını hep aynı anlamda kullanır. O hem Şiî'dir, hem Caferî'dir, hem Bektaşî'dir, hem Kızılbaş'tır, hem Haydarî'dir...

"Hubb-i Hayder'le doluptur, gönlümün her bir yeri
Bende-i Al-i Aba'yım, itimadım Caferî"

"Yüzseler cümle vücudum, kalmasa tende deri
Dönmezen bab-ı Ali'den, Haydarîyem Haydarî"

"Biz muhubb-i Ehl-i Beyt'iz, can olan Bektaşîyiz
Hakiyet iklimine sultan olan Bektaşîyiz"

"Ta ezel bezminde ikrar eyleyen Şiîleriz
Bunda ol ikrarı tekrar eyleyen Şiîleriz"

"Ehl-i imana Kızılbaş dediler ey Kemterî
Nezd-i münkirde bihamdillâh Kızılbaş olmuşum"

19. asrın meşhur şairlerinden Süreyya da bir Bektaşî'dir. Ama o, Bektaşîliği Şialıkla eş anlamlı kullanır.

"Şia-i âl-i Ali has, ümmeti peygamberim
Ben muhibbi handan hakipa-yı Haydar'ım"

19. asrın sonlarına doğru Alevîlik kavramı tarihi kullanılış biçiminden sıyrılarak, yani Hz. Ali'nin soyundan gelen insanlar için değil, Kızılbaş ve Bektaşî toplulukları ifade etmek için kullanılmaya başlanır. Ama Alevîlik, Şialık ve Caferîlikten ayrı bir anlam taşımaz.

Yine 19. asır şairlerinden İhlasî, bir dörtlüğünde şöyle der:

"Biz güruhu Alevîyiz, Haydarî
Himmeti bahrında bulduk gevheri
Hamdüllillah, Caferîyiz Caferî
Raksı dilde cilvegahımı gördüm"

20. asırda da durum fazla farklı değildir. Alevî olarak adlandırılan topluluklar yine kendileri için Şiî, Caferî kimliğini kullanmaktadırlar. Dolayısıyla bu kimlik vurgusu, Alevîlerin sesi olan ozanlarında da görülür. 20. asır şairlerinde Şaban Sırrı, bir şiirinde şöyle demektedir:

"Şah-ı velayete olmuşuz yakın
Mezhebim Cafer-i Sâdık el-metin"

1942 senesinde vefat eden Şeyh Baba Şevket Süreyya, **"Tarikat-ı Aliye-i Bektâşiyye"** adlı kitabında Bektaşîliğin, Caferî mezhebine bağlı olduğunu tekrar etmiştir.

Konu ile ilgili araştırmalarda bulunan Bektaşî ve Kızılbaş birçok kanaat lideri ve araştırmacı da Kızılbaşlık ve Bektaşîliğin Caferî mezhebine bağlı bulunduğunu ifade etmişlerdir. Şüphesiz bunların başında 1997 yılında vefat eden Bektaşî tarikatının dedebabası Bedri Noyan'ı saymak gerekir.

İran'da Şialık ile Türkiye'de Kızılbaşlık ve Bektaşîliğin farklı şekilde evrildikleri muhakkaktır. Bu evrimde İran'da Şia eğitim

kurumları güçlendirilirken, Anadolu'da dış etkilere açık hale getirilmiştir.

İran'da –Şia olan Türkmenleri saymazsak- Şialık, Fars kültürü ile özdeşleşirken, Anadolu'da Türk kültürü ile özdeşleşmiştir. Esasen bugün İran'da ve diğer İslâm ülkelerinde yaşayan Şialık ile Anadolu'da yaşayan Alevîlik arasında iman esasları bakımından herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Her ikisi de Allah-Muhammet-Ali inancını esas almaktadır.

Kanaatimizce temel fark, iki tanedir:

Birincisi, Şialığın medrese kültürü etrafında dini konularda şekle de önem vermesi, buna karşılık Müslüman sufiler ve Ehl-i Beyt bağlıları eliyle İslâm'ı kabul eden Türkmenlerin hâlâ meseleyi **"öz"** temelinde ele almalarıdır.

İkincisi; Alevîliğin, Türk kültürü etrafında şekillenmesi, İran Şialığının ise Fars kültürü ile kimliğini bulmasıdır.

5- SÜREK

5. 1. Giriş

Anadolu'da Alevîlik olarak bilinen Kızılbaş ve Bektaşî toplulukları, iki merkez etrafında örgütlenmişlerdir. Bunlardan birincisi, merkezi bugünkü Hacı Bektaş ilçesinde olan Hacı Bektaş Veli Dergâhı, ikincisi ise merkezi Erdebil'de bulunan Safevî Dergâhı'dır. Birincisinin en meşhur şahsı Hacı Bektaş, ikincisinin ise Şah İsmail'dir.

Anadolu'nun ve Osmanlı ile Safevî coğrafyasının muhtelif yerlerinde görülen diğer tekke ve medreseler ise bu iki büyük okulun şubeleri olarak açılmıştır. Temelde bu iki dergâh arasında bir ayrım ve farklılık yoktur. Farklı yönler çok azdır ve her iki dergâha bağlı kişilerce bu farklar önemsiz görülmüştür.

5. 2. Hacı Bektaş Veli Dergâhı

Hacı Bektaş Veli bilgiyi, ibadeti ve kılıcı kendi kişiliğinde birleştirmiş bir âlimdir. Zamanla Hünkâr, Babaî halifelerinden biri olarak yenilgiye uğrayan Babaîlerin ardından, dağılan kitleleri yeniden örgütlemek amacıyla Sulucakarahöyük'te –şimdiki Hacı Bektaş ilçesi– kendi tekkesini açmıştır. Gerçekten de Baba İlyas'ın kıyamından sonra, etraf toz– duman olmuş, Moğol istilâsı da ortalığı iyice karıştırmıştır. İşte böyle dağınık, insanların başsız olduğu bir dönemde Hünkar, Ehl-i Beyt dostlarını kendi tekkesi etrafında toplamış ve onları eğiterek, yeniden örgütlemiştir. Hayatı boyunca birçok öğrenci yetiştiren Hünkar, bunları Anadolu'nun ve çevresi-

nin değişik yerlerine yayarak Ehl-i Beyt dostlarını yeniden toparlamıştır.

Hacı Bektaş Veli çalışmalarına devam ettiği bir sırada, Hakka yürüdü. Bundan sonra okulun başına, sırasıyla Seyyid Ali Sultan, Onun oğlu Resul Bali vc yine Seyyid Ali Sultan'ın öteki oğlu Mürsel Bali geçti. Mürsel Bali'nin Hakka yürümesinden sonra Osmanlı Sultanı II. Beyazit'in çabalarıyla bazı aktarımlara göre bir Sırp devşirmesi olan Balım Sultan dergâhın başına geçti. Hacı Bektaş Veli'nin öğretilerinde tahrifler meydana getirerek ***"mücerretlik"*** gibi bir dizi hurafeyi okulun eğitim müfredatına katmış ve kendi döneminde bunu uygulamıştır. Balım Sultan'dan sonra okulun başına geçen Kalender Çelebi, bu uygulamaları büyük çapta kaldırmıştır.

Kalender Çelebi kendi deyimi ile ***"Islâm'ı ve Hilafeti yüceltmek için"*** ayaklandı ve savaş meydanlarında öldürüldü. Bundan sonra, okul 20 veya 25 yıllık bir süre başsız kaldı. Sonraki yıllarda ***"Balım Sultan'a mürit olmakla şöhret bulan"*** Sersem Ali Baba tekkenin başına geçti. Hacı Bektaş Tekkesi, ***"Bektaşî Tarikatı"*** olarak değiştirildi ve Osmanlı'nın politikalarına uygun bir yapıya kavuşturuldu.

Bektaşîlik kendi arasında Çelebiler Kolu ve Babalar (Babağan) Kolu olmak üzere iki ayrı kola ayrılır. Bu ayrım temelde tarikatın yönetimi üzerinde şekillenmektedir; ancak Hacı Bektaş'ın evlenip evlenmediği konusundaki tartışmalar üzerine bina edilmiştir.

Babalar kolu; Hacı Bektaş Veli'nin evlenmediğini, Seyit Ali Sultan'ın Hacı Bektaş'ın burun kanıyla Kadıncık Ana'dan doğduğunu savunurlar. İstanbul ve Arnavutluk'ta yaygın olan Babağan kolu ünlü Balım Sultan tarafından kurulmuştur.

Çelebiler kolu ise gerçek adı Fatma Nuriye olan Kadıncık Ana ile Hacı Bektaş'ın evli olduğunu iddia ederler ve Çelebilerin bu soydan geldiğini söylerler. İki kol arasında mücadele de vardır, Babalar Çelebileri **"yalancı"** olarak görür; Çelebiler ise Babaları **"gaspçı"**...

Bektaşîlik, Kalender Çelebi'den sonra Babalar kanalıyla yönetilmiştir. Yönetim aşamaları şu şekildedir:

1- Aşıklık (Kalenderilik)

2- Dervişlik
3- Babalık
4- Dedebabalık

II. Mahmut zamanında Bektaşî tarikatı yasaklandığında 150 kadar Bektaşî tekkesi bulunuyordu.

Hacı Bektaş Dergâhı dışında günümüze kadar ulaşan başka Bektaşî dergâh ve tekkeleri vardır. Bunlar:

1- Abdal Musa Sultan Dergâhı (Antalya)
2- Battal Gazi Dergâhı (Eskişehir)
3- Şücaettin veli Sultan Dergâhı (Eskişehir)
4- Şahkulu Sultan Dergâhı (İstanbul)
5- Çamlıca Dergâhı (İstanbul)
6- Karyağdı Baba Dergâhı (İstanbul)
7- Karaağaç Dergâhı (İstanbul)
8- Erikli Baba Dergâhı (İstanbul)
9- Nafi Baba Dergâhı (İstanbul)
10- Takkeciler Dergâhı (İstanbul)
11- Bademler Dergâhı (İstanbul)
12- Dilaver Baba Dergâhı (İstanbul)
13- Karaca Ahmet Sultan Dergâhı (İstanbul)
14- Gül Baba Dergâhı (Macaristan)
15- Piri Baba Dergâhı (Merzifon)
16- Kerbela Dergâhı (Irak)
17- Seyyid Ali (Kızıl Deli) Sultan Dergâhı (Dimetoka)
18- Kaygusuz Sultan (Kahire)
19- Sarı Saltuk Dergâhı (Romanya Babadağ)

Bugün bu dergâhların birçoğu (özellikle Türkiye'de bulunanlar) vakfa çevrilmiştir.

5. 3. Erdebil Dergâhı

En meşhur siması Şah İsmail Hatayî'dir. Bu dergâh bir yandan Hoca Ali, Seyyid İbrahim, Şeyh Cüneyt, Şeyh Haydar ve nihayet

kendisinin başına geçtiği Safevî Tekkesi ile, kendisinden 250–300 yıl öncc kurulan Hacı Bektaş Vcli Tckkesi gibi iki büyük tekkenin mirası üzerine inşa edilmiştir.

Nitekim Şah İsmail, Hacı Bektaş Veli'ye bağlılığını ve Onun mirası üzerine hareket ettiğini şu mısralarla anlatmaktadır:

"Hatayî hîçare kuldur şahına
Hünkar Hacı Bektaş nazargahına
Deli gönül hak ile düş dergâhına
Er olayım dersen er ile göriiş"

Bir başka yerde ise şöyle demektedir:

"Tuttuğumuz bir gerçeğin elidir.
Gittiğimiz imamların yoludur.
Ser çeşmemiz Hacı Bektaş Velidir.
Mihman canlar bize sefa geldiniz."

Şah İsmail Hatayî kısa süren bir saklanış döneminden sonra, on beş yaşında, On İki İmam adına hutbe okutarak ve para bastırarak Safevî Devleti'ni kurduğunu ilan etti. İran, Azerbaycan, Afganistan, Pakistan gibi ülkelerin bulunduğu coğrafyada yoğun bir Şiîleştirme/Alevîleştirme politikasına girişti. Kerbela ve Necef'ten âlimler getircrek, burada Şiî/Alevî medreselerinin kurulmasında kolaylık sağladı bugün dahi bu medreseler İran, Irak ve Suriye gibi bazı ülkelerde bulunmaktadır.

Safevî Devleti kurulduktan sonra, bu okula bağlı olan insanlarda, büyük bir hareketlilik başladı. Nur Ali Halife Sivas, Tokat ve Amasya'da Şahkulu Sultan, Teke ve Burdur yöresinde başkaldırdılar. Ancak bu iki komutan kısa sürede yenildiler. Bundan sonra Sulkun Hoca ile Şahkulu Sultan'ın halifesi Baba Zunnun Samsun ile Adana arasında kalan geniş coğrafyada –yani kuzey ve güney Anadolu oluyor– kıyam ettiler. Bu komutanlar Osmanlı ordularını birkaç kez yendikten sonra, Hacı Bektaş Tekkesi'nin ünlü siması Kalender Çelebi, Hacı Bektaş Veli Okulu merkez olmak üzere Kırşehir ve Ankara civarlarında ayaklandı. Bu olaylar üzerine Kanuni

Sultan Süleyman, Macaristan Seferi'ni yarıda keserek geriye döndü ve başkaldırılar çeşitli yollarla bastırıldı. Ancak, iç ayaklanmaların ardı arkası gelmiyordu. Nitekim Bozoklu Celal'in başlattığı ve geniş bir zaman dilimine yayılan Celalî ayaklanmaları, Osmanlı'nın başını bir hayli ağrıtmıştır. Bundan sonra Pir Sultan gibi bazı insanlar Osmanlı'ya karşı başkaldırmışlardır. Ancak bunların hepsi, çeşitli yollarla bastırılmıştır.

İran'da Safevîler'in yönetimden uzaklaştırılmalarıyla Sünnî bir hanedan başa geldi. Bu hadiseden sonra Anadolu'daki Kızılbaşların İran, Irak ve diğer ülkelerdeki Ehl-i Beyt dostlarıyla (Şiîlerle) bağları koptu ve Anadolu'daki Şiîler (Kızılbaşlar) adeta hapsedildi. İran'daki Şiîlerin kendi kabuklarına çekilmeleri ise bu işe bir açıdan destek oldu. Erdebil Dergâhı'na bağlı olan Kızılbaş zümreler genellikle ocaklar vasıtasıyla örgütlenmiştir. Değerli araştırmacı Ali Yaman 200'den fazla ocak ismi zikretmiş, bu ocaklardan bir kısmı hakkında bilgiler verilmiştir. Özetleyerek aktarıyoruz:

"Ağuiçen Ocağı (Kara Donlu Can Baba): Tunceli ili Pertek ilçesinde bulunan Karabakır (Bargini) Köyü'ndedir. Ağuiçen Ocağı'na gelenler arasında daha çok çocuğu olmayanlar yer alır, türbede kalarak kurban keserler. Kendilerini Ağuiçenli olarak nitelendiren dede ocakları Mir Seyyit, Köse Seyyit, Seyyit Mençek, Koca Seyyit olmak üzere dört koldur. Ağuiçen Ocağı'ndan dedeler ağırlıkla Elazığ, Erzincan ve Tunceli'de bulunurlar.

Ali Abbas Ocağı: Sözlü geleneğe göre Hazreti Abbas neslindendir. Ali Abbas Ocağı dedeleri özellikle Erzincan ve Tunceli yörelerine dağılmışlardır. Bazı dedeler Ali Abbas ve Celal Abbas ocaklarının aynı ocağı nitelediğini ifade ederler.

Ali Baba Ocağı: Bu ocağa adını veren evliyanın türbesi Sivas Ali Baba Mahallesi'nde bulunmaktadır. Bu ocağın Sivas yöresinde talipleri bulunmaktadır.

Aliyyül Şazeli/Molla Yakup Ocağı: Molla Yakup evlatları, dedelerinin soyunu Hz. Şazeli'ye dayandırdıklarından bu ocak soyu hem Aliyyül Şazeli ve hem de Molla Yakup Ocağı olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca halk arasında Şeyh Şazeli Sultan (Kahveci) Ocağı olarak da bilinir. Bu ocağın merkezi ve Molla Yakup'un türbesi Sivas Kangal ilçesi, Yellice Köyü'nde bulunmaktadır. Molla Yakup'a ilişkin birçok menkıbe yüzyıllardır anlatılmaktadır. Bu ocağa bağlı talipler daha çok Divriği ve Kangal yörelerinde toplanmıştır. Gökçeoğulları ailesi bu ocaktandır ve kendilerinde bu ocağa ait birçok belge bulunmaktadır.

Baba Mansur Ocağı: Tunceli ili Mazgirt ilçesinin doğusunda Darıkent (Muhundi) Bucağı'nda ünlü Alevî evliyalarından Baba Mansur'un yürüttüğüne inanılan bir duvar bulunur. Muhundi orada bulunan bu ziyaretin anısı nedeniyle Dersim ve çevresinin en ünlü ziyaretgâhlarındandır. Ali Kemali'ye göre Baba Mansur Dedeleri seyyidlerdendir, kolları yoktur, üç büyük kabiledir. Bir kabilesi Mazgirt kazasının Darıkent (Muhundi) bucağında, ikincisi Pülümür'ün Tahti ve üçüncüsü yine Pülümür'ün Gersinot köylerinde bulunur. Gersinot'ta oturanlara Şahverdi Evladı derler ki Sivas ve Koçgiri aşiretinin seyyitleridir. Bir araştırmada Tunceli Pülümür Yeldeğen Bucağı'nda Şah Mansur'un evlatlarının türbesinin ve Sivas Zara Kızılkale Köyü'nde de Baba Mansurluların bulunduğu ifade edilmiştir. Baba Mansur'un Horasan'dan geldiğine inanılır. Halk Cuma akşamları burada toplanır, kurbanlar keser, cem yaparlardı.

Battal Gazi Ocağı: Bilindiği üzere Seyyid Battal Gazi'nin Eskişehir'de türbesi ve büyük bir dergâhı bulunmaktadır. Battal Gazi Ocağı'ndan dedeler hem Eskişehir'de hem de Amasya'da bulunmaktadırlar. Amasya Merzifon, Sarı Köyü, Oymaağaç Köyü, Balgöze (Emert) Köyü ve Merzifon'daki Tekke Mahallesi'nde bu soydan dedeler bulunmaktadır.

Bostankulu Hasan Halife Ocağı: Bostankulu Ocağı dedeleri gençlikle Tokat'ta bulunurlar. Bostankulu Hasan Halife keramet göstermiş, Hacı Bektaş Veli Dergâhı'nda kazan kaynatmış, hizmet etmiş ve kendisine bu görev verilmiş. Bu ocağın talipleri Yozgat, Çorum ve Tokat havalisinde bulunmaktadır.

Celal Abbas Ocağı: Ali Abbas Ocağı ile aynı ocak olduğu söylenir. Bu ocak ulusu hem Ali Abbas hem Celal Abbas olarak aynı kişi olabilir veya iki farklı kişi olup aynı aileden gelebilirler. Celal Abbas Ocağı dedeleri Tunceli Ovacık'ta da bulunurlar. Ancak Erzincan ve Elazığ yörelerinde de bu soydan ocakzadelere rastlamak olanaklıdır.

Cemal Abdal Ocağı: Cemal Abdal Ocağı, Elazığ Karakoçan'da Madran ile Delikan Köylerinin arasında bulunmaktadır. İki türbe vardır. Büyük Cemal Abdal ve Küçük Cemal Abdal türbeleri. Şadılı Aşireti'nin bir bölümü bu ocağın talipleridir. Cemal Abdal Ocağı dedelerinin mürşidleri ise Ağuiçen Ocağı dedeleridir. Tunceli ili Mazgirt ilçesinde bulunan Kızılkale Köyü'nde de bu ocağa mensup dede aileleri bulunur. Cemal Abdal, Derviş Cemal ve Seyyid Nuri Cemaleddin'in aynı kişi olduğu ifade edilmektedir.

Derviş Cemal/Seyit Cemal Ocağı: Tunceli ili Hozat ilçesine iki saat uzaklıkta Seyit Cemaller (Derviş Cemal) Köyü'ne adını veren ziyaretgahtır. Erzincan'ın Tercan ilçesinin otuz kilometre güneybatısındaki Bulmuş Köyü'nde ve yine Erzincan Tercan'a bağlı Zorum Köyü'nde de Derviş Cemal Ocağı Dedeleri ve ziyaretler bulunurdu. İnanışa göre Derviş Cemal'in oturduğu köy kuru bir meşelik iken yemyeşil bir yere dönüşmüştür. Bir başka rivayete göre de Derviş Cemal Hacı Bektaş Dergâhı'nda hizmet görmüş erenlerdendi. Hatta bu konuyu Derviş Cemalli dedeler sürekli anlatırlar. Ali Kemali'nin verdiği bilgilere göre Şeyh Hasan koluna mensup aşiretler Derviş Cemal Ocağı talipleridir.

Emiroğulları/Emirbeyli/Hacı Emirli Ocağı: Alevî Tahtacıların iki ocağından biridir. Dedeleri Aydın Reşadiye'de bulunurlar. Yörükan'a göre Hacı Emirli Ocağı'na bağlı Tahtacı Oymakları, Şehepli, Kabakçı ve Aydınlı Oymakları'dır. Bu oymak Tahtacıları Aydın, İzmir, Adana, Denizli yörelerinde bulunmaktadırlar.

Garip Musa Ocağı: Sivas Divriği Güneş Köyü yakınında türbe ve tekkesi vardır. Türbenin yakınında kutsal bir ziyaret haline gelmiş olan ardıç ağacı vardır. Garip Musalı dedesoyluların bir bölümü de Kars'ta bulunmaktadır. Bu ocaktan Musa Karakaş ve Kutluay Erdoğan'ın Ocaklarına ilişkin bilgi ve belgelerin gün ışığına yönelik çalışmaları oldukça yararlı olmaktadır.

Hacım Sultan Ocağı: Hacım Sultan'ın Uşak'ta Hacım bucağının Susuz mevkiinde türbesi bulunuyor.

Hıdır Abdal Ocağı: Hıdır Abdal Sultan, Gözcü Karaca Ahmet Sultan'ın oğludur. Türbesi Erzincan, Kemaliye Ocak Köyü'nde bulunmaktadır. Hem sözlü hem yazılı kaynaklara göre, Hıdır Abdal Ocağı dedeleri yüzyıllardır Hacı Bektaş Dergâhı'na vekaleten Düşkün Ocağı olarak işlev görmüşlerdir. Özellikle Malatya, Erzincan ve Tunceli yörelerinden talipler Hıdır Abdal Sultan'ın türbesinin bulunduğu bu yere akın akın gelirler. Şimdi Hıdır Abdal'ın anısına her Ağustos'un ilk Pazar günü on binlerce kişinin katıldığı büyük bir etkinlik düzenlenmektedir.

Hıdır Abdal Ocağı'na mensup dedeler Ocak Köyü'nde 12 ailedir. Bunların dışındaki Ocaklılar talip soylu ailelere mensupturlar. Hıdır Abdal Ocağı'ndan dede soylular Erzincan ve Sivas Divriği'nin (Mesela Höbek Köyü) çeşitli köylerinde de bulunmaktadırlar. Hıdır Abdal Ocağı'na bağlı talipler de Malatya, Erzincan ve Sivas yörelerinde bulunmaktadır.

Hubyar Ocağı: Hubyar Sultan'ın türbesi, Tokat'ın Almus ilçesi, Hubyar Tekke Köyü'nde bulunmaktadır. Hubyarlı dedelerin kimisi

onun İmam Rıza soyundan kimi de İmam Musa Kâzım soyundan olduğunu ve mürşidinin de Üryan Hızır olduğunu ifade ediyorlar. Yine Hubyar Sultan'ı, Hoca Ahmet Yesevi'nin okuttuğuna inanılıyor. Hubyar'ın dört oğlu varmış: Mustafa Abdal, Himmet Abdal, Behzad Abdal, Hasan Abdal. Özellikle Tokat yöresinde Hubyarlı talipler yoğundur.

Hüseyin Abdal Ocağı: Hüseyin Abdal'ın türbesi Sivas Divriği ilçesindeki Aşudu Tekke (Güvenkaya) Köyü'nde bulunmaktadır. Karakesici Hüseyin Abdal olarak da adlandırılır. Bu Ocaktan dedesoylulara göre Karakesici Hüseyin Abdal Horasan'dan gelerek Hacı Bektaş Dergâhı'nda hizmet etmiş, sonra Aşudu Tekke (Güvenkaya) köyüne yerleşmiş, burada halkı irşad etmiş ve yine burada Hakk'a yürümüştür.

İmam Zeynel Abidin Ocağı: İmam Zeynel Abidin veya dedelerinin bulunduğu yer olan Kuyudere (Mineyik) Köyü'nün eski adı nedeniyle Mineyik Ocağı olarak da bilinir. İmam Zeynel Abidin Ocağı'ndan bazı dedeler bütün ocaklara mürşid olduklarını ileri sürerler. Diğer ocaklar gibi onların da mürşid olduğu ocaklar vardır. Ancak bütün ocakların mürşidi olduklarına dair bir uygulama olmamıştır. Bu ocaktan hâlâ otantik dedeler bulunmaktadır.

Kara Pirbad Ocağı: Kara Pirbad da Karadonlu Can Baba diye adlandırılmaktadır. Kara Pirbad ziyareti Sivas'ın Divriği ilçesi, Karakeban Bucağı, Ömerli Köyü'ndedir. 22 Ekim 1999'da burayı ziyaret ederek bilgi topladık. Köyde bulunan yaşlıların anlattığına göre Kara Pirbad, Hacı Bektaş Veli tarafından Anadolu'da İslâmiyet'i yaymakla görevlendirilmiş bir erendir. Son on onbeş yıldır da eski dedeler olmadığından köyde cem de yapılmamış.

Kaygusuz Abdal Ocağı: Kaygusuz Abdal'ın Dergâhı Mısır Kahire Makattam tepesinde bulunuyor. Bu soydan hâlâ ocakzadeler bulunmaktadır.

Keçeci Baba Ocağı: Keçeci Baba'nın türbesi Tokat Erbaa'ya yaklaşık 30 km uzaklıkta bulunan Keçeci Köyü'ndedir. Keçeci Ahi Baba olarak da bilinir. Keçeci Köyü'nde herkes ocakzadedir. Talipleri de Tokat ve Amasya yörelerindedir.

Koca Leşker Ocağı: Koca Leşker'in ziyaretgâhı Erzincan'ın Bağıştaş İstasyonu ile Fırat'ın yakınındadır. Türbenin yakınında oldukça eski mezarların bulunduğu bir mezarlık bulunmaktadır. Ayrıca buraya kurban ve lokma hizmetlerini görmek üzere bir yer yaptırılmıştır. Koca Leşker ile Koca Seyyid'in aynı evliya olduğunu ifade eden dedesoylular vardır. Ancak bu iki yerde yani hem Sün Köyü'nde Koca Seyyid'in türbesinin ve hem de Bağıştaş yakınında Koca Leşker'in türbesinin olması bu durumu karmaşık hale getirmektedir.

Koca Saçlı Seyyid Muhammet Ocağı: Sivas Divriği ilçesi Erikli Köyü'ndedir. Hünkar Hacı Bektaş Veli'nin dervişlerinden olduğu söylenir.

Köse Süleyman Ocağı: Alevî Çepnilerin Ocağı'dır. Batı Anadolu'daki Çepnilerin piri, rehberi ve mürşidi bu ocaktır. Bu ocak dedeleri de kendilerine pir olarak Hacıbektaş Çelebilerini kabul ederler. Sözlü geleneğe göre, Köse Süleyman, İmam Rıza soyundan Yunus Mukri'nin oğludur ve Kösedağ Savaşı'nda şehit olmuştur. Onun soyundan gelenler boyları olan Çepnilerle Anadolu'da inaçlarını ve geleneklerini sürdürmüşlerdir. Ocağın en önemli merkezi, Balıkesir'de, merkeze bağlı Kavakbaşı Köyü'dür. Ayrıca Bergama'nın Narlıca Köyü'nde de Köse Süleyman Ocağı dedeleri bulunmaktadır.

Kul Himmet Ocağı: Kul Himmet Ocağı'nın merkezi Tokat'ın Almus ilçesi Görümlü (Varzıl) Köyü'ndedir. Kul Himmet Ocağı dedeleri bu köydedir. Yedi ulu ozandan biri olan Kul Himmet'e

ilişkin birçok menkıbe ve deyişler yüzyıllardır dilden dile dolaşmaktadır. Bu ocağın Tokat ve çevresinde birçok talibi bulunmaktadır.

Kureyşan/Hacı Kureyş Ocağı: Bu soydan dedelerin anlattığına göre Hacı Kureyş, Seyyid Mahmut Hayrani'nin soyundan gelmektedir. Düzgün Baba da Hacı Kureyş'in tek oğludur. Tunceli'deki ocak Mazgirt kazasının Düzgün Baba Dağı civarındaki Büyük Köyü'ndedir. Rivayete göre Moğol istilasıyla başlayan göç sırasında Hacı Kureyş, Horasan'dan çıkarak Nizip'in Milelis Köyü'ne gelmiş, burada Hakk'a yürümüş ve köy civarındaki Zarar mevkiine defnedilmiştir.

Tunceli, Nazımiye ve Mazgirt'te, Adıyaman'ın Yukarı Şeyhler Köyü'nde de bu ocağa mensup dede aileleri bulunmaktadır. Halk tarafından Kureyşan Ocağı dedeleri ruh hastalıklarına şifa bulmak amacıyla ziyaret edilmektedirler. Bu ocağın bir merkezinin de Malatya'nın eski Adıyaman mıntıkasında olduğu ileri sürülmektedir.

Tunceli'de başta Kureyşan aşireti olmak üzere Bahtiyarlar, Sisanlar, Erzincan'ın Cibice Boğazı'ndaki Balabanlar, Kuziçan'daki Çarekanlılar, Haydaran, Demenan, Yusufan, Karsan, Alan, Lolan, Şeyhmehmetli aşiretleri ile Koç ve Kalan aşiretlerinin bir bölümü Kureyşan Ocağı'nın talipleridir.

Munzur Baba/Sultan Munzur Ocağı: Munzur Ocağı'nın talipleri Erzincan, Kemah ve Tunceli'nin çeşitli yerlerindedirler. Ali Kemali'nin verdiği bilgilere göre Sultan Munzur evlâdı; Tunceli Ovacık kazasının Ziyaret, Erzincan'ın Kiştim Köyü ve Başköy nahiyesinde bulunurlar.

Pir Sultan Ocağı: Hem Sivas, Yıldızeli, Banaz Köyü ve hem de Tunceli, Pülümür ilçesi Hacılı Köyü'ndedir. Bu köyün adı eskiden Bahçecik idi. Bir rivayete göre burada bulunan ocakzadeler, Sivas'ta bulunan Pir Sultan'ın soyundandırlar. Bu köydeki cemevinin içinde onun ilk inşaatı sırasında Pir Sultan'ın Horasan'dan getirdi-

ğine inanılan ve ziyaret haline gelmiş olan bir ağaç sütun vardır. Bu direği inanışa göre Pir Sultan, Horasan'dan getirmiştir. Halk arasında bu direğin büyük bir ağırlık üzerinde olmasına karşın havada durduğu inanışı yaygındır. Bu direk yüzyıllardır cem ibadetlerinin yürütüldüğü bir cem odasının içinde bulunmaktadır. Bu cem odasına ilişkin de birçok keramet anlatılmaktadır.

Piri Baba Ocağı: Piri Baba'nın türbesi Amasya'nın Merzifon ilçesi Tekke Mahallesi'nde bulunmaktadır. Piri Baba Ocağı'ndan gelen dede aileleri yine Merzifon'un Oymak Köyü'nde bulunurlar.

Sarı Saltık Ocağı: Tunceli'de Hozat-Ovacık yolu üzerinde 2000 metre yükseklikte bir tepede oldukça bakımlı bir türbe içinde Sarı İsmail ve Sarı Sultan da denilen Sarı Saltık yatmaktadır. Sarı Saltık, Hakk'a yürüdüğünde yedi tabutta baş göstermiş. Sarı Saltık'ın Anadolu dışında da makamları bulunmaktadır. Eskiden Sarı Saltık ziyareti Dersim aşiretlerinin vicdanı durumundaydı. En büyük antlar onun başında içilir, aşiretler antlaşmalarını bu ziyaretin başında yaparlardı.

Bu ziyaretin yakınında bulunan Karaca Köyü'nde bulunan seyitler Sarı Saltuk Ocağı dedeleridir. Ancak eskiden göç etmiş ve Sivas, Erzincan gibi başka yerlere yerleşmiş bulunan Sarı Saltık Ocağı'na mensup dede aileleri bulunmaktadır. Sarı Saltık'ın menkıbevi yaşamına göre yedi tabutta baş gösterdiğine inanılır ve buna dayanarak da birçok yerde makam ve türbelerinin olduğu söylenir. Bunların en tanınmışları yukarıda belirttiğim Tunceli'deki ziyaret ve Romanya Kaligra'da Babadağ'da bulunan Sarı Saltuk türbeleridir. Ayrıca son olarak Sivas Koyulhisar Bahçe Köyü Delmece yaylasında da bir Sarı Saltuk ziyareti bulunduğu öğrenilmiştir.

Sarıbal Ocağı: Sarıbal Ocağı'nın Sarı Saltık Ocağı'ndan ayrılma olduğu söylenir. Sarıbal Ocağı dedeleri Gümüşhane'de bulunurlar. Çelebilerden icazet almak suretiyle bu hizmetlerini sürdürürler. Bu ocağın talipleri Giresun'un Kayacık Köyü'nde, Şebinkarahisar,

Karaköy, Armutlu, Toklal, Leylek, Aziz ve Suboyu köyleri, Gümüşhane Şiran'a bağlı Kırıntı, Yeniköy ve Çal köylerinde bulunmaktadır.

Seyyid Baba Ocağı: Seyyid Baba türbesi, Divriği Akmeşe (Ziniski) köyündedir. Bu köyde ve yakın köylerde Seyyid Baba Ocağı dedeleri bulunur. Talipleri de yine Divriği yöresindedir.

Seyit Seyfi Ocağı: Bu ocak evladı Musa Küçük Dede'nin verdiği bilgilere göre Seyit Seyfi, On İki İmamların yedincisi olan İmam Musa Kâzım evlatlarındandır. Elazığ ili, Palu ilçesinde Seydili Köyü'nde ocağı vardır. Ocak ve Vakfiye şu anda kullanılmamaktadır. Tunceli, Elazığ yöresinde Seyit Sabun olarak bilinir. Vesikalarda ise Seyit Sabır olarak geçmektedir. Doğum ve ölüm tarihleri tam olarak bilinmemekle birlikte, Yavuz Selim döneminde yaşadığı biliniyor. Bu soydan gelenler Tunceli'ye yerleşmişlerdir. Mazgirt ilçesinde Seyitli ve Balan köylerini yurt edinmişlerdir.

Sultan Sinemil Ocağı: Kahramanmaraş Elbistan ilçesinin Kantarma Köyü, Sinemil Ocağı'nın dedelerinin mekanı olarak bilinir. Erzincan Kemah'ın Nekkâr oğlu ve Vaver, ayrıca Kemah'ın Dere Köyü ve Malatya Akçadağ'da Sinemil Ocağı'ndan dedeler bulunurlar.

Şah İbrahim Veli Ocağı: Şah İbrahim Veli Ocağı'nın merkezi, Malatya'nın Arguvan ilçesinde bulunan Ballıkaya (Mezirme) Köyü'dür. Şah İbrahimli dedeler bu köyde bulunurlar. Malatya çevresinde bu ocağın talipleri bulunmaktadır.

Şeyh Ahmet Dede Ocağı: Ali Kemali'nin verdiği bilgilere göre ocaktır, ama yeri belli değildir. Şeyh Hasan onun soyundandır. Malatya, Erzincan, Tercan ve Tunceli Mazgirt'te dedeleri bulunur. Şeyh Ahmed, Yesevî evlâdındandır, bütün seyyit ve ocakların serçeşmesidir. Biri Şeyh Hasan, diğeri Seyyit namında iki oğlu vardır,

bazı aşiretler, bu iki babadan türemişlerdir; fakat o aşiretler beyninde seyyit namı zikredilmez, her ikisinin soyuna birden (Şeyh Hasanlı) adı verilir.

Şeyh Çoban Ocağı: Şeyh Çoban Ocağı'nın merkezi Tunceli, Mazgirttir. Türbesi oradadır. Şeyh Çoban soyundan dedelerin bir bölümü Elazığ'ın içinde Fevzi Çakmak Mahallesi'nde diğer bir bölümü ise Çorum, Alaca ilçesi Büyükkeşlik Köyü'nde bulunmaktadırlar. Şeyh Çoban Ocağı talipleri Çorum, Sivas, Tunceli ve Elazığ bölgelerinde bulunmaktadır. Pilvenk ve Kavli aşiretinin bir bölümü de bu ocağın talibidir.

Şeyh Delil Berhican Ocağı: Bu ocağın merkezi Tunceli yakınında Kırmızıdağ'ın güneybatısındaki Dedeağaç (Pilvenk) Köyü'ndedir. Bu ocağın kurucusu bu köyde türbesi olan Şeyh Delil Berhican'dır.

Şeyh Hasan Ocağı: Şeyh Hasan Ocağı denildiği zaman onunla ilintili dört ocağı daha açıklamak gerekir. Bunlar Sultan Onar Ocağı, Şeyh Ahmet Dede Ocağı, Şeyh Bahşiş Ocağı ve Seyyidan Ocağı'dır. Sultan Onar Ocağı olarak bilinen, Şeyh Hasan'ın Piri Baba'nın kızıyla evliliklerinden olma çocuklarının Malatya Arapgir ilçesine bağlı Onar Köyü'nde kurdukları ocaktır. Şeyh Ahmet Dede Ocağı olarak bilinen, Şeyh Hasan'ın kardeşi ve Şeyh Hasan oymağının ikinci reisi olan Şeyh Ahmet'in çocuklarının Elazığ, Baskil'e bağlı Tabanbükü (Şeyh Hasan) Köyü'nde kurdukları ocaktır. Şeyh Bahşiş Ocağı, yine Şeyh Hasan'ın evlatlarının Elazığ, Baskil'e bağlı Kumlutarla (Adaf) Köyü'nde kurdukları ocaktır. Seyyidan Ocağı olarak bilinen, yine Şeyh Hasan'ın oğlunun torunlarından Seyyid adlı bir zatın Tunceli'nin Bodik Köyü'nde kurduğu ocaktır. Şeyh Hasan'ın oğlunun diğer torunlarından Şeyh Hasan ise Tunceli Ağdat Köyü'nde Şeyh Hasan Ocağı'nı kurmuşlardır. Ataları Şeyh Hasan'ın ocağına **"Büyük Şeyh Hasan Ocağı"** ya da sadece **"Büyük Ocak"** denir ki bu Malatya Arapgir'e bağlı Onar Köyü'ndedir.

Torun Şeyh Hasan'ın Ağdat'taki ocağına ise Küçük Şeyh Hasan Ocağı denilmektedir.

Üryan Hızır/Sultan Hıdır Ocağı: Üryan Hızır Ocağı Tunceli ilinde Pertek-Hozat yolu kenarında bir sırtın üzerinde bulunan Dorutay (Zeve) Köyü'ndedir. Bu köyde Üryan Hızır'ın kutsal ziyaretgâhı bulunur. Bu ocak çocuğu olmayanlar, sara ve akıl hastalarının akınına uğramakla ünlüdür. Bu ocağın Kahramanmaraş ve Erzurum'da da talipleri bulunur. Hubyar dedeleri mürşit ocaklarının Üryan Hızır olduğunu söylerler.

Yalıncak Abdal/Yalıncak Sultan Ocağı: Yalıncak Sultan'ın türbesi Sivas Yalıncak Köyü'ndedir. Sivas'ın Hafik ilçesi'ne bağlı Karayaprak Köyü'nde bu ocak soylu dedeler bulunur. Köyün tümü ocakzadedir. Yalıncak Abdal Ocağı'nın Sivas, Yozgat, Çorum, Malatya ve Amasya yörelerinde talipleri bulunmaktadır.

Yanyatır/Yanınyatır/Yanyatıroğulları Ocağı: İki Tahtacı ocağından bir diğeri olan Yanyatır Ocağı dedeleri İzmir Narlıdere'de bulunurlar. Bu ocağın talipleri Hacı Emirli Ocağı'na oranla daha fazladır. Bazı yazarlara göre Çepnilerle, Tahtacılar Narlıdere'ye bağlıdır. Yanyatır Ocağı'na bağlı on iki tahtacı ocağı bulunmaktadır. Bunlar Çobanlı, Çaylak, Sivrikülahlı, Cingöz, Üsküdarlı, Enseli, Ala Abalı, Çiçili, Mazıcı, Kahyalı, Gökçeli ve Nacarlı Oymakları'dır. Talıtacı talipleri olan bu oymaklar Kıbrıs, İzmir, Bergama, Menemen, Adana, Manisa Akhisar, Balıkesir, Çanakkale yörelerinde yaşamaktadırlar."

6-İNANÇ

6. 1. Giriş

Bugüne kadar Alevîlik ile ilgili araştırma yapan ve gelenekten beslenmeyen araştırmacılar, söz birliği etmişçesine Alevîliği hep İslâm dışında aramışlardır. Bunu yaparken de genellikle Bektaşî ve Kızılbaşlığın yabancı düşüncelerin etkisine açık kaldığı dönemdeki kimi şiirleri referans almışlardır. Mesela Kızılbaş ve Bektaşî şairlerine ait belki de on binlerce şiirde Allah inancı Kur'an'da anlatıldığı şekilde yer almaktadır. Sadece Allah inancı değil, İslâm'ın bütün hususiyetleri ayet ve hadislere göndermeler yapılarak işlenmiştir. Ancak bu şiirler içinde cüzi bir miktar tutan ve görünüşte İslâm inançları ile çelişir[43] gibi görünen şiirleri referans almışlar, üstüne bir de bu şiirlerden bir kısmını yanlış şekilde yorumlamışlardır. Biz burada büyük parçaya bakacak ve bu şiirleri doğru şekilde yorumlamaya çalışacağız.

---

[43] Özellikle Bektaşiliğin müdahalelere açık hale gelmesinden sonra, İslâm inancı ile çelişen bazı şairler çıkmıştır. Ancak bunlar Bektaşilik'ten ziyade, Hurufîlik gibi inançları işlemişlerdir.

6. 2. İman Kavramı

İman kavramı, Arapça kökenlidir ve bu kelime Arapça'da **"güven"** anlamına gelen **"emn"** kökünden türemiştir.

İmam Muhammet Bâkır'dan rivayet edilen bir hadiste, **"iman"**ın ***"sevgi ve nefretten"*** ibaret olduğu bildirilmiştir. Bu tür hadisler, Hz. Muhammet'ten ve on iki imamlardan değişik kanallarla aktarılmıştır. Şüphesiz bu, imanın bir yönüdür. Çünkü yine bize ulaşan rivayetlerde iman kavramı farklı şekillerde açıklanmıştır. İman, duygudur ve içsel bir derinliği vardır. İnsan, kalbinde bu imanı hissetmeli ve yaşamalıdır. Sevmelidir; ne varsa Allah'ın sevgi ve taktirini kazanmış, Allah sevdiği ve taktir ettiği için hepsini sevmelidir. Yine yüz çevirmeli ve nefret etmelidir, Allah'a isyan edenlerden, peygambere açıkça düşmanlık besleyenlerden, Ehl-i Beyt'e kastedenlerden... ve ne varsa Allah'ın karşısına geçmiş, hepsinden yüz çevirmelidir. Bunun içindir ki Hz. Ali bir keresinde şöyle buyurmuşlardır: *"İman gönülle tanımak, dille ikrar etmek, aza ile de kullukta bulunmaktır."*

Taklidi iman, Kur'an'da ve Peygamber'imizin hayatında kesin bir dille reddedilmiştir:

"Onlara: "Allâh`ın indirdiğine ve Elçi`ye gelin!" dense, "Babalarımızı üzerinde bulduğumuz şey bize yeter!" derler. Babaları hiçbir şey bilmeyen, doğru yolu bulamayan kimseler olsa da mı?"[44]

Hz. Ali, bir başka yerde imanın dört direk üzerinde durduğunu, bunlardan birinin ise **"yakin"** yani **"kesin bilgi"** olduğunu bildirir. (Diğer üçü ise sabır, adalet ve cihattır.) Ehl-i Beyt öğretisinde imanın öncelikli ve ibadetten farklı özelliği, imanda taklidin olmaması, yani imanla ilgili konularda bireyin, bir başka bireyi taklit edememesidir. Başkasını taklit etmenin yasaklanışı, bireylerin farklı algılayış ve düşünce yeteneklerine sahip olması ile ilgilidir. Çünkü

---

[44] Maide/104

iman bir anlamı ile güven demektir; şüpheler ve kuşkular içinde yaşayan bir insan, nasıl kendini güvende hissedebilir? İnsan imanını kendisi inşa etmeli ve aklında herhangi bir şüphe kalmayıncaya kadar araştırmaya ve öğrenmeye devam etmelidir. Bilgi temelinde imanı ikame etmeli ve bu içsel yolculuk olgunlaşmalıdır. Doğaldır ki burada, akla büyük rol düşmektedir; çünkü düşünmenin ön koşulu, insanın akıl sahibi olması, onu kullanabilmesidir. Bunun için İmam Cafer-i Sâdık şöyle buyurmuşlardır: ***"Aklı olanın dini de olur ve dini olan, cennete gider."*** Yine aklın fonksiyonu için imam Cafer-i Sâdık şöyle demiştir. ***"Akıl, müminin önderidir."*** Yine bilinen bir gerçektir ki Kur'an'da defalarca inananlar akletmeye, düşünmeye ve ibret almaya çağrılmış; hatta kafirlere meydan okunarak, ***"De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz (iddianızı ispat edecek) delilinizi getirin."***[45] denmiş ve insanların düşüncelerini delillerle sunması istenmiştir.

Hz. Ali, imanın dört direk üstünde durduğunu belirterek, bu dört temel direğin her birisinin dörder kısım olduğunu açıklar. Hadisin özü şöyledir:

İman dört direk üstünde durur:

1. Sabır
2. Yakin (Kesin bilgi)
3. Adalet
4. Cihat

Sabır dört kısımdır:

1. Özlem
2. Korku
3. Çekinmek
4. Tetikte durmak

Yakin de dört kısımdır:

---

[45] Bakara/111

1. Akıllılık
2. Hikmeti yormak
3. Geçmişlerden öğüt almak
4. Geçenlerin yolunu yordamını izlemek

Adalet de dört kısımdır:

1. Anlayışta derine dalmak
2. Bilgide derin olmak
3. Aydın hükümle karara varmak
4. Hilimde direnmek

Cihat da dört kısımdır:

1. Doğruyu buyurmak
2. Kötülüğü neyhetmek
3. Gerçek işlerde doğru olmak
4. Gerçeğe uymayanlara düşmanlık gütmek

Alevîlik bizden önce çok tartışıldığı için bazı araştırmacılar bu konuya değişik pencerelerden bakmış ve görüş belirtmişlerdir. Bazıları bu esasları yaklaşık olarak belirtmiş, bazıları ise Alevîliği hep İslâm dışına itme gayretinde oldukları için bu konuyu geçiştirmişlerdir. Alevîliği *"eski Anadolu dinlerinin bir sentezi"* veya *"başlı başına bir kültür"* olarak gören ve bu bilinçli asimile hareketini yaymaya çalışan bu zevat, her konuda olduğu gibi bu konuda da Alevîliği arkadan hançerlemiştir. Yakın zamanda **"Ali'siz Alevîlik"** saçmalığı ile ortaya çıkan vak'a, gerçekte böyle bir altyapıdan cesaret almıştır. Şüphesiz Alevîliğin tarihten günümüze taşıdığı miras, bu ihaneti bertaraf etmeye yetecektir. Mirasın sahibi olan Hz. Ali, bu sürekliliğin kaynağını şöyle açıklamıştır: ***"Gerçekten Rabbime iyiden iyiye inanmışım ben, dinimde şüphe yok."***

18. asır şairlerinden Kul Şükrî, şöyle demektedir:

"Arifim deyüben çok bilür olma
Yahşiyi yamandan seçe gör gönül.
Küfür deryasında gümana dalma

Küfrünü imandan seçe gör gönül"

6. 3. Temel İnançlar

Alevîlikte temel inançlar üç tanedir. Bu inançlar, Alevî geleneğinde **"Allah-Muhammet-Ali"** şeklinde ifadesini bulmuştur. Yani;

1- Allah İnancı
2- Peygamber İnancı
3- On İki İmam İnancı

Seyyid Nizamoğlu şöyle demektedir:

"Bihamdillah ki İslâm'ım
Delilim Mustafa geldi.
Emirim, rehberim, Şahım
Aliyyel-Murteza geldi"

6. 1. 1. Allah İnancı

Alevîliğin temel inançlarından ilki ve en önemlisi Allah inancıdır. Alevîlikte, Allah'ın var olduğuna, tek olduğuna, diri olduğuna, vasfedilmekten yüce olduğuna, doğmadığına, doğrulmadığına, her şeyi yarattığına, her şeyi kontrol ettiğine... inanılır.

6. 1. 1. 1. Tevhit

Şah İsmail Hatayî, bir şiirinde tevhit inancının On İki İmamların yolu olduğunu, Ehl-i Beyt'e bağlı olmanın temel şartının tevhit olduğunu, tevhit inancı olmadan Ehl-i Beyt yolunun olamayacağını ve tevhitin çok derin manalar ifade ettiğini şu mısralarla anlatır:

"Evvel ol Allah'ın adı söylenir
Cümle ibadetin adıdır tevhit.
Pirim Şeyh Safi'den bize kalmıştır
Sofi kardeşlerin kanıdır tevhit.

Her kim Şeyh Safi'nin emrini tutmaz

Yorulur bu yolda menzile çatmaz
Gayrı millet ana i'tibar etmez
Cümle ibadetin başıdır tevhit.

Tevhit ile bitmez işler bitmiştir
Tevhit ile dünya karar tutmuştur
Tevhit ile talip Hak'ka yetmiştir
Dermansız dertlerin dermanı tevhit.

Mürebbsiz musahibsiz damensiz
İkrarından dönen yanar imansız
Yakın ihlas ile çağır gümansız
Şeyh Safi'nin armağanıdır tevhit.

Can Hatayî'm tevhit derya denizdir
Tevhit etmeyenler bizim nemizdir
Pirim Şeyh Safi'den sermayemizdir
On İki imamın erkânı tevhit."

On dokuzuncu asrın sonlarında yaşayıp, 20. asrın hemen başında vefat eden Sarıkamışlı Eyüp de bir şiirinde insanları tevhide davet eder ve tevhiti ***"Ali'ye layık olmanın temel koşulu"*** sayar. Yine ona göre tevhit aşktır ve gafletten gözün açmaktır.

"Ey aşık-ı sadıklar,
Tevhide gelin tevhide.
Ey Ali'ye layıklar,
Tevhide gelin tevhide.

(...)

Aşk şerbetin içenler,
Gafletten gözün açanlar,
Pervazı vurup uçanlar,
Tevhide gelin tevhide."

Pir Sultan ise inanç ve davranış ilişkisine değinerek, tevhit inancını kendi bünyesine yerleştiren insanın nasıl olacağını şöyle anlatmaktadır:

"Hak dergâhına varırım,
Hûb didârını görürüm,
Bir Allah'a yalvarırım,
Şaha, padişaha değil.

(...)

Pir Sultan'ım der Şahım var,
Hızır Paşada ahım var,
Benim bir tek Allah'ım var,
Şaha, padişaha değil."

6. 1. 1. 2. İnsanı Allah'a İnanmaya Götüren Sebepler

İnsanı Allah'a inanmaya götüren ve O'na kulluk etmeye teşvik eden birçok neden vardır. Bunlardan birkaçını şöyle özetleyebiliriz.

1. Hayatı Anlamlandırmak: Bu etkenlerden ilki insanın yaratılışından kaynaklanan bilinçlenme içgüdüsüdür. İnsanın kavrayış ve bilgi seviyesi arttıkça bazı sorulara aradığı cevaplardır. Bu sorulardan bazıları insanın mahiyeti, bu dünyada ne işi olduğu ve öldükten sonra nereye gideceği konularında yoğunlaşmıştır.

Her insan az veya çok bu soruların cevabını kendi zihninde şekillendirir ve kendi kavrayış seviyesinde kendini tatmin eder. Ancak bu sağlıklı bir tatmin midir, yoksa hastalıklı ve zayıf bir tatmin midir? İşte asıl üzerinde durulması gereken nokta da tam burasıdır.

İnsanın mahiyeti konusunda bugüne değin birçok filozof ve düşünür kafa yormuş ve değişik görüşler ortaya atmışlardır. Bunlar, adına **'insani değerler'** denilen ve bütün insanlığı kapsayan ortak ahlaki ve insani değerlerin olduğu noktasında birleşmişlerdir. Diğer

taraftan her bilim sahip olduğu metodoloji açısından insanı ele almış ve onun mahiyetini ortaya koymaya çalışmıştır.

İnsanın nerden geldiği konusunda da birçokları görüş belirtmiş, lakin bu konuda -görünen açık gerçekler dışında- ortak bir uyuşma sahası belirmemiştir. Günümüzde açık şekilde bir iktidar ve güç aracı olarak kullanılan bilim de bu konuya açıklık getirememiştir. Son iki yüz yıldır ispatlanamayan ve ispat için çeşitli hilelere başvurulan evrim teorisi dahi her geçen gün zayıflamakta ve inanırlılığını yitirmektedir. Yapılan antropolojik çalışmalar da bir tahminler ve varsayımlar tarihinden, açık bir kurgudan ileri gidememektedir.

İnsanı öldükten sonra nasıl bir şeyin beklediği hakkında hiçbir bilimsel veri ve incelemek için hiçbir materyal, hiçbir vaka yoktur. En iyi ihtimalle, benzetmelerle veya metafiziksel ilişkilerle bu konuya bir açıklık getirilebilir.

İşte insanın kavrama seviyesi arttıkça daha çok üzerine gideceği ve cevaplarını daha büyük bir ısrarla isteyeceği soruların yanıtlarını cevaplamada bilim ve felsefe bu düzeydedir. Hele üçüncü sorunun cevabı, sadece tecrübe ile verilecek gibi. İşte bu soruların yanıtında ve hayatın anlamlandırmasında din veya daha açık bir deyim ile Allah'a iman, en etkili ve en doğru cevaptır. Günümüze kadar Freud da dahil birçok psikolog, hayatı anlamlandırmada en etkili yolun din olduğunu teslim etmişlerdir.

2. Muhtemel Bir Zararı Önlemek: İnsanı Allah'a inanmaya götüren sebeplerden bir diğeri de insanın muhtemel bir zararı önleme güdüsüdür. Günlük yaşantımızda bile çeşitli zararlara karşı tedbirler alıyoruz. Hal böyleyken insan neden ebedi ateşe karşı tedbir almasın? Neden kendisini muhtemel bir zarardan korumasın? Konuyla ilgili olarak Ehl-i Beyt imamlarından sekizincisi İmam Ali Rıza'dan şöyle bir rivayet aktarmaktadır:

Bir gün Hazret-i İmam, bir kişiyi yanlış inancında şüpheye düşürmek ve onu İslâm'a yönlendirmek için, şöyle bir soru sormuştur:

-Eğer dediğiniz gibi Allah, peygamber, hesap ve kitap meselesi yoksa -ki elbette vardır- bizim namaz, oruç, zekat ve imanımızın bize bir zararı olacak mı?

Adam bu soru karşısında susunca Hazret-i İmam devam ederek şöyle demiştir:

-Ama eğer, bizim dediğimiz gibi gerçekten Allah, din, ahiret ve kıyamet var olursa -ki kesinlikle vardır- o zaman sizler mutsuzluğa ve helakete yakalanmış olmaz mısınız?'

3. Teşekkür Etme Eğilimi: İnsan yaratılışı ye tabiatı gereği, iyiden, güzelden, merhametten yani, kısaca insani değerlerden hoşlanır, onlara değer verir ve ruhunu ancak bu tür değerlerle yüceltir. Kendisine de karşılıksız bir iyilik yapıldığında bu iyiliğin sahibine teşekkür eder. Acaba gözleri âmâ olan bir çocuğa gözlerini yeniden kazanması için her türlü yardımı karşılık beklemeden yapan bir kişiye, o çocuk teşekkür etmez mi? Biz bile böyle bir olayı tasavvur ederken içimizde bir şeylerin harekete geçtiğini duyumsarsak, gözlerine kavuşan çocuk iyilik sahibine teşekkür etmez de ne yapar? İşte biz de buradan hareketle insanoğlunun, kendisini yaratan, ona bir beden ve ruh bahşeden, onu ihtiyacı olan her türlü araç ve gereçlerle donatan, bütün varlık âlemini onun emri altına veren, onun için sayılamayacak kadar rızk yaratan Allah'a teşekkür etme eğilimi içinde olduğunu söyleyebiliriz.

Kul Himmet, sabah namazına yaptığı bir göndermede, insanın Allah'a şükür etme eğilimini şu şekilde dile getirir:

'Yetmiş iki buçuk millet dileği
Yaratana yalvarırlar sabahtan
Ol zaman dolanır Hakkın meleği
Yaratana yalvarırlar sabahtan.

Yine konu ile ilgili olarak Kul Himmet, yaratılışı temiz tutmanın Allah'a ulaşmada ve yakınlaşmada en kolay ve güzel yol olduğunu şu mısralarla açıklar:

'Gül kokusu Muhammet'in teridir

Gönlü saf olanlar Hakk'ın yâridir
Aşıka, maşukun bergüzârıdır
Sevdalar, nasipler, nurlar saçılır. '

6. 1. 1. 3. Allah'ın Varlığını Nasıl Tasdik Ediyoruz?

Allah'ın varlığını tasdik için günümüze kadar birçok delil ortaya atılmıştır ki bunları iki ana başlık altında toplamak mümkündür.

a) İnsanın dış dünyasındaki deliller

b) İnsanın iç dünyasındaki deliller

Şimdi bu delillere sırası ile kısaca bir göz atalım.

6. 1. 1. 3. 1. İnsanın Dış Dünyasındaki Deliller

Allah'ın varlığını tasdik etmenin birinci yolu yaratılış ve bu yaratılıştaki mükemmel dengedir. İnsan yaratılışı, bu yaratılıştaki mükemmelliği, dengeyi, bağlantıyı düşünerek bunların bir yaratıcısı olduğunu anlayabilir. İnsan kendi yaratılışından başlayarak, hayvanları, bitkileri, tabiatı, dünyayı, yıldızları, galaksileri, ... inceleyerek Allah'a ulaşabilir. Zaten dünyadaki sayılı bilim insanlarının hepsi Allah'a inanır olarak gelmişlerdir. Hatta bugün Allah'ı inkâr için kullanılan birçok teorinin sahipleri Allah'a iman etmişlerdir. Mesela Darwin'in ölüm döşeğinde İncil'e sarılması meşhur bir olaydır.

Bir başka olay ise Newton'la ilgili olarak anlatılır. Newton güneş sisteminin küçük bir maketini yapar ve açık bir yere bırakır. Newton'un Allah'a inanmayan dostlarından birisi onu ziyarete geldiğinde maketi görür ve güzel yapıldığını söyleyerek, bu maketi kimin yaptığını sorar. Newton'un cevabı ise ilginçtir: *"Hiç kimse."* Dostu, Newton'un kendisine şaka yaptığını düşünür ve *"Sen beni deli zannediyorsun herhalde."* der. Bunun üzerine Newton, *"Bu gördüğün maket, güneş sisteminin basit bir modeli. Bu basit maketin yapıcısının olmasını savunuyorsun da, aslının bir yapıcısı olduğunu neden kavrayamıyorsun?"* diyerek cevap verir.

İmam Ali Rıza'nın huzurunda bir adam *"Ey Resulullah'ın (s.a.a) oğlu, âlemin yaratılmış olduğuna delil nedir?"* diye sorunca Haz-

ret-i İmam şöyle cevap vermiştir: *"Sen yoktun, sonradan varoldun; biliyorsun ki sen, kendini var etmemişsin; senin gibi olan birisi de seni var etmemiştir."*

6. 1. 1. 3. 2. İnsanın İç Dünyasındaki Deliller

İnsanın iç dünyasındaki delillerden bir tanesi, insanın kendi içsel yolları ile Allah'ın varlığını tasdik etmesidir.

İnsanın başına gelen çeşitli olumsuz ve kötü olaylar, insanın Allah'a veya kendinden üstün bir güce sığınmasını sağlar. Daha sonra bu sığınma olgunlaşarak Allah'a iman etmeye ve Allah'ı tanımaya kadar ulaşır. Mesela hepimiz günlük yaşantımızda, başımıza gelen olumsuzluklarda ve aşmamız gereken zorluklarda daha güçlü bir yerlerden yardım istiyoruz. Yine karşısında aciz kaldığımız, deprem, sel, tufan gibi doğal afetlerde Allah'a sığınıyor, O'na daha çok yöneliyoruz.

On İki İmamların altıncısı olan İmam Cafer-i Sâdık'a, adamın birisi Allah'ı sorunca Hazret-i İmam, o adama *"Şimdiye kadar hiç gemiye bindiğin olmuş mudur?"* diye sordu. Adam: *"Evet, olmuştur. "* dedi. Hazret-i İmam: *"Acaba hiç denizin ortasında gemideyken tehlikeli bir fırtınaya yakalandığın olmuş mudur?"* diye sordu. Adam: *"Evet olmuştur."* dedi. Hazret-i İmam: *"Acaba hiç o zaman kalbine seni bu tehlike anında boğulmadan kurtarabilecek bir şeyin olduğuna dair bir düşünce geldi mi?" diye* sordu. O şahıs: *"Evet, geldi."* cevabını verdi. Bunun üzerine Hazret-i İmam: *"İşte hiçbir kurtarıcının bulunmadığı yerde, kurtarmaya kudreti olan ve bir feryada yetişenin bulunmadığı yerde feryada koşan şey Allah Teala'dır. "* buyurdu.

Pir Sultan da konuyla ilgili olarak şu mısraları söylemiştir:

"Hızır Paşanın zulmü var ise
Ne yapayım, benim de bir ahım var
Senin tuğlu padişahın var ise
Benim de arkam, kâlem bir Allah'ım var."

6. 1. 1. 4. Evren Tesadüfen mi Yaratılmıştır?

Çevremizdeki bazı insanlar, evrenin yani bu muazzam düzenin bir **"tesadüf"** sonucunda meydana geldiğini iddia etmektedirler. Hâlbuki bu, gerçeklere ayak diremek uğruna savunulan boş ve komik bir iddiadan başka bir şey değildir. Bu durum tıpkı, çeşitli harflerin yazıldığı milyarlarca kâğıdı bir torbanın içine koyup, bunları tek tek çektikten sonra, akademik bir makale ya da sanat değeri yüksek bir şiir ortaya çıkmasını beklemeye benzer. Halbuki, her akıl ve mantık sahibi insanın da teslim edeceği gibi bu imkânsız bir durumdur.

Fransız astronot Laplace bu konu ile ilgili şöyle bir açıklama yapmıştır: *"Güneş sistemi içerisinde görülen bu düzenin rastlantı sonucu meydana geldiğini söylemek mümkün değildir. Dolayısı ile bu düzenin bir yaratıcısı olduğunu söylemekten başka çare kalmıyor."*

Alevî şairlerinden Hüseyin güzel bir şiirinde bu konuyu şöyle dile getirmiştir:

"Ey erenler akıl fikir eyleyin,
Dağlara da duman ne güzel uymuş.
Yaratan aşkına şükür eyleyin,
Mümine de iman ne güzel uymuş.

Daim gezer idi dağlar başında,
Hiçbir hile yoktu onun işinde,
Alıp gezer idi çölün başında,
Ali'ye de Selman ne güzel uymuş.

Hüseyin'im yeşil giyer eynine,
Hiçbir hile getirmezdi göynüne,
Kurdu-kuşu lutfeylemiş kendine,
Tabiata insan ne güzel uymuş."

6. 1. 1. 5. Allah İnancı Bir Gelenek Midir?

Allah inancı bütün insanların yaratılışında bulunan ve doğuştan getirdikleri içsel bir duygudur. Kendi duygularını kirletmemiş, yaratılıştaki temizliğini dejenere etmemiş bütün insanlar, bu içsel duygu ile Allah'a inanırlar. İnsanların Allah inancından uzaklaşmaları ise yaratılışlarındaki bu temizliği bozmaları ve kirlenmeleri ile olur. Ancak çevremizdeki bazı insanlar bu inancın yanlışlığını iddia ederek, Allah inancının toplum tarafından bireylere enjekte edilen bir gelenek olduğunu söylüyorlar. Bu görüşe göre, nasıl ki insan yaşadığı toplumun gelenek ve göreneklerini kabul eder ve onlara uygun şekilde yaşamak zorunda kalırsa, Allah inancı da toplum tarafından bireye dayatılır ve birey bu inanca sahip olmak zorunda kalır.

Bu iddiaya cevap vermek için ilk önce, gelenek üzerinde durmak ve onun özelliklerini bilmek gerekiyor. Birinci olarak gelenek, toplum tarafından üretilir ve doğal olarak toplumlar birbirinden farklı şeyler üretirler. Yani A toplumunda olan bir gelenek B veya C toplumunda olmayabilir; aynı şekilde, C toplumundaki bir gelenek A veya B toplumunda olmayabilir.

İkinci olarak gelenekler tarihin belli bir döneminde ortaya çıkmış ve belli bir müddet sonra ortadan kalkmışlardır. Yani bugün, mesela Türk milletinin yaşattığı bir gelenek, elli, yüz veya birkaç yüzyıl sonra olmayabilir. Nitekim bugün de eskiden var olan birçok gelenek, ortadan kalkmış, yok olmuş gitmiştir.

Halbuki, Allah inancı gelenekler gibi değildir; çünkü yapılan araştırmalar, Allah ve din inancının insanlığın ilk ortaya çıkışından günümüze kadar kesintisiz şekilde ve bütün toplumlarda olduğunu ortaya koymuştur. Eğer iddia edildiği gibi Allah ve din inancı bir gelenek olsaydı, bütün toplumlarda ve tarihin her döneminde var olmazdı.

Diğer taraftan psikoloji alanında yapılan çalışmalar, insanlarda bir inanç hissi olduğunu ortaya koymuştur.

6. 1. 1. 6. Allah'ı Tanıyalım

Allah'ı tanımak demek, O'nun sıfatlarını bilmek ve O'nu sıfatları ile tanımaktır. Allah'ın zâtı hakkında, yani kendisi hakkında düşünmek uygun bulunmamış ve insan aklının, idrâkinin buna güç yetiremeyeceği özellikle belirtilmiştir. Nitekim Hz. Ali, bu konu ile ilgili olarak şöyle demiştir: ***'Allah'ın nimetlerini düşünene Allah başarı verir; Allah'ın zatı hakkında düşünense zındık olur.'*** Öyleyse yapılacak en sağlıklı şey Allah'ı, sıfatları vasıtası ile tanımak ve O'nun sıfatlarının ne ifade ettiğini bilmektir.

Allah'ın sıfatları dört ana başlık altında incelenmiştir.

1. Allah'ın Zatî Sıfatları: Yalnızca Allah'ın zatını mülâhaza ettiğimizde Allah Teala'nın bu sıfatlarla vasıflandığını anladığımız sıfatlardır. Örneğin; Allah'ın diri oluşu, ilim ve kudret sahibi oluşu, tek oluşu ve eşi benzerinin olmaması gibi. Allah'ın bu sıfatlarla sıfatlandığını anlamak için zatından gayri birşeyi mülâhaza etmeye gerek yoktur.

2. Allah'ın Fiili Sıfatları: Yalnızca Allah'ın zatını mülâhaza etmenin Allah'ın o sıfatlara sahip olduğunu anlamak için yeterli olmayıp, Allah'ın zatını başka bir şeyle mukayese ettiğimizde ortaya çıkan sıfatlar. Yani Allah'ın zatı, başka bir şey ile bağlantılı olarak nazara alındığında o sıfatlara haiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Mesela; yaratan, rızk veren, esirgeyen, bağışlayan, alçaltan, hidayet eden, yöneten gibi sıfatlar ki bir yaratılan, rızk verilen, esirgenen, bağışlanan, alçaltılan, hidayet olunan ve yönetilen nazara alınmadan Allah'ın bu sıfatlara sahip olduğu düşünülemez.

3. Allah'ın Sübutî Sıfatları: Sübutî sıfatlar, Allah'ın kemaline işaret eden olumlu mana ifade eden sıfatlardır. Allah bu sıfatlardan bazılarını yarattıklarına da vermiş, ancak yarattıklarına verdiği bu sıfatları sınırlı kılmıştır. Örneğin, görür, bilir ve duyar gibi sıfatlar.

4. Allah'ın Selbî Sıfatları: Selbî sıfatlara gelince, bunlar, Allah'tan kusur ve eksiklikleri tenzih eden ve olumsuz mana içeren sıfatlardır. Yani kemâl sıfatlarının karşıtıdır. Örneğin, madde değildir, ihtiyaç sahibi değildir, cahil değildir, doğmamıştır, doğrulmamıştır gibi sıfatlar.

6. 1. 1. 7. Allah'ın Sıfatlarından Bazıları

Söz buraya gelmişken Allah'ın sıfatlarından bazılarını kısaca açıklayalım.

1. Tektir: Allah tektir, eşi, benzeri, ortağı yoktur. Nasıl ki herhangi bir hacmi sınırsız olarak kabul edersek, o hacim dışında ikinci bir hacim olması ihtimal dışı olacaktır, Allah'ın eşi ve benzeri olması da ihtimal dışıdır. Çünkü Allah mutlak gerçektir ve herhangi bir nedenle ve şartla sınırlı değildir.

2. Madde değildir: Allah cisim değildir. Zaman, mekan, hareket, intikâl ve sükûndan beridir. Çünkü bütün bunların yaratıcısı O'dur.

3. Kadirdir : Allah kudret sahibidir. Her şeye gücü yeter. O, sadece kendisinde var olan sonsuz kudreti ile istediği her şeyi yapabilir. Güç ve kudret O'nun elindedir.

4. Âlimdir: Allah her şeyi bilir ve O'nun için gizli olan hiçbir şey yoktur. Geçmişte olanlar, gelecekte olacaklar, bütün varlık âlemi kısaca her şey O'nun bilgisi dahilindedir.

5. Diridir: Allah ebedi ve ezeli olarak diridir, canlıdır ve hayat sahibidir. Ancak O'nun diri ve hayat sahibi olması demek, insan, hayvan ve bitkilerdeki gibi büyüyüp gelişmek anlamında değil, kendi istek ve seçimi ile iş yapması anlamındadır. O'nun için ölüm, uyku, dalgınlık gibi durumlar söz konusu değildir.

6. İrade sahibidir: Allah irade sahibidir, diler ve bir şeyi yapıp-yapmamaya karar verme gücüne sahiptir. Dilediği, karar verdiği şey hemen olur. Allah iyiliği, güzelliği, hayrı irade eder, kötülüğü, çirkinliği ve zulmü irade etmez.

7. Duyar ve işitir: Allah açık ve gizli olan her şeyi duyar ve iştir. Hatta O, nefsimizin bile bize ne fısıldadığını bilir.

8. Görür: Allah her şeyi görür, hiçbir şey O'na gizli değildir. Hiçbir şey O'nun görmesini engellemez. Allah yapmakta olduklarımızı noksansız olarak görür.

Allah Teala'nın diri olması, âlim olması, görmesi ve duyması biz insanlar gibi değildir. Çünkü O bunları yapmak için insanlarda olduğu gibi organlara ihtiyaç duymaz, bunları yapması O'nun zatındandır.

İmam Ali Rıza'nın arkadaşı olan Hüseyin bin Halid Hazret-i İmam'a duyduğu bir görüşü aktarır: ***"Ey Resullah'ın (a) oğlu! Bazıları Allah'ın ilim ile âlim, kudret ile kadir, hayat ile diri, kulak ile duyan, göz ile gören olduğunu söylüyorlar."*** Buna karşılık Hazret-i İmam, şöyle cevap verir: ***"Kim böyle bir şey derse, Allah ile birlikte başka bir ilah edinmiş olur. Bizim velayetimizi de kabul etmemiştir. Allah bizatihi olarak âlim, kâdir, diri, kadim ve görendir."***

6. 1. 1. 8. Allah'ın Görünmemesi Yokluğuna Delil midir?

Bazı insanlar Allah'ın gözlere görünmemesini ve hatta bazıları maddî olmamasını, hâşâ, Allah'ı inkâr için kullanmaktadırlar.

İlk önce şu konuyu bilmek gerekiyor, gözlere görünen şey cisimdir; cisim olan ölümlüdür, yani bir zaman diliminde yaşar, hareket eder, durum değiştirir. Halbuki Allah bütün bunların yaratıcısıdır ve Allah vasıf edilmekten üstündür. Bunların hiçbirine benzemez.

Diğer taraftan, cevaplanması gereken sorular şunlardır: Acaba varlık âlemindeki her şey, madde midir? Kâinatta ımaddeden başka bir şey yok mudur? Bir varlık maddî değilse onu inkâr mı etmek gerekir? Bu soruları cevaplandırmak için ilk önce maddeyi tanımak gerekiyor. Bugün biz, bilimin ulaştığı noktada, biliyoruz ki madde üç halde bulunur: Katı, sıvı ve gaz. Yani bir madde bu üç halden birinde bulunmalıdır. Şimdi biz burada elektriği ele alalım. Elektrik acaba katı mıdır, sıvı mıdır, yoksa gaz mıdır? Yine enerji, mıknatıs, yerçekimi gibi onlarca şey. Görülüyor ki bunlar katı, sıvı ve gaz değildirler; ama vardırlar. Demek ki bu sayılanlardan hiçbiri madde değildir. Şimdi bunlar madde değil diye, bunların varlığını yadsıyalım mı? Yine insan kulağı belli bir yükseklikten sonraki sesleri duymuyor diye, biz, bu sesler yok mudur diyelim? Şimdi biz, Allah'ı görmüyorsak ve duyularımız O'nu idrâk etmekten acizse, Allah'ın varlığını inkâr mı edelim?

Kur'ân-ı Kerim'de konuyla ilgili bir ayette şöyle denilmektedir: ***Gözler Onu göremez, halbuki O gözleri görür. O eşyayı pek iyi bilen, her şeyden haberdar olandır."***[46]

İmam Ali Rıza ile bir adam arasındaki şu diyalogda bu soruna değinir. Adam Hazret-i İmam'a hitaben;

-Sizin inandığınız Allah, eğer duyuların hiçbiriyle idrak edilemiyorsa demek ki O, hiçbir şeydir, der. Hazret-i İmam ise şöyle karşılık verir:

-Yazıklar olsun sana, ne kadar da dar görüşlüsün. Duyuların tanımaktan aciz diye, O'nun varlığını inkâr mı ediyorsun? Ancak biz, kendimizi O'nu tanımaktan aciz ve güçsüz gördüğümüzde ancak O'nun Allah'ımız olduğuna inanıyoruz?

Yani, eğer Allah zaten maddî bir şey olsaydı O'nun da bizlerden bir farkı olmazdı ve o zaman O da Allah olmazdı.

---

[46] Enam/103

6. 1. 1. 9. Nasıl Olur da Allah Ezeli, Ebedi ve Ölümsüz Olabilir?

Allah'ı tanımak hususunda insanların aklına takılan bir diğer soru da şudur: *"Nasıl olur da Allah ezeli, ebedi ve ölümsüz olabilir?"*

Bu sorunun cevabı da temelde, maddeyi iyi tanımaktan, maddenin temel özelliklerini bilmekten geçiyor. Çünkü biz biliyoruz ki zaman maddeye bağımlıdır, maddenin olmadığı yerde zaman da olmaz. Eğer madde olmasaydı, bu sonsuz boşlukta zamanın da bir gereği olmayacaktı. Mesela, dünya 4,5 milyar yıldır vardır diyoruz; yani zamanı maddeye bağlıyoruz. Yine aynı şekilde 1. Jeolojik Zamanda falanca olaylar olmuş diyorsak, bu birbirine benzer olayların bizim belirlediğimiz zaman diliminde olmasından dolayı değil, bu maddî olaylara bir süre nispet etmemizden dolayıdır.

İmam Ali Rıza'nın huzurunda, bir adamın şöyle dediği aktarılır:

-Allah'ın hangi zamanda var olduğunu söyleyin.

Hazret-i İmam bu soruya şöyle cevap vermiştir:

-Allah'ın hangi zamanda var olmadığını söyle, hangi zamanda olduğunu ben sana söyleyeyim (Yani Allah, zamandan önce var olup, onu -yani zamanı- yaratmıştır.)

6. 1. 1. 10. Tevhit Derken

Daha önce tevhit kelimesinin Allah'ı birleımek, O'nu bir bilmek, O'na eş ve ortaklar koşmamak olduğunu söylemiştik. Lakin bu konu, hassas bir konudur ve bazen bizler bile farkında olmaksızın tevhit ilkesine uygun davranışlar göstermiyor ve bu ilkeyi çiğneyebiliyoruz.

Tevhit demek, aynı zamanda yaptığımız her şeyi Allah rızası ekseninde düşünmemiz demektir Allah'ın emir ve hükümlerinin önüne hiçbir şeyi, hiçbir kimseyi geçirmememiz demektir. Konuyla ilgili Hz. Muhammet ile ilgili aktarılan aşağıdaki rivayet, tevhit ilkesinin ne kadar hassas bir çizgi üzerinde durduğunu bizlere göstermektedir

Rivayet edilir ki Amr bin Abdurrahman, Hz Muhammet'den kızı Hz. Fatıma'yı ister; mehir olarak da çok değerli mallar ve çok miktarda para verebileceğini söyler. Amr'ın bu teklifi karşısında Hz. Muhammet, Amr'ı azarlar ve Amr'a uzun sayılabilecek bir konuşma yapar. Bu konuşma içerisinde ***"Sen benim paraya taptığımı mı zannediyorsun?"*** der. Yani Hz. Muhammet, paraya ve maddî şeylere hafif bir eğilimi bile, **'tapmak'** olarak nitelendirmektedir.

Bunun gibi; insan ömrünü ne için, nerede, nasıl ve ne biçimde harcadığına dikkat etmelidir. Yaptığı işlerin Allah rızasına uygun olup olmadığını bilmelidir.

İnsan doğuştan kendinden üstün bir şeye ibadet etme güdüsü ile yaratılmıştır. Ancak Alevîlik şunu da istemiştir ki insan ibadet etmekle kendi onurunu, insanlık değerlerini ayaklar altına almasın; aksine ibadet etmekle insan, kendi özünü bilsin, kendi özelliklerini kavrasın ve ruhunu yüceltsin.

Geçmişte olduğu gibi çağımızda da, insanlar, kendilerinden daha değersiz ya da kendileri ile eşdeğer olan şeyleri kutsamakta ve bunlara ibadet etmektedirler. Mesela; kimileri maddî serveti, kimileri bir başka insanı, kimileri tabiat olaylarını vs. kutsamakta ve onlara ibadet etmektedirler. Hâlbuki bu tamamen yanlıştır. Çünkü, onların hepsini yaratan, insanlara doğru yolu gösteren, nimet veren ..., sadece Allah'tır.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle denilmektedir: ***"Allah'ı bırakıp da sana fayda ve zarar vermeyecek şeylere tapma. Eğer bunu yaparsan, o takdirde sen, mutlaka zalimlerden olursun."***[47] Yine bir başka ayette şöyle denir: ***"Eğer doğru iseniz, Allah'tan başka yardımcılarınızı da çağırın."***[48]

17. asır Alevî şairlerinden Katibî, bu konuyu şöyle mısralara dökmüştür:

---

[47] Yunus/106
[48] Bakara/23

'Katibî geldi irfana,
Çok şükür olsun suphana,
Halin arz eyle sultana,
Minnet etme kula kardaş. '

Diğer taraftan niçin ibadet ettiğimizi de iyi bilmeliyiz. Konu ile ilgili olarak On İki İmamların üçüncüsü Hz. Hüseyin (a. s), şöyle demiştir:

"Bazıları Allah'tan bir şey umarak taparlar, bu ibadet tacirlerin ibadetidir; bazıları da ateşten korkarak ibadet ederler, bu ibadet kölelerin ibadetidir; bazıları ise Allah'ın nimetlerine teşekkür etmek için ibadet ederler, işte bu hür insanların ibadetidir ve ibadetlerin en hayırlısı da budur."

Alevî edebiyatının kurucuları arasında yer alan Yunus Emre, bir şiirinde, Allah'a yapılacak ibadetin Allah'a yakınlaşmak ve O'nun aşkına layık olmak için yapılacak ibadet olduğunu şu güzel mısralarla anlatmaktadır:

"Cennet cennet dedikleri
Birkaç evle, birkaç huri
Isteyene ver sen onu
Bana seni gerek seni."

Şah İsmail Hatayî, bu konu etrafında şöyle der:

"Evliya gönlümüz aldı
Kalbimiz nur ile doldu
Gözlerimiz didâr gördü
Cennete muhtaç değiliz

Şah Hatayım, göçür göçün
Dünyayı terk etmek işin
Sızdık eridik Hak için
Altın olduk, tunç değiliz."

6. 1. 1. 11. Allah'a İman ve İbadetin Sosyal Hayatımızdaki Rolü

Tevhit inancının asıl manasını kavrayan ve onu özümseyen bir kimse, Allah'a iman etmenin sosyal yaşantıdaki yansımasını da iyi bilir. İman sayesinde kolaylıkla sosyal ve toplumsal yaşantıdaki bütün zorluklarla mücadele edilir ve sonunda bütün engeller aşılır. Yine iman sayesinde yapılan bu mücadelede insani erdemlerden ve ahlaki ilkelerden hiç taviz verilmez ve insan olgunluğuna yakışmayacak her türlü davranıştan şiddetle kaçınılır. Çünkü hukuk kurallarının ve sosyal yaptırımların yanı sıra, inanan bir insan için bunlardan daha güçlü olan bir erk, yani Allah, her zaman insanın hareketlerini kontrol eder. Hal böyle olunca, toplumda bir güven ortamı oluşur; insanlar birbirlerine şüphe ile bakmaktan vazgeçerler. Yardımlaşma ve dayanışma bilinci artar, yardımlar Allah rızasıyla yapıldığından insanlar yaptığı iyiliklerden karşılık ummaz hale gelirler.

On İki İmamların dokuzuncusu İmam Muhammet Tâki, bir keresinde şöyle demiştir: *'**Kim, Allah'a bel bağlarsa Allah onu sevindirir. Kim, Allah'a tevekkül ederse, işlerde ona yeter. Allah'a bel bağlamak müminin kalesidir. Allah'a tevekkül etmek, kötü işlerden kurtuluş ve düşmanlara karşı bir sığınaktır.** '*

Şah İsmail Hatayî ise bir şiirinde tevhit inancının toplumsal hayatımızdaki yansımasını şu şekilde anlatır:

"*Tevhit ile bitmez işler bitmiştir,*
Tevhit ile talip Hakk'a yetmiştir,
Tevhit ile dünya karar kılmıştır,
Dermansız dertlerin'dermanı tevhit."

6. 1. 1. 12. Allah'ın Haremi: Gönül

Bir kutsi hadiste insan kalbinin nelere muktedir olduğu şu şekilde anlatılmıştır: ***"Ben yere göğe sığmam, ancak inanan kulumun kalbine sığarım."***

Yine İmam Cafer-i Sâdık (a. s), bir yerde şöyle buyurmaktadır: ***"Kalp Allah'ın haremidir. Öyleyse Allah'ın hareminde Allah'tan başkasına yer vermeyin."***

Alevî şiirinin kurucularından sayılan Kaygusuz Abdal da bu gerçeğin altını şu mısralarla çizer:

"Sen özünü bil nesin,
Hak sende sen nerdesin,
Hakkı bilmek dilersen,
Geç ağ ile hâreden."

Bir dörtlük de Pir Sultan'dan okuyalım:

"Bakmaz mısın şu ırmağın cuşuna,
In havadan otur gönül köşküne,
Seni beni yaratanın aşkına,
Ötme turnam ötme gönül hoş değil."

6. 1. 1. 13. Alevî Edebiyatında Şathiyeler

Alevî edebiyatında şathiye olarak bilinen şiirlerin önemli bir yer kapladığı; konuya ilgi duyan herkes tarafından az çok bilinir. Bu şiirler görünüşte -hâşâ- Allah ile alay eden şiirlermiş gibi görünseler de, göreceğiz ki asılları böyle değildir. Çünkü bu şiirlerin içsel anlamlarına iner, bu şiirlere tevhidi bir bakış açısından bakarsak ve bu şiirleri yazan şairlerin öteki şiirlerini incelersek, anlayacağız ki bunlar, Allah inancı ile alay eden şiirler değil aksine, sahte inançlarla, hurafelerle ve Allah'ı inkâr eden insanların inkâr malzemeleri ile alay eden şiirlerdir.

Şathiye türünün en ünlü örneği Kaygusuz Abdal'ın yazmış olduğu bir şiirdir. Bu şiir hakkında oldukça fazla şeyler yazılmış, lakin yazılanlar ciddiyetten uzak, yersiz, saçma ve çarpıtılmıştır. Buna vereceğimiz ilk örnek eski tüfek solculardan birisine ait. Alevîliği tarihsel materyalizm açısından incelemiş. Şöyle diyor: *"Kaygusuz Abdal'dan bir şiir okuyalım. Tarihimizde Alevîliğin oynadığı rolü anlamaya çalışırken yardımcı olur. Din, ama nasıl bir din? Kaygusuz'un dizeleri 1400'lerde yazılmış."*

Yazar daha sonra Kaygusuz Abdal'ın şathiyesini olduğu gibi veriyor.

Bir başka yazar, ikilemler ve çelişkiler içinde kalmış. Bu şiir oldukça kafasını karıştırmış yazarımızın. Yazdığı kitapta bu şiir hakkında bir dizi araştırma ve yorum yapmışsa da ulaştığı nokta yanlış.

Görülen o ki bu yazarları ve kalem erbabını hataya düşüren ana neden, bu şiirleri müellifleri gibi anlayamamaları. Kur'an ve hadisler ışığında okuyamamalarıdır. Elbette insanlar daha kendi nefisleri ile mücadele etmemişken, büyük âriflerin şiirlerini yorumlamaya (!) kalkarlarsa durum böyle kötü olur.

Biz, burada konuyu fazla uzatmamak için bu şiirin sadece bir kıtasını ele alacağız. Şöyle diyor Kaygusuz:

"Garip kulun yaratmışsın,
Derde mihnete katmışsın,
Onu âleme atmışsın,
Sen çıkmışsın uca Tanrı."

Kaygusuz bu kıtada, Allah ile insan arasına aşılmaz bir uçurum atan insanları alaya alıyor, onları hicvediyor. Nitekim Allah bu konu ile ilgili olarak yüce kitabında şöyle diyor: "***And olsun insanı biz yarattık; nefsinin ona ne fısıldadığını biliriz; biz ona şahdamarından daha yakınız."***[49] ***"Kullarım beni sana sorduğunda (söyle onlara): 'Ben onlara yakınım."***[50]

Yine biz biliyoruz ki Alevî edebiyatında, Allah'ın insana yakın olduğuna, Allah'ın evinin insanın kalbi olduğuna dair yüzlerce şiir bulmak mümkündür.

Diğer taraftan Kaygusuz Abdal'ın ve diğer Alevî şairlerinin şathiyeler dışında kalan şiirlerine ve yazdıklarına da bakmak lazımdır.

---

[49] Kaf/16
[50] Bakara/186

Çünkü bir insanın düşünceleri parçalarla değil, ancak bir bütün halinde anlaşılabilir.

Sonuç olarak şunu söylemeliyiz ki büyük âriflerin yazdıklarını ancak onların derecesine ulaşabilenler anlar. Yoksa daha sağlıklı bir Allah inancına sahip olmayan insanlar bu şiirleri anlayamaz. Anlasa da akı kara, karayı ak görür. Kaygusuz Abdal'ın da dediği gibi:

"*Aklına akıl deme*
Sözüne delil deme
Çünkü kurtaramazsın
Nefsini emmareden"

Yani daha nefsini kötülükten arındırmadan, kötülüğü emreden nefsini yenmeden ne aklına akıl de; ne de sözüne delil.

6. 1. 1. 14. Dinin Özüne Aykırı Şiirler

Alevî edebiyatı içinde yer etmiş kimi şiirler ise gerçekten İslâm dışıdır. Mesela 19. asırda yaşamış Derviş Ali adlı bir şairin yazdığı ***"Men Ali'den başka Tanrı görmedim"*** nakaratlı şiiri buna örnek verilebilir. Ancak bu tür şiirler, genellikle Bektaşîlik ve Kızılbaşlığın dış müdahalelere açık olduğu dönemde kaleme alınmıştır. Fazlullah Hurufî'ye ilahlık isnat eden şiirleri de yine bu kalemden sayabiliriz.

Bu şiirlere rağmen Hz. Ali'nin ilah olduğuna dair bir inanış Alevî toplumunda yer bulmamıştır. Bunları münferit taşkınlıklar olarak görmek gerekir.[51]

---

[51] Fikirlerine çok değer verdiğim ve dede soylu olan bir Alevî arkadaşım şöyle demişti: *"Şahsen, bu yaşıma kadar bir Alevî evlâdı ve hayatını Alevî toplumunda geçirmiş biri olorak böyle bir olaya sadece bir kere rastladım. Bir sohbet esnasında biri Hz. Ali'nin –haşa- Allah olduğunu söyledi ve topluluk surat dökerek o şahsın yanından ayrıldı."*

6. 1. 2. Peygamber İnancı

Alevîliğin inanç esaslarından biri de Hz. Muhammet'in peygamberliğine ve ondan önce Allah tarafından gönderilmiş Kur'an'da adı geçen veya geçmeyen bütün peygamberlere inanmak ve onların insanlara öğretmiş ve açıklamış olduğu bütün esaslara iman etmektir. Hz. Muhammet'in ve o hazretten önceki birçok peygamberin adını ve mücadelesini Alevî edebiyatında açık şekilde görebiliriz.

Peygamberler, Allah'ın kötülüklerden arındırılmış ve insanlığa mutluluğu ve huzuru temin edici dosdoğru yolunu insanlara öğretmek için görevlendirilmiş elçileridir. Bunun için Pir Sultan bir şiirinde şöyle demektedir:

"Yol içinde yol ararsan
Yol Muhammet Ali'nindir.
Yetmiş iki dil içinde
Dil Muhammet Ali'nindir"

Yine Pir Sultan bir başka şiirinde Muhammet ümmetinin bir bireyi olduğunu şu mısralarla dile getirmektedir:

"Kırkımız da bir katara dizildik
Hakk'a Muhammet'e ümmet yazıldık"

Kul Himmet ise Hz. Muhammet'e olan bağlılığını şu mısralarla anlatmaktadır:

"Cümle bir mürşide demişler beli
Tespihleri Allah, Muhammet, Ali
Meşrebi Hüseynî, ismi Alevî
Muhammet Ali'ye çıkar yolları"

Hz. Muhammet'den önceki peygamberlerle ilgili olarak yine Alevî edebiyatı zengin bir külliyata sahiptir:

"Adem Sefiyyullah atam hakkıyçün
Muhammet Mustafa Hatem hakkıyçün
Eyyub'a verdiğin sitem hakkıyçün

Bizi dergâhından mahrum eyleme"

"Ben bir kelâm Hazret-i Musa'dan soram
Günahkârım günahımı bağışla"

6. 1. 2. 1. Peygamberlere Duyulan Ihtiyaç

Alevîlik; yaratıcının insanı ve diğer mevcudatı yarattıktan sonra köşesine çekildiğini(!) ve insanı bu âlemde yalnız bıraktığını kabul etmez. Eğer Allah insanı yaratmışsa, onu mutluluğa götüren bir yolu da insana öğretmelidir. İnsanlara yardım etmeli, elinden tutmalı ve onları rahmeti ile sarmalıdır. Nitekim ünlü Alevî âriflerinden Üstat Kaygusuz Abdal bir şiirinde Allah'a inanıp da, peygamberlere inanmadığını söyleyen kişilerin bu iddiaları ile alay etmektedir:

"Garip kulun yaratmışsın,
Derde mihnete katmışsın,
Onu âleme atmışsın,
Sen çıkmışsın uca Tanrı."

Evet, Alevîlikte Allah insanları dünyaya atıp kendi köşesine çekilmiş değildir. Aksine O, her soluk alışverişimizde yanımızdadır. Bize şahdamarımızdan daha yakındır. Bizim neye gerek duyduğumuzu bizden daha iyi bilir, çünkü bizi O yaratmıştır ve hiçbir şey ona gizli değildir.

Bazı kimseler diyorlar ki: *"Peygamberlerin bize rehberlik yapmalarına gerek yok, rehber olarak akıl yeter."* İyi ama akıl acaba yalnız başına insanı mutluluğa taşıyabilir mi? Diğer taraftan akıl, ama hangi akıl? Yeryüzünde kaç tane insan varsa o kadar da akıl var. Bütün insanları kapsadığını iddia ettikleri ve adına evrensel akıl denilen şey de ancak hükmünü birkaç konuda yürütür, bütün insanları ve insanın bütün boyutlarını kapsayan kuşatıcı bir özelliği yoktur. Tıpkı ahlak kuralları gibi, tüm toplumlar için geçerli olan kuralların yanında tüm toplumlarda geçerli olmayan kurallar da vardır. Öyleyse akıl yalnız başına insana mutluluğu veremez. Diğer taraftan bir kısım insanın yapmış olduğu kurallara, bazıları itiraz

etmektedir. Günümüzde yaşanan bu savaşlar ve kargaşa ortamı bir açıdan insanların kendi akıllarının ürettiği kanunlara karşı çıkışla açıklanabilir. Kaldı ki birçok insanın maddî arzuları, menfaatleri, içgüdüleri çoğu zaman aklına galip gelmektedir. Bu kadar çabuk ve kolay yenilen bir güç, nasıl olurda insanı mutluluğa götürebilir?

Bazıları ise Allah'ın direkt olarak insanlara doğruları anlatmasının gerektiğini iddia ediyorlar. Açıktır ki Allah, eğer vasıtasız olarak insanlara doğruları söylese idi, insanlar kayıtsız şartsız iman ederdi. Böylece de insan yaratılış hedefinden sapar, imtihan olanağı kalmazdı.

6. 1. 2. 2. Toplumların Islâhında Peygamberlerin Rolü

Toplumların ıslâhı noktasında peygamberlerin belli başlı iki görevi vardır. Bunlardan birincisi Allah'tan aldığı vahiyleri insanlara açıklamak, ikincisi ise bu kurallara bağlı kalmak ve bunları kendi özel hayatında da uygulamaktır. Nitekim bize ulaşan bilgilere göre, bütün peygamberler hem Allah'tan aldıkları emir ve yasakları insanlara açıklamış, insanlara bunların hikmet ve felsefesini öğretmiş hem de bu emir ve yasakları kendi hayatlarında harfiyen uygulamışlardır.

Toplumların ıslâhında peygamberlerin rolüne değinirken Hz. Muhamınet'ten önce Arap topluınunun hâlini anlatan Hz. Fatıma'nın şu sözlerine kulak verelim:

"Sizler Hz. Resul-i Ekrem gelmeden önce ateş dolu bir uçurumun kenarında idiniz; o hâlinizle taşın dibinde kalan, hemen içip tüketilecek olan bir yudum suydunuz; aç kişinin fırsat gözetmeden, mühlet beklemeden kapıp yiyivereceği bir lokmaydınız; düşmanların ayakları altına düşmüş bir toplumdunuz; içtiğiniz çöldeki deve sidiği ile dolmuş, hayvan pisliği ile kokuşmuş çukur suyu idi. Yediğiniz tabaklanmamış deri ile hazırlanan yemekti. Aşağılık bir hâle düşmüştünüz, insanların ayakları altına düşmekten korkuyordunuz. Allah Tebarek ve Tealâ, babam Muhammet vasıtasıyla sizleri güçlülerin belâsına uğradıktan, Arab'ın

kurtlarına lokma olduktan, kitap ehline tutsak olduktan sonra kurtardı."

Bu noktada bir de Hz. Ali'ye kulak verelim ve özelde Hz. Muhammet'in ve genelde ise bütün peygamberlerin gönderiliş hedefini o hazretten dinleyelim:

"(...)" Sonunda noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah, vaadini yerine getirmek, elçiliğini tamamlamak için Resulullah Muhammet'i göndermiştir. (...) O gün yeryüzündekiler, ayrı ayrı yollara sapmışlardı; darmadağın dileklere sarılmışlardı; dağınık yollara sapıtmışlardı. Kimisi Allah'ı onun yarattığı şeylere benzetmedeydi; kimisi adını anarken batıl yola gitmedeydi; kimisi de ona şirk koşup sapıklık etmedeydi. Derken onunla sapıklıktan kurtardı onları, vücudunun bereketi ile halâs etti onları (...)""

6. 1. 2. 3. Peygamberler Nasıl Seçilir?

Allah Tealâ yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

"Allah'ın kullarından dilediğine peygamberlik ihsan etmesini kıskandıkları için Allah'ın indirdiğini inkâr ederek kendilerini harcamaları ne kötü bir şeydir."[52]

Ayetten anlaşıldığı üzere peygamberlik Allah'ın bir ihsanıdır.

6. 1. 2. 4. Peygamberlerin Sayısı

Kur'an-ı Kerim'de Allah Tealâ peygamberlerin sayısını tam olarak vermez. Sadece her topluma mutlaka bir peygamber gönderildiğinden bahseder. Ancak Hz. Muhammet ve On Iki Imamlardan nakledilen hadislerde yüz yirmi dört bin sayısı verilir. Nitekim Hz. Muhammet'den nakledilen bir hadiste şöyle denilmektedir: ***'Allah yüz yirmi dört bin peygamber göndermiştir. Onların en üstünü***

---

[52] Bakara/90

benim. Her peygambere bir vasi ve vekil de tayin etmiştir. O vasilerden en üstünü de Ali'dir.'

17. yy. Alevî şairlerinden Derviş Mehemmed bu hadisi teyit edercesine yüz yirmi dört bin peygamberin hak olduğunu ve Hz. Muhammet'in de bunların en üstünü olduğunu şöyle dillendirmektedir.

''Yüz yiğirmi dört bin peygamber haktır,
Onların ervahı ezelden paktır,
İlla Muhammet'in manendi yoktur,
İncil, Zebur, Tevrat, kaf Kurân indi.''

6. 1. 2. 5. Kur'an-ı Kerim'de Adı Geçen Peygamberler

Kur'an-ı Kerim'de daha önce de belirttiğimiz gibi peygamberlerin tam sayısı verilmemiş, bazılarının hayatları uzun uzadıya anlatılmış, bazılarının ise sadece adları anılmıştır.

Kur'an'da adı geçen peygamberler şunlardır: ***Adem, Davud, İlyas, Eyyub, Harun, Musa, Hud, İbrahim, İsmail, İdris, İsa, Lokman, Lut, Nuh, Salih, Süleyman, Şuayb, Üzeyr, Yahya, Yakub, Yunus, Yusuf, Zekerriya, Zülkarneyn, Zülkifl, Zünnun ve Muhammet.***

4. 1. 2. 6. Ulü'l-Azm Peygamberler

Kur'an-ı Kerim'de bir ayette Allah Tealâ peygamberimiz Hz. Muhammet'e şöyle demektedir: ***"Azim sahibi peygamberler gibi sabret."***[53] Ancak On İki İmamlardan bize ulaşan rivayetlerde bu konu açıklanmıştır. İmam Muhammet Bâkır şöyle buyurmuştur: ***"Ulü'l-Azm peygamberlerin sayısı beştir. Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Muhammet."***

Bu beş peygamberin azim sahibi ve peygamberlerin büyükleri olarak adlandırılmalarının sebebi, kendilerinin bizzat şeriat sahibi olup, başka peygamberlerin şeriatlarına tâbi olmamalarındandır.

---

[53] Ahkaf/35

6. 1. 2. 7. Peygamberlerin Görevi

Çoğu kere insanlar yaşadıkları ülkelerde fikirlerin, ideolojilerin ve yaşam tarzlarına kadar tüm ayrıntıların tepeden inme yöntemlerle, yani baskı ve zorla kendilerine dikte edilmesinden yola çıkarak peygamberlerin de benzer yöntemler kullandıklarını iddia etmektedirler. Çünkü peygamberlerden bir kısmı da devlet kurmuş ve yönetmişlerdir. Yani maddî iktidarları olmuştur veya en azından bunu da talep etmişlerdir. Ancak şu unutulmamalıdır ki peygamberler, her şeyden önce birer manevî otoritedirler. Maddî iktidarları ise bu manevî otoritenin kontrolü ve denetimi altında kalmıştır.

Diğer taraftan Hz. Muhammet'ten ve On İki İmamlardan aktarılan birçok hadiste imanın **'sevgi'** olduğu ve sevginin de zorlamayla ikame edilmeyeceği üzerinde ısrarla durulmuştur. Öyleyse peygamberlerin görevi açık bir tebliğdir. Nitekim Kur'an'da bu konu açıklıkla dile getirilmiştir. Peygamberlerin görevleri tebliğ etmek, müjdelemek, uyarmak olarak bildirilmiş ve zorlama kesin bir dille yasaklanmıştır: ***"Peygamberlere düşen yalnız açık bir tebliğdir."***[54] ***"Sen ancak bir uyarıcısın. Biz seni müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak ile gönderdik. Her millet için mutlaka bir uyarıcı bulunmuştur"***[55], ***"Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederdi. O hâlde sen inanmaları için insanları zorlayacak mısın?"***[56]

4. 1. 2. 8. Peygamberlerin Masumiyeti

Alevîlik inancında peygamberlerin hepsi masumdur, yani her türlü hata ve günahtan beridir. Derviş Mehemmed'in az önce aktardığımız şiiri buna güzel bir örnektir.

"Yüz yiğirmi dört bin peygamber haktır
Onların ervahı ezelden paktır
İlla Muhammet'in manendi yoktur

---

[54] Ankebut/18
[55] Fatır/23-24
[56] Yunus/99

İncil, Zebur, Tevrat, kaf Kurân indi."

Yüce Allah kitabında defalarca kez peygamberlere itaati farz etmekte, onlardan bazılarının gayb bilgilerine sahip olduğunu ve onların kendi heva ve heveslerinden konuşmayacaklarına işaret etmektedir. Çünkü peygamberler topluma örnek olan insanlardır ve insanlara açıkladıkları ilkeleri ilk önce kendileri hayata geçirmelidirler.

Üzülerek belirtmek gerekir ki bazı kaynaklarda -hâşâ- peygamberlerin masum olmadıkları iddia edilmiştir. Hatta bazıları Hz. Muhammet'e hata ve günah isnat ederek, bu tür rivayetler uydurmuşlardır. Bir rivayete göre, Hz. Muhammet -hâşâ- Bedir esirleri konusunda hataya düşmüş, bu hatadan o hazreti, Ömer b. Hattab kurtarmış. Diğer bir rivayette Resulullah -hâşâ- gazaplanır, gazaplanınca lâneti hak etmeyen birine lânet eder ve sonra şöyle dermiş: *"Ey Allah'ım! Ben sadece bir beşerim Müslümanların hangi birine lânet etsem veya sövsem, sen bunu onun için bir sadaka ve rahmet karar kıl."*

Aktarmaktan hayâ ettiğimiz bunlar gibi daha onlarca rivayet ne yazık ki bazı hadis ve tarih kitaplarında aktarılmıştır. Ancak hadis ilmi açısından yapılacak olan kısa bir araştırma bütün bu rivayetlerin asılsız olduğunu, ancak kendi günahlarına kılıf hazırlamak isteyen hükümdarların uydurmaları olduğunu ortaya çıkaracaktır.

6. 1. 2. 9. Mucize Nedir?

Mucize, en kısa tanımı ile insanları ***"acze düşüren şey"*** demektir. Daha geniş bir tanım ile peygamberlerin insanlara tebliğ ettikleri davada haklı olduklarını göstermek için Allah'ın izni ve yardımı ile yaptıkları doğaüstü olaylardır. Bunlar karşısında insanlar tamamıyla aciz kalır.

Peki insanların acze düşmesinde peygamberlerin ne gibi bir kazancı olur ya da bu durum peygamberlere ne sağlar? Tabiî ki bu mucizeler peygamberliğin ispat yollarından biridir. Çünkü bazı insanlar peygamberlerin tebliğ ettikleri dinin mükemmelliğine rağ-

men mucize isterler. Mucize göstererek peygamberler birçok insanın iman etmesini sağlarlar, iman etmeyenlerin ise mazeretlerini ortadan kaldırırlar.

Doğa üstü olayların mucize sayılması için, mucize gösteren kişinin peygamberlik iddiasında olması lazımdır. Aynı zamanda gösterilen mucizeyi başka hiç kimse yapamamalı ve insanlar kelimenin tam anlamı ile acze düşmelidirler.

Kur'an-ı Kerim'de mucizelerin ancak Allah'ın katından olduğu şöyle anlatılmaktadır: ***"De ki: Mucizeler ancak Rabbimin katındandır, doğrusu ben sadece apaçık bir uyarıcıyım."***[57]

Alevî şairlerinden İkramî ise bir şiirinde Hz. Muhammet'e hitaben şöyle demektedir:

"Kâbe-i şeriattir kuluna tebah,
Keramet sahibi aynı beytallah,
Sen kerem kanisin ya habiballah,
Tamam mucizatın her yana düştü."

6. 1. 2. 10. Son Resul

Hz. Muhammet son peygamber olarak insanlığa gönderilmiştir. O gönderildiğinde insanlık tam bir sapkınlık ve gaflet içinde idi.

Hz. Muhammet değişik rivayetler bulunmakla birlikte Miladî 570 yılında Rebiyülevvel ayının 17. günü Mekke şehrinde dünyaya geldi. Babası Abdullah, annesi Amine'dir. Babası daha efendimiz doğmadan vefat etti. Ardından annesini ve dedesini kaybetti. Bundan sonra bakımını amcası Hz. Ebu Talip üstlendi.

Amcası ile ticaretle meşgul olurken dürüstlüğü ve ahlakı ile tanındı ve **"Güvenilir Muhammet"** anlamına gelen **"Muhammet'ül-Emin"** lakabını aldı. Ardından Hz. Hatice ile evlendi.

Hira Dağı'nda Sevr mağarasında 40 yaşında iken peygamberlik ile görevlendirildi. İlk üç yıl halkı gizli olarak davet etti, ardından açık davete başladı. Açık davet ile birçok kişi ile açıkça mücadeleye

---

[57] Ankebut/50

zorlandı. Müslümanlara eziyet arttı. Ardından Medine'ye hicret başladı.

Medine'de bir devlet olmanın tüm gerekleri yerine getirildi. Bedir, Uhud, Hendek savaşları ile Hayber'in fethinden sonra nihayet Mekke de alındı. 63 yaşında ise risalet görevini tamamlayarak ebediyet âlemine intikâl etti.

6. 1. 2. 11. Kur'an-ı Kerim

Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammet'e ilk vahyin geldiği andan itibaren risaletinin son anlarına kadar indirilen ayetlerin toplanması ile oluşmuş Müslümanların kutsal kitabıdır.

Bazı rivayetlere göre Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammet'in kalbine bir bütün olarak Kadir Gecesi'nde indirilmiş ve olaylar vaki oldukça Hz. Muhammet ayetleri teker teker insanlara açıklamıştır. Alevî inancına göre, Kur'an-ı Kerim, Hz. Ali tarafından bugünkü şekli ile toplanmış ve Hz. Muhammet'e sunulmuştur. Onda hiçbir değişiklik ve ekleme yapılmamış, her türlü tahrifata karşı On İki İmamlar tarafından itina ile korunmuştur. Nitekim Pir Sultan bir şiirinde şöyle demektedir:

"Pir Sultan'ım eydür şad olup güldü
Kâbe-i şeriften bir nida geldi
Hakk'ın emri ile dört kitap indi
Okuyan Muhammet, yazan Ali'dir."

Yine Alevî şairlerinden Haşimî der ki:

"Haşimî der şah-ı cihan
Gönlünde hak olan mihman
Bizimdir ayet-i Kur'an
Biz asıl didar ehliyiz."

1. Kuran-ı Kerim Allah Katından Vahiy Meleği Cebrail Vasıtasıyla Hz. Muhammet'e Vahyedilmiştir: Pir Sultan, bir şiirinde Kur'an-ı Kerim'in ve diğer üç ilahi kitabın vahiy edildiğini, Allah katından indirildiğini şu mısralarla anlatmaktadır:

'Pir Sultan'ım eydür şad olup güldü
Kabe-i şeriften bir nida geldi
Hakkın emri ile dört kitap indi
Okuyan Muhammet yazan Ali'dir'

Pir Sultan'ın yol arkadaşı Kul Himmet ise şöyle demektedir:

"Hakkın emriyle gökten Cebrail indi,
İndi de namına sultanı sundu,
Allah Muhammet'e selam gönderdi,
Muhammetsin diye bendin çözüldü."

Yine Alevî şairlerinden Seyranî aynı gerçeğin altını şu şekilde çizmektedir:

"Kur'an yazılırken arş-ı rahmanın,
Kudret katibinin elinde idim.
Kandil asılırken ulu mekanda,
Bülbül idim gonca gülünde idim."

Alevî şairlerinden Derviş Mehemmet'i dinleyelim bir de... Bakalım o nasıl anlatıyor Kur'an'ın vahyedildiğini...

"Yaratmıştır on sekiz bin âlemi,
Cebrail arştan indirdi kelamı,
Dört kitabın yazıldığı kalemi,
Deyen bilmez, bilen demez ne seyran."

Kur'an-ı Kerim'de de bu gerçek defalarca tekrar edilmiştir. Allah Kuran'da şöyle buyurmaktadır:

"Kulumuza indire geldiğimiz Kuran'da şüpheniz varsa ona benzer bir sure getirin, doğrucuysanız Allah'tan başka tanıklarınızı da çağırın. Bunu yapamazsanız, kesin olarak yapamazsınız

ya, sakının odunu insanlarla taşlar olan ve kafirlere hazırlanan ateşten.”[58]

“Onlara yetmez mi ki şüphe yok, sana kitap indirdik, onlara okunup durmada (...)””[59]

Hz. Ali de bir yerde şöyle demiştir:

“Biziz nübüvvet ağacı, vahyin indiği mahal; meleklerin inip çıktığı yer.”

2. Kur’an-ı Kerim Son İlahi Kitaptır: Alevî inancına göre, Allah, insanlara seçtiği peygamberleri vasıtası ile dört tane kitap göndermiştir. Nitekim 17. asır Alevî şairlerinden Yeşil Abdal bir şiirinde şöyle demektedir:

’Yeşil Abdal dört kitabı,
Cem eyleyip yazan kimdir. ‘

Pir Sultan ise bir şiirinde şöyle demektedir:

’Nerede ararsam hazır bulunur,
Oku dört kitabı iyi bilinir,
Bayram ayı gibi doğar dolunur,
Seher yelleriyle esen Ali’dir. ‘

Yine 17. asırda yetişen Alevî şairlerinden Ahu ise dört kitabın adlarını açıkça söylemektedir:

“Zebur, Tevrat, İncil dört kitap haktır
Ledünnü ayet-i Kur’an’dan aldım.”

3. Kur’an-ı Kerim Bozulmamıştır ve Bozulmayacaktır: Kur’an-ı Kerim’in bozulmadığı ve bundan sonra da hiçbir suretle

---

[58] Bakara 23-24
[59] Ankebut/51

bozulmayacağı Alevîliğin Kur'an-ı Kerim hakkındaki bir diğer inancıdır. Nitekim Muyhittin bir şiirinde şöyle demektedir:

"Şanında gelmiştir ahsenül kısas
Budur gökten inen Kur'an dediler
Sıfatı zatının evrakı gibi
Yüz on dört sureye Kuran dediler."

Yukarıda Muyhittin'in de dediği gibi Kur'an 114 sureden meydana gelmiştir ki bugün Kur'an'ı açıp bakarsak 114 sure olduğunu görürüz. Zaten yeryüzünde ikinci bir Kur'an-ı Kerim'in olmayışı onun bozulmadığını desteklemektedir.

Alevî inancına göre, Kur'an-ı Kerim asla bozulmayacaktır. Çünkü Allah şöyle vaat etmiştir: ***'Kur'an'ı biz indirdik ve onu koruyacak olan da biziz.'***[60]

4. Kur'an-ı Kerim Hz. Ali Tarafından Kitap Haline Getirilmiştir: Alevîliğe göre Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammet hayatta iken Hz. Ali tarafından yazılmış ve bir kitap olarak Hz. Muhammet'e sunulmuştur. Pir Sultan bir şiirinde bu tarihsel gerçeği şöyle dile getirmiştir:

"Pir Sultanım eydür şad olup güldü,
Kabe-i şeriften bir nida geldi,
Hakkın emri ile dört kitap indi,
Okuyan Muhammet yazan Ali'dir."

Tarihsel kaynaklara başvurduğumuzda gerçekten de Kur'an-ı Kerim'in bir kitap olarak ve bugünkü haliyle Hz. Muhammet zamanında toplatıldığını görürüz. Nitekim Hz. Ali ***"Resulullah nazil olan bütün ayetleri bana okuyor ve ben de yazıyordum"*** buyurmuştur.

---

[60] Hicr/9

Kur'an-ı Kerim'de toplam 114 ayet vardır. İlk sure Fatiha Suresi, son sure ise Nas Suresi'dir. En uzun sure 286 ayetten oluşan Bakara Suresi, en kısa suresi ise 3 ayetten oluşan Kevser Suresi'dir.

5. Kur'an-ı Kerim ile Ehl-i Beyt Ayrılmaz Bir Bütündür: Alevîliğin Kur'an-ı Kerim hakkındaki inançlarından bir tanesi de, Ehl-i Beyt ile ayrılmaz bir bütün oluşturduğudur. Kur'an-ı Kerim'in ayrıntılarını, yorumunu ve batınını en iyi bilen ve doğru biçimde kusursuz şekilde açıklayan tek merci Ehl-i Beyt'tir. Nitekim Hz. Muhammet'in Sekaleyn adıyla meşhur olmuş hadisinde bu durum açıkça bildirilmiştir.

"Şüphesiz, ben sizlere iki ağır emanet bırakıyorum; bunlardan biri Allah'ın kitabıdır ki onun bir ucu Allah'ın elindedir ve bir ucu da sizin elinizdedir. En büyük emanet de budur. Diğeri ise öz soyum, Ehl-i Beytimdir. Bunlara sımsıkı sarıldığınız müddetçe asla sapıklığa düşmezsiniz. Bu ikisi bana ulaşıncaya kadar asla birbirinden ayrılmazlar. Rabbimden ben bunu istedim; O da kabul etti. Bu yüzden asla onlardan ileriye geçmeyin ki helak olursunuz ve onlara bir şey öğretmeye kalkmayın, çünkü onlar sizden daha çok bilgindirler."

6. 1. 2. 12. İslâm Deyince

Yüce Allah kitabında şöyle demektedir: ***"Bugün dininizi kemale erdirdim ve size din olarak İslâm'ı seçtim."***[61]

Pir Sultan da İslâm'ın adını açıkça zikrederek şöyle demektedir:

"Muhammet kılavuz mahşer yerinde
İslâm'ın sancağın çeken Ali'dir."

İslâm deyince aklımıza gelen sadece bir inanç olmamalı, aksine hayatımızın her anını ve her saniyesini kuşatan bir yaşam biçimi gelmelidir. Çünkü İslâm demek, Allah'ın bize buyurduğu emir ve

---

[61] Maide/3

yasakların, sevgi ve bilgi temelinde yükselmesi ve hayatımızı şekillendirmesi demektir.

6. 1. 2. 13. Hatemiyet

Bütün Müslümanlar gibi Alevîler de Hz. Muhammet'in hatem, yani en son peygamber olduğuna inanırlar. Peygamberimizden sonra hiçbir nebi ve resul gelmeyecektir. Çünkü ayette de bildirildiği gibi, din tamamlanmıştır.

Yüce Allah kitabında der ki: ***"Muhammet erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Sadece Allah tarafından gönderilmiş sonuncu peygamberdir."***[62]

Yine Hz. Ali, Hz. Muhammet'in sonuncu peygamber olması ile ilgili şöyle demiştir. ***"Odur kendinden önce gelip geçen peygamberlerin sonuncusu olan, kapanmış şeyleri açan, hakkı hak üzere ilân edip yayan, ortaya koyan. Odur batılların coşup köpürüşlerini gideren, sapıklıkların saldırışını kırıp geçiren."***

Alevî inancında hatemiyet ile, yani peygamberliğin kesilmesi ile velâyet dönemi başlamıştır. Bu defa İmamlar İslâm dinini ve Allah'ın hükümlerini korumuş ve yaymışlardır. Nitekim Kul Himmet bir şiirinde şöyle der:

"Muhammet hatem peygamber oldu
Ali evliyaya şah server oldu."

6. 1. 3. On İki İmam İnancı

Alevîliğin inanç yapısına ait bir başka unsur da **"İmâmet"** yani On İki İmamların liderliğine iman etmektir. İslâm inancında Hz. Muhammet Allah tarafından gönderilmiş son peygamberdir. O hazretten sonra artık peygamber gelmeyecektir. Bu durumda ilahi sünnet gereği, Allah'ın son dininin de tahrif edilmemesi ve insanların yanlış yollara sapmaması için vasiler olmalıdır. Çünkü Allah Teala, yüce kitabı Kur'an-ı Kerim'de her şeriat sahibi peygamberin vasisi

---

[62] Ahzap/40

olduğunu bildirmiştir. Alevî inancına göre ise Hz. Muhammet'den sonra dinin koruyucuları imamlardır ve sayıları on ikidir. Nitekim Hz. Muhammet, bunu birçok defa belirtmiş ve hatta bir keresinde şöyle demiştir: ***"Kıyamet kopana dek ve hepsi Kureyş'ten olan On İki halife varolduğu sürece, İslâm dini ayakta duracak, aziz olacaktır..."***

On İki İmam inancına dair Alevî edebiyatında binlerce örnek bulabiliriz. Bu inancın Alevî edebiyatında işlenişini açıklamaya çalışsak herhalde ciltlerce kitap yazmak zorunda kalırız. Ama bu satırlar, konuya sadece bir dipnot olma iddiasındadır.

Alevî şairlerinden Dertli şöyle demektedir:

"Biz güruha sorsalar ey kavm! Siz kimlersiniz?
Tabii Şah-ı velayet Mürteza derler bize."

Yine Alevî şairlerinden Pir Sultan, bir şiirinde şöyle demektedir:

"On İki İmamın bizdedir ruhu
Şah-ı velayetin bizdedir sırrı
Açıktır aynamız, gönlümüz duru
Sedefli, mercanlı gönüllerimiz."

6. 1. 3. 1. İmamlara Niçin İhtiyaç Duyuyoruz?

İmamlara duyulan ihtiyacı ana başlıklar altında inceleyecek olursak, birkaç noktadan hareket ederek bu konuyu aydınlatabiliriz.

İmamlara duyulan ihtiyacın ilki, dinin korunmasıdır. Hz. Muhammet'in insanlara tebliğ ettiği dini, her türlü tahrife ve dejenerasyona karşı korumak, imamların önemli görevleri arasındadır. Nitekim tarih bize öğretmiştir ki On İki İmamlar hayatlarını dahi İslâm dininin korunması uğrunda riske etmiş ve nihayet şu an gaybette olan son imam, Hz. Mehdî hariç, diğer on bir imam hayata şehit edilmek suretiyle veda etmişlerdir. Hatta İmam Hüseyin hareketini tamamlarken: ***"Din-i Muhammet'in ayakta kalması için yapılan bir kıyam"*** olarak nitelemiş ve bunu defalarca yinelemiştir. Yine İmam Hasan Askerî zamanında yaşayan ve Kur'an'da çelişkiler olduğuna dair bir risale kaleme alan bir kişiyi (el-Kindi) bu uğ-

raşıdan, o hazret vazgeçirmiştir. Şüphesiz, konuyu bir dizi örnekle zenginleştirebiliriz, ama ilgi duyan kişiler On İki İmamlar'ın hayatını anlatan tarihsel kitaplara müracaat ederek, konuya daha vakıf olabilir ve On İki İmamlar'ın dini korumadaki uğraşılarını teneffüs edebilirler.

Dinin tahrif ve sapmalara karşı korunması, aynı zamanda Müslümanların tekamülünü de beraberinde getirecektir. Bu tekamül ise Kur'an'da açıklanmayan teferruatlı konuların açıklanması, İslâm'ın diğer din ve fikir akımları karşısında üstünlüğünün ispatlanması, sosyal ve ekonomik anlamda gerçek bir adaletin hakim olması gibi bir dizi etkenle mümkündür. Bütün bunları yerine getirmek ise imamların görevleri arasındadır.

Nitekim günümüzde İslâm'ın ve İslâm'a dair teferruatlı konuların, bazı insanların dilinde nasıl sakız gibi çiğnendiğini, bazı gerçeklerin nasıl tersyüz edildiğini, İslâmi değerlerin nasıl budandığını, bütün bu kargaşa arasında insanların İslâm'dan nasıl uzaklaştığını... oldukça açık ve net şekilde tahlil edebiliyoruz. Tabiidir ki bu durum sadece bu çağa ait bir şey değil, bütün çağlarda görülen bir şeydir. Ama bütün bu tahrif sayılabilecek yanlış yorumları gördüğümüzde, On İki İmamlar'ın dinde koruyuculuğunu daha iyi kavrarız.

İmam Muhammet Bâkır, İmama duyulan ihtiyacı, itikâdî ve ibâdî açıdan şöyle açıklamaktadır:

"Her kim Allah tarafından bir imana ve öndere sahip olmadan ibadette kendini yorarsa, onun yaptığı ibadet kabul olmaz; sapık ve hayran bir insandır o. Allah da onun ibadetinden hoşlanmaz. O, çobanını ve sürüsünü kaybetmiş bir koyuna benzer. Öyle bir koyun, gün boyu başıboş dolaştıktan sonra, başka bir sürü bulur ve geceyi onların ağılında geçirir. Sabah olunca çoban sürüyü alır gider ve o, yeniden çöle düşer. O, kendi çobanına ve sürüsüne götürecek birini bulamadığı için, sonunda kurtlara yem olur. Bil ki ümmetten her kim Allah tarafından belli ve âdil bir imamı olmadan sabahlarsa, hayran ve sapık olur; eğer bu durumda dünyadan giderse, küfür ve nifak ölümüyle ölmüştür."

Hz. Fatıma ise imâmetin sosyal boyutu hakkında şöyle demektedir: ***"Allah bize itaati, halkın düzene girmesi için, farz kıldı; imâmetimizi, tefrikadan korumak için koydu."***

6. 1. 3. 2. İnsanların Hidayetinde Kur'an-ı Kerim Yeterli midir?

İslâmi olan her şeye temel olacak esas etken Kur'an-ı Kerim olsa da Kur'an tefsir edilmeli, yani açıklanmalıdır. Bu açıklamayı yapanlar, yetkin kişiler olmalıdır. Bu yetkinlik ise yalnızca Ehl-i Beyt'e verilmiştir. Nitekim Hz. Muhammet bir keresinde şöyle buyurmuşlardır: "***Ben aranızda iki değerli emanet bırakıyorum; Allah'ın Kitab'ını ve itretimi, Ehl-i Beyt'imi bu ikisine sımsıkı sarıldığınız müddetçe, asla sapıklığa düşmezsiniz."***

Hz. Muhammet'in yukarıda alıntıladığımız ve bunun gibi yüzlerle ifade edilebilecek hadislerini nazar-ı dikkate aldığımızda, Kur'an-ı Kerim ile Ehl-i Beyt'in birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğunu anlarız. Rivayet edilir ki Ehl-i Beyt İmamları'nın yedincisi İmam Musa Kâzım şöyle buyurmuştur: ***"İnsanlara ancak, Kur'an-ı Kerim'i indirildiği gibi okumak düşer. Onun tefsirine (açıklanmasına) ihtiyaç duyduklarında bize başvurmalılar; çünkü hidayet bizimledir ve bize doğrudur."***

6. 1. 3. 3. İmamların Tayin Edilmesi

İmam, peygamberden sonra toplumun ıslah ve hidayet edicisi olduğu için, o da tıpkı peygamberler gibi, insanlara örnek bir kişilik sunabilmelidir. Bunun için ise İmamın masum olması gerekmektedir. Peygamber Efendimiz Hz. Muhammet'in şu hadisi, sözümüzü doğrulamaktadır: *"Ya Ali! Senin bana yakınlığın, Harun'un Musa'ya olan yakınlığı gibidir; ancak benden sonra peygamberlik yok."*

Hadisten de anlıyoruz ki peygamberden sonra gelecek imam, tıpkı peygamber gibidir; her türlü hatadan ve günahtan münezzehtir. Dolayısıyla, İmamların tayin şekli tıpkı peygamber gibi olmalıdır. Öyleyse, imamların tayini, ancak Allah'ın bir lütfudur. İmâmet

makamı aynen nübüvvet makamı gibi ilahi bir makam olup, o makama geçecek kişiyi Allah seçer. Nasıl ki kullar peygamber seçme hakkına sahip değillerse, imam seçme hakkına da sahip değillerdir. Peygaımberlerde gerekli olan bütün şartlar imamlarda da şarttır ve peygamberlerin varlığını zorunlu kılan gerekçeler, aynen imamların varlığı için de zorunludur.

6. 1. 3. 4. İmamla Peygamber Arasındaki Fark

Alevî inancında peygamberler, ilahi vahiy alarak dini kurarlar. İmamlar ise dinin koruyucusu, uygulayıcısı, yayıcısı ve öğreticileridir. Dolayısıyla, imamlar ile arasındaki fark, peygamberlerin nübüvvet makamına sahip olmaları, imamların ise imâmet makamına sahip olmalarıdır. ***"Zira resul, aynı zamanda hem nebi ve hem de imamdır; ama her imam resul veya nebi değildir."***

6. 1. 3. 5. İmamın Özellikleri

Alevî inancında Allah tarafından tayin edilen imamın birçok özelliğe sahip olması gerekli ise de bunları ana başlıklar altında şöyle sıralayabiliriz:

- **Masumiyet:** İmam, peygamberden sonra ümmete örnek olacağı için, tıpkı peygamber gibi masum olmalıdır. Günah ve hatadan uzak ve beri olmak, imamın ayırıcı özelliğinin en önemlilerindendir.

- **Sonsuz Bilgi:** İmam, sonsuz bilgiye sahip olmalıdır. Sonsuz deyince sınırsız, eksiksiz ve kamil anlamda bilgi akla gelmelidir. Yani imam bir bilgiye ihtiyaç duyduğunda mutlaka Allah tarafından bilgilendirilmektedir.

- **Ahlak:** Ümmete örnek olacak ve liderlik yapacak kişinin, Allah'ın ahlakı ile ahlaklanması gerekmektedir. Ümmetin hidayetinde imamın örnek kişiliği ve uygulamaları şüphesiz çok önemlidir.

- **Adalet:** Adaletin ilk basamağı, imamın kendine karşı adil olması, kendi nefsine zulmetmemesidir. İkinci basamak ise imamın halk arasında hükmederken sadece hakkı, hukuku ve adaleti gözetmesidir.

- **Takva:** İmam, dünyaya dalıp, kendini geçici zevklerle oyalamamak için takvalı olmalıdır. Allah'a yakın olmak ve Allah'ın rızasını daimi olarak aramak imamın özelliklerinden birisi olmalıdır.

- **Cesaret:** İmam, cesur ve dirayetli olmalıdır. Cesaret konusunda, takipçilerini teşvik etmeli ve Müslümanları onure etmelidir.

6. 1. 3. 6. İmamların Sayısı

İslâm peygamberi Cenab-ı Resul-i Ekrem, birçok defalar, kendisinden sonra İslâm ümmetinin imamı olacak kişilerin sayısını on iki olarak açıklamışlardır. O hazretten Sünnî ve Ehl-i Beyt kanalıyla rivayet edilen yüzlerce hadiste, bu sayı on iki olarak verilmiştir. Bir keresinde buyurmuşlardır ki: ***"Kıyamet kopana dek ve On İki halife varolduğu sürece, İslâm dini ayakta duracak, aziz olacaktır. Hepsi Kureyş'tendir."***

6. 1. 3. 7. On İki İmam Kimlerdir?

İmamların sayısını on iki olarak veren hadisler hakkında Sünnî âlimler, bu on iki imamın kimler olduğunu bir türlü bulamamışlar; nihayet birçoğu Ehl-i Beyt takipçilerinin kabul ettiği On İki İmam olduğunu teslim etmek zorunda kalmışlardır. Çünkü bu rakam ne dört halifeye uyar, ne Emeviler'e, ne Abbasîler'e ve ne de bir başka hanedana...

Gerçi On İki İmam'ın kimler olduğunu uzaklarda aramaya gerek yoktur; zira, onları yine Hz. Muhammet'in kendisi bizlere bildirmiş, özelliklerini dahi açıklamıştır. Hz. Muhammet şöyle buyurmuştur:

"Benden sonraki imamlar şunlardır: 'Hidayetçi Ali, hidayete eren Hasan, adaletli Hüseyin, dinin himayecisi Ali, çok bağışta

bulunan Muhammet, halka yararlı Cafer, emin Mûsa, güvenilir Ali, kılavuz Muhammet, çaba sarf eden Ali, derin ilim sahibi Hasan ve arkasında Meryem oğlu İsa'nın namaz kılacağı Mehdî."

No	Adı	Künyesi	Nesebi	Lakabı	Yaşadığı tarihler
1	İmam Ali	Ebu-l Hasan	İbn Ebu Talib	Emir-el Mu'minin El-Mürtaza	600 – 661
2	İmam Hasan	Ebu Muhammed	İbn Ali ibn Ebu Talib	El-Mücteba	625 – 669
3	İmam Hüseyin	Ebu Abdullah	İbn Ali ibn Ebu Talib	Seyyid eş-Şüheda	626 – 680
4	İmam Ali ibn Hüseyin	Ebu Muhammed	İbn el-Hüseyin	Zeynel Abidin	658 – 713
5	İmam Muhammed	Ebu Cafer	İbn Ali	El-Bâkır	676 – 743
6	İmam Cafer	Ebu Abdullah	İbn Muhammed	El-Sadık	703 – 765
7	İmam Musa	Ebu İbrahim	İbn Cafer	El-Kâzım	745 – 799
8	İmam Ali	Ebu-l Hasan	İbn Musa	Ar-Rıza	765 – 818
9	İmam Muhammed	Ebu Cafer	İbn Ali	El-Cevad Muhammed Takî	810 – 835
10	İmam Ali	Ebu-l Hasan	İbn Muhammed	El-Hâdî Ali en-Nakî	827 – 868
11	İmam Hasan	Ebu Muhammed	İbn Ali	El-Askerî	846 – 874
12	İmam Muhammed Mehdî	Ebu Kasım	İbnül-Hasan	El-Mehdî	869- Gaybette

6. 4. Diğer İnançlar

Bu üç esas dışında, Alevîlikte birçok inanç daha vardır. Bunlardan bir kısmı, aşağıda açıklanmıştır:

6. 4. 1. Ahiret İnancı

Alevîlik, insanların öldükten sonra dirileceğine, sevap ve günahlarına göre insanların hak ettikleri mükafat veya cezaya uğrayacağına inanır. Alevîliğin kaynaklarında ahiret inancını ve bu inancın alt kavramları olan cennet, cehennem, mükafat, ceza, şefaat, berzah, kıyamet vb. kavramları açık şekilde görmek mümkündür. Hatta bunlar hakkında yüzlerce eser verilmiştir. Ancak Alevîlik, cennet ve cehennemi bir korku ve rüşvet gibi sunmaz. Alevî uluları, Allah aşkını esas aldığı için onların eserlerinde cennet ve cehennem biraz daha arka planda kalır. Şüphesiz bunda Alevîlerin Sufiler eliyle Müslüman olmasının etkisi büyüktür.

Pir Sultan bir şiirinde kendi nefsine şu şekilde nasihat etmektedir:

"Pir Sultan'ım dünya fanidir fani,
İnsana verdiler emanet canı,
Dünyadan ahrete uludur yolu,
Bundan gayri yol yok dönesin geri."

Bir başka yerde de dünyanın nimetlerine dalıp ahireti unutmamak gerektiğini şu mısralarla dile getirmektedir:

"Toprak dolmuş kulağına gözüne,
Kara yazılar yazılmış yüzüne,
Uyar mısın kör şeytanın sözüne,
Bu dünya da benim der miydin kafa."

Anlaşılmaktadır ki Pir Sultan, Hz.Muhammet'in "***Dünya ahretin tarlasıdır***" hadisine bağlı kalarak hareket etmiş ve o hazretin emrini bir davranış biçimine dönüştürmüştür. İşte bu yüzden, dünya

nimetlerine dalmayı, onlara köle olmayı ve ahreti unutmayı ***"kör şeytanın sözü"*** olarak görmektedir.

Sadece Pir Sultan değil, hemen bütün Alevî aşıkları bu konu üzerinde önemle durmuşlardır. Asıl adı Adnan olan ve 17. asırda yaşayan Katibî adlı Alevî şairi, insanlara şöyle nasihat etmektedir:

"İman eyle kıyamete,
Düşmeyesin siyasete,
Karga isen necasete,
Düşmeyesin bala kardaş."

6. 4. 1. 1. Beden ve Ruh

Alevî inancında insan, maddî ve manevî olmak üzere iki boyutta değerlendirilir. İnsan, Alevîliğe göre ne bir kuru beden ne de yalnızca bir ruhtur. Maddi ve manevî boyutları ile insan, mükemmel bir bütündür. Bu iki boyut birbiri ile çelişmez, aksine birbirini tamamlar.

İnsanın maddî boyutu bedeni tarafından temsil edilir. Beden topraktan yaratılmıştır. Ayrıca insanın diğer canlılarla paylaştığı özellikler bu boyutta değerlendirilir. Yemek, içmek, uyumak, yürümek... gibi. İnsanın manevî boyutu ise insanı hayvanlardan ayıran ruhi ve ahlaki özellikleridir. Bu iki boyut insana geçici bir süre için verilmiş ve insanoğlu bir tercih yapmak zorunda bırakılmıştır. Bu tercih, ahlaki erdemlerle veya hayvani isteklerle yaşama arasındadır.

Eğer insan hayvani veya şehevi istekleri ile hareket edip, dünyevi nimetlere bağlanırsa, zillete düşer. Bunun aksine hareket edip, dünyevi nimetlerden ihtiyacı kadarını alır, fazlasını da uygun yerlerde harcarsa ve ahlaki ilkelerden taviz vermeden bu ilkeleri bir davranış biçimine dönüştürürse izzetle yaşamayı öğrenir. Ben gibi gariplerin teşkil ettiği bir başka grup ise ortalarda gezinecek ve gelgitler arasında hayata devam edecektir.

6. 4. 1. 2. Ruh Bedenden Ayrıdır

Alevîlik inancında ruh bedenden ayrıdır; ama mutlak manada birbirinden bağımsız değildir. Yani, ne beden ruhtan ve ne de ruh bedenden neşet etmiştir. İkisi de farklı şeylerdir. Fakat ruh ile beden ilişki içindedir de. Ruh bedenin taşıyıcısıdır. Bu bakımdan bedenin hareket etmesi ruhun varlığına bağlıdır. İnsan yaşarken bütün bedeni fonksiyonlarını yerine getirir; fakat öldüğünde, yani ruh bedeni terk ettiğinde bütün fiziki fonksiyonlar sona erer. El kalkmaz, burun koklamaz, göz görmez, ağız yemez...

Ruh ile bedenin ayrı olduğuna bir diğer delil de rüya hâlidir. Ehl-i Beyt imamlarının altıncısı olan İmam Cafer-i Sâdık (a.s) ile Hintli bir adam arasındaki bir sohbette bu konu ele alınır. İmam Sâdık, Hintli adama şöyle der:

-İnsanlar uykudayken hem ağlarlar hem gülerler değil mi?

-Evet, çoğu zaman öyle olur.

-İnsanlar uykuda hem sevindirici hem de korku veren şeyler görürler değil mi?

-Evet, bu da çok kere insanın başına gelir.

-İnsan bazen uykuda lezzetli bir yemek yer, güzel bir kokuyu koklar değil mi?

- Bu da çok defa olur.

Hintli adamın bu cevabından sonra İmam Sâdık şöyle der:

-Peki bu gülen, ağlayan, güzel tablolar ve korkunç olaylar gören, zevk alan, üzülen ve lezzetli yemekler yiyen kimdir? Eğer bedendir diyecek olursan, beden bir yerde uzanmış, gözleri kapalı, dili de ağzında hareketsiz duran varlık değil mi?

Bunun üzerine Hintli adam komik bir cevap verir:

-Uykuda gördüğümüz bu şeylerin hepsi hayaldir, serap gibidir. Uyandığımızda gördüklerimizin hiçbir izine rastlamayız.

-Sen hiç rüyanda cima ettiğini (cinsel ilişki) görmedin mi?

-Evet.

-Uyandığında bu rüyanın etkilerini ihtilam (düş azması) şeklinde görmedin mi?

Adam, yine *'Evet'* demek zorunda kalır.

6. 4. 1. 3. Ruh Bedenin Yansıması mıdır?

Bazıları şöyle bir iddia ortaya atmaktadırlar. Bu iddiaya göre, ruh bedenin yansımasıdır. Nasıl ki bir saat düzenli bir şekilde çalışıyorsa, insan vücudu da tıpkı bunun gibidir.

Hâlbuki bu görüş temelden yanlış olup, insan vücudunu bir makine gibi görme yanlışından kaynaklanmaktadır. Mesela bir saat bozulduğunda, bir elemanı kırıldığında çalışamaz duruma gelir. Bu kırılan elemanı değiştirdiğimizde, saat yeniden çalışır duruma gelir. Ama insan tamamen farklıdır. Çünkü insanın hayati önem taşıyan bir organı işlevini tamamen kaybettiğinde artık insan hayata geri dönemez. Yani saatte gerçekleşen durum, insanda gerçekleşmez.

Pir Sultan, şöyle buyurmaktadır:

"Mürşidin nazarı, müşkülü seçer,
Kâmil olan talip, sıratı geçer,
Can kuşu kafesten akıbet uçar,
Tenden uçan candan rehber isterler."

Nitekim son zamanlarda rüya, telepati, hipnotizma, ruhlarla ilişki gibi olaylar üzerinde yapılan araştırmalar, ruhun bağımsızlığının pozitif ispatları olarak karşımıza çıkmaktadır.

6. 4. 1. 3. İnsan Ahirete Neden İnanır?

İnsanı ahiret gününe, sorgu-suale, cennet-cehenneme vs. inanmaya teşvik eden birçok neden vardır. Bunları iki grupta toplamak mümkündür.

a- Akli sebepler: Bu dünyadan sonra, başka bir hayatın olmadığına inanmak, doğal olarak bu hayatı anlamsızlaştırır. Böylece iyi ve kötü kavramları ortadan kalkar. Herkes kendi çıkar, heves, eğilimlerine göre hareket eder. Hak ve adalet kalmaz.

Öyleyse burada ahirete iman etmenin insan hayatındaki iki rolü ortaya çıkıyor. Birincisi ölümü bir yok oluş görcn insanda hayatın anlamsızlaşması; ikincisi ise kişilerin kendi istek, çıkar ve eğilimleri neticesinde başka insanların haklarına göz dikmeleri ile toplumsal kargaşanın meydana çıkması.

b- Fıtri sebepler: İnsan yaratılışı gereği bazı şeyleri sever, bazı şeyleri sevmez. Yok olmak da insanın fıtratı gereği, sevmediği ve her aklı başında insanın sevemeyeceği bir duygudur. Çünkü insan yok olmak istemez; aksine yaşamak, var olmak ister. Bazı insanların kendi adlarına kamunun faydalanacağı eserler bırakmaları ve bu yolla adlarını bu dünyada bırakmak istemeleri, insanın ölümsüzlük isteği ile açıklanabilir. Burada ölümden sonra dirilme veya yeni bir hayata başlama bilinci de zeki okuyucunun hemen anlayacağı gibi, insanın fıtratından kaynaklanmaktadır. Nitekim, bu inancın tarih boyunca bütün toplumlarda ve kesintisiz şekilde görülmesi, ahiret inancının yaratıcı tarafından insanın doğasına yerleştirildiğini göstermektedir.

6. 4. 1. 4. Ölüm

Ölüm nedir?

Bu sorunun cevabı genel anlamda çok basit. Ölüm, bedenin faaliyetlerini yitirmesi, ruhun bedenden ayrılmasıdır. Felsefi anlamı için ise çok şey söylenmiştir. Bu alanda fikir beyan edenlerin bir kısmı ölümün bir yok oluş, bir diğer kısmı ise ölümün yeni bir başlangıç olduğunu söylemişlerdir. Acaba ölüm bir başlangıç mıdır, yoksa bir bitiş, yok oluş mudur? Alevîlikte, ölüm bir yok oluşu değil, yeni bir başlangıcı temsil etmektedir. Ölüm, diriliştir. Pir Sultan güzel bir şiirinde bu düşünceyi şöyle dillendirmektedir:

"Dünya benim deyip göğsünü germe,
Dünya kadar malın olsa ne fayda.
Söyleyen dillerin söylemez olur,
Bülbül gibi dilin olsa ne fayda.

Kurtulmazsın Azrail'in elinden,
Bir gün olur çıkarırlar evinden,
Allah'ın ismini koyma dilinden,
Dünya kadar pulun olsa ne fayda.

Sen de dersin söz içinde sözüm var,
Çalarsın çırparsın oğlum kızım var,
Senin surda üç beş arşın bezin var,
Bütün dünya malın olsa ne fayda.

Yalan söyler kov gıybetten geçmezsin,
Helâlini haramını seçmezsin,
Kesilir nasibin sudan içmezsin,
Akar çaylar senin olsa ne fayda.

Pir Sultan'ım çökse otursa,
Küll-i günahlarım alsa getirse,
Dünya benim diye çekse getirse,
Dünya sana baki kalmaz ne fayda."

Pir Sultan, yine bir şiirinde ölümü, **'Hakka ulaşmak'** olarak görmektedir.

"Pir Sultan'ım bir gün gider
Er olan ikrarın güder
Ceset bunda seyran eder
Çün Hakka ulaştı gönül."

Çoğu düşünür ve filozof, ölümü bir bebeğin annesinden doğmasına benzetir. Nasıl ki bir bebek anne rahmindeki yaşama alıştığından annesinin karnından çıkmak istemezse, insanlarda bu dünyadaki yaşama alıştıklarından ondan ayrılmak istemez. Nasıl ki bebek annesinin karnını terk ettikten sonra daha geniş bir mekan ve daha kapsamlı bir yaşama geçiş yapıyorsa insan da öldükten sonra daha geniş bir mekan ve daha kapsamlı bir yaşama adım atmaktadır.

6. 4. 1. 5. Ölümün En Güzeli: Şahadet

Ehl-i Beyt İmamlarından üçüncüsü olan İmam Hüseyin, bir keresinde şöyle buyurmuştur: ***"Eğer bu bedenler ölüm için yaratılmışsa, Allah yolunda öldürülmek daha güzeldir."***

Pir Sultan ise bir şiirinde şöyle demektedir:

"Hakkı seven aşık geçmez mi candan
Korkarım Allah'tan korkum yok senden
Ferman almış Hızır Paşa sultandan
Pir Sultan'ı asayım, deyü"

6. 4. 1. 6. Berzah Alemi

Berzah, insanın ölümü ile kıyamete kadar olan zamandır.

Allah Teala, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: ***"Nihayet onlardan birine ölüm gelip çattığında, 'Rabbim, der, lütfen beni geri gönder. Ta ki boşa geçirdiğim dünyada iyi iş yapayım.' Hayır! Onun söylediği bu söz laftan ibarettir. Onların gerisinde ise yeniden dirilecekleri güne kadar (süren) bir berzah vardır."***[63]

Bize değişik kanallarla ulaşan rivayetlerden öğreniyoruz ki Ehl-i Beyt İmamları berzah konusunu en kapsamlı şekilde açıklamışlardır. Hz. Ali, Cemel Savaşı'nın sonunda atı ile ölenlerin arasında dolaşıyordu. Bu sırada Ömer bin Hattab'ın zamanında Basra kadılık makamına atanan ve Cemel Savaşı'nda Kur'an-ı Kerim'i boynuna asıp, kendisine karşı savaşan Kaab bin Sure'nin cesedini gördü. Hz. Ali onu oturtmalarını emretti ve ona şöyle dedi:

- Ey Kaab! Ben Allah'ımın vaadini hak buldum; sen de Allah'ının vaadini hak buldun mu?

Daha sonra onu yatırmalarını buyurdu. Hz. Ali, Talha'nın cesedine de aynısını yaptı.

Bu arada birisi Hz. Ali'ye şöyle dedi:

- Seni duymadıkları hâlde bu işi yapmanın yararı nedir?

Hz. Ali ise cevaben şöyle buyurdular:

- Allah'a andolsun ki her ikisi de sözümü duydu; Bedir'de ölenlerin, peygamberin sözünü duydukları gibi...

---

[63] Muminun/99-100

6. 4. 1. 7. Kabir Hayatı

Alevî inancında insan ölüp toprağa gömüldükten sonra kıyamet gününe kadar sürecek olan kabir hayatı da başlamış olur. Bu süreçte ilk önce *'insanın canı geri döner.'* Daha sonra Nekir ve Münker adlı iki melek gelerek, insana bazı sorular sorarlar. On İki İmamların dördüncüsü olan Imam Zeynel Abidin şöyle buyurmaktadır:

"Ömrün tükenir tükenmez, ölüm meleği Azrail canını alır, kabre yalnız girersin. Canın sana tekrar geri döner. Münker ve Nekir adlı iki melek seni sorguya çekmek ve sıkı imtihana tâbi tutmak için aniden habersiz olarak yanına gelirler. Biliniz ki onların ilk soruları, taptığın Rab'den, sana gönderilen peygamberden, inandığın dinden, okuduğun kitaptan, itaat ettiğin imamdan, ömrünü nerede geçirdiğinden, malını nereden kazanıp, nerede harcadığından olacaktır."

Demek ki insana öldükten sonra sorulacak sorular şunlar olacaktır:

1. Taptığı, ibadet ettiği Rab
2. İnandığı peygamber
3. Dini
4. Bağlı olduğu kitap
5. İtaat ettiği İmam
6. Ömrünü nerede geçirdiği
7. Malını nasıl kazandığı
8. Malını nasıl harcadığı

Pir Sultan kabir hayatını, meleklerin soru sormasını şu mısralarla anlatmaktadır:

"İki melek gelir sual sorarlar
Döker hurcunu da gevher ararlar
Bir kılın üstüne köprü kurarlar
Geçemezsin Hakk'a kul olmayınca"

"Enel Hakk dedikte çekildik dara

Adap, erkân bize doğru yol oldu
Sorgucular geldi, sual sormaya
Yardımcımız Şah-ı Merdan Al' oldu"

"Yeyip yediren bir adem
Eksik etmez bari Hüdam
Gök ekin misali adem
Onu eken, biçer bir gün"

İmam Cafer-i Sâdık, kabir hayatı ile ilgili olarak şöyle buyurmuşlardır: ***"Kabir hayatını inkar eden bizden değildir."***

6. 4. 1. 8. Kıyamet ve Yeniden Diriliş

Kıyametin kopması birçok kişi için bir hayal veya fantezi olabilir, ama kıyamet, biliminsanlarının da üzerinde durduğu gibi, kapalı cvren modeline göre bir gün mutlaka kopacaktır.

Kıyametin kopması hakkında Kur'an-ı Kerim'de birçok ayet vardır. Kıyamet hakkında tasvirler bulunur. İnsanların, dünyanın, yıldızların,... ne hâle geleceği uzunca anlatılır. Birkaç örnek:

"Ne babanın evladı, ne de evladın babası namına bir şey ödemediği gün"[64]

"Yıldızların ışığının söndürüldüğü, gök kubbe yarıldığı, dağlar ufalanıp-savrulduğu ve peygamberlerin vakti tayin edildiği zaman"[65]

"Kulakları sağır eden o ses geldiğinde, işte kişi o gün kardeşinden, annesinden, eşinden, ve çocuklarından kaçar. O gün herkesin kendine yetip artacak bir derdi vardır."[66]

"ve onların hepsi Kıyamet günü O'na 'yapayalnız, tek başlarına' geleceklerdir."[67]

---

[64] Lokman/33
[65] Mürselat/8-11
[66] Abese/33-37

Yeniden diriliş hakkında da Kur'an-ı Kerim'de birçok ayet bulunmaktadır:

"Diyecekler ki 'Bizi tekrar hayata kim döndürecek?' De ki 'Sizi ilk kez yaratan.' Bunun üzerine alaylı alaylı bir tarzda başlarını sallayarak ve 'Ne zaman olacakmış bu?' diyecekler. De ki: 'Yakın olsa gerek.'"[68]

20. asır Alevî şairlerinden Havasî, bir şiirinde kıyamet inancını şu şekilde anlatmaktadır:

"Arzu kıl mülk-i bekâyı hoş bu dünyadan ahiret
Ne var bunda kamu anda koçarsın hur' ile cennet"

6. 4. 1. 9. Kıyamet Günü Şefaat

Alevîlikte şefaat, bir kişinin günahlarının bağışlanması için başka birinin (Peygamberler, On İki İmamlar) aracı olması demektir. Şefaat edilecek kişiler İslâm'ı layığı ile yaşamaya çalışan, fakat dünyada iken, bazı hatalar yapmış insanlar olmalıdır. Şefaat ancak Allah'ın bir lütfudur; Allah'ın iznine bağlıdır.

Şefaat inancı Alevî edebiyatında yerini bulmuştur. Pir Sultan'dan bir dörtlük okuyalım:

"Pir Sultan'ım dertlere derman
Ayrılık elinden hâlim pek yaman
Şefaat etmeye On İki İmam
Ben seni Ali'nin yoluna saldım"

Yine bir başka şiirde şöyle buyurmaktadır:

"Pir Sultan'ım derdim ziyade
İçilir mi yarsız yad ile bade
Yar odur ahrette şefaat ede
Sâdık yar insanı yola getire"

---

[67] Meryem/95
[68] İsra/51

Ehl-i Beyt'in şefaatine nail olabilmek için onlara muhip olmak gerektiğinin şart olduğunun altını çizen Müdamî şöyle der:

"Yürü ey Sabit Müdamî, muhibb-i Ehl-i Beyt ol kim
Şefaat eyleye ceddin sana lütf-i Hûda ile"

6. 4. 1. 10. Cennet ve Cehennem

Alevî inancında, iyilik yapanlar cennete, kötü işler yapanlarsa cehenneme gidecektir. Nitekim Alevî imamlarının onuncusu olan İmam Ali Nâki, şöyle buyurmuşlardır: ***"Allah, dünyayı imtihan yeri, ahireti ise netice evi yapmış ve dünyanın imtihanını ahiret mükafatının sebebi kılmıştır."***

a- Cennet: Cennet, ahiret yurdunda iyilik yapanların mükafatlandırılacağı yerdir. Nitekim Allah Teala, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: ***"İşte böyleleri için, yaptıklarına karşılık olarak nasıl bir mutluluk saklandığını kimse bilemez."***

Ayrıca Kur'an'ın değişik yerlerinde cennet anlatılırken, cennette kin, savaş, haset, hınç olmadığına, herkesin kardeşçe geçineceğine, hiç kimsenin zahmete düşmeyeceğine değinilmiştir. Yine temiz ve ihlaslı kulların cennete gireceğine, orada azametle yaşayacaklarına, onlara saygı gösterileceğine işaret edilmiştir.

Alevî edebiyatına kısa bir göz atarsak cennet ile ilgili binlerce örnek bulabiliriz. Bunlara birkaç örnek verelim:

"Açıldı Cennet kapısı
Lâl ü gevher yapısı
Kıldan incedir köprüsü
Seçebilirsen gel beri"

"Pir Sultan'ım güle gel güle
Amelin var ise o gelir bile
Müminler Cennette hem güle güle
Orda münafığa yer bulunur mu?"

"Sabırdır farz ile sünnet
Sabrın makamı Cennet
Sabırdır Ali Muhammed
Sabreyle gönül sabreyle"

b-Cehennem: Dünyada kötülük yapanların, ahirette cezalandırılacağı yerdir. Kur'an'da belirtildiği üzere onlar orada ebedi kalacaklardır.[69] Ateşe atılacaklar ve derileri kavrulacaktır.[70] Cehennem en büyük ateştir.[71] Cehennemlik kişiler irinli su içecektir.[72] Hümeze Suresi'nde ise ***"Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir"*** der cehennem için.

17. asır Alevî şairlerinden Kul Budala şöyle der:

"Kul Budala'm cehennemin ateşi
Rehbere bağlıdır talibin başı
Hile ile yola çıksa bir kişi
Onu cehenneme tık'etsin dedi"

6. 4. 2. Melek İnancı

Alevîlikteki inançlardan biri de, melek inancıdır. Meleklere inanmak, Alevîliğin bütün kaynaklarında açık şekilde görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle denilmektedir:

"Asıl iyilik, o kişinin yaptığıdır ki (...) meleklere (...) inanır."[73]

"Şüphesiz, inkar edip kafir olarak ölenler, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti bunların üzerinedir."[74]

"Evet, eğer sabrederseniz, sakınırsanız ve onlarda aniden çullanıverirlerse, Rabbiniz size meleklerden nişanlı beş bin kişiyle yardım ulaştıracaktır."[75]

---

[69] Teğabun/10
[70] Müderris/27
[71] A'la/12
[72] İbrahim/16
[73] Bakara/177
[74] Bakara/161

Alevî şairlerinin yazdıkları şiirlerde de meleklere iman binlerce kere geçmiştir. Mesela Pir Sultan bir şiirinde şöyle demektedir:

"Sığanmış ağca kolda bilekler
Hak katında kabul olsun dilekler
Arş yüzünde secde kılan mėlekler
Ayrılık derdinin dermanı nedir?"

Derviş Mehemmed de, meleklerden bahsettiği bir şiirinde şöyle demektedir:

"Hep melekler el kaldırmış duada
Ciğerciğim kavurdular tavada
Bir zamanlar gezer idik havada
Yere turab idip duş etti gönül."

Kur'an-ı Kerim'de bazı melekler, isimleri ile anılmıştır: ***"Her kim Allah'a, meleklerine, elçilerine, Cibril'e (Cebrail), Mikail'e, düşman ise artık şüphesiz Allah da kafirlerin düşmanıdır."*** [76] ***"Onu (Kur'an'ı) Cebrail indirdi."*** [77]

Bazı ayetlerde de isim verilmemiş, bunların isimleri (Azrail gibi) hadislerle bildirilmiştir: ***"Ey Muhammet de ki; size vekil kılınan ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz."*** [78]

Diğer Alevî şairleri gibi Pir Sultan da Kur'an'da adı ile anılan meleklerden bahsetmiştir:

"Gökten uçan Cebrail'dir, peridir
Bir gül vardır Muhammet'in teridir"

Teslim Abdal ise ölüm meleği Azrail'i mısralarına taşımıştır:

"Bir gün seni iletirler evinden

---

[75] Al-i İmran/125
[76] Bakara/98
[77] Şuara/193
[78] Secde/11

Hakk'ın kelamını kesme dilinden
Kurtulmazsın Azrail'in elinden
Türlü türlü yolun olsa ne fayda"

6. 4. 3. Tâkiyye İnancı

Günümüz siyaset ve medya dünyasında takiyye kavramı **"iki yüzlülük"** ile eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Elbette bu kullanımın temelinde konuya ilişkin cahillik, bilgisizlik ve ciddiyetsizlik yatıyor.

Tâkiyye kelime olarak, *"şerden korunma"* anlamına gelir. Kavram olarak ise bir Müslümanın canına, malına, ırzına zarar gelebileceği durumlarda, görünüşte kendisine kastedenlerin safındaymış gibi görünmesidir. Yoksa menfaat elde etmek için her ortama ayak uydurma, çıkarı için ilkesiz hareket etme gibi davranış biçimlerini kapsamaz. Sadece zorunlu hallerde uygulanır.

6. 4. 3. 1. Kur'an'ı Kerim'de Tâkiyye

Kur'an-ı Kerim'in birkaç yerinde şöyle buyurmaktadır:

"Kim imanından sonra Allah'a karşı küfre sapıp, kalbi imanla dolu olduğu halde, baskı altında zorlanan hariç, küfre karşı göğüs açarsa, işte onların üzerine Allah'tan bir gazap vardır ve büyük azap onlaradır."[79]

"Müminler müminleri bırakıp da kafirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa, artık onun Allah nezdinde hiçbir değeri yoktur. Ancak kafirlerden gelebilecek bir tehlikeden sakınmanız başkadır. Allah, kendisine karşı (gelmekte) sizi sakındırıyor. Dönüş ancak Allah'adır."[80]

"Firavun ailesinden olup, imanını gizleyen bir mümin adam şöyle dedi(...)"[81]

---

[79] Nahl/106
[80] Al-i İmran/28
[81] Maun/28

Bu ayet-i kerimelerden açıkça anlaşılmaktadır ki eğer bir kişi Allah'a karşı iman etmiş ve ardından küfre sapmışsa o kişiye Allah katında büyük bir azap vardır.

Birinci ayette baskı altında zorlanarak, küfre zorlanan kişi burada ayrı tutuluyor ve farklı değerlendirilerek bu fiilinden dolayı sorumlu tutulmuyor. İşte bu ayet, takiyyenin varlığını ispatlayan ayetlerden biridir.

İkinci ayette ise kafirlerden gelebilecek bir zararı ve şerri bertaraf etmek ve onlardan sakınmak maksadı ile onları dost edinmek uygun görülüyor.

Üçüncü ayet-i kerimede ise takiyyenin pratiği izah ediliyor. Firavun ailesinden iman etmiş fakat imanını gizleyen bir adamın durumu anlatılıyor.

Ayetlerden de anlaşılacağı gibi takiyye veya bazı hallerde imanını gizleme, bir tedbir ve savunma aracı olarak mazur görülmüş; menfaat çıkar ve ihtiras için ikiyüzlülük yapmak takiyye olarak kabul edilmemiştir.

6. 4. 3. 2. Hz. Muhammet'in Devrinde Tâkiyye

Rivayet edilir ki müşrikler, Hz. Muhammet'in meşhur sahabelerinden Ammar bin Yasir'i yakaladılar ve ona eziyet etmeye başladılar. Eziyetlerini bitirmeyi ise Hz. Muhammet'e hakaret etmeye ve putlarını hayırla anmaya bağladılar. Aınmar, epeyce dayandı, fakat eziyetler dayanılamayacak noktaya gelince müşriklerin dediklerini yaptı. Bunun üzerine Ammar'ı serbest bıraktılar. Hz. Muhammet, Ammar'ı gördüğünde *"Sırtında ne var?"* diye sordu. Ammar *"Şer, sana bir şeyler söyleyip, onların ilahlarını hayırla anmayıncaya kadar beni bırakmadılar"* diyerek karşılık verdi.

"Kalbini nasıl buluyorsun?"

"İmanımdan eminim"

"Eğer seni tekrar yakalarlarsa yine aynısını yap"

Hz. Muhammet yine başka bir yerde buyurmuştur ki: ***"Tâkiyye kıyamet gününe kadar caizdir."***

6. 4. 3. 3. On İki İmamların Dilinden Tâkiyye

Birinci imam Hz. Ali şöyle buyurmuştur: ***"Tâkiyyesi olmayanın dini de yoktur."***

İmam Cafer-i Sâdık buyurmuştur: ***"Tâkiyye benim ve ataları-mın dinidir."***

6. 4. 3. 4. Tâkiyyeyi Zorunlu Kılan Haller

Kur'an ayetlerini ve hadisleri inceleyen âlimlerden birçoğu takiyyeyi zorunlu kılan halleri incelemiş ve takiyye şartlarının genel çerçevesini tespit etmişlerdir.

Tâkiyyeyi zorunlu kılan hallerden birkaçı şunlardır:

- Tâkiyyeye yalnızca ruhsat verilmiştir. Her zaman ve her yerde takiyye yapılmaz.
- Tâkiyye yapan kişinin malı, canı ve ırzı tehlikede olmalıdır.
- Tâkiyye yapacak kişi salih bir mümin olmalıdır. Yaptığı takiyye kişinin imanını zedelememelidir.
- Tâkiyye yapacak kişi şahsı ile ilgili olarak takiyye yapmalıdır. Yani İslâm'la ilgili takiyye olmaz. İslâm'ın hakikatleri saklanmaz veya farklı anlatılmaz.
- Eğer takiyye ile hak yok oluyor ve gelecek kuşaklara ulaşılamıyorsa takiyye yasaktır.
- Kutsal yerlerin, -mesela Kâbe'nin, On İki İmamlardan veya Alevî büyüklerinden herhangi birinin kabrinin- tahrip edilmesi ve yıkılması halinde takiyye yasaktır.

Tâkiyye, ikiyüzlülük ve şerefsizlik değil; aksine zorunlu hallerde şerefli yaşamak için yapılan bir savunma mekanizmasıdır; bir tedbirdir.

Elbette günümüzde dini siyasete alet eden ve din üzerinden şahsi menfaat elde eden kişilerin ikiyüzlü tutumları takiyye olarak kabul edilemez.

6. 4. 4. Dolu İnancı

Çocukluğumuzdan beri duyduğumuz ve çoğu kere dem, bade ve şerbet gibi kavramlarla da ifade edilen dolu kavramı acaba Alevîlikte neyi karşılamaktadır? Acaba dolu kavramı bazı araştırmacıların dediği gibi, bildiğimiz ve günümüz modern toplumlarında fazlaca tüketilen içki ve çeşitleri midir, yoksa bunun Alevîlikte özel bir anlamı var mıdır? Elbette referansımız, Alevîliğin öz kaynakları, yani Alevî şairlerinin günümüze kadar ulaşmış şiirleri olacaktır.

İslâm irfanını az veya çok bilen herkes, irfanda ilahi aşkın, yani Allah aşkının şaraba benzetildiğini bilir. Bunu Muhyiddin İbn-i Arabi'de, Mevlana'da, Hafız-ı Şirazi'de, Niyazi'de ve diğer ârifler-de görmek mümkündür. Şiirlerinde belirttiklerine göre bunlar, hep şarap içerler, meyhaneden, puthaneden, sevgilinin yanından ayrıl-mazlar, sevgilinin zülüflerine vurgundurlar; namazdan, oruçtan usanmışlardır... Ama gelin görün ki günlük hayatlarında bu ârifler, ibadetten başlarını kaldırmazlar. Böyle bir yaşam ve söylem çelişki-si karşısında, bize de bu ifadelerin altında başka manalar aramak düşüyor. Yani işin batınına inmek –yoksa yükselmek mi deseydik'?- gerekiyor.

Alevî âriflerinin de şiirlerini okuduğumuzda çok derin manalar ve ifadelerle karşılaşırız. Baktığımızda onları da şaraptan, doludan, badeden, demden, aşktan, sevgiliden, meyhaneden, puthaneden... bahseder görürüz. Ama başka şiirlerini okuduğumuzda İslâm inan-cını, Ehl-i Beyt mektebini en ince ayrıntısına kadar bildiklerini an-larız. Öyleyse burada da ifadelerin altında başka manalar aramaya yöneliyoruz.

On İki İmamlardan ulaşan rivayetlere göre, İslâm'da asıl olan şekil değil, özdür; ticaret değil, aşktır. Eğer şekil önemli olsaydı, Hz. Ali, İslâm'ı şekil olarak yaşayan, fakat özde bir taassup, bilgi-sizlik, sevgisizlik ve yobazlık inşa eden Harici fırkasıyla savaşmaz, onları altetmezdi. İmamlardan imanın sevgi ve nefret olduğuna dair yüzlerce hadis rivayet edilmezdi.

Hz. Muhammet'in İslâm ayrıntılarından bahseden ve bu ayrıntı-lara uymayanları ***"bizden değildir"*** diyerek reddettiği hadisleri, bu

bağlamda düşünmek, yani İslâm'ın özüne verdiği değer olarak görmek lazımdır. Evet, İslâm özdür ve aşktır. Bu, dün böyleydi ve bugün de böyledir. Dün böyleydi, çünkü Kızılbaş ve Bektaşî şairleri, şekilciliği reddeden ve İslâm'ın öz olduğunu, aşk olduğunu anlatan binlerce şiiri ve yazılı kaynağı bugüne bırakmışlardır.

Alevî düşüncesinde irfan yani aşk, kaynağı ve menbaını Hz. Ali'den almıştır. Bütün İslâmi ilimlerde olduğu gibi, irfanı da Peygamberden sonra Hz. Ali yaşatmış ve insanlara öğretmiştir. 18. yüzyıl Alevî şairlerinden Kararsız Veli bu gerçeğin altını şu mısraları ile şöyle çizmektedir:

"Serçeşmedir evladımız pirimiz
Pirimiz Muhammet Ali'dir bizim
Beli dediğimiz yerden dönmeyiz
Sürdüğümüz irfan yoludur bizim

Canım biz müminler ile eşleriz
Münkirleri lanet ile taşlarız
Onun için eseriz sarhoşlarız
İçtiğimiz kadeh doludur bizim"

17. yüzyıl Alevî şairlerinden Fakir Edna, bade içmeyeni ne aşık sayar, ne ârif ve ne de talip. Ona göre Hz. Ali'nin yoluna talip olan aşk badesi içmelidir.

"Aşık mıdır türlü bade içmeyen
Arif metaına baha biçmeyen
Talip midir kıl köprüsü geçmeyen
Ism-i Şah, talibin yoludur Haydar"

18. yüzyıl Alevî şairlerinden Kul Şükrü de Hz. Ali ile aşk dolusunu birlikte anmakta, İslâm irfanının Hz. Ali kaynaklı olduğunu tekrar etmektedir.

"Gerçekler Ali'den dolu içtiler
Yedi nefisten ruhların seçtiler

Bu mülke konanlar konup geçtiler
Rıza ile konup göçegör gönül"

Beli/evet dediği yoldan dönmez Alevîler; sürdükleri yol, Muhammet Ali'den öğrendikleri irfan yoldudur; içtikleri kadeh doludur, aşk şerbetidir. On dokuzuncu asrın sonlarında yaşayıp, yirminci asrın hemen başında vefat eden Sarıkamışlı Eyüp, açıkça aşk şerbeti içmeyi tevhit inancı, yani Allah'ı birlemek olarak tanıtır.

"Aşk şerbetin içenler
Gafletten gözün açanlar
Pervazı vurup uçanlar
Tevhide gelin tevhide."

18. yüzyıl Alevî şairlerinden Kalender Abdal ise bir şiirinde namaz kılmayı ve ibadet etmeyi ***"Hak'tan gelen dolu"***, İslâm irfanındaki Allah'a doğru yol almayı ise kendisine menzil gösterilmesi olarak görür.

"Geçti seccadeye oturdu kendi
Cemali nurundan çırağ uyandı
İşaret eyledi sakiler sundu
Bize Hak'tan gelen doluyu gördüm

İçtim o doludan aklımı yitirdim
Çıkardım kisvetim ikrar getirdim
Menzil gösterdiler, geçtim oturdum
Kement ile bağlı belimi gördüm."

Alevîlerin yedi büyük ozanından birisi olan ve hayatını Kerbela'da Hz. Hüseyin'in kabrine hizmetle geçiren Fuzûlî ise Ramazan ayında açılan ilahi ziyafet kapılarını meyhane kapılarına benzetir. Ona göre meyhane kapılarının anahtarı Fatiha Suresi'dir. (Burada Hz. Ali'nin, Fatiha Suresi'ni, Kur'an'ın anahtarına benzettiğini hatırlayalım.) Fuzûlî ramazan ayını kuru ibadetle, yani şekille geçirmek, zayi etmek istemez; o, manevî ziyafet, yani öz ve ruh ister.

"Ramazan ayı gerek açıla cennet kapusu,
Ne reva kim ola meyhane kapusu bağlu,
Feth-i meyhane içün okuyalım Fatihalar,
Ola kim yüzümüze açıla bir bağlu kapu."

Yine 16. yüzyıl Alevî şairlerinden Seher Abdal, meyi, yani içkisini vahdet meyi, vahdet içkisi olarak adlandırır. Bu birlik içkisini Seher Abdal, Sak-i Kevser'den, yani Hz. Muhammet'in hadislerinde varlığını haber verdiği Kevser Havuzu'nun sakisinden, yani Hz. Muhammet'in ta kendisinden alır.

"Alub nûş eyledik vahdet meyin sâk-i kevserden."

17. yüzyıl Alevî şairlerinden Kul Nesimi de doluyu ve badeyi vahdet yani birlik kaynağından almıştır. O sarhoş edici olan her şeyi ve doğal olarak şarabı da reddeder; çünkü onun badesi vardır, hakikat sırrına ermiş, sevgilisine ermiş bir haldedir ve badesini birlik kaynağından kana kana içmektedir.

"Vahdet kaynağından dolu içenler,
Kanmıştır badeye şarap istemez.
Hakikat sırrına candan erenler,
Ermiştir mahmuba mihrap istemez."

Tahir ise irfanı temiz bade olarak adlandırılır ve İmam Cafer-i Sâdık'ın aşkına sakiden bade ister.

"İçelim saki getir ol bade-i cam-ı tahur,
Cafer-i Sâdık imamı müktedanın aşkına."

19. yüzyılda yaşamış olan Alevî şairi Kemterî de, ***"Hak kapısının açılmasını, aşk dolusunun sunulması"*** olarak açıklamaktadır.

"Açıldı Hak kapısu
Sunuldu aşk dolusu
O dört kapıdan içre
Girenin canına hû"

Şüphesiz, örnekleri çoğaltmak ve konuyu daha farklı boyutlarıyla açıklamak olası ama bu kadarı sanırım yeterlidir.

Bununla birlikte lokal olarak bazı yörelerde cem ibadeti sırasında sembolik olarak içki içildiği kayıtlara geçmiştir. Bu lokal uygulamalar da günümüzde bütünüyle terk edilmiştir. Değerli Alevî dedelerinden Mehmet Yaman, *"Cem dinsel bir ibadettir ve bazılarının zannettiği gibi bu törenlerde içki içilmez. İçki içilen muhabbet toplantıları ile bu kutsal ve edepli cem töreninin birbirine karıştırılması yanlıştır"* diyerek bu duruma açıklık getirmiştir.

Bu konuyu çağdaş Alevî şairlerinden Aşık Esirî'nin sitem ve biraz da öfke kokan şu şiiri ile noktalayalım:

"Ey münafik, başka yol istemeyiz,
Bizi Hakk'a götüren yolumuz vardır.
Al da sen iç içki denen zıkkımı,
Biz içki bilmeyiz dolumuz vardır.

Sağcısı, solcusu olsun hep senin,
Pisliğe dönüşsün lanetli kanın,
Ateşte yansın o fesat canın,
Münafik haklayan kolumuz vardır.

Der Aşık Esirî gönlümde yara,
Tertemiz bir yolu ettiniz kara,
Sen de gideceksin bilinen yere,
İmam Ali gibi ulumuz vardır."

6. 4. 5. Dört Kapı-Kırk Makam

Alevîlikte ***"Dört Kapı Kırk Makam"*** olarak bilinen ilkeler, insanın, kamil/olgun olma yolunda aştığı merhaleleri ifade eder. Dört kapı inancı (şeriat, tarikat, marifet ve hakikat) bugünkü Şialık ile bazı Sünnî âriflerin eserlerinde de bulunmaktadır.

Dört kapı kırk makam inancı, Şeyh Safi'ye izafe edilen Buyruk'ta, Hacı Bektaş'a isnat edilen **"Makalat"** kitabında, Buyruklar-

da detaylı şekilde yer aldığı gibi Alevî şairlerinin nefeslerinde de kavram olarak bulunmaktadır.

Şeyh Safi Erkannamesi'nde Dört Kapı inancı hakkında şunlar söylenmektedir:

"Şeriat, tarikat, hakikat ve marifet talibe lazım ve vacip olan şeylerdendir.

Eğer sorsalar "ŞERİAT nedir?"

Cevap ver ki: "Şeriat Resulullah'ın sözüdür."

"TARİKAT nedir?" diye sorsalar.

De ki: "Resulullah'ın fiilidir."

"MARİFET ve HAKİKAT nedir?"

De ki: "Resulullah'ın halidir."

Şah Hatayî şöyle demektedir:

"Ela gözlü pirim geldi
Duyan gelsin işte meydan.
Dört kapıyı, kırk makamı
Bilen gelsin işte meydan."

Alevî toplumunda bu ilkeler, detaylarıyla bilinmese bile, genel başlıklarıyla yaygın olarak bilinmektedir. Hacı Bektaş'a isnat edilen Makalat kitabında ***"Dört Kapı Kırk Makam"*** şu şekilde izah edilmiştir:

Şeriat kapısının makamları:

1. İman etmek
2. İlim öğrenmek
3. İbadet etmek (Bazı çevirilerde namaz kılmak)[82]
4. Haramdan uzaklaşmak
5. Ailesine faydalı olmak
6. Çevreye zarar vermemek

---

[82] Bazı kaynaklarda ***"Üçüncü makam zekattır, oruçtur. Gücü yetince hacca gitmektir ve yine Allah yolunda savaşmaktır. Cünüplükten temizlenmektir"*** demektedir.

7. Peygamberin emirlerine uymak
8. Şefkatli olmak
9. Temiz olmak
10. Yaramaz işlerden sakınmak

Tarikat kapısının makamları:

1. Tövbe etmek
2. Mürşidin öğütlerine uymak
3. Temiz giyinmek
4. İyilik yolunda savaşmak
5. Hizmet etmeyi sevmek
6. Haksızlıktan korkmak
7. Umitsizliğe düşmemek
8. İbret almak
9. Nimet dağıtmak
10. Özünü fakir görmek

Marifet kapısının makamları:

1. Edepli olmak
2. Bencillik, kin ve garezden uzak olmak
3. Perhizkârlık
4. Sabır ve kanaat
5. Haya
6. Cömertlik
7. İlim
8. Hoşgörü
9. Özünü bilmek
10. Ariflik

Hakikat kapısının makamları:

1. Alçakgönüllü olmak
2. Kimsenin ayıbını görmemek
3. Yapabileceğin hiçbir iyiliği esirgememek
4. Allah'ın her yarattığını sevmek

5. Tüm insanları bir görmek
6. Birliğe yönelmek ve yöneltmek
7. Gerçeği gizlememek
8. Manayı bilmek
9. Tanrısal sırrı öğrenmek
10. Tanrısal varlığa ulaşmak

Edip Harabî bir şiirinde dört kapının derinliğine vurgu yaparak şöyle demektedir:

"Gördüğün şeriat, şeriat değil
Gittiğin tarikat, tarikat değil
Hakikat sandığın hakikat değil
Hakikat var, hakikatten içeri.

Vech-i Harabi'ye gel eyle dikkat
Hakkın cemalini eylersin rüyet
Sade 'Hak var' demek değil marifet
Marifet var marifetten içeri."

6. 4. 6. Üç Sünnet Yedi Farz

Alevîlerin kendi kaynakları arasında saydığımız **"Buyruk"**larda yazıldığına göre *"Erkân sofuları, evliya talipleri, erkân ehli erenlerin üç sünneti, yedi farzı vardır. Gerekir ki evliya talipleri, mürşid-i kamil ve pir-i vakıf şeriat, tarikat ve hakikat erenlerinden bu üç sünnet, yedi farz ve ahkamına göre sitem sürsünler, sonra tarik çalsınlar."*

Şah Hatayî, şöyle demektedir:

"Sırr-ı Hakk'a gerçeklere baş koştuk
Çiğ yerimiz yoktur, kürede piştik
Ne Yol'dan, ne Farz'dan, Sünnet'ten geçtik
Erenler Cemidir yerimiz bizim."

6. 4. 6. 1. Üç Sünnet

Buyruk kitabına göre üç sünnet şunlardır:

1. Daima kelime-i tevhitte olmak, her zaman mecmû-i ef'al ve ahvalde Hakk'ın tevhidi üzre bulunmak. Hak korkusunu çekmek gerekir. Zira Hakkı unutan Hakkın emrini kırandır. Hakkın emrini kıransa Yezit, Mervan'dır.

2. İnsanın kalbinden kin ve adaveti gidermektir. Yani hiçbir mahluk kendisinden incinmemelidir. Bilhassa müminler arasında yıkılmış bir yeri olmamalıdır. Mürşit huzurunda kimse kendisinden hak dava kılıp istekli bulunmamalıdır.

3. Tarikatın her türlü yolunu yeri ne getirmektir. Sünnet-i Resul, Sünnet-i Tarikat demektir.

6. 4. 6. 2. Yedi Farz

Buyruk kitabına göre yedi farz şunlardır:

1. Sırdaş olmak, sır saklamaktır.

2. Dört kapıda kamil insan olup, sayılmış olmaktır ve ispatları olmalıdır.

3. Hırs-ı nefisini öldürmek ve kendisini mevta denlü görmemek.

4. Evliyaya iradet getirmek, mürebbisi emrine muti olmak ve rızasız gezmemek.

5. İradet getirmek, musahibine yetmeli ve musahibini ceme yetirmeli.

6. Evliyaya iradet getirip tövbe etmek, tebaiyyet kazanmak.

7. Mürebbi ve musahibine erişmiş, pir eliyle beli bağlanmış, eli ikrar eteğine yetmiş her bakımdan sayılmış olmak.

Üç sünnet ve yedi farzdan birkaçını terk eden talipler olabilir. Bunları terk etme derece ve sayılarına göre verilecek kefaretler yine Buyruk kitaplarında bildirilmiştir.

6. 4. 7. Tevella-Teberra

Tevella Alevîliğin ibadet esasları arasında yer alır. Genel anlamı *"Allah için sevmek"* olan kavram, özele indirgendiğinde, *"Ehl-i Beyt'i sevmek"* anlamını karşılar. Ayrıca Allah istediği için Ehl-i Beyt'i seven herkesi, sevmeyi de kapsamaktadır.

Allah, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurur: ***"De ki: Ben sizden risaletime karşılık akrabalarıma sevgiden başka bir şey istemiyorum."***

Teberra, anlam itibari ile Tevella'nın tam tersidir. Allah'ı ve Ehl-i Beyt'i sevmeyenleri, sevmemektir.

Erzurumlu Ceyhunî şöyle demektedir:

"Rahı hakikate dil oldu bende
Biz sırrı illanın tevellasıyız
Merdolan namerde olmaz şermende
Biz onların evvel teberrasıyız."[83]

Agehi şöyle demektedir:

"Tevellasın, Teberrasın bilen uşşaka aşk olsun!"

6. 4. 8. On Dört Mâsûm-u Pâk

14 Mâsûm-u Pâk, Alevîlik'te küçük yaşta şehit edilen Ehl-i Beyt ve On İki İmamların oğulları için kullanılan bir kavramdır. Yaşları küçük olduğu için *pâk ve mâsum* diye adlandırılmıştır.

14 Mâsûm-u Pâk şu şekilde sıralanırlar:

No	Adı	Babası	Yaşı	Şehadet durumu
1	Muhammet Ekber Muhsin	İmam Ali/Emir ül Mumîn	40 gün	Ömer'in Ali'nin evine düzenlediği baskında Tahir'in kapıyı Fatıma üzerine çevrildiğinde kapı altında ezilerek şehit edildi.
2	Abdullah	2. İmam Hasan / Mücteba	7	Muaviye'nin adamlarından Talha bin Amir tarafından şehit edildi.

[83] Şura/23

3	Abdullah	3. İmam Hüscyin/ Seyyid eş-Şüheda	2	Kerbcla'da Erzak Dımışki tarafından şehit edildi.
4	Kasım	3. İmam Hasan / Mücteba	3	Kerbela'da Hezime Kahl tarafından şehit edildi.
5	Ali Asgar	3. İmam Hüseyin / Seyyid eş-Şüheda	6 ay	Kerbela'da babasının su vermek için Yezid'in askerlerine gösterdiğinde Ömer bin Sa'd'ın emriyle okçu Harmele tarafından şehit edildi.
6	Kasım	4. İmam Ali / Zeynel Abidin	3	Bekir İbni Ur tarafından şehit edildi.
7	Ali Eftan	5. İmam Muhammet Bâkır	6	Şehit edildi.
8	Abdullah	6. İmam Cafer-i Sâdık	3	Mercan tarafından şehit edildi.
9	Yahya	6. İmam Cafer-i Sâdık	3	Abbasîler tarafından şehit edildi.
10	Salih	7. İmam Musa Kâzım	4	Şehit edildi.
11	Tayyip	7. İmam Musa Kâzım	7	Şehit edildi.
12	Cafer Tahir	9. İmam Muhammet Takî	4	Şehit edildi.
13	Cafer	10. İmam Ali Nakî	1	Şehit edildi.
14	Kasım	11. İmam Hasan Askerî	1	Şehid edildi.

6. 4. 9. On Yedi Kemerbest

On yedi kemerbest, Alevî inancına göre, Hz. Ali tarafından kemerleri bağlanan on yedi öndere verilen isimdir.

1. Selman-ı Farisî: 150 yaşında iken eceliyle ölmüştür.

2. Ammar Bin Yasir: Sıffin Savaşında şehit olmuştur.

3. Malik Eşter Bin Haris: Muaviye'nin bir hilesi ile zehirli balla şehit edilmiştir.

4. Muhammet Bin Ebubekir: Muaviyc bin Medih tarafından şehit edilmiştir.

5. Veysel Karanî: Sıffin Savaşı'nda şehit olmuştur.

6. Abuzer Gıffarî: Halife Osman zamanında Rebeze çölüne sürgün edilmiş ve orada ölmüştür.

7. Huzeyme Bin Haris: Sıffin Savaşı'nda şehit olmuştur.

8. Abdullah Bin Yedi-Hazaî: Sıffin Savaşı'nda şehit olmuştur.

9. Abdullah Bin Adil Haris: Sıffin Savaşı'nda şehit olmuştur.

10. Haşim bin Utbe bin Ebi Vakkas: Sıffin Savaşı'nda şehit olmuştur.

11. Haris-i Şeybanî: Sıffin Savaşı'nda şehit olmuştur.

12. Ebu Heyşeme Tihnanî: Sıffin Savaşı'nda şehit olmuştur.

13. Muhammet Bin Ebu Huzeyfe: Şam'da bir hile ile şehit edilmiştir.

14. Kamber Ali Sultan: Haccac-ı Zalim tarafından şehit edilmiştir.

15. Murtefi Bin Vezza: Sıffin Savaşı'nda şehit olmuştur.

16. Said Bin Kays-ı Hamedanî: Sıffin Savaşı'nda şehit olmuştur.

17. Abdullah Bin Abbas: Hz. Muhammet'in amca oğludur. Önemli İslâm bilginleri arasında sayılmaktadır. Sıffin'de Hz. Ali'nin yanında savaşmıştır.

6. 4. 10. Eline Beline Diline Sahip Olmak

Alevîliğin en önemli ahlak kuralı ***"eline, diline, beline sahip olmak"*** şeklinde özetlenmiştir. Bütün dinlerin ortak buyruklarından olsa da, bu kuralın Alevîlikte ayrıca bir öneme sahip olduğu ve bu kurala uymayanların ağır şekilde cezalandırıldıkları bilinmektedir. Mesela, geleneksel Alevî toplumunda zina yapan biri, düşkün (yoldan süreli ya da süresiz uzaklaştırılmak) ilan edilmenin yanı sıra, ağaca asılarak öldürülürmüş.

Alevîlikte ***"eline sahip olmak"***, elinle koymadığını almamak, yani elinle kimsenin hakkına müdahalede bulunmamak, insanları incitmemek demektir.

"Diline sahip olmak" gözünle görmediğini söylememek, iftira etmemek, kötü söz etmemek; özetle insanlara dili ile zarar vermemektir.

"Beline sahip olmak" haram olan cinsel ilişkiye girmemek, harama uçkur çözmemektir.

Bu kurallara uymayanlar ağır şekilde cezalandırılırlar. Bundan dolayı Alevî toplumunda yaygın olan bir ifadeye yöre Alevîlik yolu ***"kıldan ince, kılıçtan keskindir"***.

Bazı yorumlara göre, bu kuraldaki el, töreyi/hukuku; dil, Türkçeyi, bel ise Türk soyunu ifade etmektedir.

Kimi araştırmacılar tarafından ***"eline, beline, diline sahip olmak"*** bazı eski dinlere mal edilmeye çalışılmıştır. Oysa bu ilkeler ve ahlak düsturları, Kur'an-ı Kerim'de ve Peygamber ile On İki İmamların hadislerinde yüzlerce kere tekrar edilmiş ve ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu ahlak ilkelerini eski dinlere mal etmek son derece yanlış ve yanıltıcı bir yaklaşımdır.

6. 4. 11. Kırklar Meclisi

Alevîlikte cem ibadetinin kökeni, Kırklar Meclisine dayandırılır. Alevî ananesine göre Kırklar Meclisi değerli araştırmacı Rıza Zelyut tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

"Peygamber **Muhammet Mustafa**, Mirac'a giderken, yolda önüne bir arslan çıktı. Arslan yatmış, yolu kesmişti. O an, **'Amcamoğlu Ali, şimdi burada olsaydı bu arslanın hakkından gelirdi'** diye düşündü. Bu sırada bir ses duydu: 'Yüzüğünü (hatemini) arslana ver...'

Peygamber yüzüğünü çıkardı, arslanın ağzına verdi. Orda nişan kaldı, arslan sakinleşti... Peygamber Sidretülmünteha'ya erişti. Dost dosta kavuştu. Doksan bin kelam söyledi. Otuz bini şeriat, otuz bini tarikat, otuz bini de hakikate aitti.

Miraçtan döndükten sonra Resul Hazretleri, Ashab-ı Suffa'nın kapısına vardı. Kırklar orada sohbet ederler idi. O Hazreti Resul, kapıya vurdu.

'Kimsin' dediler.'Nedir isteğin?'

Resul Hazreti eyitti:

'Peygamberim, açın kapıyı, içeri gireyim, siz erenler ile dem-i didar görelim' dedi.

İçeridekiler:

'Bizim aramıza peygamber sığmaz. Peygamberliğini var ümmetine eyle' dediler.

Hazreti Peygamber bunu işitip hemen geri döndü. Hak Teala Hazretinden ol vakit ses geldi ki:

'Ya Muhammet, ol kapıya var...'

Resul Hazretleri o sesi işitip derhal geri döndü. Yine geldi, ol kapının halkasına vurup kapıyı tıklattı.

İçeriden, 'Kimsin?' dediler.

Hazreti Resul eyitti:

'Resulüm... Açın kapıyı, içeri gireyim, mübarek cemalinizi göreyim' dedi.

İçeridekiler:

'Bizim aramıza Resul sığmaz ve hem bize gerek değildir' dediler.

Resul Aleyhisselam bu sözü işitince geri döndü, diledi ki feragat gele. Kendi makamına geri sakin ola. Tanrı'dan Peygamberin kulağına aynı ses erişti: 'Ya habibim, var yine o kapıya, o meclise dahil ol. Kande gidersin, dön geri.'

Seyyid geri döndü. Geldi ol kapının halkasına el vurdu. İşaret eyledi. Yine dönüp geldiğini bildirdi:

Eyittiler ki 'Kimsin?'

Resul eyitti:

'Sırrıl kayyum, hadimül fıkarayım.'

(Yoksulların hizmetçisi olduğunu söyleyen Peygamberin o esnada, 'Ene biatihim, ene miskinim, ena fıkarayım.' dediği de rivayet olunur... Bu, 'Yoksulum, sizlerden birisi ve sizlere uyanım' demek olur...)

Kırklar eyittiler:

'Merhaba! Ehlen ve sehlen' dediler. Yani, 'Hoş geldin, kadem getirdin, gelmekliğin müberek olsun' dediler.

Resul Hazretleri bismillah deyip ol kapıdan içeri girdi. Evveli sağ ayağını bastı. Baktı gördü ki otuz dokuz sahabe otururlar. Meğer birisi taşraya çıkıp yiyecek bulmaya gitmiş idi. Selman Farisi derler idi ona. Meğer ki Şah-ı Merdan Ali dahi ol muhabbette hazır idi. Bunlar, Resul hazretlerini görünce ayağa kalkıp kıyama durdular. Yer gösterdiler. Seyyid geçip, Murtaza Ali'nin yanına oturdu. Lakin Ali olduğunu bilmedi. Ondan sonra baktı; yirmi ikisi erkek, on yedisi kadındır. Meğer Fatıma Ana da orada imiş. Haber sorup eyitti:

'Sizler kimlersiniz, size kim derler?'

Eyittiler:

'Biz Kırklarız' deyi cevap ettiler.

Muhammet Mustafa dedi ki:

'Ben müşkilde kaldım. Sizin küçüğünüz ve ulunuz kimdir ve hanginizdir, ' 'Bizim ulumuz da uludur ve hem küçüğümüz de uludur'deyü. Kırklar cevap ettiler.

Hazreti Muhammet Mustafa eyitti:

'Ya hani biriniz eksik, noldu biriniz?' dedi.

Kırklar eyitti:

'Ya Seydullah, dışarı gitti. O, Selman'dır.' deyü buyurdular ve hem dediler ki 'Niçün sordunuz. Selman da burda hazırdır, hazır bil' dediler.

Hazreti Resul onlardan, bunun için bir nişan istedi. Ol demde, Şah-ı Merdan Ali mübarek kolunu uzattı ve birisi 'destur' deyü ona neşter ve bıçak vurdu. Kan revan oldu, ol vakit, cümlesinin bileğinden de kan aktı. Bir damla kan dahi pencereden gelip meydana döküldü. Meğer ki taşka çıkan Selman Farisi kolundan idi. Murtaza Ali'nin kolunu bağladılar, cümlesinin kanı durdu. Ol dem onı gördüler kim, dışardan, Selman Farisi geldi. Bir üzüm tanesi getirip seyyidin önüne koydular, eyittiler:

'Ey hadimül fukara, hadimlik edip, bu üzüm tanesini Kırklara kısmet eyle' dediler.

Seyyid, dura bakıp fikre düştü: 'Bunlar kırk kişi, bu bir üzümü nice kısmet edeyim?' dedi. Derhal Yüce Tanrı'dan Cebrail Aleyhisselam'a emroldu ki 'Habibim, fikirde kaldı. Tez yetiş, cennetten bir nurdan tabak al, Habibim Muhammed'e ilet. Ol üzümü bu tabak içinde ezip şerbet eylesin. Kırklara bahşedip içirsin' dedi.

Cebrail Aleyhisselam, Cennetten bir nur tabak alıp Resul Aleyhisselam'ın huzuruna geldi. Hak Teala hazretlerinin selamın farz kıldı. Ol tabağı önüne koydu:

'Şerbet eyle, ya Muhammet!' dedi.

Kırklar bakıp dururken onu gördüler ki Seyyidin önünde bir nurdan tabak zahir oldu.

Gün gibi şule verdi. Seyyid o tabak içine su koyup parmaklarıyla üzümü de şerbet eyledi. Kırkların önüne koydu. Hak Teala hazretinin bunda hikmeti var idi. Kudret zahir olsa gerek idi.

(Bu söylencenin değişik biçiminde üzümü yeşil benli bir elin ezip şerbet eylediği, bu elin de Hz. Ali'ye ait olduğu dile getirilir.)

Kırklar ol şerbetten içtiler. Cümlesi mesti elest oldular, kendilerini yavi kıldılar. Bunlara bir halet oldu ki oturdukları yerden ayağa durdular. Bir kerre 'Ya Allah!' deyip dest verdiler. Üryan ve büryan samaha girdiler. Seyyid dahi bunlarla semah ederken mübarek başından imamesi yere düştü. O imameyi aldılar, kırk pare kıldılar. Bellerine bağlayıp tennure ettiler.

Daha sonra Resul'ün çevresine toplanıp Miraç'ı sordular. Dediler ki: 'Ya Resulullah, Hüda aşkına, bize hak süphane ve teala hazretlerinin sizlere beyan eylediği ne ise beyan eyle ki bizler de işitelim.'

O sırada Şah-ı Merdan Ali de yanlarına geldi. Peygamber baktı ki Miraç yolunda önüne çıkan Arslan'a verdiği yüzük onun parmağındadır. O zaman hakikatı anladı. Ashabına dedi ki: 'Gelin hakikate talip olun ki Hakkın sırrına yakın olasınız.' Ondan sonra, ashaplar eyittiler:

'Hakikat nedir beyan eyle göreyim' dediler.

Peygamber Hazretleri eyitti:

'Hakikat odur ki evvel özünü kendi kendine yar-ı ihtiyar ile bir yere teslim edin. Onun emrine iradet getirin' dedi.

Ashaplar, Hazreti Resul'e eyittiler:

'Biz dahi biat kılmaya, iradet getirmeye geldik' dediler.

İkrar edip talip oldular. Resul Hazretleri buyurdu ki:

'Ya ashaplar, hakikat Ali hakkındadır. Varın, Hazreti Ali'ye iradet getirin' dedi.

Cümle ashaplar vardılar, Hazreti Ali'ye biat kıldılar, talip olup iradet getirdiler.

Hazreti Resul buyurdu, iki adamı birbiriyle müsahip ettiler. Peygamber Aleyhisselam, Ali ile müsahip ve kardeş oldu. Birlik manasını gösterdiler. Peygamber Aleyhisselam kendi mübarek eliyle kuşağını açtı. Ali'yi bağrına bastı. Ikisi bir gömleğe girdiler. Baş iki, gövde bir oldu, gördüler. Peygamber, Hazreti Ali hakkında bu hadisi okudu:

'Lahmike lahmi, demmike demmi, ruhike ruhi, cismike cismi' dedi. Yani, 'Ali'nin eti benim etim, kanı benim kanım, ruhu benim ruhum, cismi benim cismimdir.'

Âdem'den Hatemülenbiya'ya gelinceye değin, yol-erkân yok idi. Muhammed Mustafa ve Aliyyel Murtaza cümleye rahmet geldiler, dini zahir eylediler. Erkân koydular. Şeriat zahir oldu. Tarikat ve hakikat sırroldu. Şeriat Muhammet'in oldu. Tarikat ve hakikat Ali'nin şanına geldi."

7- İBADET/ERKÂN

7. 1- Ayin-i Cem

Alevîliğin en önemli ibadetlerinden biri cem ibadetidir. Sünnîlikteki tarikat zikirlerine karşılık geldiği anlaşılan cem ibadetinin eski Türk kültüründen birçok husus barındırdığı muhakkaktır.

7. 1. 1. Genel Bilgiler

Cem, kelime olarak toplama, bir araya getirme anlamına gelir. Cami ile aynı kökten türemiştir. Eskiden cemler ya Bektaşî tekkelerinde yahut Kızılbaş köylerinde pir evlerinde yapılırdı. Bazı köylerde cem için inşa edilmiş mescitlerde de cem tutulduğu olurdu. Alevîliğin kentleşmesi ile cemler, cemevi adı verilen ibadethanelerde yapılır olmuştur. Cem ibadetleri genellikle perşembeyi cumaya bağlayan gecelerde icra edilir.

Cem törenlerinin geleneksel amacı birçok yerde ***"ibadet, hukuki sorgulama, bilgilendirme ve eğitim"*** olarak ifade edilmiştir. Son zamanlarda hukuki sorgulama terk edilmiş, ibadet yönü ağırlık kazanmıştır.

7. 1. 2. Cem Çeşitleri

Cem törenleri değişik isimler altında ve değişik nedenlerle yılın belli zamanlarında yapılır. Bunlardan bazıları aşağıda verilmiştir:

- *Abdal Musa Kurbanı*
- *Birlik Cemi*
- *Dardan İndirme Erkanı*
- *Koldan Kopan Erkanı*

- *Görgü Cemi*
- *İkrar Erkanı (Cemi)*
- *İçeri Kurbanı*
- *Düşkün Cemi*
- *Kısır Cemi*
- *Musahiplik Cemi*
- *Kurban Bayramı Cemi vb.*

Alevî ananesinde cem töreninin kökeni Kırklar Meclisi'ne dayandırılmıştır. (Bkz.: Bu çalışmada **"İnanç"** bölümünde bulunan **"Kırklar Meclisi"** başlığı)

Cem törenine katılacaklar, evlerinde boy abdestini alıp, en temiz elbiselerini giyerek cemevine gelirler. Yanlarında lokma (kuruyemiş, meyve, helva vb) getirirler. Ceme iştirak ederler. Daire şeklinde düzen alarak, nefesler okuyarak ve semahlar tutarak ibadet ederler.

7. 1. 3. On İki Hizmet

Cemde on iki hizmet vardır ve her hizmetin bir sahibi vardır. 12 hizmet hakkında değişik bilgiler verilmiştir. Alevî dedelerinden Mehmet Yaman on iki hizmeti şöyle açıklamıştır[84]:

1- Dede (Pir, Mürşit): Cemde birinci hizmet sahibidir. Cemi yönetir, sorunları çözer, toplumu aydınlatır. Halka doğru yolu gösterir. Bektaşîlerde bu görev, babaya tevdi edilmiştir. Dedelik soya bağlıdır. İnanca göre dedeler, Hz. Ali'nin soyundan gelirler. Babalık için böyle bir kayıt yoktur. Her dede soyundan gelene de dedelik görevi verilmez; yetkinlik aranır.

---

[84] On iki hizmet genelde aynı olmakla birlikte bazı kaynaklarda değişik isimlerle verilmiştir. Mesela bazı kaynaklarda Semahçı, Kuyucu, Kurbancı vb. hizmetler varken, bazı kaynaklarda bunlar kaydedilmemiştir. Bu hizmetlerin yöreden yöreye ve günün ihtiyaçlarına göre değiştirildiği anlaşılmaktadır. Biz çalışmamızda Mehmet Yaman ile birlikte Cemalettin Ulusoy, Bedri Noyan, Fuat Bozkurt ve başka kaynaklardan da yararlandık.

2- Rehber: Dededen sonra en önemli görev rehbere verilmiştir. Rehber cemde dedenin yardımcısı olmadığı yerde vekilidir. Rehberi dede seçtiği için rehberlik soy gütmez. Yetkinliğe sahip herhangi biri olabilir; ancak toplumda saygın ve yetkin biri olmasına dikkat edilir.

3- Gözcü: Törenin düzen ve sükunetinden sorumlu olan kişidir. Uygunsuz davrananları önce uyarır, gerekirse Dar'a çekilmelerini ister ve cezalandırır.

4- Çerağcı (Delilci): Çerağ veya delil adı verilen aydınlatma aracını yakan kişidir. Meydanın aydınlatılmasını sağlar. Günümüzde aydınlatma modern tekniklerle yapıldığından sadece sembolik bir anlamı kalmıştır.

5- Zakir (Sazandar, Güvende, Aşık Baba): Deyiş, düvaz, miraçlama, mersiye ve nefes söyler. Saz çalar, semahı yönetir. Genellikle üç kişi olurlar.

6- Süpürgeci (Ferraş, Farşçı, Câr'cı): Meydana, her hizmetin sembolik olarak ***"Ya Allah, ya Muhammet, ya Ali"*** diyerek süpürge çalar. İhtiyaç halinde rehbere yardım eder.

7- Sakka (Sakacı, Sakî, Dolucu, Tezekâr, İbriktar): Cem'de mersiyeler okuyarak sakka suyu dağıtır.

8- Sofracı (Lokmacı, Nâkip, Kurbancı, Niyazcı): Kurban ve yemek işlerine bakar. Yiyecekleri eşit olarak dağıttıktan sonra *"Elimde yok kantar ile terazi. Herkes oldu mu hakkına razı?"* diyerek helâllik ister.

9- Pervane (Dışarı Gözcüsü, Pazvand): Cemevine gelen ve gidenlerle ilgilenir. İçeriden ve dışarıdan haberi olur, güvenliği sağlar.

10- Peyik (Davetçi, Okuyucu): Cemin yapılacağını önceden ahaliye haber veren kişidir.

11- İznikçi (Meydancı): Cemevinde temizliği sağlayan kişidir. Ceme katılanların ayakkabılarının karışmaması için tertip alır.

12- Kapıcı (bekçi): Cem yapılan evin kapısında bekler. Ceme gelenlerin güvenliğini sağlar. Girene çıkana göz kulak olur.

7. 2. Namaz Konusu

Namaz hakkında araştırmacılar ikiye bölündüğü gibi, Alevî toplumunda da ortak bir görüş bulunmamaktadır. Araştırmacılardan bir kısmı Alevîlikte beş vakit namazın olmadığını, bunun yerine **"halka namazı"** olarak adlandırılan cem ibadeti olduğunu iddia etmişlerdir. Son zamanlarda birçok kişi Halil Öztoprak adlı birinin yazdıklarından hareketle; Kur'an'da 5 vakit namaz olmadığını, hatta namaz denilen bir kavramın bulunmadığı sadece dua anlamında **"salat"** kelimesi geçtiği yolunda itirazlarda bulunmuştur.

Şüphesiz bu itirazlar, kadim Alevî kaynaklarında bulunmadığı gibi, birkaç on yıllık bir geçmişten öteye de gitmemektedir.

Birinci olarak, hiçbir Alevî kaynağında cem ibadetinden **"halka namazı"** olarak bahsedilmez. Cem, cemdir; namaz da namaz... Diğer taraftan Kur'an'da namaz kavramı yoktur; aslı **"salat"**tır. Namaz kelimesi Farsçadır ve dilimize Farsçadan geçmiştir. Ancak Kur'an'da **"salat"**tan bahsederken secde, rükû gibi kavramlar kullanılır. Açıkça 5 vakit namaz geçmez; doğru. Fakat Kur'an'da geçen değişik ayetlerde 5 vakit namaz mesela sabah namazı, orta namazı gibi namaz vakitleri ifade edilir. Elbette Kur'an bir ilmihal kitabı değildir.

Alevîliğin kadim kaynaklarında beş vakit namaz, şüpheye ve itiraza mahal bırakmayacak şekilde bulunmaktadır. Osmanlı çağından kalan ve Cumhuriyetin ilk yıllarında basılan Buyruk kitaplarında beş vakit namaz açık şekilde geçmektedir. Ancak daha sonra basılan Buyruk kitaplarında namazla ilgili hususlar çıkarılmış ve başka şeyler, mesela Halil Öztoprak ve Şinasi Koç gibi son dönemde namazı yadsıyan kişilerden alıntılar yapılmıştır. Alevî şairlerinin namazla ilgili yazdıkları ise hâlâ bu şairlerin eserlerinde bulunmaktadır.

Şüphesiz bununla ilgili başka bir kitap bile kaleme alınabilir. Ancak biz burada sadece Pir Sultan'ın şiirlerinden örnekler vermekle yetineceğiz:

"Pir Sultan'ım ölürüm deme
Kıl beş vakit namaz kazaya koma

Sakın bu dünyada kalırım deme
Tenim teneşirde, özüm saldadır"

Şiirinde Pir Sultan namazların kazaya kalmasını bile istememektedir. Bir başka şiirinde ise Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin beş vakit namazını kıldığını şu şekilde ifade etmiştir.

"Kanı bizden evvel gelen
Beş vaktini tamam kılan
On parmağı pınar olan
El Muhammet Ali'nindir"

Öyle ki belinde Zülfikar olan beş vakit namazın farzını kılanı bile sormaktadır Pir Sultan. Kimdir sahi, beş vakit namazını kılan Zülfikarlı yiğit?

"Kaç pir gördün ser-çeşmenin gözünde
Melekler çağrışır arşın yüzünde
Zülfikar belinde Mil Denizinde
Beş vaktin farzını kılan kim idi"

Öyle ya, abdest olmadan namaz olmaz. Bakın abdestten de bahsediyor Pir Sultan:

"Eba Müslim şu cihana gelmeden
Âdem Ata geldi piri gördün mü?
Abdest alıp namazını kılarken
Üzerine inen nuru gördün mü?"

Peki ya ezan? Ezan, namaza çağrı değil midir? Pir Sultan'ın yaşadığı köyde ezan da okunur. İşte şahidi:

"Sabahınan kalktım ezan okunur
Ezan sesi kulağıma dokunur
Duyar düşmanlarım kına yakınır
Uyan Muhammed'im, sinem bülbülü"

Hac ile namazı birlikte ele aldığı bir şiirinde ise şunları söylemektedir:

"Kâbe'nin yapısı, bina yapısı
İman etse asilerin hepisi
Beş vakit okunur Ayet-el kürsi
Ya Muhammet sana imdada geldim"

Kâbe nedir? Beş vakit nedir? Ayet-el kürsi nedir? ve Muhammed kimdir? Neden imdada gidilmektedir?

Bir başka yerde ise namazın farzlarından ve sünnetinden bahsetmektedir ki buna da dikkat etmek lazımdır.

"Ben de erler meclisinde bağlandım
Farzı kıldım, sünnetinde bağlandım
Dünya satranç imiş, geldim utuldum
Kendi hayalime dalmışa döndüm"

Pir Sultan'a göre beş vakit namazı müminler kılar. İblis ise inkâr içindedir ve onu Hakk'a doğru döndürmek mümkün değildir.

"Gelin zikredelim Gani Hüdayı
Müminler eyler beş vakit edayı
İnkâr işitmiştir İblis sadayı
Onu Hakka doğru döndüremezsin"

Namazı kılarken de onun ahlaki boyutunu yaşamak lazımdır. Namaz, ayette de bildirildiği gibi insanı kötülüklerden alıkoymuyorsa namaz değildir.

"Nefse uyan Hakka uymuş değildir
Gaziler namazın kılmış değildir
Bu gezen abdallar derviş değildir
Arkasında hırka şal olmayınca"

Namaz, secdeye inmektir ve seyir içinde seyir etmektir. O ruhaniyeti ve gönül yolculuğunu yaşamaktır.

"Göl içinde çarha döner

Susuzluktan bağrı yanar
Müminler secdeye iner
Seyir var, seyir içinde"

Bildiğimiz gibi, Ehl-i Beyt fikhında eğer ibadet yapmak istersenız ve bazıları sizi zor kullanarak engellemişse o ibadeti yapmış sayılırsınız. İşte abdesti aldırılmayan ve namazı kıldırılmayan Pir Sultan, ibadetlerini kabul edilmiş saymaktadır.

"Alınmış abdestim aldırırlarsa
Kılınmış namazım kıldırırlarsa
Sizde Şah diyeni öldürürlerse
Ben de bu yayladan Şah'a giderim"

Şimdi de Pir Sultan'ın dilinden namazla ilgili diğer şiirlerini okuyalım:

"Gönül ne yatarsın gaflet içinde
Doğdu seher vakti, kalk hacet dile
Özünü zulümden kurtaram dersen
Doğdu seher vakti, kalk hacet dile

Evliyalar enbiyalar varisi
Kalkar hacet diler gece yarısı
Çağrışır, ötüşür arşın horozu
Doğdu seher vakti, kalk hacet dile

Evliyalar, enbiyalar bilüşür
Müezzinler Allah Allah çağrışır
Gökte aziz melaikler seğrişür
Doğdu seher vakti, kalk hacet dile

Allah'ım cömertsin, cömert ganisin
Halil gelsin, hülle donu biçilsin
Rabbim uyumazken sen ne uyursun
Doğdu seher vakti, kalk hacet dile

Pir Sultanım sevdiğine ağlasın
Yezitler bağrına kara bağlasın
Mümin kullar dergâhına eylesin
Doğdu seher vakti, kalk hacet dile"

"Yetmiş iki buçuk millet dileği
Yaradana yalvarırlar sabahtan
Ol demde seğrişir arşın meleği
Yaradana yalvarırlar sabahtan

Kul olanın uyku kalmaz gözünde
Gezmeyelim kör şeytanın izinde
Dağ horozu öter arşın yüzünde
Yaradana yalvarırlar sabahtan

...
Pir Sultan'ım kırklar yediler
Seherde ötüşür kumru dudular
Hacet kapısına hacet dediler
Yaradana yalvarırlar sabahtan"

"İkindi namazı çıktık bu yandan
Gözüm korktu hıyan oğlu hıyandan
Kırıldı kollarım düştüm izandan
Aman Sultan Hızır carıma gel gel"

7. 3. Oruçlar

Alevîlikte oruçlar birkaç tanedir. Alevîlerde genel olarak Muharrem orucu ve Hızır orucu bulunmaktadır.

Sırasıyla bakalım:

7. 3. 1. Muharrem Orucu

Bazı hadis kaynaklarında Muharrem ayında oruç tutmanın faziletlerine dair hadisler aktarılmıştır. Ancak Alevîler, Muharrem ayında oruç tutmalarının gerekçesini, Hz. Hüseyin'in Kerbela'da

şehit edilmesine bağlarlar. Bu oruç daha çok bir matem havasındadır. Su içilmez. Sulu ürünler mümkün olduğu kadar az tüketilir. Erkekler traş olmaz. Orucun sonunda ise aşure pişirilerek Kerbela şehitlerinin hayrına dağıtılır. Muharrem ayı ile ilgili birçok şiir ve mersiye mevcuttur. En meşhuru Kâzım Paşa'ya ait olan ve;

"Düştü Hüseyn atından sahra-ı Kerbelâ'ya
Cebrail var haber ver sultan-ı Enbiyâ'ya."

nakaratıyla biten meşhur şiirdir.

7. 3. 2. Hızır Orucu

Hızır orucu ise ocak ve şubat aylarında 3 gün olarak tutulur. Kentleşme ile birlikte 13 ile 15 Şubat arasında tutulması yaygınlık kazanmıştır. Hızır inancı, Kur'an'da geçmekle birlikte, Hızır adı telaffuz edilmemiştir. Bütün İslâmi topluluklar, Hızır'a inanır; ancak yaşanan coğrafyaya göre, yerel kültürel motifler yüklenmiştir. Alevîler de Türk kültürünün etkisi ilc genelde ***"Boz atlı Hızır"*** olarak bilinir. Zor zamanda yardıma yetişeceğine inanılır. Bazı yerlerde ise yerel hüviyet kazanır. ***"Hozat'ın Hızırı"*** gibi... Hızır ile ilgili yazılmış birçok edebiyat ürünü mevcuttur. Pir Sultan'dan bir dörtlük okuyalım:

"Allah Allah desem, kalksam yürüsem
Acep şu dağları aşamam m'ola?
Boz atlı Hızır*'ı yoldaş eylesem*
Varıp efendime varamam m'ola?"

7. 3. 3. Ramazan Orucu Hakkında

Alevîlerin pek az bir kısmı Ramazan ayındaki 30 günlük orucu tutar. Ramazan orucunun 30 değil de 3 gün olduğuna dair değişik hikayeler anlatılsa da bunların aslı olmadığı gibi, genel olarak Alcvîler de bunlara itibar etmezler. Daha çok Bektaşî fıkraları kabilinden gülüp geçerler. Alevîlikte Ramazan orucuna ilginin kentleşmeyle başladığı da söylenebilir. Alevîliğin kaynakları arasında Ra-

mazan ayındaki oruca göndermeler bulunmaktadır. Mesela Dertli bir şiirinde şöyle demektedir:

"Sanma sofi bizim ruzemiz yoktur
Ramazanı aşkın siyamıyız biz.
Söyletme derunde derdimiz çoktur
Dertte noksan değil tamamıyız biz."

7. 4. Bayramlar

Alevîlerin yılda bir kere kutladığı bazı bayramlar da bulunmaktadır:

7. 4. 1. Kurban Bayramı

Kurban, Allah'a yaklaşmak için kesilen özel hayvandır ve kurban kesmek, Alevîlikte özel bir yer tutmaktadır. Alevîler kurban kesme geleneğini Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i kurban edecekken Allah katından gönderilen kurbana dayandırırlar. Kurban kesilmeden önce dualar okunur ve besmele okunup ardından tekbir getirilip kıbleye döndürülerek kurban kesilir. Kurban etinin fakirlere dağıtılması esas alınmıştır. Kurban bayramı boyunca kurban kesilebilir ancak genelde bu işler birinci gün bitmiş olur.

17. asır şairlerinden Ahu, bir şiirinde şöyle demektedir:

"Eğnime giymişim köhne abayı
Anınçün severiz Al-i Aba'yı
Kimden aldım dersen bu vesayayı
İsmail'e inen kurbandan aldım"

Kurban sadece Kurban bayramında kesilmez. Kurban her vesile ile kesilebilir. Alevîlikte kurban çeşitleri şu şekildedir:

1- Görgü ceminde kesilen kurban
2- Matem (Aşura) kurbanı
3- Düşkün kaldırma kurbanı
4- Abdal Musa (Birlik) kurbanı
5- Dar'dan indirme kurbanı
6- Adak kurbanı

7- Hızır ayında kesilen kurban
8- Nevruz bayramında kesilen kurban
9- Hıdrellezde kesilen kurban

7. 4. 2. Hıdrellez Bayramı

Hıdır İlyas olarak da bilinen bu bayram her yılın 6 Mayıs'ında kutlanır. İnanca göre Hızır da İlyas da sağdır ve hayattadır. Hızır, karada; İlyas ise denizde imdat dileyenlere yardım etmektedir. Hızır ile İlyas her 6 Mayıs'ta bir gül ağacının dibinde buluşurlar ve bugün bayram yapılır.

Bugün Alevîler tarafından cem tutulur ve eğlenceler tertip edilir. "*Hıdrellez, bütün Türk dünyasında bilinen mevsimlik bayramlarımızdan biridir. Ruz-ı Hızır (Hızır günü) olarak adlandırılan Hıdırellez günü, Hızır ve İlyas Peygamber'in yeryüzünde buluştukları gün olması nedeniyle kutlanmaktadır. Hızır ve İlyas sözcükleri birleşerek halk ağzında Hıdrellez şeklini almıştır.*"

7. 4. 3. Nevruz Bayramı

21 Mart'ta kutlanan Alevîlerin bayramlarından biridir. Geleneksel inanışlara göre, Hz. Ali nevruz günü doğmuş, Hz. Fatıma ile Nevruz günü evlenmiş, Peygamber tarafından bugün halifeliğe atanmıştır. Ayrıca Allah, dünyayı bugünde yaratmış, Hz. Yusuf bugünde kuyudan çıkarılmıştır.

Nevruz köken bakımından kadim Türk bayramlarından biridir. Yazar Ali Rıza Özdemir şöyle demektedir:

"Nevruz bayramını, Farslar, Afganlar, Arnavutlar, Gürcüler, Tacikler ile birlikte Türkiye Türkleri, Türkmenler, Özbekler, Azeriler, Kırgızlar da kutlar. Nevruz, neredeyse tüm kuzey yarımkürenin orta kuşağında yaşayan değişik milletler tarafından kutlanan, geleneksel yeni yıl, doğanın uyanışı veya bahar bayramıdır. Bu coğrafyada Nevruz'u kutlamayan belki de tek istisna, Araplardır.

Tarihi kaynaklarda yer aldığı üzere, eski Türkler ve İranlılar, Nevruz bayramını "yılbaşı" olarak kutlamışlardır.

Günümüzde de Orta Asya Türkleri tarafından kutlanan Nevruz, birçok Türk Cumhuriyetinde resmî tatil ilân edilmiştir. Çünkü Nevruz, Ergenekon'dan çıkıştır; özgürlüğe adım atılmış yeni bir gündür.

Türkler, Nevruzu değişik oyun, eğlence ve etkinlikle kutlamaktadırlar. At yarışları, cirit, gökbörü, kılıç sallama, sinsin, güreş, yamba kapma gibi oyunlar Nevruz kutlamalarının geleneksel oyunlarıdır.

Nevruz, Türk kültürünün her alanına yerleşmiştir.

Türk dünyasında Nevruz adlı birçok kişi, yerleşme ve kabile adı vardır. Nevruz, Türk dünyasında bir çiçeğin adıdır. Nevruziyye adı verilen şiir türünde eserler tamamen Nevruz bayramını anlatır ve nihayet Nevruz, Türk müziğinde bir makamdır."

Alevîlikte de Nevruz günü cem tutulur, kurbanlar kesilir, eğlenceler düzenlenir. Nevruz bayramı için yazılan şiirlere Alevî edebiyatında Nevruziyye denir.

Pir Sultan'a ait bir **"Nevruziyye"** şöyledir:

"Sultan Nevruz günü cemdir erenler,
Gönüller şad oldu ehli imanın.
Cemali yâr görüp doğru bilenler,
Himmeti erince Nevruz Sultan'ın.

Cümle eşya bugün destur aldılar,
Aşk ile didâra karşı yandılar,
Erenler ceminde bade sundular,
Himmeti erince Nevruz Sultan'ın.

Erenler dergâhı ruşen bugünde,
Doldurmuş badeyi sunar elinde,
Susuz olan kanar kendi gölünde,
Himmeti erince Nevruz Sultan'ın.

Sultan Nevruz günü canlar uyanır,
Hal ehli olanlar nura boyanır.
Muhip olan bugün ceme dolanır,
Himmeti erince Nevruz Sultan'ın.

Pir himmet eyledi bugün kuluna,
Cümle muhip bugün cemde buluna.
Cümle eşya konar kudret balına,
Himmeti erince Nevruz Sultan'ın.

Âşık olan canlar bugün gelirler,
Sultan Nevruz günü birlik olurlar.
Hallak-ı cihandan ziya bulurlar,
Himmeti erince Nevruz Sultan'ın.

Pir Sultan'ın eydür: Erenler cemde,
Akar çeşnim yaşı her dem bu demde.
Muhabbet ateşi yanar sinemde,
Himmeti erince Nevruz Sultan'ın."

7. 5. Müsahiplik

Alevîlikte müsahiplik kurumu önemli bir yere sahiptir ve yol kardeşliği anlamına gelir. Musahiplik, kan yolu dışında kurulan sosyal-toplumsal bir akrabalık türüdür. Kan bağına dayanan akrabalık, bir tercihe dayanmaz ancak musahiplik gönüllülüğe dayanır.

Musahip olacak kişiler öncelikle cem töreninde ilan edilir. Bu ilan iki türlü yapılır. Birincisi yediden yetmişe herkesin katıldığı ***"Birlik Cemi"*** ayinlerinde yapılır. İkinci tür cemler ise daha dar bir kesimin katıldığı cemlerdir. İşte bu cemlere sadece evli veya müsahip olan çiftler katılır. Bu cemlere ***"Görgü Cemi"*** denir.

İki çift arasındaki müsahiplik şöyle inşa edilir: Müsahip olmak istcyen evli iki erkek önce eşlerinin ve ailelerinin rızasını alırlar.

Müsahiplik, taraflardan biri ölmedikçe bir kere yapılır. Hayatta sadece bir kişi ile yapılır. Evli olunması ve eşlerinde benimsemesi, anlaşması şarttır. Eğitim düzeyleri, sosyal-toplumsal konumları ve ekonomik yapılarının birbirleriyle uyumlu olmaları da aranır.

Alevîlikte aralarında kan bağı bulunan amca, teyze, hala, dayı çocukları birbirleriyle evlenebilir; ancak müsahip çocukları asla birbirleriyle evlenemezler. Kati surette yasaktır. Müsahipler arasında hem dinsel anlamda bir hukuk ve hem de toplumsal anlamda bir hukuk söz konusudur.

Müsahipler;

1- Ölünceye kadar birbirine yardımcı olmak,

2- Yalan söylememek, haram yememek,

3- Eline, diline, beline sahip olmak,

4- Birinin günah ve suç işlemesini engellemekle yükümlüdürler.

Bu akit ve hukuk, ölünceye kadar geçerli olur.

8- EDEBİYAT

8. 1. Giriş

Alevîliğin Türk kültürünün önemli bir taşıyıcısı olduğu ilk defa Besim Atalay ve Cemal Bardakçı gibi müellifler tarafından ifade edilmiş, günümüze kadar da bu konuda birçok çalışma yapılmıştır. Ancak burada en kayda değer çalışmanın Prof. Dr. Mehmet Eröz tarafından yapıldığı ifade edilmelidir.

Şüphesiz Alevîlik, bizlere tarih boyunca **Türk kalarak Müslüman olmanın ve İslâm'ı yaşamanın** en iyi pratiğini sunmuştur. Alevîliği, Sünnîlikten ayıran temel unsurlardan biri de Arap ve Fars kültürünün baskınlığını (etkileşim değil) reddederek Türklüğünü ve Türk kültürünü koruması olmuştur. Sünnîliği benimseyen Türk devletleri, resmi dillerini Arapça ya da Farsça yapmalarının yanında, kültürel bakımdan da Araplaşmış yahut Farslılaşmışlardır. Sünnî kitlelerde dip kültürlerinde kimi Türklüğe ait hususları yaşatmaya devam etseler de genelde kültürel olarak bu etkinin altında kalmışlardır.

Ancak Alevîliğin, Türk kültürünü ve inanışlarını muhafaza etmesi, birçok suistimali de beraberinde getirmiştir. Bunların başından yapılan pek çok çalışmada Alevîlik ile İslâmiyet öncesi Türk kültürü ve inanışları arasında birçok bağlantı kurulması ve ifrat haddine varan bu bağlantılarla neredeyse Alevîliğe ait bütün unsurların İslâm dışına taşınmaya gayret edilmesidir.

İnanç ile kültür arasında doğal bir etkileşim olmakla birlikte, ikisinin birbirinden başka şeyler olduğunu kabul etmek gerekir. İnanç değişmesi mümkün olmayan ve ilahi kaynaklara dayalı bilgiler ve kabullerdir. Kültür ise insan tarafından üretilir ve ilahi bilgiye dayalı olan kabulleri değişik şekillerde ifade eder. Örneğin Alevî edebiyatı olarak kabul edilen ürünlerde genelde Islâmi konular işlenmiştir. Allah'ı zikretmenin, Peygamberleri ve On İki İmamları sevmenin, onları topluma sevdirmenin başka ve değişik yollarını bulmak, bu konularda yeni şeyler üretmenin, üstelik bunu kendi kültürel temellerine dayanarak yapmanın İslâm'a aykırı olan yahut bütün bu üretimleri İslâm dışına taşıyan şey nedir? Şüphesiz, bunları İslâm dışına taşımanın ne İslâmi olarak ne de akıl olarak bir gerekçesi yoktur.

Bireyler, bir dinden başka bir dine girip, kendi toplumlarını terk ederlerse kültürlerini de girdikleri yeni toplumun kültürel alışkanlıklarına uydururlar. Ancak halklar toplu olarak bir dinden başka bir dine girdiklerinde, kendi kültürel alışkanlıklarını devam ettirirler. Çünkü bir topluluğun din değiştirmesi, eski dinin ve kültürün terk edildiği anlamına gelmez; sadece yeni bir dine girildiği anlamına gelir. Hatta eski din ile yeni din arasında birtakım önemli benzerlikler bulunması yeni dini kabulde büyük kolaylıklar sağlar. Bugün Alevîlikteki kimi inanç ve uygulamaların hem İslâm öncesi Türk inançlarına uzanması hem de bunların İslâm tarihinde karşılıklarının bulunması bu bakımdan manidardır.

Özetle, Alevî toplumunda kimi inanış ve uygulamaların İslâm öncesi Türk kültürüne uzanması, Alevîliği, Kamlık yapmayacağı gibi, Alevîleri de din dışına itmez. Alevîlik, insanın ürettiği kültürü, Arap ve Fars kültürünü reddetmiş ve Türk kültüründe sebat etmiştir. Bütün canlılığı ile atalarından devraldığı kültürünü, günümüze kadar getirmiştir. Esasen doğru olan ve olması gereken de budur. Çünkü İslâmiyet de, diğer halkların ve toplumların tevhit ilkesi ile açık şekilde çelişmeyen kültürel alışkanlıklarına saygıyla yaklaşmayı uygun görmüştür. Kaldı ki Müslüman olan Arap toplumu da, geçmişten devraldığı kültürel alışkanlıkları tamamıyla terk etme-

miş, tevhit ilkesi ile çelişmeyen kültürel unsurları yaşatmaya devam etmiştir. Arap kültürü dışında diğer halkların kültürünü ve ürettiklerini yok saymak esasen insanlık için de büyük kayıp demektir.

8. 2. Alevî Edebiyatı Türkçedir.

Türklerin İslâmiyeti kabulü ile Türklerde iki kültür yapısı baş göstermişti. Biri, ağır Fars etkisi altında kalarak ve sonradan Osmanlıca adı verilen karma bir dilin oluşumuna zemin hazırlayan ve devlet eliyle desteklenen karma kültür, diğeri ise devlet bürokrasisinin ve elit kesimin her türlü aşağılamasına rağmen geniş Türkmen kitlelerin atalarından devralarak yaşadığı ve yaşattığı kadim Türk kültürü.

Bu iki kültür, sürekli bir rekabet içindeydi. Bu durum, daha açık bir ifadeyle Türkçenin, Farsça ve Arapça ile olan rekabetiydi. Bu rekabet o kadardı ki, Türk şiirinin önemli şairlerinden Seyyid Nesimî, şiirlerini Türkçe yazıyor, *"Arabî, Farisî bilmem/Dile minnet eylemem"* diyerek Arapça ve Farsçaya kafa tutuyordu.

14. yüzyıl şairlerinden Âşık Paşa, Türk devletinde Türklerin ve Türkçenin dışlanmışlığını şu şekilde şikâyet ediyordu:

"Türk diline kimesne bakmaz idi
Türklere herkiz gönül akmaz idi
Türk dahi bilmez idi bu dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri"

Fars ve Arap dillerine duyulan bu gereksiz hayranlığı, 15. yüzyıl Türk şairlerinden Mesihî de şu şekilde hicvetmiştir:

"Mesihî gökten insen sana yer yok
Dolan gel ya Arap'tan, Acem'den".

Türkçe yazan ozanlar, devlet bürokrasisi tarafından dışlanıp, kültür merkezlerinin dışına itilirken, Farsça ve Arapça yazanlar devlet eliyle destekleniyordu. Bu durum Türk şairi Le'âlî tarafından şu mısralarla hicvedilmiştir:

"Acemün her biri ki Rum'a gelür
Ya vezâret ya sancak uma gelir".

Bu durumun, Osmanlı'nın son dönemlerine kadar da devam ettiği görülmektedir.

Selçuklu ve Osmanlı hanedanları kuruluş yıllarında Türkçe yazıp söyleyen ozanlara sahip çıkıp, onları destekledi̇ler. Ancak daha sonra devlet bürokrasisi Türklerden, yabancı unsurların eline geçince Fars ve Arap kültürünün ağır etkisi de kendisini hissettirmeye başladı. Sonuçta Türk kültürünün taşıyıcıları olan ozanlar, kültür merkezlerinin dışına itildi, hor görüldü, aşağılandı. İşte, Türk kültürünü yaşatan ozanlar, Kızılbaş ve daha sonra Bektaşî toplumu içinde saygın bir yer edindiler ve aşıklık geleneğini oluşturdular.

Şüphesiz, Selçuklular ve Osmanlılar çağında ozanlık geleneğine sahip çıkılıp, Türk dilinin gelişmesi desteklenseydi; Türk kültürünün yeniden üretilmesine olanak sağlansaydı, Türkçemizin geldiği seviye bugün daha ileride olacaktı.

8. 3. Yedi Ulu Ozan Türk'tür ve Türkçe Yazmışlardır

Alevîlikte 7 (yedi) ulu ozan olarak bilinen ozanların tamamı Türk'tür ve eserlerini Türkçe yazmışlardır.

Yedi ulu ozanın hayatı, aşağıda kısaca açıklanmıştır:

8. 3. 1. Yeminî

Yeminî'nin 15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın ilk yarısında Tuna havzasında yaşadığı tahmin edilmektedir. Çeşitli kaynaklar tarafından asıl adının Ali olduğu, Akyazılı İbrahim Dede zaviyesinde hizmet ettiği ve **"Yeminî"** mahlasını kullandığı ifade edilmiştir. Demir Baba Menakıbnamesi'nde adı **"Hafız Kelam Yeminî"** olarak geçer. Bundan da Kuran'ı ezbere bildiği anlaşılmaktadır. Hz. Ali'nin mitolojik yaşamını konu edinen ve 1519 yılında yazdığı tahmin edilen Faziletname adlı eseri vardır. Bu kitap, Hz. Ali'nin yaşamını, Ehlibeyt sevgisini işler.

8. 3. 2. Seyyid Nesimi

Diyarbakır bölgesine yerleşen Azeri asıllı Türkmenlerden olan Nesimi, 1369 yılında Azerbaycan'da doğmuştur. Bağdat'ın Nesim Kasabası'nda yetiştiği için Nesimi mahlasını almıştır. Hallac-ı Mansur'un izinden gittiği için kafir sayılmış ve 1417 yılında Halep'te derisi yüzülerek öldürülmüştür. Nesimi, Fazlullah Hurifî'nin görüşlerini benimsemiştir. Başlıca eserleri Türkçe ve Farsça divanlardır.

8. 3. 3. Şah Hatayî

Yedi ulu ozandan biri olan Şah Hatayî, Safevî Devleti'nin kurucusu Şah İsmail'dir. Alevî cemlerinde nefesleri en sık yer alan ululardandır. Babası Şeyh Haydar, anası Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın kızı Alemşah Halime Begüm Sultan'dır. Yavuz Sultan Selim'le 1514'te yaptığı Çaldıran'daki savaşı kaybetti. 1524'de 37 yaşında iken Azerbaycan'da vefat etti. Cenazesi Erdebil'e götürülerek, dedesi Şeyh Safiyüddin'in türbesinin yanında toprağa verildi.

8. 3. 4. Fuzulî

Asıl adı Mehmet olan Fuzûlî, 1504'de Kerkük'te doğdu. Kerkük'te Bayat Türkmen boyunun Karyağdı soyundan gelmektedir. Şiirlerini hem Türkçe, hem Arapça, hem de Farsça yazan Fuzûlî'nin en başarılı eserleri, Türkçe yazılmış olanlarıdır. Bir gönül eri olan Fuzûlî; yaşamı süresince Kerbela ve Bağdat çevresinden ayrılmamış, bir süre Hz. Ali'nin türbesinde türbedarlık yapmıştır. Fuzûlî yakın çevresine Hz. Hüseyin'in türbesinin yanında toprağa verilmeyi ve mezarına taş konulmamasını vasiyet etmiştir. Kendisi veba hastalığı salgınında Hakk'a yürümüş ve vasiyeti yerine getirilmiştir. Kerbela Olayı'nı anlatan **"Hadikat-ü Süeda"** (Saadete Ermişlerin Bahçesi) en önemli eserlerindendir.

8. 3. 5. Viranî

Doğum ve ölüm tarihi belli olmayan Virani'nin, 16. yüzyılda Eğriboz adasında doğduğu tahmin edilmektedir. Hurufîliği benimsemiş bir Bektaşî ozanı olan Virani'nin bir süre Necef'te bulunan Hz. Ali'nin türbesinde türbedarlık yaptığı bilinmektedir. Virani; Balkanlarda Demir Baba'dan babalık icazeti almış, Hz. Ali tutkusunu dile getiren çok sayıda şiir yazmıştır.

8. 3. 6. Pir Sultan

Pir Sultan'ın 1500'lü yıllarda doğduğu tahmin edilmektedir. Asıl adı Haydar olan Pir Sultan, Sivas'ın Yıldızeli'ne bağlı Banaz Köyü'ndendir. Pir Sultan'ın yaşamı genel olarak söylencelere dayanmaktadır. Safevî Devleti hükümdarı Şah İsmail'in olan Şah Tahmasb zamanında yaşamıştır. Pir Sultan, döneminin toplumsal sorunlarına eğilmiş ve bu konularda ateşli şiirler yazmıştır. Genelde duru bir Türkçe kullanmaya özen göstermiş, halka tercüman olmuştur. Pir Sultan, Sivas'ta, Hızır Paşa tarafından idam edilmiştir.

8. 3. 7. Kul Himmet

Kul Himmet, Tokat'a bağlı Almus ilçesinin bugünkü adı Görümlü kasabası olan Varsıl Köyü'ndendir. 16. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı kesindir. Kul Himmet'in nefesleri de diğer ulu ozanların nefesleri gibi her Alevî ceminin vazgeçilmez nefesleri arasındadır. Şiirlerinden iyi bir tekke ve tarikat eğitimi aldığı anlaşılan Kul Himmet, Pir Sultan'a yakın biridir. Halk ozanlarından Alevî-Bektaşî olmayanlar bile onun etkisinde kalmış, ona yakınlık göstermiştir.

8. 4. Alevî Sazı, Türk Çalgısıdır

Bugün Alevî âşıklarının kullandığı sazların atası, bütün araştırmacıların ittifakla belirttiği üzere, kadim Türk çalgısı **kopuz**dur.

1986 yılında Kazakistan'ın Almatı eyaletinin Jambıl ilçesi Maytobe mevkiinde bulunan bir kaya resmi, telli-tezeneli çalgıların

tarihini 6 bin yıl öncesine kadar götürmektedir. Bu kaya resmindeki telli-tezeneli çağlı, bugün Türkiye'deki aşıkların kullandığı ikitelli, tambur, tambura, bozuk, bağlama, üçtelli, cura gibi sazların prototipi olarak görülmüştür. Fuat Köprülü ise kopuzu Türklerin *"en eski millî musikî aleti"* olarak tanımlamaktadır.

Kaşgarlı Mahmut, **"kopzaşmak", "kopzaltmak"** ve **"kızlar kopzaştı"** (kızlar kopuz çalmada yarıştı) fiillerini kullanmıştır.

Dede Korkut hikayelerinde, ozanların Türk toplumu içindeki önemini ifade ederken kopuzdan da söz edilmiştir: *"Kolca kopuz götürüp elden ele, beğden beğe ozan gezer. Er nekesin er cömerdin ozan bilür."*

13. yüzyılda Anadolu Selçuklu ve daha sonra Osmanlı ordularında kopuzcular bulunmaktaydı. Türkler, Anadolu'ya göç edip, kesin şekilde yerleştikleri zaman da kopuzu beraberlerinde getirdiler.

13. yüzyılın kudretli şairlerinden Yunus Emre'nin mısralarında da kopuz yerini bulmuştur:

"Ben oruç namaz için
Sicü içdüm esrüdüm
Tesbihi seccadeyçün
Dinledim çeşte ***kopuz***.

Kopuz, 14. yüzyıl şairlerinden Gülşehrî'nin mısralarında da bulunmaktadır:

"Söyler ise böyle kuşlar dilini
Hüdhüd üze kopuzunun telini."

Ata yadigârı en eski sazımız olan kopuz, bugün âşıklarımızın ellerinde bulunan sazların atasıdır. Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri kopuz, Anadolu'da birkaç yüzyıl daha varlığını sürdürmüş, nihayet 15. yüzyılda yerini yavaş yavaş karadüzen, bağlama, çöğür, tambura, cura gibi sazlara bırakmıştır. 17. yüzyıldan sonra kopuza ve kopuzculara pek tesadüf edilememekte birliktc, 18. yüzyıla kadar

toplum içinde tanındıkları bilinmektedir. Eldeki kayıtlara göre kopuz, Rumeli'de daha geç dönemlere kadar kullanılmıştır.

8. 5. Cem Töreni Türkçe İcra Edilir

Alevîlikte, tarikat kapısında yapılan bir ibadet olarak karşımıza çıkan cem töreni, Arapça okunan birkaç ayet dışında tamamen Türkçe icra edilir.

En baştan en sona kadar bütün konuşmalar, hitaplar, dualar, gülbanklar, nefesler vb. bütünüyle Türkçedir, halk Türkçesidir.

8. 6. Alevî Müziğinde Türler

Alevîlikte müzik vazgeçilmez bir unsurdur. Öyle ki müziksiz bir Alevîliği düşünmek olanaksızdır. Türkçenin en güzel şiirleri, Alevîlik çevresinde yazıldığı gibi, en dokunaklı ezgileri, yine Alevî âşıklarının yüreğiyle hayat bulmuştur.

Alevî ozanların ürettiği din dışı konuların haricindeki şiirleri saymazsak, dini konuları terennüm eden birçok şiir ve müzik türü ortaya çıkmıştır. Değerli araştırmacı Rıza Zelyut tarafından bu türler toplu halde ifade edilmiştir. Özetleyerek ve diğer kaynaklardan katkılar yaparak alıyoruz:

8. 6. 1. Deyiş

Genelde serbest konulu, güncel yaşamı Alevî felsefesine göre tasvir eden ve az da olsa öğretici yönü bulunan şiir ve müzik türü olan deyiş en yaygın türler arasında yer alır.

Şah Hatayî'den bir deyiş okuyalım:

"Karşıki karlıca dağı gördün mü
Buldurmuş eyyâmın eriyip gider
Akan sulardan sen ibret aldın mı
Yüzünü yerlere sürüyüp gider

Kadirsin hey ulu şahım kadirsin

Her nereye baksam onda hazırsın
Üstümüzde dört köşeli çadırsın
Cümlemizi birden bürüyüp gider

Sıra sıra gelen ol ulu kuşlar
Sırlı olur yakmaz onu güneşler
Evvel ezel meyva veren ağaçlar
Onlar da kalmayıp çürüyüp gider

Şah Hatayî'm söyler sözü özünden
Dervişerin sakınıptır gözünden
Olur olmaz münkirlerin sözünden
Esriyip gönlümüz farıyıp gider"

8. 6. 2. Nefes

Genelde serbest konulu, güncel yaşamı Alevî felsefesine göre tasvir eden ve az da olsa öğretici yönü bulunan şiir ve müzik türüdür

Kul Himmet'ten bir nefes okuyalım:

"Gafil kalma şaşkın bir gün ölürsün.
Dünya dolu malın olsa ne fayda.
Ettiğin işlere pişman olursun.
Pişmancalık ele geçmez ne fayda.

Bir gün seni götürürler evinden.
Hakkın kelamını kesme dilinden.
Kurtulmazsın Azrail'in elinden.
Türlü türlü yolun olsa ne fayda.

Söylersin de sen sözünden şaşmazsın.
Helalini haramından seçmezsin.
Kesilir kısmetin suda içmezsin.
Akan çaylar senin olsa ne fayda.

Sen söylersin söz içinde sözüm var.
Çalarsın çırparsın oğlun kızın var.
Hiç demezsin üç beş arşın bezim var.
Bedestanlar senin olsa ne fayda.

Kul Himmet Üstadım çöksem otursam.
Türlü varlığımı ele götürsem.
Dünya benim diye zapta geçirsem.
Bütün dünya senin olsa ne fayda."

8. 6. 3. Düvaz-ı İmam

Farsça **"On İki İmam"** anlamına gelir. İçinde On İki İmamların adlarının geçtiği şiirlerdir. Müzik eşliğinde okunurlar ve cem ibadetlerinin temelidirler.

Genç Abdal'dan bir duvaz-ı imam okuyalım:

"Dostum Muhammet'tir Hak habibullah
Söylersen Muhammet Ali'den söyle
Cihana geldiler sırrı sırullah
Söylersen Muhammet Ali'den söyle

Hasan Muhammet'tir, Hüseyin Ali
Şah İmam Zeynel'e demişiz beli
Muhammet Bâkır'ı sevdik ezeli
Söylersen Muhammet Ali'den söyle

Evliya enbiya onlara aşık
verdiler ikrarı oldular tanık
Hak mezhebi İmam Cafer-i Sâdık
Söylersen Muhammet Ali'den söyle

Musa-ı Kâzım'dan kuruldu erkân
Şah İmam Rıza'dır Pir-i Horasan

Tâki'yle Nâki mümine iman
Söylersen Muhammet Ali'den söyle

Hasan-ül Askerî server-i âlem
Muhammet Mehdî'dir sahib-ül kerem
Genç Abdal zikret dilinde her dem
Söylersen Muhammet Ali'den söyle"

8. 6. 4. Mersiye (Ağıt)

Alevî ulularına özellikle, Hz. Hüseyin'e ağıt olan bir müzik ve şiir biçimidir. Hece kadar aruz vezniyle de yazılır. En yaygın türü **"Muharremiye"**dir.

Şah Hatayî'den bir Muharremiye okuyalım:

"Bugün matem günü geldi
Ah Hüseynim vah Hüseynim
Senin derdin bağrım deldi
Ah Hüseynim vah Hüseynim

Kerbela'nın önü yazı
Yüreğinden çıkmaz sözü
Yezitler mi kırdı sizi
Ah Hüseynim vah Hüseynim

Bizimle gelenler gelsin
Sırrını meydana koysun
Hüseyn ile şehit olsun
Ah Hüseynim vah Hüseynim

Kerbela'nın yazıları
Şehid düştü gazileri
Fatma ana kuzuları
Ah Hasanım vah Hüseynim

Kerbela'nın önü düzdür
Geceler bana gündüzdür
Şah Kerbelada yalnızdır
Ah Hüseynim vah Hüseynim

Gökte yılsız paralandı
Şehr-i banu yaralandı
İmam Hüseyn yaralandı
Ah Hüseynim vah Hüseynim

Şah Hüseynim attan düştü
Kafir gelip kanın içti
Atı Medine'ye kaçtı
Ah Hüseynim vah Hüseynim

Bir su versen meşum cana
Yezit içti kana kana
Fatma ana yana yana
Ah Hüseynim vah Hüseynim

Kerbela'da biter yonca
Boyu uzun beli ince
Şah Hatayı'm keserince
Ah Hüseynim vah Hüseynim"

8. 6. 5. Naat (Övgü)

Peygamberleri, On İki İmamları ve diğer Alevî ulularını öven şi-irlerdir. Hacı Bektaş Veli için yazılanlar ciddi bir toplam tutar.

Pir Sultan'dan Hz. Ali için yazılan bir naat okuyalım:

"Hazret-i Şah'ın avazı,
Turna derler bir kuştadır.
Asası Nil deryasında,
Hırkası bir derviştedir.

Nil deryası umman oldu,
Sarardı gül benzim soldu.
Bakışı arslanda kaldı,
Darbı dahi bir koçtadır.

Ali'm bilmezdi benliği,
Dilde tutmazdı kinliği.
Zülfikar'ın keskinliği,
Zerrecesi kılıçtadır.

Özen güzel Ali'm özen,
Var kendine bir yar kazan.
Hayrını şerrini yazan,
Sağ yanında ferişte dir.

Nerde Pir Sultan'ım nerde?
Özümüz asılı darda.
Yemen'den öte bir yerde,
Dahi Düldül savaştadır."

8. 6. 6. Zülfikarname

Hz. Ali'nin yiğitliğini ve dillere destan kılıcı Zülfikar'ı anlatır. Temelini ***"La feta illa Ali, la seyfe illa Zülfikar"*** yani *"Ali'den üstün yiğit, Zülfikarden keskin kılıç yoktur"* şeklindeki hadise dayanır.

Dertli'den bir naat okuyalım:

"Saki-i Kevserdürür Cennette Şîr-i girdigâr,
Rahm-ı mâderden olupdur Mustafâ'ya yâdigâr,
Oldu seyfinden anın Dîn-i Muhammed âşikâr,
Leşker-i küffârı tiğından geçirdi bi şumar
Ya nice medh etmeyim, dünyâ vü ukbâ nâmı var,
Lâ fetâ illâ Ali, Lâ Seyfe illâ Zülfikâr.

(...)

Hem Alîdir, hem velîdir, hem velâyet şâhıdır.
Hem nücûm-u şemis, hem de felekler mâhıdır.
İns-u cinnin zâhir û bâtında pâdişâhıdır.
Kâfirin küfrüdürürhem müminin penahıdır.
Ya nice medh etmeyim, dünyâ vü ukbâ nâmı var,
Lâ fetâ illâ Ali, Lâ Seyfe illâ Zülfikâr.

Şâfi-î rûz-i kıyamet, vali-i mülk-i velî,
Kâşif-i genc-i hakikât evliyâlar ekmeli,
Mesken etti kendini inkâr kılanlar esfeli
Mu'cizatı kıldı irşad dehr-i dûnu echeli
Ya nice medh etmeyim, dünyâ vü ukbâ nâmı var,
Lâ fetâ illâ Ali, Lâ Seyfe illâ Zülfikâr."

(...)

8. 6. 7. Miraçname

Hz. Muhammet'in miracını konu edinen ve müzik eşliğinde okunan şiirlerdir. En meşhuru *"Ali bizim Şahımız/Kâbe kıblegahımız"* mısralarının bulunduğu miraçnamcdir.

Şah Hatayî'den bir Miraçname okuyalım:

"Bugiin bize pir geldi
Gülleri taze geldi
Önü sıra Kamberi
Ali Murtaza geldi

Ali bizim Şahımız
Kâbe kıblegahımız
Miraçtaki Muhammet
O bizim padişahımız

Padişahım yaradan
Okur ağdan karadan
Ben pirden ayrılalı
Kaç yıl geçti aradan

Aramı uzattılar
Yarama tuz attılar
Fazlı'dan bir kul geldi
Bedestanda sattılar

Satarlar bedestanda
Ses gelir gülistanda
Muhammed'in hatemi
Bergüzardır aslanda

Gel güzarım aslanım
Sevdasını çekerim
Ben pirden ayrılalı
Gözyaşımı dökerim

Dökerim gözyaşımı
Gör Mevla'nın işini
Keşiş kurban eyledi
Yed'oğlunun başını

Keşiş kurban eyledi
Ne hoş bir an eyledi
Yeryüzünde melekler
Hepsi figan eyledi

Figan ederler melekler
Kabul olsun dilekler
Yezit bir dert eyledi
O dert beni del'eyler

Yezit bir dert eyledi
İmamlar vird eyledi
Şahım bir şehir yaptı
Kapusun dört eyledi

Dört eyledü kapusun
Lal-ü cevher yapusun
Yezitler şehit etti
İmamların hepisin

Hasan'a ağu ezdiler
Hüseyn'e nice kıydılar
Zeynel ile Bâkır'ı
Bir zindana koydular

Zindan değil cezadır
Cafer Kâzım Rıza'dır
Rıza'nın bin bir ismi
Yollarını gözedir

Tâki Nâki ağladı
Gözyaşını çağladı
Asker ile Mehdî'yi
On ikiye bağladı

O ikidir katarım
Türlü metah satarım
Yükümüz cevherdendir
Müşteriye satarım

Satarım müşteriye
Kervan kalka yürüye
Cebraili eş etti
Cennetteki huriye

Huriye eş eyledi
Hat'rını hoş eyledi
Kuluna kanat verdi
Havada kuş eyledi

Kuş eyledi havada
Gezer düzde ovada
Melekler saf saf oldu
El kaldırmış duada

Hatai'yim hal çağında
Hak gönül alçağında
Yüz bin Kabe'den yeğdir
Bir gönül al çağında"

8. 6. 8. Devriyye

Alevî edebiyatının en karmaşık ve izah edilmesi en zor olan türlerinden biridir. Ancak genel bir kanı olarak Kur'an'da bulunan ***"Onlar ki kendilerine bir musîbet isabet ettiği zaman: 'Biz muhakkak ki Allah içiniz (O'na ulaşmak ve teslim olmak için yaratıldık) ve muhakkak O'na döneceğiz (ulaşacağız),' derler."***[85] ayetinden hareketle yazıldığı kabul edilir. Sünnî gelenekte de bu türün örnekleri bulunur. Alevîlerde müzik eşliğinde de okunur. Cismin ve ruhun Allah'a ulaşmasını ifade eder ki bu aşamaya **fenafillah** denir.

Şirî'den bir devriyye okuyalım:

"Cihan var olmadan ketm-i ademde
Hak ile birlikte yektaş idim ben
Yarattı bu mülkü çünkü o demde
Yaptım tasvirini nakkaş idim ben

---

[85] Bakara/156

Anasırdan bir libasa büründüm
Nar u bad ü ab ü haktan göründüm
Hayrü'l-beşer ile dünyaya geldim
Adem ile bir yaş idim ben

Adem'in sulbundan Şit olup geldim
Nuh-i nebi olup Tufan'a daldım
Bir zaman bu mülke İbrahim oldum
Yaptım Beytullah'ı taş taşıdım ben

İsmail göründüm bir zaman ey can
İshak Ya'kub Yusuf oldum bi zaman
Eyyub geldim çok çağırdım el-aman
Kurt yedi vücudum kan yaş idim ben

Zekeriyya ile beni biçtiler
Yahya ile kanım yere saçtılar
Davut geldim çok peşime düştüler
Mühr-i Süleyman'ı çok taşıdım ben

Mübarek asayı Musa'ya verdim
Ruhu'l-kuds olup Meryem'e erdim
Cümle evliyaya ben rehber oldum
Cibril-i Emin'e sağdaş idim ben

Sulb-i pederimdem Ahmed-i Muhtar
Olup da cihana geldim aşikar
Ali ile çok takındım Zülfikar
Kul iken zat ile sırdaş idim ben

Tefekkür eyledim ben kendi kendim
Mu'cize görmeden imana geldim
Şah-ı Merdan ile Düldül'e bindim
Zülfikar bağlandım tiğ taşıdım

Sakahüm hamrından içildi şerbet
Kuruldu ayn-ı Cem ettik mahabbet
Meydana açıldı sırr-ı hakikat
Aldığım esrara sırdaş idim ben

Hidayet erişti bize Allah'tan
Biat ettik cümle Resulullah'tan
Haber verdi bize seyr-i fillah'tan
Selman-ı pak ile yoldaş idim ben

Bu cihan mülkünü devr edip geldim
Kırklar makamında erkâna geldim
Şah-ı velayetten kemer-best oldum
Şah-ı Merdan ile sırdaş idim ben

Şükür matlabımı getirdim ele
Gül oldum feryadı verdim bülbüle
Cem olduk bir yere Ehl-i Beyt ile
Kırklar meydanında ferraş idim ben
İkrar verdik cümle dizildik yola
Sırrı faş etmedik asla bir kula
Kerbela'da İmam Hüseyin'le bile
Pak ettim dameni gül taşıdım ben

Şu fena mülküne çok geldim gittim
Yağmur olup yağdım olup bittim
Urum diyarını ben irşad ettim
Horasan'dan gelen Bektaş idim ben

Gahi nebi gahi veli göründüm
Gahi uslu gahi deli göründüm
Gahi Ahmet gahi Ali göründüm
Kimse bilmez sırrım kallaş idim ben

Hamdülillah şimdi Şirî dediler
Geldim gittim zatım hiç bilmediler
Kimseler bu remzi fehm etmediler
Her gelen mahluka kardeş idim ben

8. 6. 9. Taşlama

Alevî edebiyatında kişileri ve bozuk düzeni, yanlış ve eksik düşünceleri eleştirmek için yazılan ve müzik eşliğinde okunan şiirlerdir. Genellikle Sünnî toplumunun Alevîlere yönelik yanlış düşüncelerini eleştirmek maksadıyla kaleme alınmıştır. Son dönemde milli konularla ilgili taşlamalar da kaleme alınmıştır.

Aşık Veysel'den bir taşlama okuyalım:

"Kıbrıs'taki olan haksız olaylar
Kemirir içimi kurt olur gider
İnsanlık dışında yapılan işler
Bütün milletlere dert olur gider

Sulhsever milletiz cihanda hürüz
Görürüz her şeyi zannetmen körüz
Kafamız kızarsa vurur kırarız
Her şeyin bir anda hurd olur gider

Türk milleti asla korkmaz düşmandan
Korkarız Allah'tan bir de vicdandan
Geçmeyiz namustan geçeriz candan
Kalan gazi ölen mert olur gider

Kahraman ordumuz elde silahlar
Bir bir sorulacak kalır mı ahlar
Çizm'altında çiğnenirken alçaklar
Bakarsın binlerce Yorg'ölür gider

Masum yavruların nedir günahı

Bu hareket gücendirir Allah'ı
Türk ordusu kullanırsa silahı
Tedavisiz derdin dört olur gider

İnsanlık kahretmiş sizden kaçıyor
Nefret kapıların size açıyor
Vicdan sizden çok uzaktan uçuyor
Zulüm var adalet nerd'olur gider

Sanki din adamı o alçak papaz
Buladır dünyayı parmağı durmaz
Türkler haksız yere adam öldürmez
Bir gün Makaryos da mort olur gider

Veysel'in kafası kin ile dolu
Urumlar bu işi iyi bilmeli
Kıbrıs'a düşerse Türklerin yolu
Lefkoşe Türklere yurt olur gider"

8. 6. 10. Şathiyye

Görünüşte -hâşâ- Allah ile alay eden şiirlermiş gibi görünseler de, bu şiirler Allah ile ilgili boş ve yanlış inançlarla alay eden şiirlerdir. Bu şiirlerde şair Allah ile teklifsiz konuşur. Bu türdeki üslup, iki sevgilinin baş başa kaldıklarında takındıkları samimi üsluptan başka bir şey değildir. Sadece Alevîlikte değil Sünnî gelenekte de şathiyeler kaleme alınmıştır.

Alevî edebiyatının kurucuları arasında sayılan Yunus Emre'den bir Şathiyye okuyalım:

"Çıktım erik dalına anda yedim üzümü
Bostan ıssı kakıyıp der ne yersin kozumu

Kerpiç koydum kazana poyraz ile kaynattım
Nedir diye sorana bandım verdim özünü

İplik verdim çulhaya sarıp yumak etmemiş
Becid becid ısmarlar gelsin alsın bezini

Bir serçenin kanadın kırk kanlıya yüklettim
Çifti dahi çekmedi kaldı şöyle kazını

Bir sinek bir kartalı kaldırıp vurdu yere
Yalan değil gerçektir ben de gördüm tozunu

Balık ile kavağa zift turşusunun yemeğe
Leylek koduk doğurmuş bak a şunun sözünü

Bir küt ile güreştim elsiz ayağım aldı
Güreşip basamadım göyündürdü özünü

Kaf Dağı'ndan bir taşı şöyle attılar bana
Öylelik yere düştü bozayazdı yüzümü
Gözsüze fısıldadım sağır sözüm işitmiş
Dilsiz çağırıp söyler dilimdeki sözümü

Bir öküz boğazladım kakıldım sere kodum
Öküz ıssı geldi eydür boğazladın kazımı

Uğruluk yaptım ona bühtan eyledi bana
Bir çerçi geldi eydür kanı aldın gözgümü

Tosbağaya sataştım gözsüzsepek yoldaşı
Sordum sefer kancaru Kayseri'ye âzimi

Yunus bir söz söylemiş hiçbir söze benzemez
Münafıklar elinden örter mâ'ni yüzünü"

8. 6. 11. Nutuk (Öğüt/Pendname)

Alevî şairlerinin öğüt niteliğindeki şiirleri ile hikmetli sözleridir. Saygın bir tür olarak kabul edilmektedir. Genelde tarikate yeni girenlere adap ve erkânını öğretmek için kaleme alınmıştır.

Azbî Baba'dan bir nutuk okuyalım:

"Sana yerden gökten büyük nasihat
Gördüğün ört görmediğin söyleme
Erenlerden pîrden budur emanet
Gördüğün ört görmediğin söyleme

Ben dahi âşık-ı râh olam dersen
Evc-i semâvâta mâh olam dersen
Selamet şehrine şâh olam dersen
Gördüğün ört görmediğin söyleme

Kendi bilgisine gidene lanet
Kizbe tevil olmaz haktır bu sohbet
Kimseye dil olma ey ehl-i hüccet
Gördüğün ört görmediğin söyleme

(...)

Azbî, küstahlıklar sende âyandır
Sen ben deme daim hâl-i şeytandır
Ahde sabit-kadem ehl-i imandır
Gördüğün ört görmediğin söyleme"

8. 6. 12. Nevruziyye

Nevruz bayramı ile ilgili olarak yazılan şiirlerdir. Nevruz başlığı altında detaylı açıklamalar yapılmış ve örnek bir şiir verilmiştir.

8. 6. 13. Semah Müzikleri

Alevîlerin tarikat ibadeti olan ve Türkçe icra edilen cem ibadetlerinin önemli bir parçası olan semahlar, müzikle iç içedir.

Şâhî'den bir semah okuyalım:

"Kurbanlar tığlanıp gülbank çekildi
Gaflet uykusundan uyana geldim
Dört kapı sancağı anda dikildi
Üryan büryan olup meydana geldim

Evvel eşiğine koydum başımı
İçeri aldılar döktüm yaşımı
Erenler yolunda gör savaşımı
Can û baş koyarak kurbana geldim

Ol demde uyandı batın çerağı
Üç adım ileri attım ayağı
Rehberim boynuma bend etti bağı
Koç kurban dediler inana geldim

Dört kapı selamın verip aldılar
Pirin huzuruna çekip geldiler
El ele el Hakka olsun dediler
Henüz masum olup cihana geldim

Pirim kulağıma eyledi telkin
Şah-ı Vilayete olmuşuz yakın
Mezhebim Ca'fer -i Sâdık-ül metin
Allah dost eyvallah peymana geldim

Özüm darda yüzüm yerde durmuşum
Muhammed Ali'ye ikrar vermişim
Sekahüm hamrini anda görmüşüm
İçip kana kana mestane geldim

Yolumuz On İki İmam'a çıkar
Mürşidim Muhammed Ahmed-i Muhtar
Rehberim Ali'dir sahip Zülfikar
Kulundur Şâhî'ya divana geldim"

8. 6. 14. Destanlar

Sözlü halk edebiyatının en eski örneklerinden biridir. Destanların oluşumunda başta mitler gelir ve destanlar doğaüstü olaylarla süslenir. Gerçekle düş iç içedir. Son zamanlarda yazılan ve yakın tarihe ait olayları anlatan destanlarda düşsel unsurlar azalmıştır.

Pir Sultan'dan bir destan okuyalım:

"Gidi Yezit elimize düştünüz
İmam Hüseyin'in kanı nic'oldu?
İki ellerin bileğinden kestiniz
İmam Hüseyin'in kanı nic'oldu?

Al cübbe giyip cura dediniz
Ali evladına garaz ettiniz
Kellesini top yerine attınız
İmam Hüseyin'in kanı nic'oldu?

Yerli yerince eylediniz canına
Kast ettiniz imamlar sultanına
Yüzü kara varın Hak divanına
İmam Hüseyin'in kanı nic'oldu?

Geyikler meleşti erler sağmadı
Rahmet bağlandı o yıllar yağmadı
İnsi, cinsi, melaike ağladı
İmam Hüseyin'in kanı nic'oldu?

Damarlar yarıldı kanlar çağladı
Gökte melek, yerde insan ağladı

Ay, gün kara giydi, kara bağladı
İmam Hüseyin'in kanı nic'oldu?

Dedesi Muhammet yanına geldi
Torununun elin eline aldı
Arş'ta Fatma Ana saçını yoldu
İmam Hüseyin'in kanı nic'oldu?

Pir Sultan'ım bu böyle olsun
Kanlı gömleğim Fatma Ana alsın
Gidi kâfir davan mahşere kalsın
İmam Hüseyin'in kanı nic'oldu?"

SÖZ SONU

Bir Türk, Arapların elbisesini giymekle ve onların kültürel alışkanlıklarını içselleştirmekle daha iyi Müslüman olmaz, olsa olsa ancak daha iyi bir Arap olur. Bugün Arap toplumunda yaşayan geleneklerin ve kültürel alışkanlıkların birçoğu İslâm öncesi Arap toplumunda da vardı. İyi Müslüman olmak için esas ölçü, Kur'an-ı Kerim'in ölçülerine uymaktır. Takva yolunda ilerlemektir. Tevhit ilkesi ile açık şekilde çelişmediği müddetçe, kendi kültürel alışkanlıklarını devam ettirmenin İslâm'a aykırı bir yönü olmadığı gibi, kişinin Müslümanlığına da halel getirmez.

Alevîlik, yaşadığımız zaman diliminde bilinçli şekilde İslâm dışına taşınmak istemektedir. Oysa daha önce de ifade ettiğimiz üzere Alevîlik, tarih boyunca **Türk kalarak Müslüman olmanın ve İslâm'ı yaşamanın** pratiği olmuştur.

Alevîlik hakkında yapılan araştırmalar, genelde Alevîlik inançlarını İslâm dışında aramak çabasında olan ve bu yönü ön planda tutan çalışmalardır. Oysa kültür ile inanç konusunu birbirinden ayırmak ve Alevîliğe bu şekilde bakmak, bilimsel açıdan daha doğru olacaktır.

Alevîlik araştırmalarında yapılan bir diğer yanlış da büyük parçaları görmeyip, detayları ön plana çıkarmaktır. Mesela Alevîliğin kaynaklarında belki de binlerce yerde cennet ve cehennem inancı ifade edilmiştir. Bu inanç, hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde bütün kaynaklarda görülmektedir. Oysa bir kısım araştırmacı, Alevî âriflerinin bazı şiirlerini yanlış şekilde yorumlayarak,

Alevîlikte ahret inancının olmadığını ve ruh göçüne inandıkları gibi iddialar ortaya atmışlardır.

Bunun gibi örnekler pek çoktur ve şüphesiz bunların ciddiye alınacak tarafı yoktur. Hiçbir Türk ve Alevî evladının da bunları ciddiye almamasını umut ediyorum. Çünkü ***Alevîliğin mekanı Türklüğün toprağıdır ve bütün ereği insanları İslâm'ın özüne ulaştırmaktır. Ağacın kökü, Türklük toprağındadır, dallarıysa İslâm'ın özüne uzanmaktadır.***

KAYNAKLAR

Abdal Musa Sultan ve Velâyetnamesi, Haz.: A. Ali Atalay, İstanbul, Can Yayınları, 1978.

Aczi, Remzi, Yeni Gülzar-I Haseneyn Vak'a-i Kerbela, İstanbul, Ergin Kitabevi, 1955.

Ağar, Ömer Kemal, Tunceli Dersim Coğrafyası, İstanbul, Türkiye Basımevi, 1940.

Ahmet Eflaki, Ariflerin Menkıbeleri, Çev. Tahsin Yazıcı, 2. Cilt, Meb Yayınları, Ankara, 1989.

Ahmet Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri, İstanbul, 1930.

Ahmet Refik, Onaltıncı Asırda Rafizîlik ve Bektaşîlik, İstanbul, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1932.

Akdağ, Mustafa, Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Celalî İsyanları, Ankara, Bilgi Yayınları, 1975.

Akdağ, Mustafa, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, Cilt 1, 1243-1453, 3b., İstanbul, Tekin Yayınları, 1979.

Akgül, Suat, Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1992.

Aksoy, Mustafa, Saha Araştırmalarının Önemi ve Türk Kültüründe Alevîlik, (Basılmamış Doktora Tezi), İ. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aktaş, Ali, Alevîlik - Bektaşîlik'te Ölüm - Cenaze ve Yas Ritüelleri, İstanbul, Göçebe Yayınları, 1997.

Ali Kemali, Erzincan Tarihi, Tarihi, Coğrafi, İçtimai Etnografi, İdari İhsai Tetkikat Tecrübesi, İstanbul, Resimli Ay Matbaası, 1932.

Andrews, Peter Alford, Türkiye'de Etnik Gruplar, İstanbul, Ant-Tüm Zamanlar Yayıncılık, 1995.

Araz, Nezihe, Anadolu Evliyaları, 8. B., İstanbul, Atlas Kitabevi, 1988.

Arısoy, M. Sunullah, Türk Halk Şiiri Antolojisi, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1985.

Aslanoğlu, İbrahim, Kul Himmet Üstadım, Sivas, Emek Matbaası, 1976.

Aslanoğlu, İbrahim, Pir Sultanlar, İstanbul, Erman Yayınevi, 1984.

Aslanoğlu, İbrahim, Söz Mülkünün Sultanları, İstanbul, Erman Yayınevi, 1985.

Aslanoğlu, İbrahim, Şah İsmail Hatayî ve Anadolu Hatayîleri, İstanbul, Der Yayınları, 1992.

Atalay, Besim, Bektaşîlik ve Edebiyatı, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1340, (İkinci Baskı, Çev. vedat Atila, İstanbul, Ant Yayınları, 1991).

Aytekin, Sefer (Hazırlayan), Hüsniye, Ankara, Emek Basım-Yayım Evi, 1957.

Aytekin, Sefer (Hazırlayan), Velayetname-i Hacı Bektaş Veli - Hacı Bektaş Veli'nin Hayatı, Ankara, Emek Basım-Yayım Evi, Tarihsiz.

Aytekin, Sefer, Buyruk, Ankara, Emek Basım Yayım Evi, 1958.

Aytekin, Sefer, Makalat, Ankara, Emek Matbaası, 1954.

Babınger, F. - F. Köprülü, Anadolu'da İslâmiyet, Çev, Ragıp Hulusi, Haz. Mehmet Kanar, İstanbul, İnsan Yayınları, 1996.

Bardakçı, Cemal, Alevîlik, Ahilik, Bektaşilik, 2. B., Ankara, Yeni Matbaa, 1950.

Bardakçı, Cemal, Anadolu İsyanları, İstanbul, Rıza Koşkun Basımevi, 1940.

Bardakçı, Cemal, Devşirmelerle Sığıntılardan ve Mütegallibeden Neler Çektik, Bolu, 1942.

Bardakçı, Cemal, Kızılbaşlık, İstanbul, Işık Basımevi, 1945.

Bezirci, Asım, Pir Sultan, Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Bütün Şiirleri, 2. B., İstanbul, Say Yayınları, 1990.

Birdoğan, Nejat, Alevîlerin Büyük Hükümdarı Şah Hatai, İstanbul, Can Yayınları, 1991.

Birdoğan, Nejat, Anadolu ve Balkanlarda Alevî Yerleşmesi, Ocaklar - Dedeler - Soyağaçları, İstanbul, Alev Yayınları, 1992.

Birdoğan, Nejat, Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevîlik, Hamburg, Hamburg Alevî Kültür Merkezi Yayınları, 1990.

Birge, John Kingsley, Bektaşîlik Tarihi, Çev. Reha Çamuroğlu, İstanbul, Ant Yayınları, 1991.

Bozkurt, Fuat (Hazırlayan), Buyruk, İstanbul, Anadolu Matbaası, 1982.

Bozkurt, Fuat, Alevîliğin Toplumsal Boyutları, İstanbul, Yön Yayınevi, 1990.

Bozkurt, Fuat, Semahlar, Istanbul, Cem Yayınevi, 1992.

Celasun, Ali Haydar, Alevîlik Bir Sır Değildir, İstanbul, Ceylan Ofset, 1995.

Celasun, Ali Haydar, Alevîlikte Cem, İstanbul, Alev Yayınları, 1993.

Coşan, Esat, Makakat, Hacı Bektaş Veli, Ankara, Seha Neşriyat, 1986.

Çamuroğlu, Reha, Tarih, Heterodoksi ve Babaîler, İstanbul, Der Yayınları, 1990.

Çelebi Cemalettin Efendi, Müdafaa, Dersaadet, 1338.

Çetinkaya, Nihat, Kızılbaş Türkler; Tarihi-Oluşumu-Gelişimi, Kripto Yayınları, 8. baskı, Ankara, 2010.

Dıerl, Anton Jozef, Anadolu Alevîliği, İstanbul, Ant Yayınları, 1991.

Düzdağ, M. Ertuğrul, Şeyhül-İslâm Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı, 2. B., Istanbul, Enderun Kitabevi, 1983.

Edip Harabi, Edip Harabi Divanı, Haz. Sefer Aytekin, Ankara, Tarihsiz.

Elçin, Şükrü,Halk Edebiyatına Giriş, Ankara, 1981.

Elvan Çelebi, Menakıbu'l-Kudsiyye Fi Menasıbi'l - Ünsiyye, (Baba İlyas-ı Horasani ve Sülalesinin Menkabevi Tarihi), Haz.,

İsmail E. Erünsal, A. Yaşar Ocak, İstanbul, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984.

Emir, Enis, Fazilet-i Ehl-i Beyt-i Resulullah, İstanbul, Der Yayınları, 1993.

Erbay, Mustafa (Çev.), Şeyh Safi Buyruğu, Ankara, Ayyıldız Yayınları, 1994.

Erdenay, Odkan, Genel Yapısıyla Alevîlik, İstanbul, Al-i Taha Yayınları, 1996.

Ergun, Sadeddin Nüzhet, Bektaşî Şairleri ve Nefesleri, İstanbul, 1955.

Ergun, Sadeddin Nüzhet, Ondokuzuncu Asırdan Beri Bektaşî-Kızılbaş Alevî Şairleri ve Nefesleri, İstanbul, İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1956.

Eröz, Mehmet, Türkiye'de Alevîlik Bektaşîlik, İstanbul, 1977.

Erseven, İlhan Cem, Alevîlerde Semah, İstanbul, Ant Yayınları, 1990.

Eyuboğlu, İsmet Zeki, Bütün Yönleriyle Bektaşîlik (Alevîlik), İstanbul, Yelken Matbaası, 1980.

Eyuboğlu, İsmet Zeki, Bütün Yönleriyle Hacı Bcktaş Veli, Yaşamı, Düşünceleri, Çevresi, Etkisi, 2. B., İstanbul, Özgür Yayın Dağıtım, 1992.

Eyüboğlu, Sabahattin, Pir Sultan, İstanbul, Cem Yayınevi, 1977.

Eyüboğlu, Sabahattin, Yunus Emre, İstanbul, Anadolu Matbaacılık, 1985.

Fığlalı, Ethem Ruhi, Geçmişten Günümüze Halk İnançları İtibariyle Alevîlik-Bektaşîlik, Ankara, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, 1994.

Fığlalı, Ethem Ruhi, Türkiye'de Alevîlik Bektaşîlik, Ankara, Selçuk Yayınları, 1990.

Fırat, M. Şerif, Doğu İlleri ve Varto Tarihi, 2. B., Ankara, Meb. Yayınları, 1961.

Gölpınarlı, Abdülbaki, Ondört Masum Hz. Peygamber (S. M.) Hz. Fatıma (A. M.) ve Oniki İmam (A. M.), İstanbul, Der Yayınları, Tarihsiz.

Gölpınarlı, Abdülbaki, Yunus Emre Divan ve Risaletü'n Nushiyye, İstanbul, Der Yayınları, 1991.

Gölpınarlı, Abdülbaki, Yunus Emre (Hayatı), İstanbul, Bozkurt Basımevi, 1936.

Gölpınarlı, Abdülbaki, İmam Ali Buyruğu Nahc-al Balâga, Ankara, Emek Basım-Yayınevi, Tarihsiz.

Gölpınarlı, Abdulbaki, Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar, İnkılap Yay., İstanbul, 1997.

Günay, Umay, Âşık Tarzı şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1986.

Günümüzde Alevîlik ve Bektaşîlik (Panel, 22. 02. 1992), Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Güzel, Abdurrahman, Kaygusuz Abdal (Alaaddin Gaybi), Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.

Güzel, Abdurrahman, Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.

Hınz, Walter, Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd, Çev.,Tevfik Bıyıklıoğlu, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992.

Hüsniye, İslâm Tarihinde Alevî-Sünnî Tartışması, Haz. Ali Toprak, İstanbul, Ant Yay., 1997.

İmam Cafer Buyruğu, Ankara, Ayyıldız Kitabevi, 1959.

Kaleli, Lütfi, İnanç Boyutuyla Alevîlik Nedir? Ne Değildir? İstanbul, Can Yayınları, 1995.

Kaleli, Lütfi, Kimliğini Haykıran Alevîlik, İstanbul, Habora Yayınları, 1990.

Kaya, Haydar, Bektaşî İlmihali, Manisa, Evren Matbaası, 1989.

Kaya, Haydar, Kurban-Kevser ve Ehl-İ Beyt, İstanbul, Anadolu Matbaası, 1989.

Kaya, Haydar, Musahiblik, İstanbul, Engin Yayınları, 1989.

Kaygusuz, İsmail, Alevîlik İnanç, Kültür, Siyaset Tarihi ve Uluları, 1. Cilt, İstanbul, Alev Yayınları, 1995.

Koca, Turgut, Bektaşî Alevî Şairleri ve Nefesleri, (13. Yüzyıldan, 20. Yüzyıla Kadar) İstanbul, İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1990.

Korkmaz, Esat, Ansiklopedik Alevîlik Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü, İstanbul, Ant Yayınları, 1993.

Köprülü, Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, 2. B., Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1966.

Köprülüzade, Mehmet Fuat, 16 Ncı Asır Sonuna Kadar Türk Saz Şairleri, Istanbul, Türkiyat Enstitüsü, 1930.

Kutlu, Haşim, Alevî Kimliğini Tartışmak, İstanbul, Belge Yay., 1997.

Massignon, Louis, Hallac-ı Mansur, Anadolu Alevîliği'nin Felsefi Kökleri, Der., Niyazi Öktem, İstanbul, Ant Yayınları, 1994.

Melikof, İrene, Hacı Bektaş; Efsaneden Gerçeğe, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010.

Melikof, İrene, Kırkların Ceminde, Demos Yayınları, İstanbul, 2007.

Melikof, İrene, Uyur İdik Uyardılar, Demos Yayınları, İstanbul, 2009.

Metin, Aşık Ali, Pençei El Aba, İstanbul, Aydınlar Matbaacılık, 1992.

Nesai, İmam, Hadislerle Hz. Ali, İstanbul, İz Yayıncılık, 1998.

Noyan, Bedri, Bektaşîlik Alevîlik Nedir ? Ankara, Doğuş Matbaacılık, 1985.

Ocak, Ahmet Yaşar Babaîler İsyanı, Alevîliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm Türk Heterodoksisinin Teşekkülü, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1996)

Ocak, Ahmet Yaşar, Bektaşî Menâkıbnamelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1983.

Ocak, Ahmet Yaşar, İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültürü, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Yayınları, 1990.

Oytan, M. Tevfik, Bektaşîliğin İç Yüzü, İstanbul, İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1965.

Öz, Baki, Alevîliğe İftiralara Cevaplar, İstanbul, Can Yayınları, 1996.

Öz, Baki, Alevîlik İle İlgili Osmanlı Belgeleri, İstanbul, Can Yayınları, 1995.

Öz, Baki, Alevîlik Nedir?, İstanbul, Der Yayınları, 1995.

Öz, Gülağ, İslâmiyet, Türkler, Alevîlik, Bindörtyüz Yıllık Muhalefet, Ankara, Ayyıldız Yayınları, 1995.

Öz, Gülağ, Alevîliğin Tarihi Kökleri ve Anadolu Erenleri, Ankara, Uyum Yayınları, 1996.

Özdemir, Ali Rıza, Kart-Kurt Sesleri Arasında Kaybolan Gerçek Kürtler ve Türklük, Ankara, Kripto Yayınları, 2010

Özkırımlı, Atilla, Toplumsal Bir Başkaldırının İdeolojisi Alevîlik-Bektaşîlik, İstanbul, Cem Yayınevi, 1993.

Özkırımlı, Atilla, Alevîlik-Bektaşîlik ve Edebiyatı, İstanbul, Cem Yayınevi, 1985.

Öztelli, Cahit, Pir Sultan, Bütün şiirleri, İstanbul Özgür Yayınları, 1989.

Öztoprak, Halil, Kur'anda Hikmet Tarihte Hakikat (Alevîlerde Namaz), Ankara, Emek Basım-Yayımevi, 1956.

Öztürk, Yaşar Nuri, Tarihi Boyunca Bektaşîlik, İstanbul, Yeni Boyut Yayınları, 1990.

Pehlivan, Battal, Alevî-Bektaşî Düşüncesine Göre Allah, İstanbul, Yaprak Yayınları, 1991.

Prof. 1400 (Nazmi Nizami Sakallıoğlu), Ehlibeyt Davası, İstanbul, Gülbay Yayıncılık, 1989.

Prof. 1400 (Nazmi Nizami Sakallıoğlu), İslâm Tarihi, Ehlibeyt Davası, Din Adına Uydurulan Yalanlar, Cilt 2, İstanbul, Gülbay Yayıncılık, 1992.

Ramazanoğlu, Mustafa, Hakiki Alevîler Müslümandır, İstanbul, 1984.

Samancıgil, Kemal, Alevî şiirleri Antolojisi, İstanbul, Gün Basımevi, 1946.

Saray, Mehmet, Türk-İran Münasebetlerinde Şialığın Rolü, Ankara, Türk Kültürü Yayınları, 1990.

Seyirci, Musa, Abdal Musa Sultan, İstanbul, Der Yayınları, 1992.

Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli Sultan) Vilayetnamesi, Haz. Bedri Noyan, Ankara, Ayyıldız Yayınları, Tarihsiz.

Sezgin, Abdülkadir, Hacı Bektaş Veli ve Bektaşîlik, Ankara, Akçağ Yayınları, 2000.

Sümer, Faruk, Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü, Ankara, Selçuklu Tarih ve Medeniyet Enstitüsü Yayınları, 1976.

Şahin, Yusuf, Kulhak, İstanbul, Erenler Matbaası, 1987.

Şakir, Ziya, Mezhepler Tarihi, Şiilik, Sünnîlik, Bektaşîlik, Alevîlik, İstanbul, İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1967.

Şapolyo, Enver Behnan, Mezhepler ve Tarikatler Tarihi, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1964.

Şardağ, Rüştü, Her Yönüyle Hacı Bektaş Veli ve En Yeni Eseri Şerh-i Besmele, İzmir, Karınca Matbaacılık, 1985.

Şeker, Veysel Semih, Alevî İslâm İlmihali Caferî Mezhebi Fıkhı, İstanbul, Mert Matbaacılık, 1994.

Şener, Cemal, Alevî Törenleri, İstanbul, Ant Yayınları, 1995.

Şener, Cemal, Alevîlik Olayı, İstanbul, Yön Yayıncılık, 1989.

Şimşek, Mehmet, Alevî Ozanlar, İstanbul, Can Yayınları, 1995.

Tabatabai, Allame, Tarihi, Siyasi, İlmi, İrfani, ve Ahlaki Boyutlarıyla İslâm'da Şia, İstanbul, Kevser Yayınları, 1993.

Tam Hakiki Hüsniye, Haz. Hasan Ayyıldız, İstanbul, Ayyıldız Yayınları, 1970.

Tam Hakiki İmam Cafer-i Sâdık Buyruğu, İstanbul, Mizah Yayınları, 1989.

Türkdoğan, Orhan, Alevî Bektaşî Kimliği- Sosyo Antropolojik Araştırma, İstanbul, Timaş Yayınları, 1995.

Uğurlu, Ahmet, Alevîlikte Cem ve Musahiblik, İstanbul, Ufuk Matbaası, 1991.

Uluçay, Ömer, Gülbang, Alevîlikte Dua, Adana, Ajans 1 Yayıncılık, 1992.

Uluçay, Ömer, Alevîlikte Toplu İbadet, Cem Erkânı, Adana, Hakan Ofset, 1993.

Ulusoy, A. Celalettin, Hünkar Hacı Bektaş Veli ve Alevî-Bektaşî Yolu, 2. B., Ankara, Akademi Matbaası, 1986.

Ulusoy, A. Celalettin, Yedi Ulular, Ankara, Ajans Türk Matbaası, 1989.

Yaman, Ali, Alevîlik&Kızılbaşlık Tarihi, Nokta Kitap, İstanbul, 2007.

Yaman, Mehmet, Alevîlik, İnanç-Edeb-Erkan, İstanbul, Ufuk Matbaası, 1995.

Yaman, Mehmet, Erdebilli Şeyh Safi ve Buyruğu, İstanbul, Ufuk Matbaası, 1994.

Yeminî, Hz. Ali'nin Faziletnamesi, Çev. Abbas Altunkaş, İstanbul, Can Yayınları, 1991.

Yürükoğlu, Rıza, Okunacak En Büyük Kitap Insandır, Tarihte ve Günümüzde Alevîlik, İstanbul, Alev Yayınları, 1990.

Zelyut, Rıza, Öz Kaynaklarına Göre Alevîlik, İstanbul, Anadolu Kültürü Yayınları, 1990.

Zelyut, Rıza, Türk Alevîliği, Ankara, Kripto Yayınları, 2010

kr•pto

KÖÇ HEYKELLİ MEZARLARIN İZİNDE

ZAZALAR VE TÜRKLÜK

ALİ RIZA ÖZDEMİR

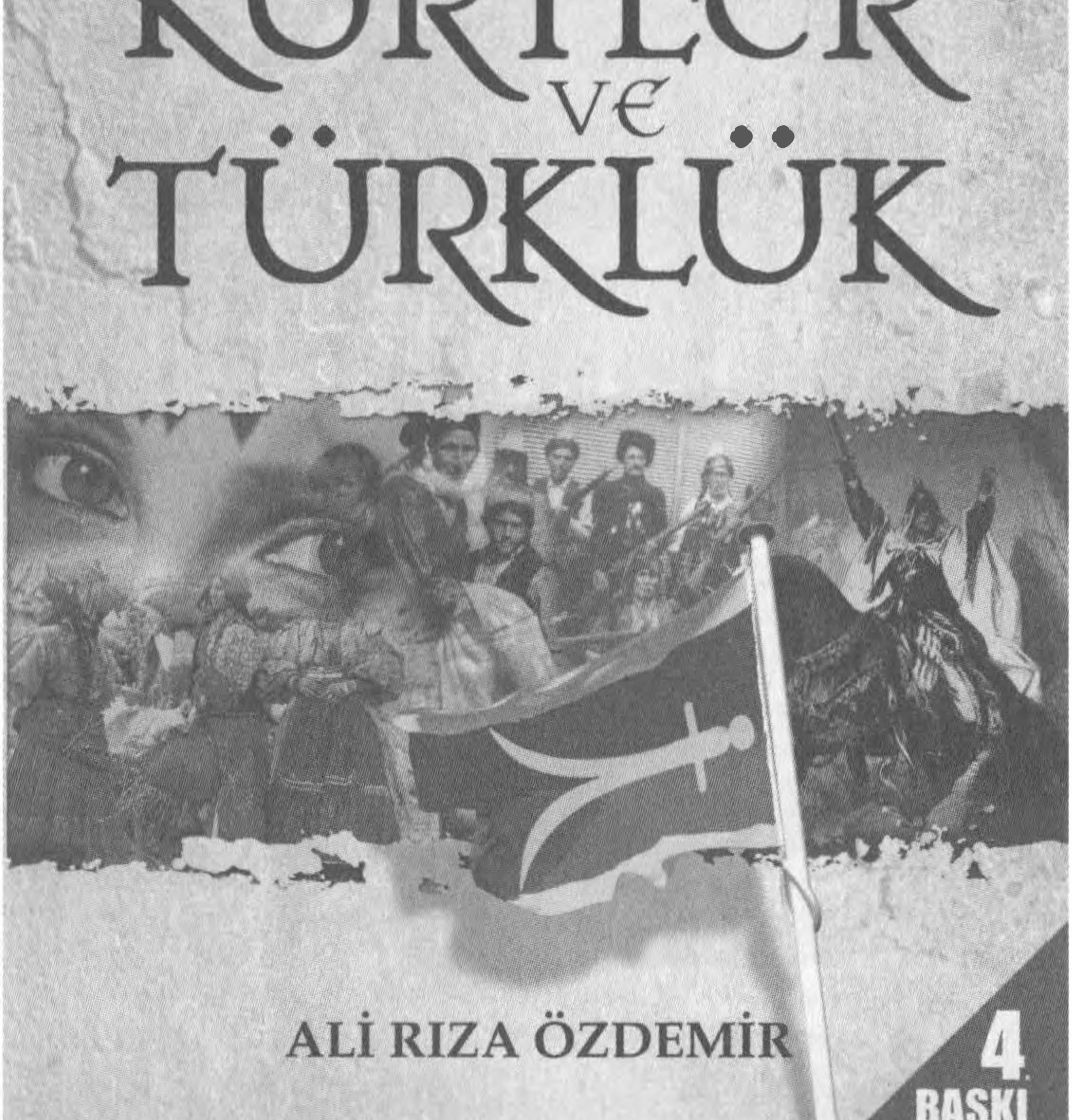
4. Baskı

٩٧٨١٨٥>

kr•pto

KART-KURT SESLERİ ARASINDA KAYBOLAN GERÇEK

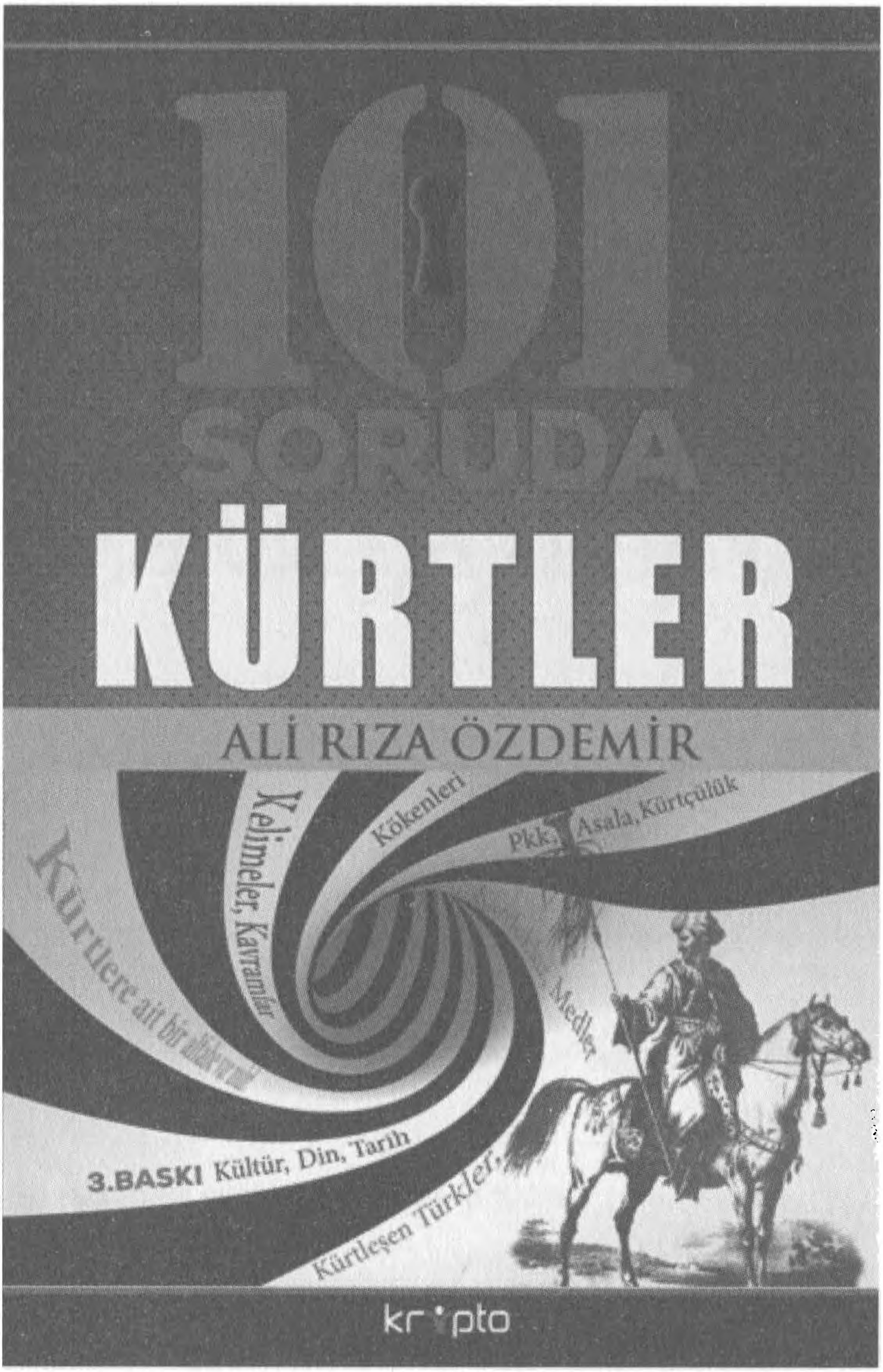
KÜRTLER VE TÜRKLÜK

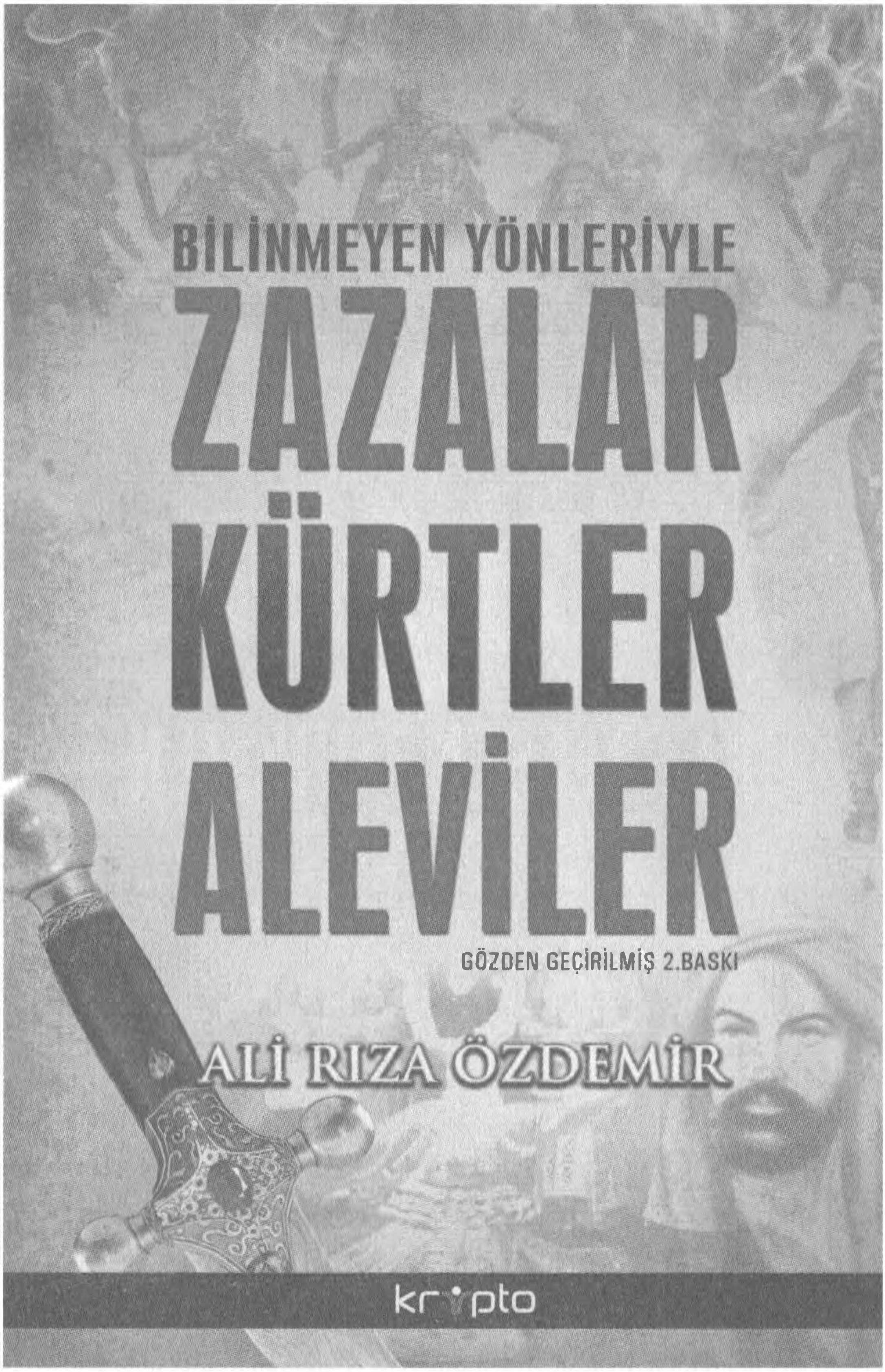

ALİ RIZA ÖZDEMİR

4. BASKI

94118

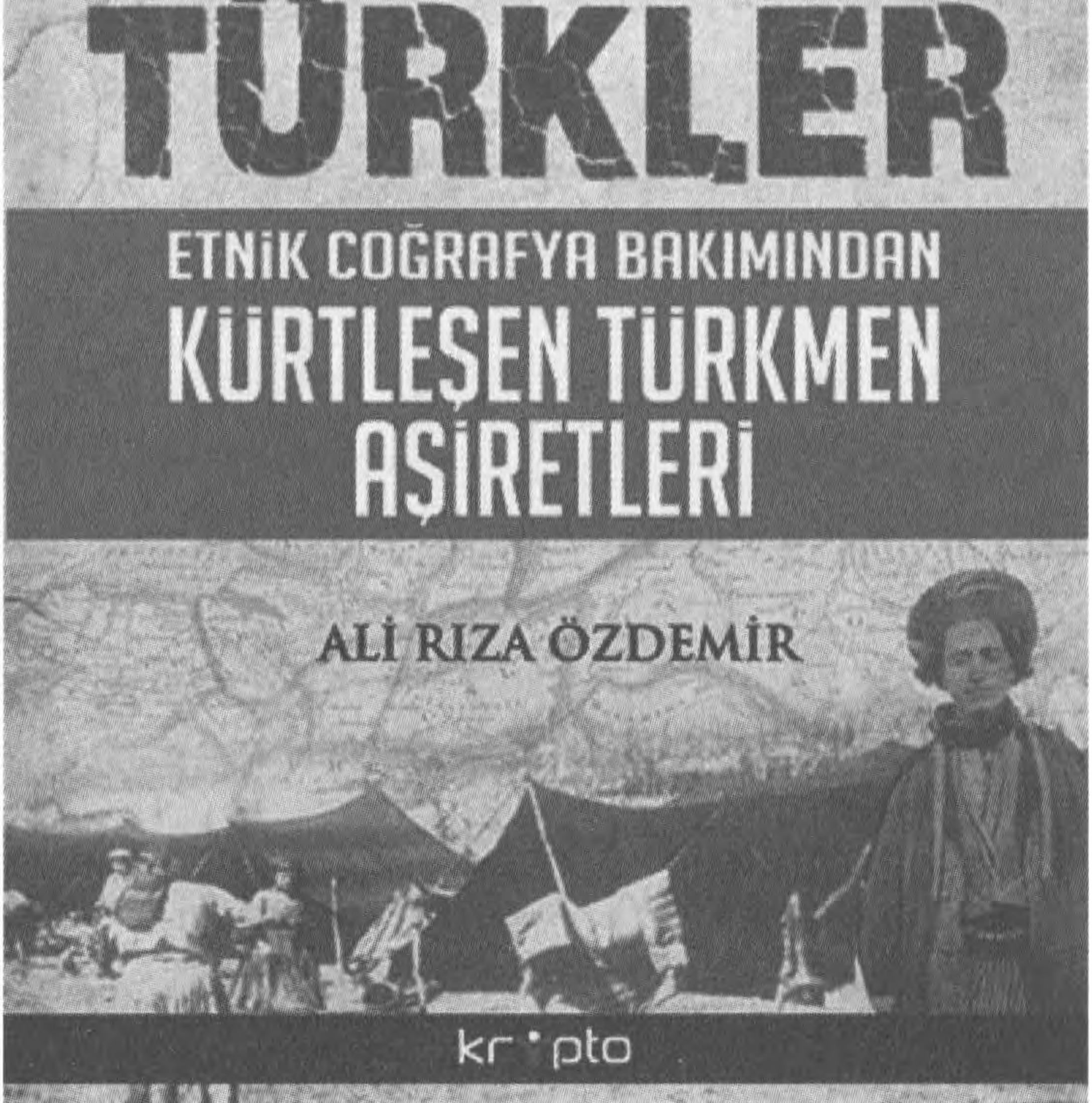

KÜRTLER
ALİ RIZA ÖZDEMİR
Kelimeler, Kavramlar
Kökenleri
Pkk
Asala, Kürtçülük
Kürtler ait bir ülke
Medler
3.BASKI Kültür, Din, Tarih
Kürtleşen Türkler
kripto

BİLİNMEYEN YÖNLERİYLE
ZAZALAR
KURTLER
ALEVİLER
GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ 2.BASKI
ALİ RIZA ÖZDEMİR
kripto

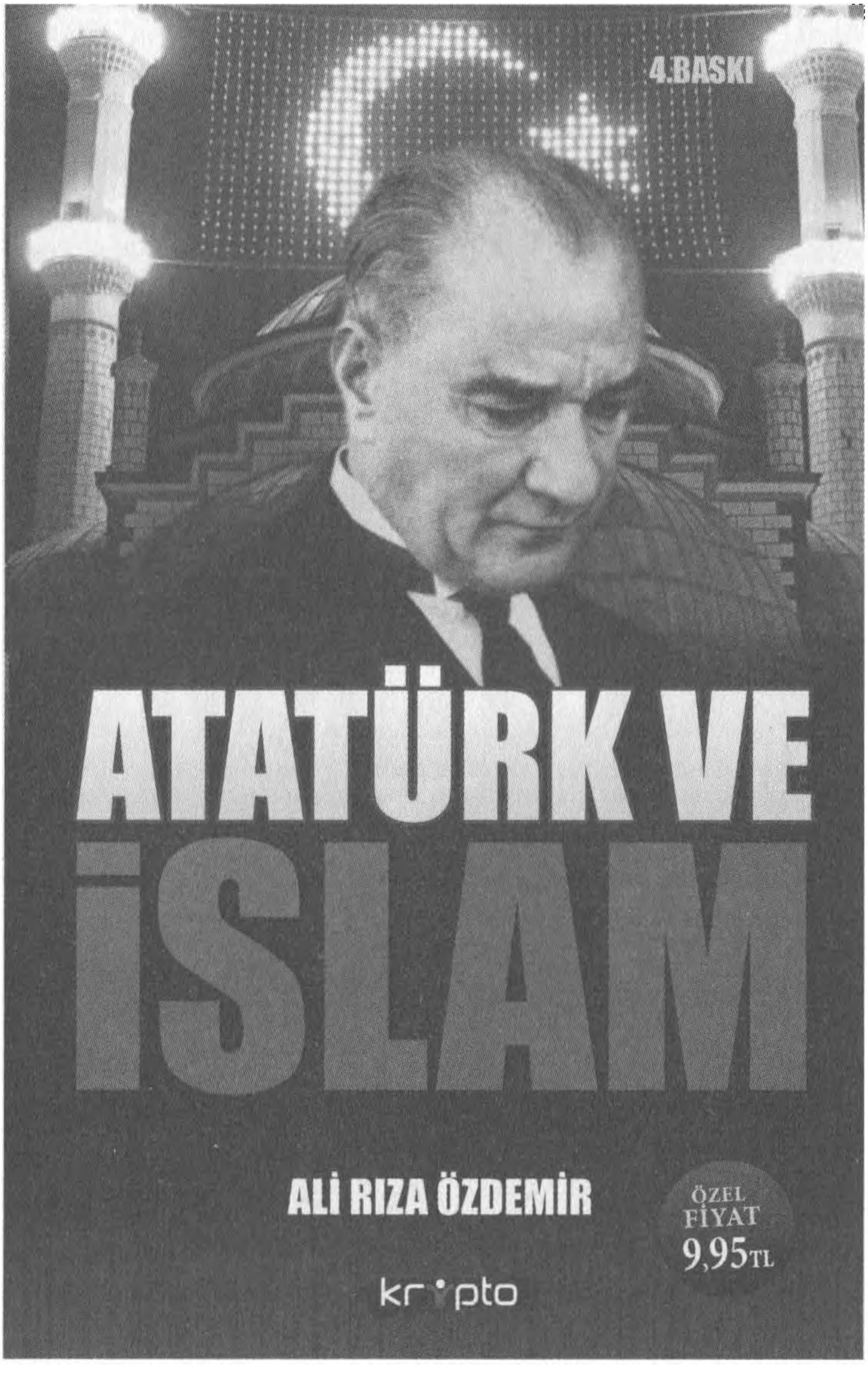
5. BASKI

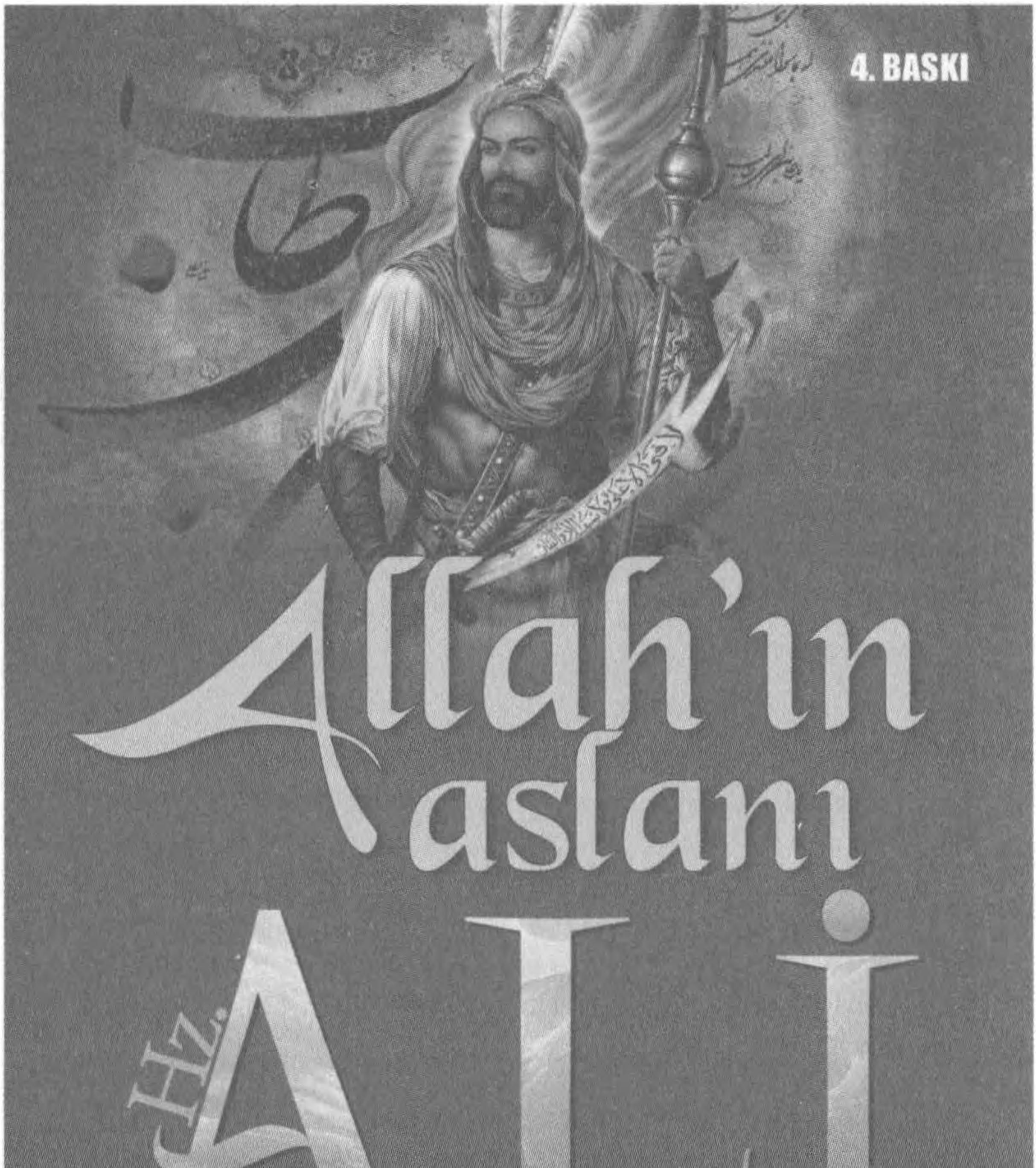
KAYIP TÜRKLER

ETNİK COĞRAFYA BAKIMINDAN KÜRTLEŞEN TÜRKMEN AŞİRETLERİ

kr•pto

4.BASKI
ATATÜRK VE
İSLAM
ALİ RIZA ÖZDEMİR
ÖZEL
FİYAT
9,95TL
kripto

4. BASKI
Allah'ın aslanı
HZ. ALİ
Hayatı • Hutbeleri • Sözleri • Ali'nin Yolu
ALİ RIZA ÖZDEMİR
ÖZEL FİYAT 9,95 TL
kr • pto

Aleviliğin YAZILMAYAN Tarihi

ALİ RIZA ÖZDEMİR

Son yüzyılda Alevîliği yazanlar, hep Alevîliğin öz kaynakları olmadığını ifade etmiş ve onun gerçeğini, özünü yok saymıştır. Farklı uluslara ve ırklara ait hurafelerin bir yansıması olarak kabul edilen Alevîlik, hep İslâm dışına itilmiş; inanç ve gelenekleri, mitolojik söylemlere boğularak başkalaştırılmaya çalışılmıştır. İnsanımızın, özellikle de gençlerimizin akıllarını bulandırma, bu çalışmaların temel hedefi olmuştur. Günümüzde insanlar, Alevîliğin temel kaynakları konusunda karmaşıklığa düşer olmuş, Alevîliği nerede öğrenmeleri gerektiğini şaşırmış, sürekleri hakkında şüpheye düşmüşlerdir. Şaşkınlık, toplumumuzun büyük bir kısmına musallat olmuştur.

Çok emek verilerek hazırlanmış olan bu çalışma. Konu hakkında yeni bir çığır açmaya, insanları Alevîliğin gerçeğine taşımaya namzettir. Yazar, bu kıymetli eseri sayesinde Alevîlik hususunda insanların yönünü çevireceği doğru menzili sunmuş bulunmaktadır.

Kitabın herkesin okuması gereken bir kaynak kitap olduğu kanısındayım. Konuların tasnifine ve işleyişine hayran kaldım. Bu bakımdan çalışmanın "Alevîliğin Elkitabı" olarak vasfetmenin daha doğru olacağı kanaatini taşıyorum.

İsmail BAKİ
Alevî Mürebbisi

ISBN:978-605-4125-49-4

~~16 TL~~

ÖZEL FİYAT
12,95TL

facebook.com/kriptokitaplar
twitter.com/kriptokitaplar

kripto

Ziya Gökalp Cad. İçel Sk. 6/4 Kızılay - Ankara • Tel: 0312 432 19 23 - Faks: 0312 432 19 33
www.kriptokitaplar.com • email: kripto@kriptokitaplar.com